Limburgsch sagenboek

J.R.W. Sinninghe

bron
J.R.W. Sinninghe, *Limburgsch sagenboek*. W.J. Thieme & Cie, Zutphen 1938

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/sinn008limb01_01/colofon.php

Woord vooraf.

De Limburger met zijn rijke phantasie is een geboren verteller; in geen enkel gewest leven zoovele sagen en legenden, sprookjes en vertelsels onder het volk. In geen enkel gewest werd ook zooveel opgeteekend door geschiedvorschers en letterkundigen.

Sinds pastoor H. Welters met behulp van zijn vele medewerkers - o.a. archivaris Jos. Habets en Ecrevisse - de eerste, uitgebreide verzameling uitgaf, zijn vele boeken en tijdschriftartikelen over het Limburgsch volksgeloof verschenen van de hand van dr. Jos. Schrijnen, Felix Rutten, Pierre Kemp, Gerard Krekelberg, Th. Dorren, Ad. Welters, wijlen A.F. van Beurden en anderen.

Afzonderlijk noem ik hier H.P. Bours te Banholt, A. Wehrens te Sas van Gent en D. Wehrens te Amsterdam voor de door hen afgestane sagen en voor hun goeden raad; hierbij betuig ik hen mijn welgemeenden dank.

Evenals in mijn vorige boeken (Noord-Brabantsch-, Zeeuwsch- en Overijselsch Sagenboek) streefde ik naar de grootst mogelijke volledigheid; wanneer plaatsruimte mij beperking oplegde, vermeldde ik in enkele regels achter de betreffende hoofdstukken de ongeveer gelijkluidende sagen. Zonder afbreuk aan het geheel te doen, kon ik op deze wijze den folklorist tevredenstellen. Meer dan voorheen heb ik zelf tusschen den tekst richtlijnen aangegeven voor verder onderzoek.

I. Historische Sagen.

1. Verborgen Schatten.

Op de *Mookerheide* ligt de krijgskas van Lodewijk van Nassau begraven. Toen de slag woedde, maakte een Jood, die het leger volgde om den soldaten hun buit af te koopen, zich van de krijgskas meester en begroef haar in de hoop later terug te keeren naar die plek, maar hij keerde nooit terug, want de Spanjaarden vingen hem en hingen hem aan een boom.

Volgens anderen heeft Lodewijk zelf, toen de laffe huurlingen dreigden te vluchten, bevel gegeven om de ijzeren kist te begraven bij een schuur te Riethorst. Allen, die daarvan wisten, zijn echter gesmoord in de moerassen.

Sedert spookte het op die plek. Menschen, die daar 's nachts voorbijkwamen, zagen lichtjes uit den grond opstijgen en hoorden klagende stemmen. Geen mensch durfde het echter wagen daar te graven, want het geld, meende men, was uit kerken en kloosters geroofd en bestemd geweest voor zielemissen en nu kwamen de dooden hier hun nood klagen.

Meer dan honderd jaar later dorst eindelijk iemand het eens wagen - een strooper uit Groesbeek, een kerel als een boom, die voor geen tien duivels vervaard was. Op een nacht, dat de maan helder scheen, ging hij er op uit met geweer en spade gewapend en jawel, na een tijd stootte de spade tegen de ijzeren kist.

In zijn overgroote vreugde vergat de strooper een oogenblik het eerste gebod van den schatzoeker; dat verborgen schatten alleen gelicht kunnen worden in stilzwijgendheid.

‘Ik heb ze in de hand,’ riep hij triomfantelijk, maar op het eigenste

oogenblik verscheen een rood mannetje - dat was de duivel, die de krijgskas bewaakte - en antwoordde spottend: ‘En ik heb ze met den tand.’ Onmiddellijk zonk de kist naar beneden, tweemaal zoo diep als zij eerst gelegen had.

* * *

Later hebben vele anderen naar den schat gezocht, maar altijd tevergeefs. Een vrouw uit *Middelaar* was door 't zoeken en speuren naar de kas van graaf Lodewijk simpel geworden. Zij dacht alleen nog maar aan die kist met geld en aan niets anders meer; wanneer men haar daarover sprak, schitterden haar doffe oogen. Men noemde haar dan ook ‘Kiste-Trui’.

Als er hagel of onweer op komst was, dan kwam Kiste-Trui uit haar huis en staarde in de richting van Riethorst, of de rooie kerel met de kist nog niet te zien was, want hij zou komen met donderweer en hagel. Was de bui over, dan ging ze weer hoofdschuddend naar binnen.

Toen ze op sterven lag, kreeg ze een oogenblik haar helderheid van geest terug en zei treurig tot de omstanders: ‘Nu komt de rooie kèl niet meer.’

Anderen zeggen, dat ze beweerde de plaats te weten, waar de kist begraven lag, maar dat de ‘rooie kèl’ haar altijd tegenhield. Daarom riep ze de hulp in van den pastoor van Middelaar, of hij wilde graven op de plek, die zij hem wijzen zou. De roode kerel zou voor den pastoor wel bang zijn, meende zij, en zoo zou het haar gelukken den schat te lichten.

De pastoor was er niet voor te vinden en Kiste Trui wachtte tot haar dood vergeefs op dengeen die den rooden kerel zou verdrijven van de plaats, waar de kist met den schat te vinden was.[1])

* * *

In het Vijverbroek onder *Thorn* ligt de krijgskas van den aanvoerder der Sansculctten, generaal Dumouriez.

Twee schepers ontdekten hem eens in een van de diepe sloten

van het broek. Met inspanning van alle krachten hadden ze hem bijna boven water, toen een van hen zei: ‘wij hebben hem met Gods hulp boven.’

De ander antwoordde echter: ‘Met God of niet met God, we hebben 'm toch.’

Toen voelde hij opeens zijn armen verlammen: de koffer ontglipte hem, zoodat de ander moest loslaten, wilde hij niet in het water worden meegesleurd.

De krijgskas van Dumouriez zonk weg in de diepte.[2])

* * *

Een andere krijgskas is die van Graaf Hendrik, die besloten ligt in 't Graaf Hendriksdijkje bij *Venlo*. Toen de graaf met zijn leger over den dijk trok, liet hij, voor hij de Maas overstak, de krijgskas hier begraven. Vroeger heeft op die plek alle nachten een helder licht gebrand.[8])

* * *

De wreede, heidensche Turken waren eens meester in *Eygelshoven*. Dat was in den tijd dat de kerk nog een heidensche tempel was en er een gouden halve maan, instee van een kruis, op de torenspits stond.

Toen de Turken moesten aftrekken, begroeven zij die gouden sikkel in de schaduw van de kerk; maar niemand heeft haar nog kunnen vinden, want men weet niet of het de zon of de maan was, die toen scheen.[8])

* * *

In den Hessenberg op de *Brunssumerhei*, waar bij nacht en ontij de heksen dansen, ligt ‘het gouden kalf’ begraven.

Op de Hamert in de gemeente *Bergen* achter Wellerlooi zou ook een gouden kalf begraven liggen. Alle pogingen die men gedaan heeft om dien grooten schat op te graven zijn tot nu toe mislukt.[4])

* * *

Een officier van hooge komaf ligt in den Schatberg te *Sevenum* begraven; hij heeft een gouden degen naast zich liggen en een schat, dien hij moest bewaken.

Hij sneuvelde hier, hoe dat weet men niet, en zijn volgelingen begroeven hem in den berg. Ook dezen volgden hem in den dood.

De één vertelt dat het een Romein, de ander dat 't een Spanjaard was, maar een ieder heeft toch wel eens zijn spade in den Schatberg gestoken.

De schat echter is evenmin gevonden, als de gouden kroon op het gehucht Kronenberg, waar men muurwerk heeft gevonden en sporen van een oude sterkte.[5])

Bij vele keuterboeren in de Wellerlooy onder *Bergen* werd in de lange winteravonden verteld van de schatten, die in de ruïne van den Stalberg verborgen lagen.

Geen wonder, dat omstreeks 1870 een paar daglooners moed vatten en 's nachts gingen graven.... zonder resultaat evenwel. Later, toen er archeologische opgravingen gedaan werden, kwam er al evenmin geld uit den grond te voorschijn.[6])

Te *Beegden* leefde een scheper, die door trouwe dienst heel wat Fransche kronen gespaard had, die hij in een oude kous bewaarde.

Uit vrees voor de Bokkenrijders wilde hij zijn geld in veiligheid brengen en meende niet beter te doen, dan 't in de Beegderheide te begraven.

Toen de baas hem later eens vroeg, waar hij met zijn geld gebleven was, antwoordde hij: ‘In de hei, recht tegenover den toren van Beegden.’

Later wilde hij zijn schat weer opgraven, maar bemerkte toen, tot zijn niet geringe teleurstelling, dat hij overal recht tegenover den toren van Beegden stond.

Het is hem niet mogen gelukken zijn eigen schat terug te vinden, wat moeite hij ook deed.

Het geld ligt nog in de heide te wachten op den vinder.[5])

Een jonge man, die voorbij den Gravenberg in het Neerdal kwam, bemerkte in den berg een opening, die hij er vroeger niet gezien had.

Hij kwam dichterbij en zag toen een ijzeren ketel staan, tot den rand gevuld met goudstukken. Op 't zelfde oogenblik echter vertoonde zich de berggeest in zulk een afgrijselijke gestalte, dat hij ijlings de vlucht nam.

Een eind verder ontmoette hij een jager uit *Roggel* en vertelde hem, wat 'm overkomen was. De jager was dadelijk bereid om terug te keeren, maar toen ze bij den berg kwamen, was de opening weer verdwenen. Beiden hoorden een stem, die hen spottend toeriep: ‘Ik ben niet gevonden en zal ook nooit gevonden worden.’[2])

In landen waarover beeldenstormen, godsdienstoorlogen of revoluties zijn gegaan, vindt men altijd de sage van den verloren geganen kerkschat. Zelfs in Lima, de hoofdstad van Peru, spreekt men ervan.... hier waren het zeeroovers, die den schat stalen en begroeven op een van hun eilanden.

Steeds zijn 't twaalf zilveren apostelbeelden, want de sage stamt uit een tijd dat zilver veel meer waarde had dan thans. In Maastricht, waar iemand nog in het begin der vorige eeuw met veel moeite en kosten getracht heeft den schat te vinden, zoekt men behalve de zilveren beelden, ook een gouden Christusbeeld.

De schat van de twaalf zilveren apostelen en den gouden Christus ligt onder de Sint-Servaaskerk te *Maastricht* en moet gevonden worden langs den zoogenaamden ‘groenen weg’. De groene weg zou gevonden zijn, maar er is niet in door te dringen. Personen, die er in afdaalden, moesten haastig opgetrokken worden, wijl zij anders gestikt waren. Bossen stroo in brand gestoken, om de gassen, die er vermoed werden, weg te branden, doofden in de diepte uit; zulke stiklucht heerschte er beneden. Ook heet het, dat menigeen zich arm gezocht heeft naar den groenen weg, door heel zijn fortuin te besteden aan vruchtelooze uitgravingen.

In 1578, eenige maanden voordat Maastricht door de Spanjaarden veroverd werd, ontving iemand, die het drievoudige ambacht van

smid, kuiper en metselaar uitoefende, op een avond bezoek van een pater, die hem vroeg of hij terstond mee wilde gaan om een gewichtig werk te verrichten. Hij moest tevens beloven omtrent hetgeen hij zien zou de diepste geheimhouding te bewaren. De man beloofde het, waarop hij werd geblinddoekt en naar een buiten wachtend rijtuig werd geleid: hij en zijn geleider stegen in.

Wel een paar uur lang reed het rijtuig rond; dan over geplaveide straten, dan over mulle wegen, zoodat de man met geen mogelijkheid gissen kon waarheen hij werd gevoerd. Ten slotte hield het rijtuig stil; hij moest uitstappen. Een poort hoorde hij openen en sluiten. Daarop werd hij ook weer gedurende geruimen tijd trap op en trap af geleid en door vele gangen gevoerd. Eindelijk scheen hij te zijn gekomen waar hij wezen moest. Nadat een zware deur achter hem was gesloten, nam zijn geleider hem den blinddoek van de oogen. Hij bevond zich in een lage kelder. In dien kelder zag hij een dertiental vaten. In een ervan stond een groot gouden Christusbeeld; de anderen bevatten elk een even groot zilveren beeld van een der twaalf apostelen.

De pater beval hem daarop de beelden goed in de vaten te sluiten. Nadat dit was geschied, liet hij den man den ingang van den kelder dichtmetselen; alle materiaal daarvoor stond reeds klaar, evenals een emmer witkalk om er den dichtgemetselden ingang en heel den keldermuur mee te witten.

Toen de werkman klaar was met zijn arbeid, ontving hij een flinke belooning en werd opnieuw geblinddoekt. Op dezelfde wijze als hij gekomen was, werd hij ook naar zijn woning teruggevoerd.

Uit oude papieren, gelegen op den zolder der St. Janskerk, was iemand te weten gekomen, waar zich de groene weg bevond: die moest loopen tusschen St. Jans- en St. Servaaskerk. Hij begon bij de kerkbesturen verlof te vragen om te graven in de kerken. Aanvankelijk werd hem die toestemming geweigerd, doch na lang aandringen verkreeg hij ten slotte verlof om op eigen kosten te graven.

Hij begon voor het zangkoor der St. Servaas, op de plek waar nu

het standbeeld van Keizer Karel de Groote staat. Al spoedig ontdekte men een gang; die bleek evenwel niet lang te wezen en liep dood. De schatgraver gaf het werk hier op en begon in de St. Janskerk zijn geluk te beproeven. Spoedig werd ook hier een gang gevonden. Deze liep verder door, en scheen dus wel uitkomst te beloven. Na nog wat gevorderd te zijn, kwamen de delvers in een onderaardsche ruimte, waarin achttien geraamten lagen. De skeletten waren allen nog met kleedingstukken omhuld en eenigen droegen de resten van priestergewaden.

Nauwelijks waren de delvers wat bekomen van hun verwondering, toen ze in de verte een fijn belgerinkel hoorden, dat nader en nader kwam. De knechten hielden 't toen niet meer vol; ze vluchtten in allerijl door de gangen. De schatgraver zelf was zoo aangegrepen door angst, dat hij geen voet meer kon verzetten. Zoo moest hij dus met eigen oogen aanzien, dat de geraamten in priesterkleeding en de andere gebeenten een plechtige ommegang begonnen.

Eerst nadat de doodenstoet de ruimte had verlaten, kon hij zijn beenen weer gebruiken en schuw sloop hij terug. 't Doorleefde had hem zoo aangegrepen, dat hij thuisgekomen in bed moest gaan liggen. Reeds den volgenden morgen was hij gestorven.[3])

De man die hier bedoeld is, de meester-leidekker Willem Heek - die beweerde aanwijzingen betreffende den schat te hebben gevonden in den toren, waar hij reparatiën verrichtte - had slechts spot en hoon te verduren. Toen zijn pogingen faalden verliet hij de stad als een arm man. Dat was in 1810. Meer dan honderd jaar later is hij de held geworden van een ijselijke spookhistorie en de Maastrichtenaars zijn vergeten dat ze spotliedjes op hem dichtten. Het kan raar loopen in de wereld.[7])

Bronnen: 1) H. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 208-209. A.F. van Beurden, in Limburg's Jaarboek XX, blz. 175 vlg. 2) H. Welters, Limburgsche Legenden II, blz. 39, 54-55, 72. 3) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek. blz. 29-30. 4) Limburgs Jaarboek XXI, blz. 69-70. 5) A.F.v. Beurden, in Limburgs Jaarboek XX, blz. 182. 184. 6) Maasgouw, XXI, blz. 33. 7) Maasgouw, VI, blz. 1006-1008. 8) Volksmond.

2. Profetiën en Voorteekenen.

a. De Profetie van Joannes van Leliëndaal.

Aan beide zijden van de Peel kent men de profetie van Joannes van Leliëndaal.

Het volledigst is de lezing uit *Afferden*.

'Vóór die dagen komen, zal er een molen gebouwd worden tusschen Heijen en Afferden. En hieraan zult ge weten, dat de tijden der verschrikking nabij zijn, als hij geruimen tijd draait met slechts twee wieken. Alsdan zullen er ontzaglijke drommen soldaten te Afferden over de Maas trekken. Er zal een groot gedrang ontstaan, waar de Rijksweg en de Veerstraat samenkomen, zoodat duizenden en duizenden soldatenknoopen in den muur van het hoekhuis, daar ter plaatse, zullen blijven steken.

Maar bij het voorbijtrekken der massa's te Vierlingsbeek zal een nieuwsgierige zijn hoofd uit het raam steken. En deze zal zijn een Israëliet. Doch een der soldaten zal het zwaard trekken uit de scheede en hem het hoofd afhouwen.

Maar de koning die links te paard stijgt, zal te Mook vluchten over de brug. Alsdan zal zijn ros een der hoefijzers verliezen. En als de smid het dier zal willen beslaan, zal de koning verder moeten vluchten.

'Wee u echter, Sonsbeek, Kervendonck en Goch! In u zal niet één steen op den anderen blijven! En Goch, het bloed uwer zonen zal bij beeken stroomen van uwe heuvelen!'

* * *

De volksphantasie houdt zich nog steeds bezig met deze profetie. Een een-en-negentigjarig man uit *Blerick* vertelde dat zij uit zeven boeken bestond, die men in zijn jonge jaren reeds voor zeer oude werken aanzag. Een ander verhaalde dat de voorzeggingen te Brussel aan een ketting geklonken liggen.

Er kan niet veel gebeuren in de Peelstreek of iemand weet te ver-

tellen, dat de ziener Joannes het al voorzegd heeft. Zoo heeft hij voorspeld, dat de menschen zouden vliegen en rijden in wagens zonder paarden; dat iedere boer met een uurwerk op zak achter den ploeg zou gaan enz.

Op de Mookerheide zou 'de laatste slag' gestreden worden, waarbij zelfs de Turken niet zouden ontbreken. Aan 't eind zou de keizer van Duitschland vanaf den heuvel op de Mookerheide zijn heele bezit kunnen overzien.

Op sommige plaatsen groeit in de *Peel* de adelaarsvaren. Trekt men die uit den grond, en snijdt met een scherp mes schuin door den bruinen wortelstok, dan ziet men, hoe de celkanalen van de plant de zwarte omtrekken van een adelaar vormen.

De duitsche adelaar zal hier eenmaal begraven worden, zei Joannes. Daarom trok in '14 het duitsche leger niet door Limburg en Noord-Brabant, want de trotsche adelaar zou in de Peel zijn graf gevonden hebben.

* * *

De eigenlijke profetie getiteld 'Zedige voorzeggingen op desen tegenwoordigen tijd door Joannes van Leliëndaal, priester ende prior in 't order van S. Augustinus tot Uytrecht' was een mystificatie, geschreven door *Joannes* Ludolphus van Craywinkel,* assistent proost *van* het klooster *Leliendaal* te Mechelen, later pastoor te Oeleghem in de Kempen, († 1679).

Wat onder het volk voor de profetie van J.v. Leliëndaal doorgaat, heeft slechts den naam met deze 'voorzeggingen' gemeen. 't Zijn volksprofetiën die wij op vele plaatsen ontmoeten. De laatste slag op de Mookerheide vindt zijn parallel in die bij den Berkenboom (Westphalen) en in het Lendersgat (Noord-Brabant).

Bronnen: Volksmond. Sinninghe, Noord Brabantsch Sagenboek, blz. 253-257. Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 99.

* Zie mijn weldra te verschijnen 'Profetiën van Joannes van Leliendael' waarin de verschillende teksten opnieuw worden uitgegeven en vergeleken.

b. Teekenen in de lucht.

In de Middeleeuwen en ook later nog meende men, dat de komst van groote rampen als pest, oorlog, dure tijd of overstrooming tevoren door God werd aangekondigd in de lucht.

* * *

In het jaar 1488 zouden er drie zonnen zichtbaar zijn geweest. Er was dat jaar te *Maastricht* en omgeving zulke schaarschte, dat de menschen genoodzaakt waren gemalen stroo te eten.[1])

* * *

In het jaar 1501 vertoonde zich te *Sittard* een wonderlijk verschijnsel. Overal zag men op het linnengoed en de kleeren kruisen in allerhande kleuren en van allerlei vormen.

En toen op Sint Jorisdag een processie werd gehouden 'oem diesser noetsaecke wyllen' vielen dergelijke kruisen in grooten getale op de rokkelijnen van de scholieren.

Ook elders vielen er 'crusen swart, roed, groen ende anderen ute locht op der luden lijnwoet.'[2])

* * *

Op 26 Juni 1655 werd boven de Graetheide, tusschen *Sittard* en Urmond, een helderschijnend kruis in de lucht gezien, vergezeld van een grooten man en gevolgd door voetknechten en ruiters. Van de tegenovergestelde zijde verscheen ook een reus met een talrijk heir, dat werd aangevoerd door een leeuw. Toen de beide legers elkaar genaderd waren, viel de leeuw op den man van het kruis aan en velde hem neer; de legers spatten vervolgens uit elkaar, terwijl de leeuw zich op zijn achterpooten oprichtte en verdween.

Ter plaatse waar dit verschijnsel in de lucht werd gezien, werd tusschen 19 en 20 Juni 1678 een gevecht geleverd tusschen de Franschen en de Geallieerden.[3])

* * *

Den drie en twintigsten Februari 1666 werd er in *Heerlen* verteld dat er op het kerkhof stemmen gehoord waren, die onder den grond ‘wee, wee’ riepen en dat er boven de kerk een ster verschenen was.

‘Als dat werkelijk zoo is,’ zegt de kroniekschrijver, ‘dan is het een ongeluksteeken. God moge het onheil van ons land afwenden.’[6])

* * *

Boven de stad *Sittard* vertoonde zich in het jaar 1754 een vurige golvende slang, die tegen tien uur in den avond de stad zoo helder verlichtte als bij volle maan.[3])

Een en dertig jaar later, op den achtsten Februari, 's avonds tegen half elf, vertoonde zich in de lucht een horizontaal liggende kegel, die over de helft der stad reikte. Aan het uiteinde zag men een witgelen vurigen bol, waaruit het vuur in den kegel stroomde, die langzaam van het noorden naar het zuiden dreef.[3])

* * *

In de hooge *Peel* worden bij heel warme dagen, als de heete lucht over de heide trilt, vreemde verschijnselen waargenomen.

De arbeiders zien in de schepen, torens, huizen en wagens, die zich dan voor hun verbaasde oogen in de staalblauwe lucht vertoonen, ‘veurbuukes’, voorboden van onheil: oorlog, rampen, ziekte en dood.

Daarom zien zij deze fata morgana niet gaarne.[5])

Bronnen: 1) Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 82 (bron onbekend). 2) Maasgouw I, blz. 373 en Publications VII, blz. 98. 3) Theatrum Europaeum, blz. 854 en Jaarboekje van het kanton Sittard, 1877, blz. 69. 4) Maasgouw II, blz. 373. 5) Van Beurden in Limburg XX. 6) Maasgouw XXXXII, blz. 67.

3. Roovers en Vreemd Krijgsvolk.

a. Roofridders.

Rooven en branden,
Da's geen schande,
Dat doen de besten in den lande;

heette het vroeger.

De heeren die op den St. Pietersberg bij *Maastricht* woonden dachten er ook zoo over en hun burcht - of liever de burchtruïne - draagt er nog den naam van: Lichtenberg, want zij ‘verlichtten’ de kooplieden van hun bezittingen.[1])

* * *

De heele loop van de Maas te *Well* werd door het slot de Stalberg op den heuvel van dien naam beheerscht, en daarom hadden de roofridders die er woonden makkelijk spel.

Niet alleen de schepen, die de rivier bevoeren, ook de wagens, die den landweg volgden, werden vaak door de heeren van Stalbergen aangevallen, die zich veilig voelden in hun hechte sterkte.

De roofridders hadden hun paarden averechts laten beslaan, zoodat de indrukken der hoefijzers in den mullen grond nimmer het goede spoor aangaven. Men kon meenen dat de heeren afwezig waren, terwijl zij juist in hun toren op den loer lagen en omgekeerd waren zij op rooftocht, als men dacht dat ze juist hun slot waren binnengereden.

De gevangenen die ze maakten sloten ze op in den toren of in een onderaardsch hol en lieten ze slechts tegen een zwaren losprijs vrij.

Eindelijk maakten machtige vorsten een einde aan hun rooverijen, doodden de heeren en maakten het slot met den grond gelijk.[2])

In den diepen kerker van slot *Hoensbroek* is een klein venstergat, getralied, nauwelijks boven het water der slotgracht, een lang gat door drie meter zware baksteen heen.

Er ligt nog een oude balk met een ketting en die ketting is zoo lang,

dat de gevangene die er aan vastzat, juist zijn hand op den steen van het venstergat kon leggen, den steen, die het dichtst bij het daglicht is. Een hand heeft vijf vingers. Er zijn vijf diepe groeven in dien steen gesleten. Zóó kan een mensch verlangen.[9])

* * *

Een ander roofslot, de Maasburcht te *Afferden*, die op 'n tachtig meter van het veerhuis stond, werd werkelijk met den grond gelijk gemaakt en wel omstreeks 1390 door de Gelderschen.

Nu nog hoort men in den nacht van Sint Joris, den patroon der ridderschap, onder den grond gekletter van wapenen en 't stampen en brieschen van paarden. Dat zijn de oude roofridders, die op hun schilden slaan en wier rossen ongeduldig met hun hoeven trappelen.[5])

* * *

Vier kilometer over de grens op de Barghoebel stond tot diep in de vorige eeuw de ruïne van het slot te Sichen.

Volgens de overlevering was 't kasteel door ridders bewoond, die tevens geestelijke heeren waren - de Tempeliers - wat hen niet belette om naar hartelust te rooven.

Vooral die van *Maastricht* hadden veel last van hen. Ze gingen steeds te paard op strooptocht en hadden daarenboven de voorzorg genomen om de hoefijzers er averechts onder te laten slaan. Die hoefijzers blonken van zilver, zoo rijk en verkwistend waren de roofridders. Ten laatste werden ze in den nacht overvallen en kwamen allen om.[3])

De drossaard van Montfort heeft met de zijnen op zekeren nacht alle Tempelieren uit 't klooster van St. Joost te *Echt* omgebracht op één na, die den dans ontsprong.[4])

De sage dat de Tempeliers roofridders waren en dat zij in één nacht in 't heele land zijn omgebracht, op een enkele na die op 't nippertje ontkwam, vindt men dus ook in Limburg terug.

Men vertelt daar ook dat zij mis lazen met een paar geladen pistolen op het altaar en noemt hen nog bij hun ouden naam Roode Monniken, naar het roode kruis dat hun mantel versierde.

Te *Maastricht* zouden ze een groot klooster bezeten hebben, dat tusschen Muntstraat en Grootestraat in lag. Na de slechting van het convent legde men de Nieuwstraat aan.

* * *

De commanderie der duitsche ridders te *St. Pietersvoeren* was een sterk, hecht slot, dat schier onneembaar was.

Was het om die reden dat de ridders hun plichten verwaarloosden en in stede van te bidden voor de omwonenden, en gastvrijheid te verleenen aan de vreemdelingen die het land doortrokken, hen naar hartelust beroofden en brandschatten.

Toen zij ook de goederen van het stift Henry Chapelle bemachtigd hadden, en ijlboden hulp vroegen aan Waleram, Limburgs hertog, ontvlamde diens toorn, hij riep zijn vazallen te wapen en weldra wapperde de leeuwenbanier voor de poorten van het slot aan de Voer.

Niet om te onderhandelen was Waleram verschenen, maar om voldoening te eischen. In de kapittelzaal bespraken de ingesloten ridders met gebogen hoofd wat hun te doen stond, want aan tegenweer viel niet te denken.

Hadden zij tot overgave besloten? Het scheen zoo.

Eensklaps ratelde de hamei omhoog en de valbrug neer, de poort werd geopend en de schuldige ridders, een groot kruis voorop dragend, traden ongewapend, blootshoofds naar buiten op den hertog toe; de commandeur boog de knie en vroeg vergiffenis. Waleram's blik werd zachter, hij schonk hen genade, nadat hij hen had doen zweren zijn bevelen en de gelofte der orde trouw na te leven.

De ridders trokken weer het slot binnen en Waleram stond den stoet na te staren, toen de laatste, die het kruis gedragen had, van onder zijn mantel een boog te voorschijn trok en een pijl afschoot, die den hertog rakelings langs het hoofd snorde.

'Verraad,' roepen de Limburgers en met hun hertog ijlen zij den schuldige na, over de brug, door de nog niet gesloten poort. Op het voorhof slaan zij een kring om de ridders. Kort is het rechtsgeding. Het hoofd van den verrader valt met starende oogen voor Walerams voeten. Maar ook de andere ridders moeten boeten. Zij zijn immers de gezellen van den verrader. Harde boete en een hooge som ten zoen eischt de hertog en hij verbiedt hen zes lange maanden de commanderie te verlaten. Dan treedt hij in de hooge kapittelzaal en slaat aan den wand het wapenschild van zijn geslacht, om hen er elken dag aan te herinneren dat zijn macht de hunne te boven gaat.

Aldus geschiedde in den jare 1250.[6])

* * *

In een hoek, bij den ringmuur van de *Maastrichtsche* vesting, lag het Kommandeurshuis van de duitsche orde, waartoe ook het paviljoen van de IJzeren Dame behoorde.

Men vertelde, dat daar van tijd tot tijd vreemde, hooggeplaatste personen op geheimzinnige en wreede wijze werden ter dood gebracht.

Wanneer de nacht over de stad gevallen was, hoorde men soms in de richting der wallen een scherp gefluit. Meer dan één visscher, die zich nog in den laten avond bij het gevreesde ijzeren Biesenpoortje[*)] bevond, had dit hooren ontsluiten en in de duisternis een boot, met vermomde en gemaskerde lieden bemand, door de opening zien verdwijnen.

Nadat het vaartuig het nauwe gewelf was doorgeroeid, meerde het in het paviljoen. In een der benedenvertrekken van dat gebouw stond n.l. de IJzeren Dame.

Dit was een zeven voet hoog vrouwenbeeld, geheel van ijzer, dat geen voetstuk had, maar rustte op de breede plooien van haar kleed. De IJzeren Dame hield de oogen zedig neergeslagen en de armen devoot over de borst gekruist.

*) Bij onlusten in de stad is het meer dan eens gebeurd dat de burgers dit poortje deden sluiten, uit vrees dat de 'genadige heeren van de orde' langs dien weg troepen in de stad zouden brengen.

Nauwelijks echter was het slachtoffer, wiens oogen geblinddoekt en wiens handen en voeten gebonden waren, naar de IJzeren Dame gebracht, of het metaal scheen met leven te worden bezield. De gekruiste armen van het beeld schokten vaneen; haar kleed opende zich en liet den binnenkant zien die met zestig scherpe, puntige messen bezet was. Terwijl de geopende armen terugschokten en het kleed zich weer sloot, omhelsde de dame haar slachtoffer, dat door de zestig messen letterlijk in stukken werd gekorven. Het lichaam werd daarna, door het water dat onder het paviljoen stroomde, meegevoerd naar de Maas.

Den anderen dag zeiden de burgers van Maastricht dan tot elkaar: ‘Laat ons bidden voor het nieuwe slachtoffer van de IJzeren Dame.[5])

Volgens sommigen werd de straf niet door de ridders der duitsche orde maar door het veemgericht toegepast, hetgeen ook verhaald wordt van andere ijzeren dames, als die te Neurenberg en op Ehrenbreitstein.

* * *

Op de burcht Ghoir woonden twee broers, echte roofridders. Het berooven en plunderen der voerlieden, die met kramerswaren en wijn op weg waren van Keulen naar Holland en Brabant, het knevelen en afzetten der boeren en het uitschudden der reizigers was hun dagelijksch tijdverdrijf. Door de bescherming van hooggeplaatste familieleden en de onafhankelijkheid van al die kleine rechtsgebieden gingen ze altijd vrijuit. Hun moedwil was zoo groot, dat de herinnering eraan nog voortleeft na eeuwen.

Maar aan den overkant van de Maas, op het hooge huis *Horn*, zetelde een drossaard, die onvervaard recht deed. In den korten tijd, dat hij dat ambt vervulde, had hij al heel wat roovers, valsche munters en brandstichters binnen in den geweldigen toren gesloten en na kort gerecht ter dood verwezen en doen hangen.

Hun lijken werden daarna in den diepen kasteelput geworpen,

waar zij al vallend door messen doorkorven werden, om tenslotte door kalk bedolven te worden.

Ook de heeren van Ghoir wilde hij in zijn macht krijgen om hen een kop kleiner te maken, maar daar hij een wijs man was, wist hij dat zij overal spionnen hadden en alleen list hen in zijn macht kon brengen.

Daarom besloot hij een groot gastmaal te geven, waaraan zijn meest vertrouwde helpers zouden aanzitten en tevens de geestelijkheid en de adel van 't landschap en de beide heeren van Ghoir.

Als hij ze eenmaal op Horn had, nam hij de rest voor zijn rekening. Dan had hij ze in de val.

De van Ghoirs kwamen ook werkelijk zonder argwaan met hun wapenknecht naar het slot gereden en werden er met groot betoon van vriendelijkheid door den drossaard ontvangen; maar onderwijl was er al een dienaar onderweg om den beul uit de stad te halen. Hij moest over het Oolder veer komen om geen achterdocht te wekken.

Weldra was het gastmaal in vollen gang. Linzen en wildbraad, moes en worsten ellen lang, geroosterd brood en kuikens, gesmoorde appelen met ganzenborst wisselden elkander af. De wijn, in groote bokalen geschonken, deed de gesprekken luider worden, en de van Ghoirs vertelden ruwe grollen.

De drossaard dronk weinig, maar hij hield hen in het oog. Zijn oogenblik was nog niet gekomen.

Op het voorplein en in het verblijf der knechten heerschte ook groote vreugde; de flesch ging er rond; de tongen raakten los.

De wapenknecht der heeren van Ghoir had zich niet bijster veilig gevoeld tusschen de hooge muren en onder de breed overwelfde bogen der keukens. Zijn vrees nam toe, toen hij een der Horner knechten, die de flesch al te goed aangesproken had, plotseling hoorde zeggen: dat de Ghoirder ridders hier hun galgenmaal meemaakten en in de knip zaten.

Hij doorzag het gevaar, verwijderde zich ongemerkt, ging de voor-

poort door naar den stal, zadelde de drie paarden en bond ze aan de brug.

Toen liep hij ongemerkt de zaal in.

De Ghoirder trawant zag zijn heeren zitten; een van hen had hem gezien. Hij ging tot hen, fluisterde hen in 't oor, dat er doodsgevaar was. Maar hardop vorderde hij zijn meesters op om even naar den stal te komen, daar een der paarden plotseling ziek geworden was.

De drossaard liet hen begaan, maar volgde hen met enkele nieuws-gierigen. Hoe verbaasd stond hij te kijken, toen hij de drie snel op de gezadelde paarden zag springen en hem aldus zijn prooi ging ontsnappen.

Hij riep hen na: ‘Heeren van Ghoir, gij hebt uw hoeden vergeten!’ De oudste keerde zich om en om te toonen dat hij het plan van den drossaard doorzien had, riep hij terug: ‘Beter den hoed kwijt dan den kop!’

In vollen galop ging het naar het Oolder veer. Aan de andere zijde van de Maas waren zij vrij, daar was de rechtsmacht van den drost ten einde en lag hun eigen grond. De vlucht bracht opschudding in de feestzaal en velen stegen te paard om hen te vervolgen.

Maar de van Ghoirs hadden een voorsprong, vonden de veerpont aan de Horner zijde liggen en waren juist de Maas over, toen de vervolgers verschenen. Dat spannende oogenblik, het moeilijkste van den overtocht, wordt nog weergegeven door het spreekwoord: ‘*Hij is te Ool nog niet over*’, dat bij het volk nog in gebruik is.

Aan de overzijde troffen zij den beul. Ze vroegen hem, waarheen hij ging. Hij antwoordde, dat hij naar Horn ging om twee vette ossen te slachten. De van Ghoirs lachten dat het schaterde en gaven den beul ten antwoord: ‘Dan denken wij, dat ge uw mes voor vandaag wel te vergeefs geslepen hebt.’

Zij beloonden den veerman rijkelijk, door die van Ool den ‘greend’ te schenken.

In het slot Horn bewaart men in de keldergewelven nog de ketenen,

waaraan men de van Ghoirs vastgelegd zou hebben, alvorens de beul hen van het leven tot den dood zou brengen.[6])

* * *

Een andere overlevering.

Toen de Spanjaarden naderden, nam Oranje zoo haastig afscheid van den graaf van Egmond, dat hij zijn hoed vergat.

'Vaarwel, prins zonder hoed,' zei de graaf.

'Vaarwel, graaf zonder hoofd,' antwoordde de prins.

Oranje vluchtte en de Spanjaarden vervolgden hem. Zij dachten: 'bij de Maas zal hij stil moeten houden, *hij is te Ool nog niet over*.' Maar de veerman, die vooraf verwittigd was, voerde hem over de rivier en de Spanjaarden hadden het nakijken.[8])

De derde lezing.

In 't Oolder veerhuis ging het elken avond vroolijk toe, want de veerman zat er met zijn vrienden te kaarten en zoolang het kaartspel duurde, konden de boeren aan den anderen oever roepen zooveel zij wilden, de schuit stak niet van wal.

Men was te Ool nog niet zoo gauw over![8])

Bronnen: 1) P. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 57. 2) M.J. Janssen in Maasgouw XXI, blz. 29. 3) Maasgouw I, blz. 44. 4) Jos Habets in Publications LXI, blz. 427. 5) H. Welters in Limburgsche Legenden I, blz. 209-211. 6) A.F. van Beurden in Limburg XX, blz. 103-205. 7) 7) Idem, Limburgsch Volksleven, blz. 35-39. 8) Laurillard, Op uw stoel door uw land. 8) Volksmond. 9) J.W.F. Weremeus Buning in de Telegraaf.

b. Roovers en Rooverbenden.

Roovers waren in de achttiende eeuw zeer talrijk in ons land. Feitelijk vormden zij geen benden, als wij daaronder de streng gedisciplineerde en georganiseerde rooverbenden van Zuid-Europa verstaan, die een blijvend karakter hadden en wier leden tot strikte gehoorzaamheid verplicht waren, zooals de Siciliaansche maffia.

Ieder kwam en ging zoo het hem lustte en men vereenigde zich slechts voorbijgaand voor één enkele onderneming. Was de slag geslagen, dan ging men weer uit elkaar. Zwervend volk, dat door de tijden van onrust en oorlog verhinderd was, zich ergens blijvend te vestigen, veelmeer vagebonden dan roovers, vormde de kern der bende. Hun aanhang bestond vaak uit verarmde boeren, vertwijfeld door een opeenvolging van mislukte oogstjaren en soldatenjaren, ziekte en hongersnood.

* * *

In de laatste helft der achttiende eeuw traden de roovers driest op in het land van *Thorn*, overvielen 's nachts de afgelegen boerderijen en kwamen zelfs op klaarlichten dag op Schous, Suensmolen en andere plaatsen allerlei ‘te leen’ vragen onder het uiten van de noodige bedreigingen.

Eens was G.K. met zijn knecht naar Maastricht gereden om twee karren graan naar de markt te brengen.

Op den terugweg vroeg iemand, die bij Mechelen langs den weg stond, of hij mee mocht rijden.

‘Stap maar op,’ zei de boer en de karren hobbelden weer verder.

Tusschen Neeroeteren en Maeseik echter sprongen eensklaps roovers met zwart-gemaakte gezichten en groote ruiterpistolen in de hand uit het struikhout te voorschijn en vroegen om ‘een handgeld’.

Maar de onbekende antwoordde: ‘De maan is nog niet op,’ en de roovers weken terug.

't Zelfde gebeurde tusschen Maeseik en Ophoven, en weer gaf de vreemdeling bescheid:

'De maan is nog niet op.'

'Dat heeft u de duvel gezegd,' riepen de teleurgestelde gouwdieven, maar ze lieten toch de karren doorrijden.

Zoo kwamen ze tezamen behouden thuis, en G.K. vroeg aan zijn begeleider wat hij hem schuldig was.

'Niets,' antwoordde de rooverhoofdman, 'het eene plezier is het andere waard.'

Een andere boer, H.G., kwam in den avond van Leveroy naar Ittervoort toen een vreemdeling hem om vuur vroeg uit zijn tondeldoos, en nadat hij zijn pijp had aangestoken, met hem mee wandelde tot Grathem.

'Let nu op,' zei de onbekende, 'als de roovers je willen aanvallen, zwaai dan met je hoed en er zal je niets gebeuren.' En werkelijk, tot twee maal toe bemerkte H.G. dat die raad zoo slecht nog niet was, want beide keeren verdwenen de dieven weer even snel als zij gekomen waren, zonder hem maar aan te raken.

Eindelijk kwam de justitie van het land van Thorn de benden op het spoor en bracht menig hunner aan de galg te Ittervoort.

Niet ver van de plaats waar H.G. den onbekende ontmoette, lag het huis de Koet, waar een deel der dieven onderdak gevonden had. Op zekeren nacht omsingelde de kapittels-meier van 't stift Thorn met een sterke boerenmacht het huis, drong naar binnen en vroeg den ontstelden bewoner of er ook vreemd volk in huis was.

'Neen,' zei de man, maar hij wees tegelijk met zijn vinger naar een van de deuren.

Dat zagen de dieven door een spleet in de deur en ze riepen: 'Je spreekt wel goed, maar je wijst slecht.'

De heele troep werd gevangen genomen, maar een paar dagen later kwam er een grootere bende, overrompelde de Koet en verbrandde den eigenaar levend op het haardvuur.[1])

* * *

Omstreeks 1400, volgens anderen omstreeks 1700, woonden in *Stein* de Teuten. Overdag gingen ze met de menschen om als gewone burgers, maar bij nacht en ontij gingen ze op roof uit.

Hun verzamelplaats was een groote steen - de Tatersteín - zoo genoemd omdat hun kapitein hen vandaar in het Tatersch toesprak.[*)]

Op den steen stond met groote letters geschreven:

Hier onder
Ligt een wonder.

Nieuwsgierig geworden, hebben die van Stein met man en macht dien kei uitgegraven en omgewenteld, en toen, inplaats van een schat te vinden, lazen ze op den onderkant:

Wat ben ik blij
Dat ik lig op mijn andere zij.

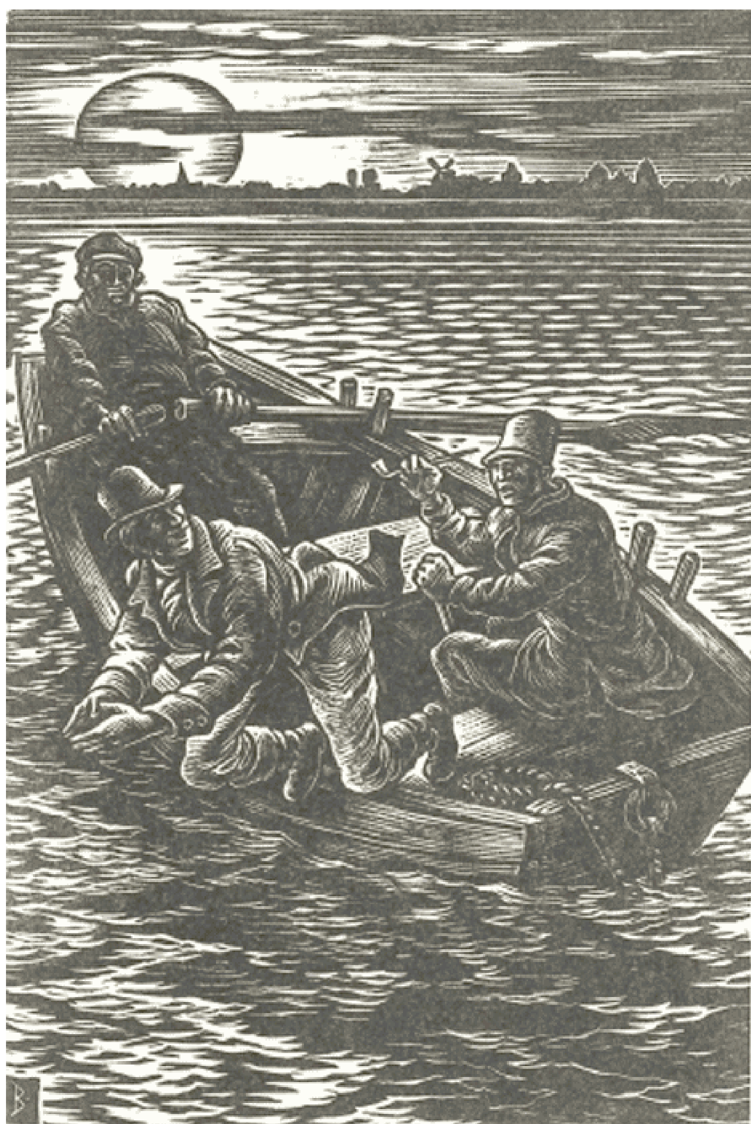
Men heeft den Tatersteen weer snel teruggewenteld.[2])

Nog verhaalt men hoe de Teuten Daniëls- of Riddersweert aan den Maasoever trachtten te overmeesteren met hun acht-en-zeventigen. Hoe de eerste drie, die door het keldergat naar binnen kropen, werden gewurgd door de bedienden van den heer die vooruit gewaarschuwd was, en hoe toen de roovers argwaan kregen en 't wachtwoord vroegen, waarop als eenig antwoord een salvo losbrandde, dat weer drie Teuten naar de hel schoot. De aanvoerder vond 't toen welletjes en hij trok af met de dooden die men later, met geheel verminkte gezichten en een dolk in het hart, hier en daar in de bosschen terugvond, alsof zij eerlijke menschen waren geweest, die door roovers waren koud gemaakt.[3])

* * *

Omstreeks 1730 werd Jan Brant, een bekende gauwdief, wegens diefstal van een paard ter dood veroordeeld. Toen hij tusschen de

*) Het volk heeft de Teuten, gilden van kooplieden en kramers uit de Kempen, die ook in sommige Limburgsche dorpen bestonden, verward met de diefachtige Tateren of Zigeuners, wien niets te zwaar of te heet was.

Beren de Teut en de Drossaard.

boden uit de schepencomp*) kwam, ontmoette hem een vreemdeling, die hem vroeg of men daar recht sprak.

'Ja,' antwoordde hij, 'daarvoor zit men hier, of men er recht doet, dat moet gij een ander vragen.'

Eenige dagen later werd hij naar de galg gevoerd. Aan den voet van den Galgenberg dronk hij als afscheid een hartigen slok en vroeg aan den drankverkooper of hij niet in zijn plaats wilde gaan; hij zou hem goed betalen en hem tracteeren op den koop toe.

Toen men hem gebood met die grappen op te houden, sprak hij: 'Ho, hangen heeft geen ijl, Heeren.'[4])

* * *

Een andere roover, dokter Ben, of Beren den Teut uit *Greven-bricht*, ontkwam ternauwernood aan hetzelfde lot.

Reeds lang loerde de drossaard van de overzij van de Maas op hem, maar zoolang Beren de rivier niet overstak, was hij veilig in een ander rechtsgebied.

De drossaard bedacht toen een list. Als boer verkleed, klopte hij aan Beren's huis en vroeg of hij dadelijk naar een zieke wilde komen.

't Schemerde al. Beren volgde den gewaanden boer naar het veer en men voer over. De veerman had echter den drossaard, ondanks zijn vermomming herkend, en wilde zijn dorpsgenoot waarschuwen voor het dreigend gevaar.

'Heer drossaard,' zei hij eerbiedig, 'uw kiel hangt in het water.'

Beren hoorde dit en sprong zonder zich te bedenken in de Maas. Bij den plons zag de drossaard om en riep: 'Ben, wat doet ge, ge zult verdrinken!'

Beren echter, die met groote slagen naar den veiligen oever zwom, antwoordde: 'Ieder moet zijn eigen gezondheid 't beste kennen, heer drossaard.'[5])

* * *

*) 't Huis waar het schepengericht gehouden werd.

In de omstreken van *Venlo* was het ook niet pluis. Schinderhein of - hinke deed toen van zich spreken.[*)] Vandaag werd er ingebroken en al wat niet nagelvast was meegevoerd. Acht dagen later hoorde men vertellen dat een pachthof in de asch was gelegd. Op een anderen keer vond men al de bewoners van een afgelegen hoeve aan handen en voeten gebonden en het huis leeg gedragen.

Wie toen na zonsondergang van Steil naar Belfeld ging was er zeker van uitgeschud te worden, zoo hij er het leven niet bij inschoot.

Tusschen het huis de Mergelstraat en Steil is een lange, smalle laagte, waar de Schelkensbeek doorstroomt. Niemand kon daar voorbij zonder in de handen der roovers te vallen. Dezen hadden een touw gespannen over de heele lengte van de doorwaadbare plaats; aan het einde, waar zij standen, hadden ze een bel vastgemaakt, zoodat ze altijd hoorden als er iemand voorbij kwam.

Hoevelen zijn daar niet beroofd geworden! Hoeveel lijken heeft men daar niet, met een steen om den hals, uit de Maas opgevischt! Van al die euveldaden droegen Schinderhinke en zijn gasten de schuld.

Eindelijk kreeg de galg haar recht. Op een vroegen morgen trokken de bewoners van Venlo de Keulsche poort uit in de richting van den Maagdenberg, waar toen de galg stond, en 'n paar uur later bengelde de gevreesde schinder tusschen hemel en aarde.[1])[*)]

Schinderhinke, die ook wel Hulster Heinke werd genoemd, heette feitelijk Heinrich van der Nooth en kwam uit Kaldenkirchen. Hij hield zich met de zijnen meestal op in de omgeving van den Hulsterhof.

Daar werd hij ook gegrepen, toen hij met een schot in zijn been, in den grooten sopketel was gevlucht. De rakkers, die de hoeve binnendrongen, kregen op de vraag of Heinke er was, een ontwijkend antwoord, maar de boer wees tegelijk de schuilplaats aan. Heinke, die dit had gezien door den rand van den ketel op te lichten, riep toen:

*) Niet te verwarren met Schinderhannes, die nooit in Limburg is verschenen, en in 1803 te Mainz werd opgeknoopt. Zijn naam is er wel bekend, dank zij Emile Seipgen's opéra comique.

*) Niet te verwarren met Schinderhannes, die nooit in Limburg is verschenen, en in 1803 te Mainz werd opgeknoopt. Zijn naam is er wel bekend, dank zij Emile Seipgen's opéra comique.

‘Boer, je spreekt als een eerlijk man, maar je wijst als een schelm.’

Hij werd op den Galgeberg geradbraakt en zijn vrouw, Zwarte Trui, werd er met 'n achttal bendeleden, waaronder Mottige Ant, Schoppen Ruth en de Achtkantige Boer gehangen. Eén enkele, de bedelvoogd van Hinsbeck geheeten, die champiter was te Breyel, ontsprong den dans.

Voor zijn sterven gaf Heinke aan de talrijke aanwezigen den raad ‘om er een hond op na te houden, want een hond had hem verraden.’

Sprekend over zijn daden, herinnerde hij zich altijd met genoegen dat hij een meid, die hij alleen op een boerenerf had aangetroffen, in een boterkarn had verdronken - ‘ze spartelde toch zoo aardig’, zei Hulster Heinke.

Heinke en Trui schijnen er geen woning op na gehouden te hebben, de blauwe hemel was hun dak. Hun zoon, een aankomende jongen, vertoefde veel in het huisje bij den ingang van den Ondersten Hout-molen, dat toen (omstreeks 1760) bewoond werd door Nol en Griet, de echtelieden Arnold Wimmers en Margaretha Wilms, de beruchte dochter van den vilder uit Helden.

Toen Zwarte Trui aan de galg hing en er volgens oud gebruik en afschrikwekkend voorbeeld aan moest blijven hangen, tot het lijk afviel, speelde haar zoontje met de jongens van den molenaar op de vóór diens huis gelegen beugelbaan. Eens liep hij hard weg naar den Galgeberg om te zien of zijn ‘moor’ (moeder) er nog hing, want zij droeg een oorijzer met zilveren punten en ‘dit kwam hem toch toe’. Toen die bezoeken eenige dagen tevergeefs waren geweest, klom hij 's nachts bij het lijk en nam het oorijzer weg.

Pater Joannes Vincken, een Venlonaar, was veelal bij de terechtstellingen op den Galgeberg tegenwoordig, om de veroordeelden in hun laatste oogenblikken bij te staan. De bende noemde hem ‘onze pater’.

Op een reis naar Venray werd zijn rijtuig, waarin ook een dame uit Venlo was gezeten, op de Meerlosche heide door een bandiet aangehouden. De dame schrok, dat kunt ge begrijpen, maar pater

Vincken sprak bedaard het wachtwoord dat hij met Heinke had afgesproken: ‘de ster’. Het toeval wilde echter dat deze bandiet 't wachtwoord nog niet kende. Toen vroeg de pater om voor den kapitein gebracht te worden.

Juist was de bende in de buurt en hield den uitvaartsmaaltijd van een hunner, die eenige dagen tevoren was opgeknoopt. Bij het feestende gezelschap aangekomen, stapte Heinke op het rijtuig toe en den pater herkennend, riep hij: ‘Ah, beste heer, zijt gij het, kom, nu moet ge ook een glas met ons drinken en ook eens met mijn Trui dansen.’ Het eerste deed de pater, maar voor het laatste bedankte hij, en met een vrijgeleide verliet hij, met de dame die vol angst in een hoekje van het rijtuig was gekropen, de roovers.[6])

Bronnen: H. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 236 en II, blz. 96-98. 2) Maasgouw, jrg. 41, blz. 14. 3) Ecrevisse in H. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 228-229. 4) Maasgouw I. blz. 304. 5) A.F. van Beurden in Limburg XX, blz. 200. 6) Henri H.H. Uyttenbroeck, Bijdragen tot de geschiedenis van Venlo, II, blz. 67-72.

c. De Bokkenrijders.

Er hebben drie rooverbenden van dien naam bestaan, die hun bedrijf uitoefenden in Zuid-Limburg en de aangrenzende gebieden en wier gildeteeken de bok was, waarmee ze hun brandbrieven merkten.

De eerste bende bestond van 1734-1756. Zij beroofden kerken en kapellen, overvielen eenzaam gelegen hoeven, bonden de bewoners en dwongen hen de plaats te wijzen waar ze hun kostbaarheden verborgen hielden. Ook brandstichting (soms uit wraak) kwam veel voor. Door de laksheid der ambtenaren, die vaak de besten niet waren en daarom naar de Generaliteitslanden waren afgeschoven, en het bestaan van tallooze kleine heerlijkheden, die 't mogelijk maakten binnen een uur over de grens te vluchten, waar geen vervolging mogelijk was, konden ze twee-en-twintig jaar ongestraft hun gang gaan. Eindelijk kwam de justitie te Kerkrade door iemand, die lijnwaad van het bleekveld gestolen had, op het spoor van de bende. Weldra hoorde men van niets anders dan van hangen en radbraken. Het kleine Heerlen had vier galgen noodig. 't Bleek dat behalve vagebonden ook talrijke dorpelingen, die men altijd als brave, vrome lieden beschouwd had, deel uitmaakten van de Bokkenrijders.

In 1762 vormden Jozef Kerkhofs, chirurgijn te Kerkrade, met zijn broeder de tweede bende. Wilde deze heelmeester meer zijn dan een aanvoerder van nachtdieven? Liep hij met plannen rond voor een omwenteling; dacht hij aan 't stichten van een anti-christelijke secte, maar kreeg de begeerte om de macht over zijn mannen te gebruiken de overhand, en konden de booze geesten, eenmaal opgewekt, niet meer gebannen worden? Wie zal het zeggen!

Deze bende kon vrijwel ongestoord voortbestaan tot het jaar 1774. Toen eerst werd tegen hen opgetreden en hoe! Maria Theresia vaardigde een geheim bevel uit om slechts met de galg te straffen en de Staten bevalen de ‘uitroeyinge van dat godloos vloekgespan’. Tusschen de vijf- en zeshonderd personen zijn er toen terechtgesteld, ook al kon men hen slechts een kleine diefstal ten laste leggen. Voor vergrijpen waarop anders een maand stond, werd men gehangen.

't Schijnt dat vele schepenen van de gelegenheid gebruik gemaakt hebben om hun tegenstanders uit den weg te ruimen; de schepenen uit 't Oostenrijksche genoten bovendien geldelijk voordeel van elken veroordeelde.

'Ons bekruipt de lust om te vragen of de eigenlijke bende niet in den schepenstoel zat,' verzucht een historicus uit onzen tijd, terwijl de rechter Pélérin, die altijd het hoofd koel hield, spreekt over 'de bende die zooveel gerucht gemaakt heeft en zoo weinig kwaads gesticht'.

Mijns insziens werden zij echter niet om het door hen bedreven kwaad vervolgd, maar wijl zij als bewuste godloochenaars een blijvend gevaar vormde voor de maatschappij, waarin zij leefden.

In 1790 ontstond een nieuwe bende, die te Meerssen haar kwartier had. Picard, Bosbeek en Mozes Mainzer, bijgenaamd het Generaaltje, waren de aanvoerders dier bende.

In den Franschen tijd, toen de geheele streek één rechtsgebied werd en de grenzen, waarover men vroeger zoo gemakkelijk glippen kon, met een enkele pennestreek geschrapt waren, konden de Bokkenrijders 't niet meer volhouden. De bende spatte uiteen; eenigen werden gehangen en de anderen verdwenen voorgoed uit de streek.

* * *

In een dorp nabij *Valkenburg* woonde een pastoor, die met een zijner vrienden, een braaf en nijver man, soms kaartspeelde. Men sprak dan over de dingen dier dagen, en dikwijls over de Bokkenrijders. Menig verhaal kende de pastoor, die hij zijn verbaasden gast vertelde.

'Heb je wel eens gehoord van Lusche Katrien?' zoo vroeg hij.

'Nee,' antwoordde hem zijn domme vriend.

'Er woont in Heerlen een notaris, en die vertelde, dat toen Lusche Katrien gevangen was genomen, men haar op een bok zou binden, en levend zou verbranden.'

De pastoor nam een snuifje en bood ook den braven man tegenover hem iets van de lekkernij aan. Gezellig zaten ze samen te droomen.

'En wat was er dan met Lusche Katrien?'

'Toen de menschen hoorden, dat men Lusche Katrien op een bok zou binden en levend zou verbranden, stroomde de menigte naar Heerlen toe. Iedereen wilde dat wel eens zien. Maar Lusche Katrien was heelemaal niet ter dood veroordeeld, en daarom trok men onverrichterzake af....[*)]

'Je zou toch zeggen, hoe is het op de wereld mogelijk!'

Daarom noemt men al de dieven, die in den laatsten tijd zoo onmenschelijk huishouden, Bokkenrijders. Ik heb er nog nooit een ontmoet. 't Is wel 'n geheimzinnige bende -'

'Dat is het zeker!'

Nog vertelde de pastoor van den rechter, die bleek een der hoofdlieden van de Bokkenrijders te zijn: doch deze liet zich martelen zonder iets te bekennen. De goede dorpeling luisterde naar al dergelijke, vreemde verhalen, en hij zat, op de wijze van domme menschen, maar te hoofdschudden. Zooveel wonders!

Op een morgen kwamen zij tweeën wat vroeger te zamen, en ze begonnen als vanouds een gesprek.

'Nu,' zei de pastoor, 'hebben *wij* de Bokkenrijders op *onze* beurt voor den mal gehouden!'

'En hoezoo, heer pastoor?'

'Ik kreeg van iemand zeshonderd gulden, en ik dacht al bij mezelf: hij komt er van zijn levensdagen niet door! Maar hij heeft zich wel gered! Denk eens aan, midden door de Bokkenrijders is hij in mijn huis gekomen! Ik had er plezier van, dat kun je je voorstellen!'

'Ja, heer pastoor, ik heb er ook plezier van, want om u de waarheid te zeggen, ik ben de hoofdman van de Bokkenrijders! Betaal me die zeshonderd guldentjes maar dadelijk uit.'

Toen begon de pastoor te lachen. Hij boog zijn bovenlichaam van den lach! Hij kreukelde en kronkelde zich! De dikke tranen liepen hem over de wangen. Zijn handen trommelden op de knieën.

'Houd op, houd op, 't is te grappig,' zoo riep hij. Hij strekte

*) Dit gebeurde in 1773.

kaaete en nou zoote ze nog waat same te kalle: de wethouder, Ziebenboer, den alde Kamperboer en de schampiter (veldwachter) Hanse.

Ze kreege praot euver de *schat*, dei volgens 't zegge ein half oor vaan *Velde* achter de venkoele op de Keitelberg begrave mos zien. Den alde Kamperboer vertelde dat 't waal lichtig (allicht) gewiede vaste waaste, waant eedere Kersnag um twaalf oor brandt der ein veur op de plaats wô dat de schat begrave leed. De schampiter, enne kêrel wie enne boum, sprong op en zag: ‘as dat wour is, daan gaon ik de schat opgrave, en 't zal ter duvel gedaon zien, as ik um neet meibring.’

Kersaovend um elf oor ging hein op paad, ein schup, ziene dieke wandelstok en de revolver bei zig. Kald waas 't neet, eine klaore sterrenhemel, maar toch zoo lich dette good koos zeen um te loupe. Bee 't heiligenhüske in 't Vois huurde hein geroeppel in de struuk en dao kwaom enne groete zwarte honk veur den daag en leep op eine meter of tien achter um aan.

Hanse keek is um en wie ie zoog dette neet doenderbee kwaom, leepe door en doog: dalik zaal u waal nao hoes gaon.

Nêve dams lepe nêve de donk op de nieje weig aan; maor stieg leep den honk maar agter um aan, dat waas um toch waat aarig (vreemd) en hein veulde zig niks op zien gemaak. Bleef hein stilstaon, den honk ok, dreide hein enne angere weig op, den honk ok. 't Begoos um te verveile, hein gooide met ziene knuppel, maar den honk leep neet wier (verder) as ein paar trej en bleef daan weer staan, zien ouge fonkelde wie kôle veur.

De schampiter begoos zig niks op zien gemaak te veulen, 't zweit brook um oêt, hein maakte zich kwaod, greep ziene revolver en begoes op den honk te scheete, hein meinde det hein dur vaan aaf waas, maar wie hein um keek, zoot den honk vlak agter um, nou waas de maot vol en zo gauw asse koos maakte hein zig op hoes aan.

De schat leed dur nog altied veur de leefhebbers.[1]

Poatershond in *Venray* was een betoverde hond. Op geregelde tijden klopte hij ergens aan en ging dan bij de kachel liggen. Tenslotte heeft een rood patertje hem na lang bidden op een kar gekregen en is

met hem weggereden naar de Welse hei. Sindsdien is hij niet meer teruggekeerd.[2]

Een oud man vertelde dat hij in zijn jeugd eens in het holle van de nacht door een hond gevolgd was, die opeens op een berg (heuvel), waar het spookte, verdween. In die berg zijn later door de heer Theunissen Romeinse graven gevonden. (*Amstenrade*).[5]

De ‘stüphonk’ (gekortstaarte hond) verscheen te *Heerlen* en sprong dan op de rug van de voorbijganger en bleef daar een tijdje hangen. Zijn verschijning voorspelde onheil.

Vroeger zag men in Mheerebos de ‘vliegende hond’ en elders in *Mheer* verscheen de ‘hellehond’.[3]

b. Spookhazen

In *Stevensweert* liep 's nachts op een bepaald uur een witte haas rondom het marktplein, ‘het häske’. Wanneer iemand voorbij kwam, sprong het häske hem op de schouders en krabde en beet net zoveel het kon, tot het na een tijdje weer op de grond sprong en verdween.[3]

De moeder van een vijftigjarige man van Kesselt had bij de Hazendans bij *Maastricht* een sprekende haas ontmoet.[6]

Spookkalf

Een boer uit *Stamproy* moest op een keer naar Molenbeersel en men verwachtte hem om ongeveer negen uur in de avond terug. Maar het werd half tien, tien uur, half elf, en nog was hij niet thuisgekomen. Zijn familie was ten einde raad. Buiten scheen de maan en alles was spookachtig verlicht en ze waren er zeker van dat vader iets overkomen was.

Eindelijk, tegen half een, kwam vader thuis en onmiddellijk zag men dat het niet al te best met hem gesteld was. Hij rilde over zijn hele lichaam en was zo bleek als de dood, maar op al hun vragen wat er gebeurd was kregen ze geen antwoord. Jaren later echter vertelde hij hoe hij de hele nacht ‘getenpeest’ was door een spookkalf. Toen

bende werd. Hij werd half dood geslagen en gestampt en toen hij nog niets wilden zeggen werd hij met het hoofd naar beneden opgehangen in de schouw.

Zoo vonden de vroege bezoekers hem den volgenden dag.[2)]

* * *

Eens Bokkenrijder, altijd Bokkenrijder.

De *Heerlensche* hoefsmid IJzeren Hamer, die een deel der bende wegens ziekte van den 'capiteyn' in den nacht van den zevenden op den achtsten December aanvoerde bij hun strooptocht naar den Caumermolen en daarbij den mulder en zijn zoontje doodsloeg, moest dat ondervinden.

Toen hij in zijn droomen dien nacht herbeleefde, verried hij door zijn luide uitroepen aan zijn vroom dochterke, met wie hij alleen in de smis woonde, dat hij een Bokkenrijder en een moordenaar was.

Daarop smeekte het meisje aan O.L. Vrouw van den Schaesberg om haar vader te redden en haar als offer van zijn zonden aan te nemen. Haar gebed werd verhoord. Zij stierf op Allerzielen en dienzelfden avond biechtte IJzeren Hamer zijn zonden aan den deken van Heerlen.

Hij kwam niet meer op de vergaderingen der Bokkenrijders en nam niet meer deel aan hun tochten. Niet lang daarna kwamen er, op zekeren avond, zes kerels in zijn smidse, overvielen hem, bonden hem op het aambeeld en sloegen hem met zijn hamer dood.

* * *

Drossaard Duykers, die het kasteel Raath te *Bingelrade* bewoonde, was een gestreng man en een groot vijand van de roovers. Een van zijn buren, een oud man uit Merkelbeek, werd als Bokkenrijder door hem aangehouden en in de gevangenis geworpen. Daarop zwoeren diens beide zoons, twee kwade gasten, den drossaard wraak.

De oudste ontmoette Duykers den volgenden dag op den Schwarzenberg tusschen Bingelrade en Merkelbeek.

‘Drossaard,’ zei hij, ‘als mijn vader binnen acht dagen niet vrijkomt, zal de roode haan op jouw dak kraaien.’

Duykers haalde zijn schouders op en ging verder.

Negen dagen later, 's avonds om half negen, luidde te Bingelrade de brandklok. Het huis van den drossaard stond in lichtelaaie.

Poorten en deuren waren met kettingen en natte touwen toegemaakt en de vensters waren getralied. Het heele huisgezin zou in de vlammen zijn omgekomen, als de toegesnelde buren niet met een masteboom de poorten open hadden gerameid.

Zoo ontkwam de drossaard. Hij alleen wist wie de brandstichters waren, maar tevens wist hij dat voor de rechtbank ‘één getuige, geen getuige’ was.

Er was nog een tweede getuigenis van noode.

Dien dag naaide te Wiggelrade in de Viel bij den halfer[*)] Leonard Boesten een vrouw uit Douwegenhout. Laat in den avond keerde zij naar haar gehucht, dat onder Merkelbeek lag, terug, toen zij bij het boschje Waanrade de voetstappen van twee mannen hoorde. Daar er dikwijls kwaad volk langs den weg was, verstak zij zich in de struiken en zag van daaruit de broeders N., die zij wel kende, over het pad wandelen en hoorde, hoe een van hen tegen den ander zei:

‘Kijk Jan, de kant waar ik mijn lont legde, brandt beter dan jouw kant.’

Haar getuigenis bracht de broeders achter slot en grendel en zij werden volgens uitspraak van het schepengerecht te Oirsbeek in de Treebeeksche heide verbrand.[3)]

* * *

Eens kozen de Bokkenrijders als hun hoofdman den schepen L. Dat was een goede keus, want de kerel was moedig en sluw als geen. Zijn beide dochters Kaat en Mik had hij ook lid gemaakt van de bende en Kaat had al blijk gegeven een aardje naar haar vaartje te hebben, toen zij bij een overval op een hoeve te W., een vrouw die

*) Pachter.

uit het venster om hulp riep, koelbloedig met haar pistol neerschoot.

Ieder hield den schepen voor een braaf en eerlijk man en menige boerenzoon uit de omgeving waagde een oogje aan zijn beide mooie en rijke dochters.

Onder die vrijers waren twee jongens uit Echt. Eens kwamen die beiden van de Sittardsche Donderdagsmarkt, toen de duisternis hen in N. overviel en zij besloten in de schuur van den schepen te overnachten. Zij kropen in het stroo en sliepen weldra in.

Omstreeks middernacht werden ze door het knarsen van de schuurdeur wakker. De deur ging open en zestig tot de tanden gewapende roovers, met zware pakken beladen, dromden de schuur binnen.

De jongens daarboven in het stroo werden koud van schrik, want ze begrepen dat deze troep de beruchte Bokkenrijders waren, waarover men zooveel hoorde gewagen en hun angst steeg nog, toen een der roovers uitriep:

‘Mannen, ik ruik menschenvleesch!’

Er werd in donkere hoeken gekeken en met de lantaarn in het rond gelicht, maar bij geluk ontdekte men hen niet; en gerustgesteld gingen de gauwdieven er toe over den buit uit te pakken. De schepen leidde de verdeeling en een groot deel van den roof werd voor hem terzijde gelegd, zoodat Mik uitriep:

‘Als dat zoo doorgaat, vader, kunnen we onze koeien wel aan zilveren kettingen leggen.’

Daarop vergaderde de bende en de schepen gaf zijn bevelen voor een volgenden strooptocht en liet voor ieder Bokkenrijder een halve pint klare jenever inschenken, waarna de roovers, een na een, in het duister wegslopen. Eindelijk waren allen afgetrokken, maar 't duurde nog wel een uur eer de beide jongens zich dorsten te bewegen. Haastig maakten zij zich toen uit de voeten en klopten dien eigen nacht nog den drossaard van M. uit zijn bed om hem alles te vertellen, wat ze gezien en gehoord hadden.

Deze rechter ontbood nu de zeven schepenen van de rechtbank en onder hen was ook L. Daar hij wel giste, dat het hem niet goed

zou vergaan, stak hij zijn doodsmuts bij zich. De schepenen werden afzonderlijk verhoord en L. was de laatste.

Toen hij bij den drossaard verscheen, bood die hem een paar ijzeren boeien aan.

'Kijk eens, schepen, of u deze manchetten passen,' zei hij.

L. werd op de pijnbank gelegd, maar wilde niet bekennen. Men zegt dat hij in den Tomp, de gevangenis van M., den hongerdood is gestorven.[*)3)]

* * *

Een inwoner uit B., die op zekeren nacht in de omgeving van *Schin op Geul* verdwaald was, zag twee mannen voor zich uit over den weg wandelen. Hij besloot hen te volgen, in de hoop zoo in het dorp te belanden.

Midden in het veld stond een groote doornstruik. Daarheen richtte het tweetal zijn schreden en.... eensklaps waren zij verdwenen. Hij wilde doorloopen, toen hij in de verte nog meer menschen zag naderen. Voor alle zekerheid verborg hij zich in de struiken.

Ook deze wandelaars gingen op den doornstruik af, bleven er even staan en verdwenen dan, als in den grond verzonken.

Zijn nieuwsgierigheid won het allengs van zijn voorzichtigheid en hij liep ook naar den doornstruik. Daar zag hij dat een groot mergelblok opzij geschoven was, en een ruwe mergeltrap toegang gaf tot een onderaardsche ruimte. Voetje voor voetje daalde hij in den zwakken maneschijn een paar treden omlaag en zag toen licht branden beneden in het hol.

Duidelijk hoorde hij een zware mannenstem, die bevelen uitdeelde, maar hij dorst niet langer te toeven, want hij begreep dat het Bokkenrijders waren.[2)]

* * *

*) Dit verhaal zou op Mathias Ponts, vilder te Hoensbroek en hoofdman der eerste bende slaan, die met zijn zonen Peter en Joannes en zijn dochter Geertrui gevangen heeft gezeten op het Kasteel.
Met vele anderen zijn zij in 1743 te Treebeek in de Zeekuil gevonnist. Mathias werd gevierendeeld; zijn zonen geradbraakt; zijn dochter, die met een pistool gewapend mee op roof uitging, levend verbrand; en de anderen gehangen.

Bij het krieken van den morgen deed eens een *Valkenburger* zijn venster open, toen hij een pachter uit den omtrek haastig door de straat zag loopen.

'Hé, pachter,' riep de poorter, 'al zoo vroeg op pad?!'

'Weet ge dan niet dat heel Margaten al op de been is,' antwoordde de boer, 'dezen nacht hebben ze ingebroken in de kerk.'

De Valkenburger werd nieuwsgierig en wilde er meer van weten, en de pachter sloeg aan 't vertellen:

'Ja, 't schijnt dat de roovers om middernacht zijn gekomen. Ze hebben de deuren met diefjes opengemaakt, en ze hadden al veel te pakken. Men ging zachtjes te werk om niemand te wekken en men sprak slechts fluisterend. Toen, op eens, begonnen de klokken te luiden. Dat was me een schrik! De heele troep ging er vandoor, zoo hard we konden. De schrik zit me nog in de beenen!'

Twee dagen later werd de bokkenrijder, die zoo mooi doorgeslagen had, gehangen.[3)]

Bronnen: 1) J. Cohen, Nederlandsche Sagen en Legenden II, blz. 308-311, naar H. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 93. 2) W.H. Bours in Nedermaas, XII, blz. 69. 3) H. Welters, Limburgsche Legenden II, blz. 78-96.

d. Vreemde Krijgsbenden.

Van de *Romeinen*, die Limburg veroverden en van het zuidelijk deel een bloeiende kolonie maakten, weet men weinig meer te vertellen.

Julius Caesar, zegt de overlevering, stichtte de stad *Maastricht* en liet een toren bouwen op den Lichtenberg, om van daaruit lichtseinen te geven aan de schepen, die de Maas bevoeren. Vandaar den naam: Mons Lucis, Lichtenberg. *Drusus* ligt te *Merum* in den Drususberg begraven. Deze heuvel is eigenlijk een droes- of duivelsberg, een offerplaats der heidenen, die het langste weerstand boden aan de prediking van den H. Plechelmus, Wiro en Otgerus, de kluizenaars der St. Odiliënberg.[1)]

De naam van den Romeinschen veldheer, dien wij ook in de Drususgracht en den Drususput bij Elten terugvinden, bleef onder het volk voortleven, omdat 't tevens een der vele duivelsnamen is.

* * *

Later vielen de *Hessen* - aldus de sage - Limburg binnen. Om hen te weerstaan trokken de Romeinsche soldaten vanuit Heerlen langs den Haereweg en over de Schrievershei hen tegemoet.

Op de *Brunssumerhei* had een slag plaats, zoo bloedig, dat het water van de beek, die door de hei loopt, er rood van werd gekleurd. Daarvandaan kreeg zij den naam Roodebeek, die zij nog draagt.

Na den strijd werden de lijken verbrand; ook dat van den aanvoerder der Hessen, die in den slag was gevallen. De asch werd verzameld en in urnen gesloten; daarna werd een grafheuvel opgeworpen. Ieder van de overgebleven strijders der Hessen vulde zijn helm met zand en wierp dat op den grafheuvel.

Zoo ontstond de Hessenberg, maar het volk maakte er allengs Heksenberg van.[2)]

* * *

Van den alles verwoestenden inval der *Hunnen* weet ons alleen de legende van St. Servaas te berichten; maar van die der *Noormannen*, die wederom alle kerken en kloosters in vlammen deden opgaan, de slecht verdedigde, ommuurde stad Maastricht veroverden en de dorpen brandschatten, verhaalt ook de sage.[*)]

Erbert, heer van *Belfeld*, had voor de poort van zijn slot afscheid genomen van zijn vrouw, toen er een pelgrim op hem toetrad, die het gezicht met een zwarten sluier had bedekt en hem, op zijn vraag, bezwoer dat een gelofte hem bond zijn gelaat voor de menschen verborgen te houden.

Toen Erbert hoorde, dat de pelgrim naar Jeruzalem ging, wantrouwde hij hem niet meer en ging met zijn volk op jacht.

Nauwelijks was hij gegaan of de pelgrim wierp zijn vermomming af en als Hermold de Noorman verscheen hij voor de slotvrouwe en dreigde haar met zich te voeren naar het legerkamp.

‘Erbert, uw man,’ zei hij, ‘is al in een hinderlaag gevallen; hij is in de macht van mijn krijgers, die zich schuil houden in de bosschen van Waldniel. Nu kan ik wraak nemen voor de wonde, die hij mij heeft toegebracht’ - en hij wees op het litteeken van den bijlslag die van den rechterslaap tot voorbij het linkeroog liep.

De Noorman wilde haar overmeesteren, zij weerde zich wanhopig, toen een gedruisch van stappen zich deed hooren. 't Was de heer van Belfeld, die aan de hinderlaag ontsnapt, en voor zijn vrouw bevreesd, in vollen galop met zijn krijgers naar het slot was teruggekeerd.

Hermold, die wel begreep, dat hij geen genade te wachten had, sprong uit het venster en verdronk in de wateren van de snelvlietende Maas.

Al zijn Erbert en zijn vrouw reeds lang vergeten en is van het slot te Belfeld geen ruïne meer over, de hoogte, waarop eens hun kasteel stond en vanwaar de Noorman zijn snellen, wanhopigen sprong deed, heet nog de Snellesprong.[1)]

* * *

*) Romeinen: zie blz. 71, 74. Hunnen: zie blz. 127-130. Noormannen: zie blz 132.

In de zestiende en zeventiende eeuw streden in Limburg *Spanjaarden* en *Hollanders* met wisselend geluk.[*)]

Zelfs de duivel mengde zich in dien strijd.

Op 4 Februari 1570 verscheen hij te Merum als werver voor het leger der Staten.

Petrus Visschers, die als knecht bij Henrichs op den Berg te *Merum* diende, reed dien dag naar de heide te St. Odiliënberg. Hij was met eenige kameraden in het huis van Hendrik aen gen Valderen geweest; bij zijn terugkeer werd hij door den duivel in een waterpoel gegooid, en toen hij zich daaruit gered had, hoog op een perenboom geworpen.

Toen nu Peter op de vraag van den duivel, wien hij wilde aanhangen, antwoordde: 'God den Heer!' verliet de booze hem, onder het breken van vele boomtakken.

Dit wordt nog op den dag van vandaag te Merum verhaald.[3)]

Ook de koning van Spanje kwam naar Limburg en rustte eens in de schaduw van de naar hem genoemde boomgroep aan de Gulp onder *Gulpen*.

Hij liet zich toen in zijn helm, volgens anderen in de scheede van zijn zwaard, een dronk brengen uit de Gulp.[3)]

* * *

Van de *Sansculotten*[**)] weet men niet veel goeds te vertellen. Zij hadden den mond vol van vrijheid en gelijkheid, maar stalen als de raven.

In dien tijd moesten vele geestelijken en réfugées de vlucht nemen; zij verborgen zich in den St. Pietersberg en in de catacomben van Valkenburg.

Drie Fransche edelen verdwaalden in de onderaardsche gangen; men vond hen dood terug met afgeknaagde handen.

Sansculotten, die zich alleen buiten de bescherming der ommuurde

*) Beeldenstorm en Tachtigjarige oorlog: zie blz. 60-61, 69-70, 102-104, 115-117, 154, 176.

**) Sansculotten en Fransche tijd: zie blz. 94-96, 110, 114.

steden waagden, keerden soms niet terug; zooals de Franschman, die op jacht bij *Geulhem*, door vier met bijlen gewapende houthakkers werd aangevallen en zich dacht te redden door een sprong in de diepte, maar den dood vond in de Geul.[4)]

* * *

Pastoor Geraerdts van *Buggenum* was op zijn post gebleven. Verkleed als timmerman, met de rij onder den arm of den duimstok in de hand, bezocht hij zieken en stervenden, niet alleen in zijn dorp, maar ook in de omliggende gemeenten, zelfs over de Maas.

Eens gebeurde het dat de timmerman zich met twee fransche gendarmen op de veerboot bevond, en onder hun speurende blikken zijn gewone koelbloedigheid dreigde te verliezen. Veerman Geerla, die dat bemerkte, riep toen den pastoor op norschen toon toe: ‘Hé Jan, zie je niet dat het lastig gaat. Neem het stuurhout en help een handje, want de heeren hebben haast.’

Jan deed wat hem gezegd werd en kon zoo de gendarmen den rug toekeeren.

Hij ontsnapte ook dezen keer.

Het kasteel van *Nunhem* was een schuiloord voor vele vervolgde priesters en edelen. De Franschen kregen er de lucht van en op zekeren dag, toen de heer er niet was, kwamen ze huiszoeking doen.

Geertrui, de keukenmeid, weigerde hun echter den toegang met de woorden: ‘Als meneer niet thuis is, komt hier niemand binnen.’

Zij wilden haar opzij dringen, maar de kordate meid stroopte haar mouwen op en zei: ‘Over een uur komt meneer terug. Als je eerder binnen wilt, zul je eerst met mij moeten afrekenen.’

Daar hadden de Fransoosjes niet van terug. Toen ze een uur later kwamen, waren de vogels allen gevlogen.[1)]

* * *

De sprong van de Sansculotte.

Damianus, bisschop van Roermond, had de wijk genomen op zijn stamslot, het kasteel *Hoensbroek*. Daar werd hij verborgen in de geheime kamer.

De Franschen zochten die kamer, maar vonden haar niet.

Toen lieten ze achter elk raam een kaars aansteken, en telden en telden. Maar ook de bisschop, wel verwittigd, stak een kaars aan, achter zijn raam in de verborgen kamer.

Driemaal illumineerden de Franschen het slot Hoensbroek en toen rekenden ze maar uit, dat hij er niet zat. Men vertelt zich zoo licht aan een paar honderd kaarsen.[6)]

* * *

In het jaar '13 kwamen de *Kozakken*. Voor hun nadering vluchtten de Franschen; maar in Venlo hielden ze stand.

Bij het beleg van Venlo reden de Kozakken dagelijks naar *Tegelen* en namen al wat ze zagen mee. Zelfs het linnen, dat aan de lijn te drogen hing, was niet veilig voor hen: ze staken het in 't voorbijrijden aan de Jans. Daarna riemden ze alles onder het zadel vast; met uitzondering van vrouwenonderrokken; die droegen ze als mantels zonder mouwen.

Vleesch braadden ze niet, maar reden het zacht onder het zadel en jenever met peper erin was hun geliefkoosde drank.

Vóór het opgaan der zon gingen de Kozakken bij de ‘Drie Kroonen’ zien of de franskiljons een uitval wilden doen om levensmiddelen buit te maken. Op zekeren nacht hadden de Franschen eenige soldaten in dat huis in hinderlaag gelegd en toen de Kozakken hun gewone vraag stelden: ‘Nikski fransoiski’, schoten ze door deuren en vensters en namen een der ruiters gevangen. Voortaan waren de Kozakken voorzichtiger en zetten een vasten post op den Kozakkenberg.

Eens hadden de Franschen 's nachts een uitval gedaan; achter Blerick om waren ze bij Kessel over de Maas getrokken en vielen onverhoeds de Kozakken aan, die op hun kleine paardjes sprongen en wegreden.

Een echter, dien de boeren, omdat hij een witten mantel droeg, den Meelzak noemden, bleef nog even achter om een groot stuk ossenvleesch, voor de soep bestemd, te redden. Met de ossenrib tusschen de tanden, reed hij zijn makkers achterop.[5)]

Bronnen: 1) H. Welters in Limburgsche Legenden, I. 121-122, 127, 132, 229. 2) v. Beurden in Limburg XX. 3) P. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 66, 249. 4) Volksmond 5) P.M.C. in de Maasgouw, III, blz. 596. 6) J.W.F. Weremeus Buning in de Telegraaf.

4. Limburgs Heeren.

a. Pepijn, de hofmeijer.

Pepijn trok op zekeren dag met zijn reiswagen naar den Odiliënberg, destijds St. Pietersberg geheeten, om daar bij den heiligen kluizenaar Plechelmus te gaan biechten. In het Heizelaarsbroek verdwaalde de koetsier en de zware wagen zonk tot over de assen weg in het gevaarlijke moeras.

Gelukkig voor hem kwamen van alle kanten de lieden van Pey en de Slek aangeloopen en met vereende krachten trokken zij den wagen uit het slijk en brachten hem op den goeden weg.

Uit dank schonk hij aan de dorpsbewoners het uitgestrekte Echterwald en liet op de plaats waar zijn wagen verzonk een koperen brug slaan over het moer, de Pepinusbrug.

Deze brug zonk later ook weg in het moeras en werd toen door een houten vervangen.

In de vorige eeuw vatte men het plan op om het Heizelaarsbroek te ontwateren. Er werd een beek gegraven en alles liep droog. De moerassen bleken zeer ondiep te zijn.

Voor het graven der beek moest de houten brug verlegd worden, en daarvan maakten talloozen gebruik om er 's nachts met nagelnieuwe spaden onder de nieuwe maan te komen graven naar de koperen Koningsbrug.

Men groef uren lang.... in stilte, zonder een woord te spreken.... maar men vond niets dan de fundamenten van een oude steenen brug, eenige spijkers en groote haken.

Maar geen koper, geen goud, geen schat.

Onvoldaan gaf men het op.... maar toch, zoo houdt men koppig vol, zit de koperen brug nog diep in den grond. Maar lacy, ze zit als alle verzonken schatten te diep.

* * *

Een ander maal dat Pepijn naar den heiligen kluizenaar op den St. Pietersberg reed, vergezelde hem zijn blinde dochter Odilia, 'de korenbloem van Herstal'. Door de zegening van den heremiet kreeg zij het gezicht weer.

Daarom bleef zij in een kluis op den berg wonen, stierf er in geur van heiligheid en werd er begraven.

Sindsdien heet de heuvel Odiliënberg of St. Odiliënberg.

Bronnen: H Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 87-93. Jos Habets in Publications LXI, blz. 424-425.

b. Keizer Karel de Groote.

Eens noodde Karel de Groote zes zijner paladijnen ten hove op een heerlijk maal. Alle tafelgerei was van goud en edelsteen en de gasten roemden om strijd de schatten van hun heer.

Maar Keizer Karel riep uit: 'Wat baat mij alle glans rondom? Het schoonste kleinood ontbreekt mij nog steeds. Dat heeft een vreeselijke reus uit Moorenland, die rondzwerft in de bosschen tusschen Aken en de Maas. Het is de parel in het midden van zijn schild, die fonkelt als het licht der zon.

Nauwelijks hadden de zes machtige helden de klacht van hun heer vernomen, of ze gordden hun wapenrusting aan om den reus te dooden en de parel te bemachtigen.

Milon van Anglant was onder hen. Bij 't afscheid nemen smeekte hem zijn zoon Roland: 'Och vader, neem mij toch mee. Ben ik nog te jong voor den strijd met den reus, zoo wil ik tenminste uw speer en schild dragen.'

Dat geschiedde. Dagen lang zochten ze den Moor vergeefs in de dichte wouden. Den vierden dag, bij het vallen van den avond, rustten zij uit. Maar toen zijn vader sliep, zag Roland door het bosch den reus naderen, ging hem tegemoet en versloeg hem. Daarop brak hij de parel uit het schild en waschte zich in een bron, die dicht bij de kampplaats opwelde.

Toen Milon den volgenden morgen het lijk van den reus zag was hij zeer bedroefd. 'Verslapen heb ik eer en zegen,' klaagde hij. 'Een ander is mij voor geweest.' En hij spoedde zich met zijn zoon Roland naar Aken terug. Maar hoe verbaasd was hij toen men hem daar als overwinnaar huldigde. Hij zag om; de parel blonk in 't midden van zijn schild. Toen begreep hij dat zijn eigen zoon den vervaarlijken reus had geveld. Sindsdien werd Roland onder Karels paladijnen opgenomen.

Heden ten dage is de kampplaats nog kaal en geen boom wil er groeien. Alleen de bloedroode struikhei bedekt den grond. Nog heet zij de Moorhei. En ook de bron borrelt er nog steeds tegenover

den molen van *St. Jans Geleen*, maar sinds lang is men haar naam vergeten. Zij heette de Rolandsbron....[1)]

* * *

Een ander maal kwamen de Mooren *Maastricht* belegeren en bouwden, in den tijd van één mis, de versterkingen op den berg, waarvan men eeuwen later nog de ruïnes kon zien. Toen werden zij door Keizer Karel verslagen en moesten overhaast het beleg opbreken.[2)]

De hier bedoelde versterkingen werden tijdens het beleg van Maastricht door de Franschen in 1673 opgetrokken.

* * *

Gelijk men weet kon Keizer Karel niet schrijven. Wanneer hij iets had te onderteekenen, doopte hij zijn hand in den inkt en sloeg er dan mee op het papier, zoodat de afdruk van zijn hand daarop stond.

Daarom noemt men ook nu nog een onderteekening: handteekening.[3)]

* * *

Keizer Karel was op de jacht geweest. Hij had een hert zoo snel vervolgd, dat zijn jachtgenooten waren achtergebleven en hij in het woud tusschen Aken en de Maas verdwaalde. Hij blies al op zijn horen, maar niemand die hem antwoord gaf.

Zoo dwaalde hij rond en vond maar geen uitweg, tot hij eindelijk op verren afstand een lichtje zag schemeren in de duisternis van het woud. Hij ging er heen en kwam toen aan een vervallen hut op een open plek in het bosch. In de hut zat een oude vrouw bij het vuur.

'Is Aken ver?' vroeg Keizer Karel.

'Aken?' antwoordde de vrouw verwonderd.

'Hoe laat is het dan wel?' luidde de even verbaasde wedervraag van den keizer.

'De zon is al een uur onder,' zei de vrouw en keek naar de lucht.

'Si tard!' mompelde de keizer in zichzelf. 'Zoo laat!' Hij begreep, dat hij Aken niet voor den volgenden dag zou kunnen bereiken en overnachtte dus in de hut.

Den volgenden dag vertrok hij, betaalde rijkelijk voor de ontvangen gastvrijheid en beloofde meer nog te zullen doen. Hij schonk de oude vrouw spoedig een groot stuk grond, dat deze door haar bloedverwanten liet bewonen. De nederzetting breidde zich uit tot een dorp, het dorp werd een ommuurde stad, die altijd beweerde haar naam te hebben ontleend aan den uitroep van Keizer Karel: 'Si tard! Zoo laat!'[4)]

Bronnen: 1) Sittard en omgeving, blz. 175 vlg. 2) Volksmond. 3) Wolf, Deutsche Märchen u. Sagen, no. 274. 4) Russel, Sittard, blz. 8 en Kemp, Idem, blz. 74.
Aanteekening: Over Karel de Groote zie men ook blz. 58, 140-J41.

c. Koning Sanderbout.

Zwentibold, de zoon van Keizer Arnulf, kreeg dien zonderlingen naam van zijn peter, een pasgedoopte Slavische vorst.

Zijn leven was een voortdurende reeks van gevechten en veldtochten tegen oproerige edelen en naburige vorsten, en met het zwaard in de hand is hij ook gesneuveld op den Welschen heuvel bij Urmond, waar hij streed tegen de rijksgrooten die Lodewijk ‘het Kind’ tot keizer gekozen hadden in plaats van hem (13 Augustus 900).

Er leefde eens een heer te *Born* op het slot, die Koning Sanderbout werd genoemd. Eens gaf God hem in den droom de gedachte in om de arme menschen, die het meest door zijn oorlogen geleden hadden en wien hij daardoor in grooten nood had gebracht, een gift te schenken.

Hij sprak erover met zijn vrouw en zij ried hem aan om het woud ‘de Graat’, met heiden en weiden zesduizend zeshonderd zes en zestig bunders groot, aan de bewoners der streek te geven.

's Morgens, toen de mis uit was, vóór de noen, verhaalde hij den edelen welke gedachten God hem ingegeven had en toen daarna de knapen over hun handen het water lieten vloeien, deed Zwentibold een bode te paard stijgen.

‘Ruiter,’ zei hij, ‘rijd zoo snel als uw ros draven kan door mijn landen en wees terug eer het noenmaal is geëindigd. En alle dorpen die gij omrijdt bij uw rit zullen deel hebben aan de gift van hun heer; want weet dat ik om hen al het leed van oorlog, brand en roof, van duren tijd en zwarten dood, te vergoeden, de weiden en heiden zal schenken van de Graat, zes duizend, zes honderd zes en zestig bunders. Spoed u dus, ruiter!’

De ruiter snelde heen en verdween in een witte stofwolk achter de heuvels. Toen Sanderbout den van zilver gedreven beker aan den mond zette, was hij Born reeds voorbij en Guttecoven door. Vandaar reed hij tot Limbricht eerst, en dan over Sittard naar Munstergeleen en Opgeleen, tot hij te Beek kwam en vandaar

naar Elsloo joeg en naar Steyn, dat daar achter ligt, en naar Houzerlinden.

Maar daar stokte het ten doode vermoeide paard. Vol bitterheid dacht de ruiter dat zijn snelle rit vergeefs was geweest....

Maar hoor, wat was dat! 'n Hoefslag op den harden weg?! Zie, het dennebosch voorbij, verscheen een sneeuwwit paard, gezadeld en getoomd, en brieschend van verlangen om langs de wegen te snellen.

De ruiter greep het bij den teugel, toen 't langs hem draafde en wierp zich in den zadel. Voort ging het weer, veld uit, veld in, over Urmond, Berg en Grevenbricht en verder langs Papenhoven en Buchten en zoo op Holtum aan.

Daar echter was de slagboom over den weg geschoven, en de oude vrouw, die er neven stond, dacht er niet aan hem te openen.

‘Geef doorgang,’ riep hij, ‘geef doorgang aan den bode van koning Sanderbout.’

Maar zij had hem den rug al toegekeerd.

Dit was hem een teeken; hij wendde zijn paard, reed om Holtum heen, en draafde de slotbrug op, toen wederom de knapen het klare water deden vloeien over de handen der edelen.

Aan koning Sanderbout verhaalde toen de ruiter wat hem weervaren was en hij somde al de dorpen op, die hij doorgereden was.

Ook verhaalde hij van het sneeuwwit ros, dat buiten stond, als een zichtbaar teeken van Gode. De klerken hadden onderwijl de namen der gemeenten opgeschreven, die in de schenking zouden deelen en de koning bezegelde den giftbrief met zijn ring.

Daarop bepaalde hij het toezicht op de Graat en benoemde twee houtvesters uit elk der veertien kerspelen. Ieder priester der kerspelen mocht jaarlijks vier wagens groen hout uit het bosch laten halen, doch daarvoor moest hij elken Zondag bidden in zijn kerk en doen bidden voor koning Sanderbout en voor Sophia, zijn vrouwe. En dit is geschied tot in de vorige eeuw.

Op het slot te Born, dat gebouwd moet zijn op de plek, waar eens Sanderbout's burcht verrees, bewaart men nog een vijftiende eeuwschen stoel, die doorgaat voor den troonzetel van Sanderbout.

In de crypte van Susteren's kerk liggen de koning en zijn vrouw begraven en van hun drie dochters, die heiligen werden, toont men in de heiligdomskamer de relieken.

Bronnen: Jos. Russel, Geleen, blz. 90 vlg.; Id., Sittard, blz. 2-4; 't Daghet, VII, 23 vlg. en 27 vlg.; Publications VI, 461-466.
Aanteckening: Een andere sage verhaalt dat koning Sanderbout aan een der kruistochten deelnam en door de Mooren gevangen werd genomen. Met behulp van een Moorsche prinses ontvluchtte hij en met haar kwam hij terug in Born. Toen nam zijn vrouw de wijle aan en koning Sanderbout huwde de Moorsche prinses. (Jos. Russel Sittard, op cit. en Felix Rutten, Limburgsche_Sagen).

d. Keizer Karel de Vijfde.

In het jaar 1520 deed Karel V zijn blijde inkomst in de goede stad *Maastricht* en daar tijdens zijn verblijf de boogschutters van Wijk hun jaarlijksch koningsschot hielden, schoot Karel mee naar den vogel en.... schoot hem van den staak, want Keizer Karel was een schutter die er wezen mocht!

Natuurlijk moest hij toen met de schutters mee naar de 'luibe' om een pint Maastrichts te drinken en te klinken op den patroon van 't gild.

De meid bracht hem zijn pot bier, maar hield zelf het oor vast, zoodat de keizer het niet kon aanpakken. Ze moest terug en een nieuwe halen met twee ooren, maar in haar verbouwereerdheid had zij nu haar beide handen in de ooren gestoken en Karel zag weer geen kans om zijn pint te vatten.

Totaal van streek maakte het meisje rechtsomkeert, nam een pot met drie ooren, maar.... hield bij vergissing het derde oor naar zich toegekeerd, toen zij den keizer het bier aanbood.

Eerst toen ze met een bierkan met vier ooren aan kwam dragen, kon de keizer 't gebodene aannemen en zich zijn bier laten smaken. Daarna vergat hij niet om de meid voor haar verlegenheid met een gouden Carolus schadeloos te stellen.

Bron: Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 55.

5. De heeren van Valkenburg.

Op de ruïne van den Valkenburg spookt het 's nachts. Een stem roept er naar het Noorden en het Zuiden, het Oosten en het Westen: ‘Moordenaar! Moordenaar!’ terwijl twee blauwe vlammetjes overal voor het geroep uitgaan en het begeleiden, waarheen het zich ook mag richten.

Reeds zeshonderd jaren roept die stem en reeds zeshonderd jaren dwalen die vlammetjes.

Voor zes eeuwen woonden er in het slot twee broeders uit het edele geslacht van Valkenburg, Waleram en Reginald. Beiden beminden Alix, de dochter van den graaf van Kleef. Maar Waleram was gelukkiger dan zijn broeder; hij huwde haar. Reginald haatte hem en Alix daarom met grooten haat.

Toen het bruiloftsfeest was afgeloopen en de jonggehuwden zich terugtrokken in het bruidsvertrek, sprong Reginald, die zich achter het bed verborgen had, eensklaps te voorschijn en stiet eerst zijn broeder en daarna Alix zijn dolk in de borst. Waleram wankelde, greep met zijn rechterhand naar de bloedende wonde en sloeg zijn broeder in het gelaat; maar de krachten begaven hem, hij zonk dood ter aarde.

Reginald sneed de ongelukkige bruid een haarlok af en vluchtte, na de lijken in het keldergewelf te hebben gebracht.

's Anderendaags was er groote rouw op slot Valkenburg, want iedereen hield van Waleram en zijn bruid. Niemand twijfelde er aan of Reginald was de moordenaar. Men zocht hem overal, maar hij was niet meer te vinden.

Destijds woonde in een bosch in die streek een kluizenaar, die dag en nacht voor het altaar van een kleine kapel, naast zijn huis, in gebed verzonken lag. Het was al middernacht, toen er nog iemand aan de deur van zijn kluis klopte en in 's Hemels naam smeekte om binnengelaten te worden. De kluizenaar opende de deur en herkende Reginald, die hem te voet viel, alles bekende en hem tot bewijs den afdruk van de bebloede hand op zijn gelaat toonde, die zich met geen water liet afwasschen.

Toen de man Gods alles vernomen had, sprak hij: ‘Blijf dezen nacht bij mij, ik zal God bidden, dat Hij mij openbare, wat gij doen moet om voor zulk een groote misdaad vergiffenis te verkrijgen.’ Na deze woorden knielde hij voor het altaar neer. Reginald knielde naast hem en zoo baden zij tot het begon te schemeren.

Toen de morgen aanbrak, zei de kluizenaar: ‘De hemel heeft mij dit ingegeven: gij zult, als een ootmoedig pelgrim, van hier uit gedurig naar het noorden gaan, tot gij geen aarde meer onder uw voeten hebt; daar zal u een teeken verder raden.’ Reginald antwoordde deemoedig ‘amen’, vroeg den heiligen man zijn zegen, trad voor de Godslamp, waar hij op bevel van den kluizenaar de haarlok van Alix in de vlam hield en tot asch liet verteeren.

Nu verliet hij de kapel en ging als pelgrim verder en verder, altijd naar het noorden. Met hem gingen twee gedaanten, aan zijn linker een zwarte en aan zijn rechter een witte. De zwarte hield hem de verlokkingen van de wereld voor, terwijl de blanke gedaante hem versterkte in zijn goede voornemens van boete en hem tegenover de genietingen van de wereld, de eeuwige vreugden van den Hemel stelde.

Vele weken waren er reeds verloopen, toen hij op zekeren morgen de groote wereldzee voor zich zag. Tegelijkertijd naderde een bootje, dreef aan den oever en een gestalte, die er in zat, wenkte hem en zeide: ‘Wij verwachten u!’ Daaraan herkende Reginald het teeken; hij steeg in het bootje, gevolgd door zijn twee begeleiders. Zoo voeren zij naar een groot schip.

Toen zij op het schip kwamen, verdween de gedaante en voer het schip weg, terwijl Reginald met zijn begeleiders in het ruim afdaalde. Daar stond een tafel met drie stoelen. Aan die tafel namen de gestalten plaats; de zwarte haalde ivoren dobbelsteenen te voorschijn en nu begonnen die twee te dobbelen om de ziel van Reginald.

Reeds zes eeuwen ijlt het spookschip zonder stuurman of roeiers over de groote wereldzee en even lang doen de beide gedaanten de dobbelsteenen rollen om Reginald's ziel. En zij zullen niet ophouden voor den Jongsten Dag aanbreekt.

Schippers, die op de Noordzee varen, hebben het spookschip vaak ontmoet. Zij trachtten het zooveel mogelijk te ontwijken, want die ontmoeting is een voorteeken van rampspoed.

* * *

Toen graaf Reynout uit den oorlog kwam, aan 't hoofd gewond, de zij doorpriemd, ging hem zijn moeder tegemoet.

‘Reynout, Reynout, sone mijn,
Din vrouw gewan een lcindekijn.’

Maar Reynout's geest was te zwak om te begrijpen, want hij was teruggekeerd om te sterven.

‘So leget mi in die coetse blank,
Opdat ic ruste, ic ben crank.’

Ende als hi in die coetse lagh,
Doe starf hi, onder wee en ach.

Den tweeden dag, toen de gravin de klokken hoorde luiden voor den doode, dien zij in verre streken nog in leven waande, vroeg zij aan Reynout's moeder, waarom de klokken toch zoo treurig luidden.

‘Min dochter ten is een ommeganc
Mit vaen en cruys en psaltersanc.’

Den derden dag, toen de gravin de lijkkist van Reynout hoorde dichtspijkeren, vroeg zij wederom verschrikt:

‘Mer segh mi, 't geruchte op den ganck
Is dat niet kloppen, planck bi planck?’

De moeder suste haar en zei, dat men de oude zoldering herstelde.

Den vierden dag, toen de priesters de gebeden zongen in den lijkstoet, vroeg zij verder:

‘O, Moder! moder, moder mijn,
Wie singht dat druevighe refrein’

De oude moeder suste haar: ‘'t Zijn pelgrims, kind, die van St. Jago di Compastella weerkeeren.’

Den negenden dag vroeg de gravin of zij haar bruidskleed zou aantrekken, als haar held terugkwam. Toen kon de moeder het niet langer kroppen en zij snikte het uit:

‘O! draget geen rood, ne draget blauw,
Mer zwart alleen, min lief kersouw.
Min kind, ic 't niet meer bergen kan,
Dood en gesonken is din man.’

En toen de jonge gravin, waanzinnig van smart, uitriep:

‘O grond, rijt op, 'k wil in din schoot
Bi Reynout wesen in der doot.’

spleet de barmhartige aarde vaneen, de rots opende zich en het slot verzonk in de diepte met de jonge vrouw die zoo met haar man in den dood vereenigd werd.

De rots sloot zich weer, maar een reusachtige eik wijst nog steeds de plaats aan, waar 't slot gestaan heeft. Nog zweven elken avond twee blanke duiven om zijn top: duif en doffer.

Bronnen: Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 156 ulg., 170-172, v. Beurden. Limburg, XX en anderen.

6. Andere Limburgers.

Tudon, koning der Hunnen,[*)] kwam in het jaar 796 met talrijk gevolg naar Aken om zich te laten doopen. Karel de Groote ontving den vreemden vorst met grooten luister, en liet hem, overladen met eerbewijzen en geschenken, weer vertrekken.

Onder de edelen die Tudon vergezelden, was een schoone, sterke jongeling, die de omstreken van Aken verlost had van een draak. Keizer Karel mocht hem graag en hij hield hem aan zijn hof, waar hij bekend stond als ‘de Huyn’.

Onderwijl was Emma, 's keizer's dochter, het hof ontvlucht met Eginhard, den geheimschrijver. De twee gelieven hielden zich schuil in het woud tusschen Aken en de Maas. Zij hadden daar een stuk grond ontgonnen en een hut gebouwd om te kunnen leven.

De keizer, die eerst vol gramschap was geweest, treurde al gauw om het verlies van zijn eenige dochter en wilde niets liever dan zich met hen verzoenen. Op een keer ontdekte de Huyn toen het verblijf van Emma en Eginhard en bracht den Keizer er heen.

Uit dank schonk Keizer Karel het verblijf van zijn dochter aan den Huyn. Hij liet er een kasteel bouwen, dat hij ter herinnering Emma's rode noemde. Dit werd later verbasterd tot *Amstenrade*.

De familie Huyn van Amstenrade, die tot op het einde der zeventiende eeuw gebloeid heeft, voerde in een veld van keel een zilveren slangenkruis met acht koppen (de door den Huyn gedoode draak).

Toen het laatste lid van het geslacht stierf, vlogen twee witte zwanen uit den vijver van het kasteel van Amstenrade. Den volgenden morgen was de vijver uitgedroogd en bleef dit voor altijd.[1])

* * *

Marie-Oirsbeek! Deze uitroep van verwondering dankte zijn oorsprong aan de onvergelijkelijke schoonheid van Marie, de eenige dochter van den heer van *Oirsbeek*. Vele ridders dongen naar haar

*) Reuzen.

hand, maar daar er niet een haar in schoonheid evenaarde, werd zij ontroostbaar en stierf van verdriet.

Van dien tijd af hoort men, bij zomeravondschemering in het broek, waar eens het slot van haar vader stond, den nachtegaal zingen en diepe zuchten uit het riet opstijgen.

Marie werd te Oirsbeek begraven en alle jaren kwamen de jonge meisjes van het dorp een palmtak steken op haar graf.

Volgens anderen was Marie een heks. Zij verstiet al haar vrijers en maakte ze zoo wanhopig, dat ze, als in waanzin, gedurig haar naam riepen.

Op haar beurt werd Marie verliefd op een jonker van Amstenrade, maar deze versmaadde haar, zoodat ze van droefheid stierf.

Op haar sterfbed vermaakte zij Oirsbeek aan Amstenrade, die van toen af aan vereenigd bleven.[1])

* * *

Van het kasteel te *Well* heeft de sage altijd geluid dat op Well slechts drie heeren van één geslacht achter elkaar zullen zijn. Dit is werkelijk het geval geweest met de Limburg Styrum's, de De Pas', de Liedel's en de Schloisnigg's.[2])

* * *

Toen de laatste baron de Keverbergh, heer van den Aldenghoir bij *Haelen* op sterven lag, werden er plots drie harde, korte slagen op de ijzeren burchtpoort gehoord.

Het was de dood, die op de poort klopte om den laatste van een geslacht mee te nemen voor de groote reis.[2])

* * *

De graaf en de gravin van *Gronsveld* reden eens in hun karos naar het Observantenklooster op den berg. De pont bracht hen, de koets en de paarden over de Maas.

De gravin was uitgestegen en boog zich voorover naar het blauwe, lokkende water, dat den hemel met de kleine witte wolkjes weer-spiegelde. Daar schoot haar paarlensnoer los en verdween in de diepte. Met een kreet van schrik zag zij het zinken.

De pont hield stil. Men ging aan 't visschen, maar alle moeite was vergeefs. En middelerwijl dacht de gravin hoevele armen in dezen tijd van oorlogen en duurte te helpen waren met de opbrengst van het parelsnoer.

En toen den volgenden morgen het kleinood werd gevonden en teruggebracht op het slot, liet de gravin het verkoopen en schonk de opbrengst aan de armentafel van Gronsveld en nog herdenken de armen in hun gebeden de ‘gravin met het parelsnoer’.[2])

* * *

Er wordt nog in *Weert* verteld, dat daar eens een schoenlappersgezel woonde, die Jan van der Croon heette. Die Jan was verliefd op Hanna, de dochter van zijn baas, maar zij wou van dien armen drommel niets weten. En hij, baloorig, gooide de leest in den hoek en werd soldaat in het leger van den Keizer. ‘Daar zal wel niet veel van terechtkomen,’ zeiden de wijze burgers van Weert.

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Jan van der Croon is Jan van Weert geworden.

Hij rijdt in wapenrusting van blinkend staal op het hooge veldheersros. Twee mannen kunnen zijn helm nauwelijks tillen. Zijn degen is acht en een halven voet lang. De Zweden vlieden voor hem als voor den duivel en de Franschen sidderen op het hooren van zijn naam alleen. De legervorsten zijn z'n vrienden en de Keizer zelf is zijn kameraad. Vandaag neemt hij een vesting en morgen slaat hij honderd mijlen verder een leger uit elkaar; overmorgen verrast hij een nieuwen vijand. De wereld is vervuld van zijn roem en zijn vijanden zelven worden zijn bewonderaars. Hij was gevaarlijk genoeg om opgesloten te worden in een ijzeren kooi; maar wanneer de Franschen hem gevangen hebben, is hij te Parijs aan het hof te gast. Hij

dooft er met zijn naam den luister van den koning. Een vorstelijke feestzaal is zijn gevangenkamer en de statiejuffers van de hofhouding zien bewonderend toe, hoe hij snuift en drinkt. En om zijn voorbeeld vinden de edelvrouwen dat zelfs niet beneden haar. Op straat zingen de menschen van hem:

Jan van Weert is wel brutaal
Den Franschen Koning doet hij schreien.
Voor Jan van Weert, den generaal,
Beeft de Kardinaal.

Maar de koning geeft feest na feest voor zijn gevangene.

En de moeders zeggen het met dreigenden vinger tot haar kleintjes, als ze ondeugend zijn:

Kindertjes, foei, wie maakt er misbaar?
Jan van Weert, die zal jullie krijgen!
Ben je stout of ben je naar,
Jan slokt je op, met huid en haar.'

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -

Jan is nog eens naar Weert teruggekeerd. Een generaal, hoog te paard gezeten, met zijn ruiters achter hem. In het smalle huisje van de steeg waar zijn stokoude moeder woonde, is hij binnen gegaan. 'Moeder, kent ge uw Jan niet meer?' en zij gaf hem een boterham gesmeerd met moeders mes: dat was met haar vinger.

Ook Hanna heeft hij teruggezien, een groentewijf op de markt. Hij gaf haar een zak dukaten. 'Leef gelukkig, Hanna,' en reed aan het hoofd van zijn mannen de poort weer uit.

Dat vertelt men nog te Weert op den dag van vandaag.[3])

Bronnen: 1) Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 142, 159, 197-205. 2) A.F.v. Beurden, Limburg XX. blz. 207-208 en Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 169-170. 3) Volksmond. Felix Rutten, Limburgsche Sagen, blz. 109 vlg. Jos Habets, Jan van Weert en Jan van der Croon. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 150.

7. Sagen van beelden, steenen, wegen en gebouwen.

Het Schinkenmänke.

In den achtergevel van het stadhuis te *Venlo* staat in een nis een steenen beeld, bekend onder den naam van het 'Schinkenmänke'. Het is van arduin en moet een boertje uit vroegeren tijd verbeelden. Voor de Venlonaars is het mannetje een weerprofeet; de kleur van den steen, waaruit het is gehouwen, wordt bij vochtig weer donker, en bij helder weer licht grijs.

Volgens de overlevering zou er in de vijftiende eeuw een groote hongersnood hebben geheerscht te Venlo. Alle voorraden waren uitgeput en in den omtrek van de stad was niets meer te vinden. Er was naar alle zijden om hulp gevraagd en begaan met het lot van de Venlonaars kwamen eindelijk de boeren van Neer en uit het Gulikerland opdagen. Zij reden karren met 'schinken' (hammen), brood en graan binnen de veste en lenigden aldus den grooten nood, die er heerschte.

Uit erkentelijkheid voor die hulp schonk de magistraat aan die vreemde boeren het privilegie, om zonder betaling van stand- of marktgeld hun koopwaren op de Venlosche markt te veilen, en tot blijvend aandenken aan dat feit werd het 'Schinkenmänke' op de markt geplaatst.[1])

Merkwaardige Steenen.

Een boer uit Wijk zei tot Alfred Harou, dat steenen groeien als planten.

'Toen ik zijn bewering tegensprak, toonde hij mij een steen, die tot grenspaal diende. Zie, zei hij mij, voor eenige jaren kwam hij nauwelijks uit den grond en sindsdien is hij meer dan een voet gegroeid.'[2])

* * *

Midden in de Anselderbeek te *Kerkrade*, dicht bij Oud-Ehrenstein, ligt een geweldig groote steen. Indertijd heeft men - God weet hoeveel maal - getracht om met behulp van paarden den steen te lichten en uit de bedding van de beek te trekken. Dat is echter nooit gelukt: de kettingen en de touwen, die om den steen gespannen waren, knapten altijd af.

Wanneer 't bladstil is in de omgeving, dan waait het nog flink bij den Sint-Catharinasteen. Menigeen verloor er zijn hoed door een heftige rukwind, terwijl de boomen wat verder langs de helling van de heuvel zich in 't geheel niet bewogen.

Er liggen nog meer van die groote steenen in de beek. Van een van hen heet het, dat geen zeven paarden hem konden wegtrekken en dat de Franschen, die alles wat los en vast is meegenomen hebben, hem alleen daarom lieten liggen.[3])

De doolweg van Sittard.

Honderden jaren geleden hoedde op de gemeenteweide te *Sittard*, toen de Tomel geheeten, een blinde herder de schapen. Hij zat daar in weer en wind, in regen en zonneschijn, van den morgen tot den avond. Hoorde hij de avondklok luiden, dan blies hij zijn kudde samen en ging, geholpen door zijn hond, met de schapen naar huis.

Daar hij niets kon zien van de schoonheid van de wereld, waarin hij leefde en toch altijd bezig was te denken, rijpte er in zijn geest een plan. Hij probeerde nu zijn tijd om te krijgen met dat plan uit te werken en begon met zijn schopje in de heide te graven. Zoo teekende hij langzamerhand in onregelmatige lijnen een net van heuveltjes en gangetjes.

Op zekeren dag - hij had er toen *zeven jaren* aan gewerkt - was hij klaar. Hij voelde zich niet erg wel en merkte, dat het met hem wel naar het einde ging. Het meest van al speet het hem, dat hij zijn werk niet eens kon zien.

Toen de avondklok luidde, schalde de hoorn niet meer over de vlakte. De schapen wachtten vergeefs op het teeken van hun meester. En in het dal werd men ook ongerust.

Men ging kijken en vond den herder dood op den heuvel, te midden van zijn kunstwerk. Naast hem lag zijn hond, dood gelijk zijn meester. Dien avond werden voor het eerst na jaren de schapen door vreemden naar hun stal gedreven.

Nog lang werd het meesterstuk van den blinde, de doolweg van Sittard, bewaard en spaarde de ploeg de plaats, waar eens de herder het werk, dat zijn gedachtenis zou vereeuwigen, had volbracht.[4])

Het Knoopenvenster.

Toen de zoogenaamde Lange Gang van de Sint-Servaaskerk te *Maastricht* werd gebouwd, hadden de deken en de vijf kapelaans met den bouwmeester een accoord gemaakt, dat zij ieder een ontwerp zouden maken voor één van de zeven ramen, die in die gang werden geplaatst.

Zoo gebeurde het ook en zes van de zeven ramen waren al klaar. De ruimte voor een zevende raam bleef nog open en de bouwmeester liet vragen, wat daarmee moest gebeuren.

De deken kwam, bezichtigde alles met den bouwmeester en meende wel, dat het zevende raam zoo en zoo moest worden gemaakt. Daarna verwijderde hij zich.

Een paar minuten later kwam de oudste kapelaan bij den bouwmeester en vernam van dezen, welke plannen de deken met dat raam had.

'Och wat!' zeide de kapelaan, 'wat zou de deken toch! Die heeft daar heelemaal geen verstand van. Zoo en zoo moet je het doen, dan zul je eens zien, wat dat uitmaakt!'

De bouwmeester hoorde dat relaas aan en dacht er het zijne van. Na een poosje kwam de tweede kapelaan en keurde op gelijke wijze alles af, wat de éérste had voorgesteld.

'Neen, neen, dat lijkt op niets! Daar zou je de geheele gang mee bederven. Als ik je een raad mag geven, laat het dan zoo en zoo maken. Dan wordt het prachtig om te zien.'

Nummer drie vertrok en daarna kwamen de drie overige kapelaans de voorstellen van hun voorgangers afbreken.

Toen de jongste kapelaan bij den bouwmeester kwam en zijn plannen ontvouwde, ergerde die zich zoo aan al dat gezwets en dat afkammen, dat hij bijna begon te vloeken.

'Ja, ja,' zei de kapelaan, 'dat mankeert er nog maar aan; je moet er nog een paar knoopen (vloeken) opzetten: dan wordt het zeker mooi!'

'Best!' antwoordde de bouwmeester. 'Wij zullen het dan ook maar met knoopen maken.'

En toen heeft hij de knoop-ornamenten laten uitvoeren, die men nu nog aan een der ramen van de Lange Gang kan zien.

Een andere verklaring luidt:

Ten tijde van den beeldenstorm wilden eenige woestelingen deze ramen vernielen, door ze met touwen stuk te rukken. De touwen braken evenwel bij het eerste raam, doch de knoopen bleven als versteend aan de raamrozetten zitten.[3])

Bronnen: 1) Maasgouw I, blz. 102. 2) Ons Volksleven, XII, 116-117. 3) P. Kemp. Limburgs Sagenboek, blz. 64, 76. 4) Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 74-75.

8. Onrechtvaardige Vonnissen en Godsoordeelen.

Hoewel het dorpje *Rijckholt* nog geen tweehonderd inwoners telde, was 't in de achttiende eeuw een rijksheerlijkheid, wier machtig schepengerecht niet alleen over gewone misdrijven, maar zelfs over halszaken mocht oordeelen. De boeren, die er zitting in hadden, beslisten over leven en dood.

Zoo deden ze ook in 1780.

Toen was een marskramer in den kerker gestoken, onder beschuldiging eenige juweelen op het kasteel te hebben gestolen. Hij hield echter bij hoog en laag zijn onschuld staande. Geen nood, de schepenen, die wisten dat hij dikwijls op het slot kwam om zijn waar te verkoopen, zouden hem wel tot een bekentenis dwingen. Zij legden hem zoo vaak op de pijnbank, tot hij alles wilde bekennen, wat men maar van hem verlangde, en veroordeelden hem daarop tot de galg.

De galg nu stond op de grens van de heerlijkheid en men kon ze niet door de poort van het kasteel bereiken, zonder den veroordeelde over het gebied van een ander miniatuurstaatje te leiden, en dat mocht niet.

Daarom kapte men een doorgang in de haag van den tuin en op die manier bereikte men de galg. De marskramer werd gehangen, maar de opening in de haag wilde niet meer dichtgroeien. De nieuw geplante dorens kwamen niet op; zij kwijnden en dorden. Dit werd in het dorp als een teeken beschouwd, dat men een onschuldige naar het galgenveld had gevoerd.

Een paar jaar later klom een tuinmansjongen in een hooge wilg om nesten uit te halen, en zoowaar, daar vond hij in een eksternest de vermiste juweelen.

De schepenen, die het lichtvaardig vonnis hadden geveld, werden toen door den heer van Rijckholt gedwongen om aan de familie van den kramer barrevoets en blootshoofds vergiffenis te vragen en hen een jaarlijksche schadeloosstelling van duizend patacons*) uit te keeren.

*) fl 2500.-.

Maar ook dit heeft niet gebaat. De opening blijft gapen in de doornenhaag.[1])

* * *

Op den heuvel te *Well*, waar de Galgentoren staat, is een put, die niet gedempt kan worden, sinds op die plek een onschuldige is gehangen.[2])

* * *

Kint geer in *Canne*, deen auwe lin, dee tege
De berg, kort aon 't klein kapelke steit,
Zen blajerkroen, die is zoe dik, det rege
Noch zonneschijn, noch wint ter door en geit.

Er steit nog tao es beeld van vreuger tije
Wie op die plaots, nao eige wetsgebod,
De rechters in de lommer en et vrije
Hun oordeel spraoke onder d'oug van God.

Ins zaote dao de schepes[*)], alle zeve,
- 't Is lang geleje, wie 'ch geschreve von' -
Um 't recht te hauwe euver dood en leve
Terwijl rondum vol vreis et vollek slon'.

Een weduwe was beschuldigd haar kind in de snelvlietende Jeker te hebben verdronken. Kwade tongen betichtten haar van moord. Zij werd voor het gerecht gebracht en op een zomermiddag was de vierschaar onder de dorpslinde gespannen. 't Voor en tegen werd gehoord, of beter gezegd, alleen het tegen, want er kwam niemand, die het voor de arme weduwe opnam.

Het was zoo heet, als het in den zomer maar zijn kan en zoo stil, dat geen blad aan de boomen bewoog.

De strenge schout stond op, en nog altijd bang dat een der schepenen medelijden zou hebben met de vrouw, spoorde hij hen aan hun plicht te doen.

*) Schepenen.

‘Zoe min es 't noe in zomerhits kan snieë
En 't nach kaan zijn in volle dageschien,
Zoe min maag geer gebruik en wet versmieë
En zal dees vrouw zich vrijgesproke zien.’

Maar nauwelijks had de schout gesproken of donkere wolken pakten zich samen, waar eerst geen wolkje te zien was en verduisterden de zon; het werd al donkerder en donkerder en de omstanders konden elkaar nauwelijks meer zien.

En eeder schrikten euver wat gebeurde
Mer wach! dao zaog me nog e wonder mie*)
Wie kort er op de zon weer alles klaòrde
Doe was de boum gansch ouverdek met snie.

De beschaamde schout, die te streng was geweest, en de schepenen begaven zich toen met de door God zoo wonderdadig vrijgesprokene en alle omstanders naar de kerk, om den Heer te danken, dat er geen onrechtvaardig vonnis was geveld.[3])

* * *

In het jaar 1595 deed het volgende zich voor te *Weert*:

Een knecht was door zijn heer naar de markt gezonden om haringen te koopen en had het benoodigde geld daarvoor meegenomen.

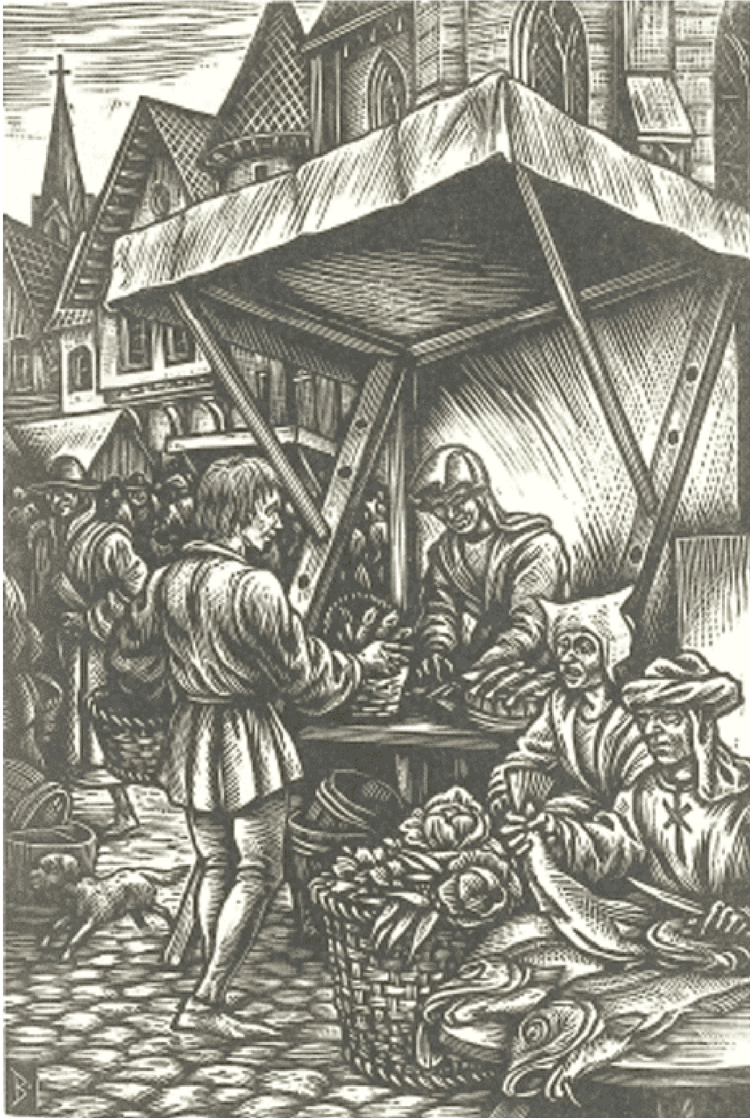
Hij kwam aan een haringkraampje, koos drie haringen uit, die hij in de hand nam en wilde de menschen betalen. Die menschen waren echter niet baas van de kraam en terwijl de baas werd geroepen, kwamen andere koopers nader en drongen den knecht op zijde. Toen sprongen plotseling eenige kramers, die in de nabijheid zaten, op, grepen den knecht en betichtten hem, dat hij met de haringen had willen wegloopen zonder ze te betalen. De knecht hield echter zijn onschuld vol en zeide, dat het niet waar was. Het baatte hem niets, hij werd gevangen genomen, veroordeeld en naar de galg geleid. Toen hij nu op de ladder stond, bad hij God, die toch wist, dat hij

*) meer.

onschuldig was, dat Hij zijn onschuld aan den dag mocht laten komen. Terwijl hij nog bad, stiet de beul de ladder onder hem weg. Zoo hing hij drie uren tusschen hemel en aarde en had de oogen gesloten als een, die slaapt en niet als een gehangene. Daarover ontstond gemor onder de soldaten. Eindelijk, nadat de knecht drie uren had gehangen, kwam er een ruiter aangereden en sneed den strop van den gehangene door. De knecht viel nu naar beneden, maar bleef op zijn voeten staan; hij opende de oogen en keek rond, of hij ontwaakte uit een diepen droom.

Het voorgevallene werd nu zoo spoedig mogelijk gemeld aan aartshertog Albert en op diens last werd de knecht naar Brussel gebracht en begeleid door drie trompetters te paard daar in triomf door de straten gevoerd.[4])

Bronnen: 1) Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 98-99. 2) P. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 254. 3) A.F.v. Beurden in Limburg, XX. 4) Notice historique sur l'ancien comté de Hornes. Gand 1850.

De knecht bij de haringkraam.
SINNINGHE, Limburgsch Sagenboek. 6

9. Naamsverklarende Sagen.

Einighausen.

Van *Einighausen*, een gehucht ten oosten van Limbricht, verluidt het: Honderden jaren geleden zou daar ter plaatse een bloedige veldslag zijn geleverd. Het hééle dorp werd daarbij vernietigd, op één huis na. De overwinnende generaal wilde natuurlijk een renbode met het bericht van de overwinning naar den keizer zenden. Nu wist niemand van zijn officieren, noch van zijn soldaten, den naam van de plaats, waar zij den zege bevochten hadden en de inwoners zelf waren allen gevlucht. Wat te doen? Van héél de plaats staat nog maar één '*einig Haus*' zei een van de officieren. De generaal hoorde dat; hij bedacht zich even en besliste toen: 'Als er van de plaats maar één "einig Haus" meer staat, zal ze ook Einighausen heeten.' Zoo werd het den keizer bericht.

Van dat 'einig Haus' zou thans nog een gedeelte te zien zijn op de plaats, die tegenwoordig 'Op-de-Hoof' wordt genoemd.[1])

Horn.

Eertijds stond hier een burcht, waarvan de heer in een veld van keel drie gouden *jachthorens* voerde, waarom men zijn slot den Hoorn noemde.

Ouderen meenen dat het terrein, waarop het slot verrees, den vorm had van een *hoorn*.

In overoude tijden, aldus begint de derde gissing, kon men hier de Maas oversteken naar de Romeinsche sterkte den Oudenburch onder Herten.

Wanneer iemand over moest varen, werd er aan deze zijde van de Maas op den *hoorn* geblazen.[4])

Klimmen.

Er is een tijd geweest dat *Klimmen* nog geen naam had. De dorpsbestuurders konden het bij het kiezen van een naam maar niet met elkaar eens worden.

Toen schout en schepenen weer eens oudergewoonte hierover beraadslaagden in de schaduw van de dorpslinde, zagen ze eenige menschen uit Valkenburg den berg opkomen en hoorden hen, toen het dorp bereikt was, tegen elkaar zeggen: '*'t Is klimmen*'. Zij bedoelden daarmee, dat 't een heele klim was van Valkenburg tot aan dit dorp, boven op den berg.

De vroede vaderen keken elkaar eens aan. Toen stond de schout op en zei: 'Wat zouden we nog langer disputeeren! Als het dan klimmen is, zal het - met uw goedvinden, schepenen - Klimmen blijven!'

Zoo werd besloten.[1])

Limbricht.

Limbricht zou een verbastering zijn van Lijmborg, de leemen burcht, die vroeger in de Dievenweide stond en geheel van leem was opgetrokken.[1])

Lottum.

In oude tijden, toen Lottum (onder *Grubbenvorst*) nog maar uit een paar huisjes bestond, waren de heeren uit den omtrek bijeen op een feest. Daar werd de vraag gesteld tot wiens gebied de huisjes eigenlijk behoorden. Niemand kon bewijzen dat ze van hem waren, maar er waren er toch heel wat die er aanspraak op maakten. Zij wikten en wogen nog, toen een van de heeren, die er geen belang bij had, hun voorstelde: '*Lot-er-um!*'

Dat vonden ze een verstandigen raad en ze lieten het lot beslissen. Sindsdien kreeg het gehucht den naam Lottum.[2])

Reuver.

Kort bij het dorp *Reuver* liep de holle weg door een beek. Daar was het niet pluis, want er huisden roovers, die de reizigers aanvielen en hen van geld en goed beroofden. Bij het dichtbijzijnd kapelletje verdeelden ze hun buit.

Om de reizigers te kunnen aanvallen, op 't oogenblik dat ze de beek overtrokken, hadden de sluwe roevers daar een touw over den weg gespannen, waaraan een bel was vastgemaakt.[5])

Schimmert en Schinnen.

In zeer oude tijden was het land van Valkenburg bedekt met bosschen, heiden en moerassen. De wegen waren niet gebaand en vele reizigers verdwaalden er bij nacht en ontij.

Om dit te verhelpen werd er op een van de hoogste bergen een kluis gebouwd. De kluizenaar moest 's nachts een licht branden om verdwaalde reizigers den weg te wijzen.

Op zekeren avond raakte ook een keizer, die van Aken naar Meerssen ging, den weg kwijt en zonder het licht op den Kluisberg, dat hij eerst zag schemeren en later schijnen, had hij den weg niet meer teruggevonden en was misschien wel omgekomen.

Uit dankbaarheid voor zijn redding liet hij twee kerken bouwen, de een op de plaats waar hij het licht had zien '*schimmeren*' en de andere op de plek, waar hij, dichter bij gekomen, het licht had zien '*schinnen*'.

De eerste plaats kreeg daarom den naam van *Schimmert* en de tweede dien van *Schinnen*.[3])

Sittard.

Dit stadje zou zijn naam ontleenen aan het *sidderen* (beven) van den moerassigen grond, waarop het werd gebouwd.[2])

Een andere verklaring vindt men op blz. 48-49.

Susteren.

Niet ver van Aldeneik stichtten eenige maagden een klooster onder leiding van St. Willebrord. De maagden groetten elkander steeds met den naam zuster, en het volk uit de omgeving, pas bekeerd tot het christendom, noemde sindsdien het klooster *Susteren*.[2])

Venlo.

‘Vloeias en zien vrou’ zijn de stichters van *Venlo*.

De stadskronieken vertellen dat Valuas een overste was der Bructeren, een rijk en dapper volk, dat 't land tusschen Eems, Rijn en Lippe bewoonde. Andere stammen trokken tegen de Bructeren op, waarvan meer dan zestig duizend sneuvelden in een geweldigen volkerenslag. Valuas vluchtte met de weinigen die ontkomen waren naar 't land der Menapiërs, waar hij tegenover Blariacum (Blerick) den burcht bouwde, die naar hem werd genoemd en nu Venlo heet.

Valuas en zijn vrouw, die nu als dansende reuskens de feesten opvroolijken, werden, volgens de sage, in de vijfde eeuw vereerd onder de namen Mars en Bellona. Hen werden slacht- en brandoffers gebracht op den Lichtenberg, die aan 't voortdurend brandende offervuur zijn naam ontleende.

Volgens anderen werd Venlo gesticht door de Romeinen en was Valuas een legeraanvoerder.[6])

Wijk.

Vroeger hadden er om de haverklap gevechten plaats tusschen de stedelingen van Maastricht en de bewoners aan den overkant van de rivier uit het voorstadje, dat nog geen naam had.

Eens trokken de Maastrichtenaars met man en macht over de brug om hun meerderheid aan hun tegenstanders te toonen.

Een van dezen zag hen naderen en riep zijn vrienden toe: ‘*Wijk, wijk*, daar komt Maastricht aan.’

Van dien dag af heette de voorstad Wijk.[2])

Bronnen: Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 62, 66, 72. 2) Volksmond. 3) Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 159. 4) Limburg, XXX, blz. 48. 5) Maasgouw, XIII, blz. 109. 6) Keuller, Venlo, blz. 9 vlg. op cit.

10. Spotsagen.

De Zeven Schepenen van Eys.

Honderden jaren geleden waren er in de rijksheerlijkheid *Eys*, bij Wittem, zeven schepenen, zeven wonderen van wijsheid en voorzichtigheid. Wanneer zij onder de dorpslinde hun vergaderingen hielden, werden deze altijd geopend met de opsomming van de namen der leden.

De oude scholtis kon echter nooit tot het getal zeven komen. Ofwel hij telde zichzelf tweemaal en kreeg dan acht leden, ofwel hij vergat zichzelf mee te tellen, en dan waren er maar zes.

Om nu aan allen twijfel een eind te maken, werd besloten dat in de toekomst iedere schepen zijn vuist in den rullen grond moest steken. Dan kon men de gaten tellen en wist men precies of men voltallig was, ja dan neen.

De kerk van Eys stond op een heuvel en het was voor de oudere menschen heel moeilijk om daar tegenop te klauteren. In een van de vergaderingen stelde de oude scholtis, die zelf ook last had van het klimmen naar de kerk, dan ook voor om middelen te beramen, om dat ongemak te verhelpen. De schepenen moesten er eens goed over nadenken, maar vooral bezinnen eer te beginnen. Dat deden ze ook. Zij vergaderden lang en kwamen na veel wikken en wegen en redetwisten tot het besluit, de kerk naar beneden te schuiven.

Gedurende de gewichtige vergadering hadden zij als altijd op den grond gezeten. Zij waren er zoo vermoeid van geworden, dat ze hun beenen niet meer voelden en nu meenden ze ook, dat zij ze niet meer hadden en dat ze dus zoek waren geraakt. Hierover kregen ze ruzie met elkaar. Totdat het een varkenshoeder, die in de nabijheid zijn krulstaarten hoedde, begon te vervelen. Hij ging naar de vroede vaderen toe, sloeg ze plotseling met zijn zweep eens flink langs de kuiten en zie, de wijze mannen sprongen verschrikt overeind. Nu ze pijn voelden, merkten ze ook weer dat ze beenen hadden.

De groote dag was gekomen. De kerk zou worden verschoven. De zeven schepenen zetten hun forsche schouders tegen het gebouw en duwden. De scholtis ging telkens zien of ze wat gewonnen hadden; maar hoezeer hij ook verzekerde dat ze vooruit kwamen, de anderen waren er niet zoo van overtuigd en de disputen begonnen weer als tevoren. Tot men op een nieuwen inval kwam. Ze zouden de zoo gewenschte zekerheid hebben!

Zij trokken hun wambuizen uit en legden ze aan de andere zijde van het gebouw. Nu zouden ze gemakkelijk kunnen zien, of ze wonnen. Weer hernamen ze hun geweldigen arbeid.

Terwijl de vroede schepenen alle krachten inspanden om de kerk te doen wijken, kwam er iemand aan den anderen kant voorbij en zag de wambuizen liggen. Het was iemand van het slag, dat alles kan gebruiken en niets laat liggen, behalve molensteenen en gloeiend ijzer. Hij maakte er niet veel omslag mee, maar stal de kleeren en zette het op een loopen.

Toen de vroede vaderen dachten, dat zij de kerk nu toch wel een héél eind in de goede richting hadden geduwd, schepten ze even adem en gingen eens zien, of zij dit keer iets hadden gewonnen. Dat kon niet anders, meenden ze allemaal, nu zij hun wambuizen niet meer vonden. ‘Ditmaal hebben we gewonnen; de kerk is er als het ware over heen gevlogen!’

Onderwijl was het avond geworden. Het was volle maan en buiten zoo helder als de dag. Toen de zeven wijzen nu voorbij de beek kwamen, zag de scholtis de maan in het water spiegelen en was tegelijk verblijd en verwonderd. ‘Kijk eens!’ riep hij den anderen toe. ‘Wat ligt daar een mooie kaas in het water! Die moeten wij hebben. Het zou toch zonde zijn, wanneer wij haar overlieten aan de visschen!’

‘Die moeten wij hebben!’ riepen de anderen hem na.

Maar hoe er bij te komen? De beek was daar diep en de oever steil.

‘Het zou toch ongehoord zijn,’ meende de scholtis, ‘als wij met al ons verstand niet aan die kaas konden komen! Wat zullen die van de andere dorpen ons uitlachen, als zij dat hooren!’

'Wacht, daar schiet mij iets te binnen! Wij krijgen hem! Wij krijgen hem!' begon de scholtis al te roepen. 'Ziet gij daar dien wilgenboom, die zoo over het water hangt? Welnu, we zullen ons daaraan hangen! Jij, smid, jij bent de sterkste, hou jij je boven vast aan de takken, dan ga jij, barbier, aan zijn beenen hangen en zoo voorts, alle zeven vormen een ketting, waarvan ik den ondersten schakel vorm en de kaas grijp! Ja, kaasje, wij krijgen je! Wij krijgen je wel!

Zoo gezegd, zoo gedaan. In een oogwenk hingen de schepenen van uit den wilg tot op het water en behoefde de scholtis maar te grijpen. Maar de smid, die den héélen last te houden had en gewoon was bij een zwaar karweitje eens in de handen te spuwen, riep nu verstrooid: 'Wacht even, kameraden! Ik kan het niet goed meer houden, laat mij eens even in de handen spuwen!'

Dit zeggende, liet hij den boomstam los en.... de zeven beroemde wijzen tuimelden in het water en zonken als keien.

Daar zouden ze nu nog liggen en wanneer de volle maan aan den helderen hemel schijnt, ziet men ze nog spartelen in de beek en grijpen naar de kaas, die hen maar altijd ontglipt.

Nu zal iemand van Eys al gauw zeggen, dat deze geschiedenis niet in Eys kan gebeurd zijn, omdat hij daar geen schepenen kent. En die man heeft gelijk; er bestaan in Eys geen schepenen meer.... sedert ze verdronken zijn.

Bron: Jos. Habets in Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 220-222.

De Pinnestekers van Nederweert.

Ein eeder weit et good als det den Almanak
Er neet te missen is en woont in ieders zak.
Bij errem en bij riek, bij groot, zoo waal als klein,
Dao is hè jaoren lank, jao eeuwen algemein.

Mer hèt er onder ug wul emes oot gedacht,
Weem det er os het éérst het op 't idee gebracht.
Dij eer dij kumtj os touw, dij kumtj aan Nereweert,
Ofschoon men 't dikwiels het oet afgunst umgekeerd.

De aldereerste mins dè vreuger hij bestong,
Dè was ein deugdzaam man, dè ger ter kerke gong.
Hè kindje gein verdreet, wiel hè deej, wij hè most.
En hè won met zien vrouw verdekseld good den kost.

Het spek waas douw neet raar: gants Nereweert waas bos
Vol vette verrekus: dao ging hè mer op los;
Hè haai aan niks gebrek, jao zellefs overvlood,
En 't kooksel van zien vrouw waas veur 'ne prins wul good.

Hè waas ein ievrig man, ein werrekzame zeel,
En ging den zomertied gestadig nao de Peel;
Als dan ong wintjer kwaam, waas hè gaar neet ververd,
Hè bleef dan mer zie piepke rouken bij den hèrd.

Aldus aan niks gebrek en alles nao den wins,
Zoo waar hè ummers jao ein zeer gelukkig mins.
Mer dikwiels dacht hé nao, det hè vergeten kost,
Wanneer het Zondaag was en hè ter kerke most.

Hè kwaam dan op 't gedacht te maken zeven pin
En als de zon opkwaam staak hè der einen in
Wat bòlen-turf vast, en als ze waoren op
Dan waas de Zondaag dao, de vreugde steeg ten top.

Dus wòrd den Almanak ontdekt door dit verstandj,
Dè neet te missen is zoo min veur stad es landj;
Mer 't doordje mennig jaor eer dit de aandacht trok
En eer hè was pampier, in plaats van turrefblok.

Bron: P.H.H. in Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 206-207.

Ordeloos Montfort.

Toen de engel Gabriël de kerken en kasteeltjes, de huizen en hoeven in Limburg zaaide, gebeurde het dat de duivel hem heimelijk volgde op zijn snellen tocht door de lucht.

Rits.... met zijn scherpe tong sneed de duivel een gat in den zak, dien Gabriël op zijn rug droeg en holderdebolder viel er een heele kluts huizen tegelijk uit. Schots en scheef kwamen zij op aarde terecht.

Gelukkig dat Gabriël op 't zelfde oogenblik bemerkte wat er gebeurd was en zijn hand voor de opening hield, anders waren al de Limburgsche dorpen zoo ordeloos geweest als 't kleine Montfort.

Bron: Volksmond.

De Foeteleers van Nieuwstadt.

Eeuwen geleden werd te Nieuwstadt, toen een stadje met wallen en een sterk kasteel, Sint-Birgit - St. Brigitta - vereerd. De Heilige Brigitta, bij haar leven koemeid, geldt als bijzondere voorspreekster tegen alle ziekten van het hoornvee. Haar feest viel echter in een ongunstig jaargetijde, namelijk op 1 Februari, en tijdens haar octaaf konden, bij een natten winter, de vereerders van de Heilige moeilijk in het stadje komen. Daardoor leden de inwoners van Nieuwstadt veel schade, vooral wanneer het, gelijk meer gebeurde, soms eenige jaren achter elkaar natte winters gaf.

De vroedschap begreep, dat dit zoo niet langer kon. Den feestdag van de Heilige verzetten, dat kon ze niet. Het eenigste, wat zij kon doen, was de patrones van de stad ruilen tegen den patroon van een andere plaats, wiens feest in den zomer viel.

Toen die van Broeksittard er van hoorden, waren zij wel genegen om te ruilen en zoo verruilde Nieuwstadt, niet zonder groot nadeel voor 'den' offer der kerk, Sint-Birgit voor Sint-Jan van Broeksittard, die op 24 Juni wordt gevierd.

Maar de ruil viel tegen. Al was het soms héél den zomer droog, met Sint-Jan regende het bijna altijd, terwijl Sint-Birgit in Broeksittard een grooten toeloop kreeg.

Sedert dien ruil heeft Nieuwstadt den naam van Foetel en haar inwoners dien van 'foeteleers' (ruilers).

Bron: Maasgouw I en Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 77.

De Wannenvliegers van Venlo.

In 1651 verscheen te Venlo een goochelaar, die onder trompetgeschal liet bekend maken, dat hij des Zondagsmiddags buiten de Keulsche poort met twee wannen op zijn rug gebonden door de lucht zou vliegen.

In groote drommen trokken de burgers uit de stad om het kunststuk te aanschouwen.

Na eerst eenige stukjes vertoond te hebben, hield de goochelaar een inzameling, voordat hij de lucht in zou gaan. Hij sprong daarop te paard en vroeg den toeschouwers, of ze ooit een mensch hadden zien vliegen.

Op hun ontkennend antwoord, zei hij: 'Dan zult ge het ook nu niet zien.'

Hij gaf zijn paard de sporen en voordat men van zijn verbazing bekomen was, was hij reeds uit het gezicht verdwenen.

Sindsdien dragen de Venlonaren den bijnaam 'Wannenvliegers'.

Bron: Müller in Maasgouw, LIII, 70.

De Weerter Rogstekers.

Een koopman, die vroeger een ijslijke rog,
Uit Holland daar ergens naar Roermond moest voeren,
Vermiste zijn weg door het lage bedrog
Zoo zegt men, van eenige Helmondsche boeren.
Hij dwaalde, en reed toen door Weert, eene stad,
Nog niet tot die hoogte van luister gestegen
Gelijk zij in latere tijden bezat....

Ineens ploft de rog uit de hotsende kar
En ligt als een ongediert achter den wagen:
Zijn vaalzwart, maar flikkerend oog als een star,
Is zeker een teeken van onheil en plagen.
Weldra komt een aaklig, naar galmend geschreeuw,
De rust der ontwakende Weertenaars storen,
Zoo schrikken de dieren, wanneer zich de leeuw
In 't midden der zwijgende bosschen laat hooren.

Men raast en men roept en men schreeuwt door de straat,
- Het tieren zet deuren en vensteren open -
Wat willen die menschen, die bleek van gelaat,
Ten halve gekleed, doch gewapend, daar loopen.
Men vraagt aan de gangers: ‘Wat wil dat gedruisch,
Dat woelen daar? Is er een woning aan 't branden?
Zij roepen al loopend: ‘Staat gij daar nog thuis?
Gij dwazen! De hel is ons aan komen randen.’

Ras waren de straten met mannen gevuld,
Men zag hen als leeuwen met wapenen snellen
Om aanstonds en zonder het minste geduld,
Dat leelijk gedrocht daar, dien duivel, te vellen.
De schrik hield hen tegen, ze waren bedaard
Op het zien van dien satan, die allen deed beven,
Men zag hen nieuwsgierig in 't ronde geschaard
En niemand werd nog door de moordzucht gedreven.
Geen dier was te Weert, zoo vervaarlijk, zoo zwart,
Zoo vaal, noch zoo leelijk getijgerd, verschenen:
Bedreigende pieken omgaven zijn staart,
't Lag plat, met geopende muil op de steenen.

‘Jan steek!’ riep een vrouw, die het venster uitkeek.
‘Als ge uw Jan,’ zei een andre, ‘'t gevaar zoo zaagt tergen
Als mijn Jan, dan zoudt ge niet zeggen: Jan steek!
Dan zoudt ge geen zekeren dood voor hem vergen.’

Weldra doet de achtbare stem van den schout
Met moeite de ruischende menigte zwijgen:
‘Weet mannen!’ zoo sprak hij, ‘dat aller behoud,
Nu steunt op de wijze, waarop wij gaan krijgen.
Hoe zoudt gij het wagen om zonder beleid
Dat leelijk, dat.... wat het ook zij, aan te tasten?
Neen broeders, die snaphanen dragen, vooraan:
Het kruit moet het eerst op het ongediert' branden;
Dan kome ten tweede de manschap te staan,
Die het met zijn puntige staal aan zal randen.
Vervolgens, wanneer het ook daaraan ontsnapt,
Indien het èn snaphaan, èn lans mocht verbreken,
Dan wordt het met sabels in stukken gekapt,
Met schoppen en rieken en pieken doorsteken.
Doch eerst en vooral met de klokken geluid,
Om ook de gehuchten te wapen te roepen;
Dan wordt het geveld! Ja, dan wordt het de buit,
Het pronkstuk van onze heldhaftige troepen.
En zou het, in weerwil van al wat we doen,
Ontsnappen, zich weren, zich durven verzetten?
Dan broeders! dan siddert! dan vrees ik zijn woen,
't Is alles verloren! Het zal ons verpletten.
Dan is het iets kwaads, een helle gespuis,
Dat God ons voorzeker tot straf heeft gezonden,
O broeders! o bidt dan, maar zonder gedruis
Anders worden wij lichtelijk allen verslonden!’

‘Neen komt het uit d'afgrond, al zij 't uit het koor
Van satan,’ hernam een verstandige schepen,
‘Het zal niet ontsnappen! Roep slechts den pastoor,
Zal die het niet in het latijn kunnen zweepen?’
‘'t Is recht,’ zoo hervatte de dankbare schout,
‘Zoo moet men zich steeds in het onheil verweren,
Voltrekt mijn bevelen! en weifelt 't behoud,
Dan zullen wij ons tot d'Almachtige keeren.’

Eerst kwamen in 't ronde, doch niet al te dicht,
De zwarte geweren, om 't dier te verplettren,
Dan zag men de zwaarden ten strijde gericht,
Men hoorde de glinstrende lansen nu klettren.
Dan glom er, dan stak uit de scharen omhoog
Een wemelend aantal van schoppen en rieken,
Het was of een uitgestrekt bosch zich bewoog
Van snaphanen, zwaarden en lansen en pieken
Alarm slaat nu 't doffe geroffel der trom,

Verspreidt de verwondering in de gehuchten,
Die allen in roer zijn: het klokkengebrom
Doet ijslijk de loopende landlieden zuchten.
Zij stroomen bij hoopen door 't veld; als een wolk
Zoo worden zij zwart door de straten gedreven
En dringen vooruit door het krielende volk,
En vragen: ‘Wat is er? Wat wil toch dat leven?’

‘Een allerverschrikkelijkst dier,’ zei de een,
‘Een ondier, uit 't noorden van Rusland gekomen.
Al dreigen de pieken zijn vaalzwarte leen,
Geen staal is in staat nu zijn woede te toomen.’
‘'t Heeft oogen,’ zegt de ander, ‘die flikkeren in gloed,
En sneeuwwitte tanden bezetten zijn kaken,
En steken uit d'wijdopen muil, rood als bloed!
Het slaapt nog, maar wee, als het dier zal ontwaken.’
Die zegt: ‘'t Heeft te Hamont drie menschen verscheurd,
Van daar is het pijlsnel naar Budel gevlogen,
Daar viel ook dit lot aan een koopman te beurt,
Gegrepen werd hij en verdween uit hun oogen.’
‘Het heeft,’ zegt weer deze, ‘met ijslijk gehuil
In 't vliegen een driejarig kind opgenomen,
Met 't schreeuwende kind in zijn bloedigen muil,
Vloog 't vlug als de wind, over huizen en boomen.’

Dit werd aan den rog al ten laste gelegd.
Doch velen, die 't ongeval beter verstonden,
Geloofden wat anders en zeiden met recht;
Dat satan hen aanviel, tot straf hunner zonden.
De oude pastoor, in zijn purper gewaad,
Ontvlamt ook de schare met heilige woorden.
Terwijl steeds de schout met zijn scheep'nen beraadt,
Op welke manier men het dier moet vermoorden.

In al dat gewoel en geschreeuw en gevaar,
Komt haastig de lachende koopman opdagen.
Hij baant zich een weg door de onmeetbare schaar
En legt den onschuldigen rog op zijn wagen.

* * *

As de steul beginne te rouke,
guet gansch Beul loupe.

De Weerter Rogstekers leefden op voet van oorlog met de marskramers van het naburige Budel in Noord-Brabant.

Eens kwam het tot vijandelijkheden. Op den Buulderweg werd slag geleverd en beide partijen beweerden de overwinning te hebben behaald, want die van Budel verloren hun vlag en de Weertenaars een van hun vier hoorns.

Waar die vlag gebleven is, weet niemand in Weert te vertellen, maar de Budelaars lieten nog in 1670 aan den geschiedvorscher Jacob van Oudenhoven vol trots den veroverden hoorn zien.

Bronnen: Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 192-195. J.v. Oudenhoven, De Meiereie van 's Hertogenbosch. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 73.

II. Legenden.

1. Ons Heere Legenden.

a. Kruislegenden.

Het Heilig Kruis.

De negenhonderddertigjarige, levensmoede Adam stond daar, leunende op zijn spade en sprak tot zijn zoon Seth: ‘Ga naar den cherub, aan den ingang van het Paradijs en vraag hem, hoelang ik nog zal moeten derven “d'olie der ontfermenissen”, mij door God zelf beloofd, toen Hij mij uit dat gelukkig oord verdreef.’

Seth ging heen, vond den cherub en volbracht zijns vaders last.

Toen sprak de engel:

> ‘Steekt u hoeft ter doren in
> Ende besiet alomme 't paradijs.’

Seth deed dit en ontwaarde, onder andere wonderen, midden op het paradijsplein, aan de oevers der vierdubbele rivier, een boom, van welke het hem

> docht wesen scade,
> Dat hij ghewassen stont soe hoghe,
> Ende verdroghet was soe droghe.

Aan den voet van den boom kronkelde zich een ijselijk serpent, en, o wonder, in den top lag, in windselen gewonden, een nieuw-geboren kind, dat weende. En zich keerende tot den cherub, vroeg de verbaasde Seth:

‘Wat dat cleen kindeken meende,
Dat opten boem lag ende weende.’

‘Dat kind,’ antwoordde de engel, zal boven de wetten der natuur, van een zuivere maagd de menschelijke gestalte ontvangen. Zeg uw vader:

Dat ghi saecht een kint ghespleten
Uter herten der godlijcheden;
Dat smenschen sone sal heten mede
Ende sal storten sijn bloet
Ane thout, dat noch wassen moet
Van drei greinen te samen,
Die uter selven appel quamen,
Ghevallen van den rise,
Daer Adam in den paradise
Die vrucht af smakede ende genoet,
Die hem Godt 't etene verboet.’

‘Uit de leden van dat kind zal dan aan 't kruishout de “olie der onfermechheden” geperst worden, waarin Adam zich mag verblijden.’ Daarna gaf de cherub de drie pitten aan Seth en deze vertrok en vertelde aan zijn vader wat hij gezien had en gehoord.

‘Doen verblide 'm die oude
Ende en loech maar eenwerf
Binnen sinen leven eer hi sterf.’

Toen Adam overleden was, begroef Seth hem en legde de drie greinen onder zijn tong. Daaruit sproten drie ‘gherden’ die winter en zomer groen waren en altoos ‘in enen doene’ bleven. Mozes vond die wonderplanten in de woestijn en nam ze mede op zijn tocht door ‘den dale van Ebroene, door Ellem en in 't land van Raphadijn’, waar ze een bittere bron in zoet water veranderden, bij den berg Sinaï en eindelijk in 't rijk van Moab.

Vandaar bracht koning David, door een engel onderricht, ze naar Jeruzalem over, alwaar ze zóó tot één boom samengroeiden.

‘Dat men niet en conde ghesien
Welc d'een was van drien.’

Slechts aan de kruin van den boom kon men zien, dat het drie roeden van verschillend hout waren geweest, te weten ‘cedrus, cipres metter pine’.

Toen Salomon den tempel bouwde, ontbrak er één balk, maar toen de bouwheeren den wonderboom daarvoor wilden bezigen, bleek het, dat, hoe men mat of korf, de boom telkens vijf voet te lang of te kort was en zoo bleef hij binnen in den tempel liggen.

‘Daerna quam een wijf terstont,
Sibilla hietse, mi es cont,
Ende ghincker op sitten roekelose,’

doch een vuurgloed kwam uit het hout te voorschijn en verbrandde de kleeren der vrouw, die toen, op profetischen toon voorspelde:

‘daer ane sal noch om onze sconde
Die Gods Sone hanghen

De Joden gebruikten nu den boom voor een brug. Toen echter de koningin van Saba naar Jeruzalem kwam, durfde zij, door een hoogere ingeving verlicht, niet over de brug gaan, maar

“men seit datsi bervoet
neven thout overwoet.”

De wijze vorstin verweet aan Salomon zijn nalatigheid in het verzorgen van den kostbaren boom, en gaf zelfs goud ten beste

“Daer men mede besloech dat hout.”

Daarna liet Salomon de balk dwars boven den ingang van den tempel plaatsen, zoodat iedere binnentredende er het hoofd voor moest buigen. Later deed koning Abia, begeerig naar het goud en de edelsteenen, die den boom omgaven, hem van daar wegnemen, en nu kwamen de Joden

hemelic bi nachte
Ende groeven wel XX ghelachte
Onder d'aerde.’

Maar toen men, twee honderd jaar later, een fontein groef, op de plaats waar het onvergankelijk hout begraven lag,

> ‘Verhief 't hem uten grond
> Ende dreef in dat water claer.’

alwaar het wonderen bleef bewerken, totdat men er het kruis des Heeren van vervaardigde.

Toen Jezus daaraan hing, kwam een ridder en stak hem

> Met enen spere in sine side,
> Datter uut ran ter selver tide
> D'olie der ontfermicheit
> Daer Adam af was gheseit
> Dat hi hem daer bi verlossen soude.

* * *

Helena, de moeder van Constantijn de Groote, heeft later dit kruis op Golgotha teruggevonden.

Het dorp *Waubach* bezit een partikel van dit wonderhout, afkomstig van de vroegere abdij Rolduc, en waaruit in het jaar 1244 te Hooidonk bij Eindhoven, bloed is gevloeid.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 9-12.

Het Zwarte Kruis van Wijk.

Aan 't eind van de dertiende eeuw ging een edelman uit Riempst, dat tusschen Maastricht en Tongeren is gelegen, op reis naar het Heilige Land. Bij zijn vertrek vroeg zijn jongste dochtertje Anna hem, haar een geschenk van daar mee te brengen.

In het Heilige Land herinnerde zich de ridder zijn belofte en terwijl hij nog peinsde wat het zijn moest, vond hij bij het graf van Ons Heer een noot, die hij uit eerbied voor de plaats, waar hij ze vond, in zijn zak stak.

Toen hij teruggekeerd was in Riempst, gaf hij haar de noot en ze was er erg blij mee. Zij plantte 't in den tuin voor het kasteel en zag na eenigen tijd, tot haar groote blijdschap, dat er een spruitje met drie takjes uit den grond opkwam. In korten tijd werd het plantje een krachtigen boom, die zijn takken ver uitspreidde.

Vele jaren gingen voorbij. Eens op een middag, kwam er een geweldig onweer over de heidevelden aanzetten. Ook de noteboom van Anna werd door den bliksem getroffen en het meisje was er erg bedroefd om, tot zij opeens zag dat te midden van den gespleten stam een schoon beeld van den gekruisten Jezus stond, ontsproten uit de noot, die zij had geplant.

Het wonderbare voorval was spoedig algemeen bekend en uit de naburige steden en dorpen trekken geestelijken met een menigte van volk naar Riempst om zich van de waarheid te overtuigen.

De jonkvrouw nam afscheid van de wereld en ging in het klooster van de Witte Vrouwen te Maastricht. Haar wonderbaar kruisbeeld nam zij mee.

Het kruisbeeld werd spoedig beroemd en pelgrims uit alle landen kwamen den ‘Christus van de Noot’ of het ‘Zwarte Christusbeeld’ vereeren; velen vonden er een wonderbare genezing van hun kwalen.

Een Hongaarsch edelman stak eens, door een godvruchtige begeerte gedreven, zijn hand door het traliewerk, dat het Wonderbeeld beschermde, en sneed een stukje van den hiel van het Beeld af, ten einde

die relikwie als een gedachtenis mee te nemen naar zijn land. Maar op hetzelfde oogenblik verstijfde zijn hand en bleef onbeweegbaar aan het traliewerk vastzitten.

In zijn angst bekende hij zijn schuld en deed de belofte alle zeven jaren terug te keeren ter bedevaart en deze verplichting ook aan zijne erfgenamen op te leggen. Eerst toen werd hij bevrijd.

De Hongaarsche edelman hield zijn gelofte en als bewijs daarvan berustte langen tijd in genoemde kerk een gouden miskelk, door dien edelman geofferd tot eerherstel voor zijn oneerbiedige daad.

* * *

Op 1 September 1796 werd het klooster van de Witte Vrouwen door de Franschen opgeheven en vonden de zusters elk afzonderlijk een onderkomen bij haar familie. Een van de zusters, wier familie in de Wijkerbrugstraat woonde, nam het wonderbare beeld mee en hield het daar verborgen.

Napoleon I, die in September 1803 te Maastricht verbleef en die van het wonderkruis afwist, had bevel gegeven, het naar Parijs te vervoeren. Er werd echter maar een nagemaakt beeld naar Parijs gebracht.

Kort daarna werd de vrije uitoefening van den godsdienst weer toegestaan en het kruis mocht weer in 't openbaar vereerd worden. Er was echter verschil van meening, waar het beeld zou moeten komen. Alle parochies en kloosters van Maastricht wilden het gaarne hebben.

Om daar een einde aan te maken, werd overeengekomen, het beeld op een wagen, bespannen met vier ossen, te plaatsen en de beesten dan hun vrijen gang te laten gaan. Dit gebeurde. De ossen trokken den wagen aan, keerden zich van de Maasbrug af en reden hem door het noordelijk gedeelte van de Rechtstraat tot voor de Sint Maartenskerk. Daar bleven ze staan en zij waren met geen geweld meer vooruit of achteruit te krijgen. Dit was nu toch wel het zekerste teeken, dat het Wonderkruis die kerk uitverkoren had.

Bron: De Legende van het wonderbare Kruis van Riempst bij Maastricht naar een oud handschrift uitgegeven. (Roermond, z.j.).

Het Kruis van Noorbeek.

Er was eens een herder, die gewoon was zijn schapen te laten weiden op de hoogten benoorden *Noorbeek*. Op 'n avond, dat hij met behulp van den bassenden hond zijn kudde wilde verzamelen, zag hij al de schapen in een wijden boog geknield voor een struik liggen.

De herder, die begreep dat er iets wonderbaars geschiedde, viel op zijn knieën en nadat hij gebeden had, liep hij naar de struik en vond er een kruis op de wortels liggen.

De mare van dit mirakel verspreidde zich snel in de omliggende dorpen en men bouwde weldra een kapel, op de plek waar de scheper het kruis gevonden had.[1])

* * *

Het sprekende Christusbeeld.

Joanna van Randenraet te *Roermond*, gestorven aldaar in 1684 en begraven voor het O.L. Vrouwe-altaar in de Sint Christoffelkerk, had de vrome gewoonte, dagelijks voor een zeker kruisbeeld neer te knielen en er te bidden.

Op zekeren dag meende zij geen tijd te hebben om te bidden, maar zij bezocht toch het kruis en beloofde later in den dag terug te komen. Toen opende het beeld den mond en vroeg: ‘Joanna, zult gij uw gewoonte breken?’ Joanna schrok en viel op de knieën neer.

Dit voorval werd spoedig bekend en het kruis is nadien vereerd als het ‘Sprekende Christusbeeld’.[2])

* * *

Wegkruisen.

Van verschillende wegkruisen in Limburg (o.a. te *Echt*) verhaalt men, wat alleen te *Herten* waarlijk schijnt gebeurd te zijn.

Daar zou een soldaat van Napoleon de beenen van den Christus aan het veldkruis verbrijzeld hebben met zijn geweerkolf.

Jaren later strompelde een havelooze bedelaar op twee krukken door de straten. Zijn beide beenen waren weggeschoten! In hem herkenden de verschrikte bewoners denzelfden soldaat, die het kruisbeeld had verminkt.[3])

* * *

Voor eenige tientallen jaren - er leven nog ooggetuigen te over - kwam er over het land van *Echt* een geweldig noodweer opzetten, terwijl de rijpende korenoogst nog op het wijde, vlakke veld stond.

Toen eindelijk het noodweer voorbij was zagen de boeren, tot hun groote verwondering, dat al de akkers in een wijden cirkel rondom het hagelkruis gespaard waren gebleven, terwijl verder de korenvelden plat geslagen waren.

Niet lang daarna heeft men ook op het getroffen land een hagelkruis opgericht. [3])

Bronnen: 1) A. Harou in Ons Volksleven IX, blz. 200. 2) Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 18-20. 3) Ad. Welters in Publications LXV, blz. 70 vlg.

b. Hostielegenden.

Op zekeren dag ontstond er in de kerk van *Meerssen* een geweldige brand. Sommigen meenden, dat hij door kwaadwilligen was gesticht. In den tijd van eenige minuten waren de bewoners toegesneld, maar de brand had reeds zulk een voortgang gemaakt en de hitte was zoo hevig, dat er aan redding niet te denken viel. De kerk met het Allerheiligste Sacrament scheen verloren. Maar zie, eensklaps baande een jonge boer zich een weg door de machtelooze toeschouwers. Hij was op het veld bezig en had den rook en later de vlammen zien opstijgen. Toen had hij paarden en ploeg in den steek gelaten en was naar de plaats van den brand gesneld, om te redden, wat nog te redden viel. Hij merkte, dat het de kerk was die brandde. 'Is het Allerheiligste al gered?' was zijn eerste vraag. 'Het is onmogelijk er bij te komen!' werd hem geantwoord.

Zonder verder nog iets te zeggen, teekende hij zich met een kruis, beval zijn ziel aan God en rende onverschrokken den vuurkolk in. Hij liep door de vlammen heen, opende het tabernakel, nam met eerbied de ciborie met de H.H. Hostiën er uit en wonder, hij verscheen even daarna weer ongedeerd voor de oogen van de toeschouwers. De vlammen hadden hem niet gedeerd.

Midden in het vuur, dat voor zijn haastige schreden naar beide zijden week, was hem een engel verschenen die hem eenig lijnwaad over de handen wierp om het Allerheiligste te dragen.

Toen de jonkman het vuur verliet, reikte hij den heiligen Schat aan den ouden priester over en snelde, om zich te onttrekken aan de hulde van de aanwezigen, terug naar zijn akker, waar hij paarden en ploeg had laten staan. Waar hij de menschelijke eer vluchtte, kon hij zich aan de belooning van God, voor zijn moed, waar het Gods zaak gold, niet meer onttrekken. De akker, dien hij was begonnen om te ploegen, vond hij bij zijn terugkeer geheel bewerkt. Een engel had de paarden en den ploeg bestuurd en het hééle veld vol voren getrokken.

* * *

Nog een ander wonder had te *Meerssen* plaats. Tijdens de mis bemerkte de priester plotseling dat in den kelk geen vloeistof was. Op God vertrouwend voleindigde hij op de gewone wijze, brak de Hostie en liet een partikel daarvan in den leegen kelk vallen. En ziel Toen hij dit gedaan had vloeide er bloed en water uit, en vulde den kelk tot op een derde.

* * *

Toen Sint Norbertus in het jaar Onzes Heeren 1117 de mis opdroeg in de crypta te *Rolduc* viel er een dikke giftige spin in het Heilig Bloed. Eén oogenblik aarzelde Norbertus; dronk hij het gif, dan zou hij sterven. Hij kon echter niet over zich verkrijgen om te doen wat de kerkregels in zoo'n omstandigheid voorschrijven : de spin voorzichtig uit den kelk nemen.

Steunend op zijn geloof, dronk hij den kelk leeg en wachtte aan den voet van het altaar op zijn dood. Maar God waakte over hem. Toen het venijn begon te werken, nieste Norbertus en de spin kwam levend uit zijn neus.

Bronnen: Welters, Limburgsche Legenden, I, 20-22, 108.

2. Maria legenden.

a. Miraculeuse Beelden.

O.L. Vrouw in 't Zand.

In de eenzame heide ten oosten van *Roermond* welde een waterput op uit een zandheuvel. De put was overschaduwd door een breeden eik, waardoor het water er ook in den zomer koel bleef.

De herders, die hun kudden op ‘den Zande’ lieten weiden, drenkten hier hun schapen. Dit deed Wenceslaus ook.

Deze scheper, dien de overlevering den zoon van een Poolschen edelman noemt, was het kasteel van zijn vader ontvlucht, om God in stilte te dienen. Na lang omzwerven kwam hij in deze streken en verhuurde zich bij den pachter, die de hoeve van Gerard Muggenbroeck bewoonde.

Bij den heuvel liet hij gewoonlijk zijn schapen grazen en ging dan zelf onder den eik zitten, waar hij gelegenheid had om zich aan zijn bijzondere devotie tot O.L. Vrouw te wijden.

De pachter was er niet erg over te spreken, want bij den dorren zandheuvel was het voedsel schaarsch, en hij beval zijn herder om de lager gelegen weiden op te zoeken.

Wenceslaus gehoorzaamde, maar wonder, toen de schapen daar eenigen tijd geweid hadden, waren zij magerder als te voren. Dat viel ook den pachter op en hij stond Wenceslaus toe om met de schapen te gaan waar hij wilde. Zoo keerde de scheper weer terug naar den heuvel op de heide en elken dag wonnen zijn schapen in dikte.

Op zekeren dag in het jaar 1437, toen hij zijn schapen wilde drenken en den emmer ophaalde uit den diepen put, voelde hij dat die zwaarder was als gewoonlijk. Hij trok den emmer haastig op en vond er een houten beeldje in.

> 't Was een gesnede beeld van Christi lieve Moeder,
> Hij zuivert het en kust; vergeet dat hij de hoeder
> Van veele schapen is; hij laat sijn kudde alleen
> En loopt van blijdschap ras tot sijnen meester heen.

Men timmerde een ‘heyligenhuysken’ aan den eik, die den put overschaduwde. Allengs kwamen er velen bidden en de pastoor van de parochie vond het nu beter om het beeldje over te brengen naar de kerk.

Den volgenden dag was 't beeldje evenwel verdwenen, 't Werd weer teruggevonden op zijn oude plek in den boom, waaromheen in den nacht een groene haag was gegroeid.

Zoo beduidde Ons Lief Vrouwke dat ze bij de bron vereerd wilde worden, en men bouwde haar een kleine kapel in den Zande, waar zij nog altijd wordt vereerd.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 352-377.

O.L. Vrouw van Oostrum.

Het moet in de eerste helft van de veertiende eeuw zijn gebeurd en wel in de maand Mei als het vlas gewied wordt. Omtrent Oostrum onder *Venraai* was een boer op zijn akker met wieden bezig, toen hij opeens een beeldje van O.L. Vrouw zag en een stem hoorde, die sprak; ‘Hier wil ik rusten!’

De man was erg verwonderd, en wist in 't eerst niet wat te doen. Toen hij er later thuis over nadacht, besloot hij op zijn akker een kapelletje te bouwen, als zijn vlas eenmaal gerijpt en geoogst zou zijn.

Toen hij den volgenden dag weer op zijn akker kwam, zag hij dat zijn vlas al heelemaal in de blauwe bloemen stond. Nu bestond er geen twijfel meer voor den boer: dit was een teeken en hij beloofde Maria niet te talmen met het bouwen van 't kapelletje.

Toen later op den dag zijn buren zagen, wat daar in één nacht was geschied, stonden zij verbaasd, dat zoolang voor het getij - dat omstreeks Sint Jan valt (24 Juni) - het vlas al gerijpt was.

Nadat zij gehoord hadden, wat er aan dit wondere rijpen was voorafgegaan, begrepen ook zij, dat de Moeder Gods op die plaats bijzonder vereerd wilde worden en hielpen mee om het kapelletje zoo mooi mogelijk te maken.

Volgens een andere legende heeft de boer, die het beeldje vond, het meegenomen naar zijn huis, maar is het vandaar in den nacht teruggekeerd naar den vlasakker.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 213-218. v. Hegelsom, Onze Lieve Vrouw van Oostrum.

O.L. Vrouw, Sterre der Zee.

De edelman Nicolaus van Harlaer, bracht volgens de overlevering, dit beeld uit den vreemde mede naar *Maastricht*. Hij werd Minderbroeder, stierf op den leeftijd van honderd en een jaar, en werd in de Franciscanerkerk voor het Maria-altaar begraven.

Vooral sinds het midden der zestiende eeuw kwamen stroomen pelgrims naar de kerk, en vele zieken genazen er.

Tijdens de bezetting der stad door de Staatsche troepen ging het beeld van hand tot hand, van huis tot huis, om het voor de soldaten verborgen te houden.

Eens werd het op den zolder van het zusterklooster op den Nieuwenhof door een soldenier ontdekt. Aanstonds trok de man zijn zwaard om het beeld in stukken te hakken, maar op het zelfde oogenblik verstijfde zijn arm. Ook de kapitein, die hem te hulp kwam, kon zijn arm niet meer verroeren.

* * *

Van een huis in de Minckleerstraat te Maastricht heet het, dat daar in een der kamers de Heilige Maagd verschenen is. Deze kamer heet nog de Mariakamer.

In de twee oude huizen, die thans nog in de straat staan, is daar niets van bekend. De bedoelde kamer lag dus vermoedelijk in een der huizen, die afgebroken zijn. Ook zou de Moeder Gods daar niet zijn verschenen, maar zou die kamer haar naam ontleenen aan het feit, dat zij werd gebruikt, om de ‘Sterre der Zee’ te bewaren, toen de Protestanten meester waren van de veste.

* * *

In 1579, voor de verovering der stad door de Spanjaarden, keerden de Minderbroeders terug en het Mariabeeld werd weer als van ouds

vereerd. Hierin kwam geen verandering toen Frederik Hendrik, de stedendwinger, Maastricht heroverde.

Zes jaar later evenwel, in 1638, werd een complot ontdekt om de stad in handen van den vijand te spelen en ten onrechte beschuldigde men de Minderbroeders van medeplichtigheid.[*)]

Zij moesten de stad verlaten en vestigden zich te Slavante op den Lichtenberg, dat Luiksch gebied was. Hun kerk werd in een magazijn, hun klooster in een hospitaal veranderd. Het miraculeuse beeld werd in stilte overgebracht naar het klooster der Annunciaten te Wijk.

Maandenlang hadden de vrome zusters het dierbare beeld met trouwe zorg bewaard en met droefheid vernamen zij, dat men ook hier het beeld niet veilig meer waande. Wederom werd een nieuwe schuilplaats gezocht, nu zelfs de rustige omgeving van Wijk niet meer zonder gevaar was.

Men besloot daarom het beeld in den stillen avond over te brengen, buiten de stad, naar het afgelegen klooster van Slavante op St. Pieter. Wat een angst moeten de dragers van dit dierbaar beeld hebben uitgestaan, toen zij hun schat in een doodskist gesloten, de poort uitdroegen bij het vallen van den avond.

De wachters van de poort, in de meening, dat men een leege kist naar een sterfhuis bracht, lieten de dragers voorbijgaan, zonder een onderzoek in te stellen, en zoo kwamen zij tegen den avond goed en wel en jubelend van vreugde bij het klooster van Slavante aan.

Hoe voorzichtig men in die dagen te werk moest gaan en hoeveel zorg men voor het miraculeuse beeld had, blijkt wel hieruit, dat zelfs in dit eenzame klooster niemand van de aanwezigheid van het beeld wist, dan de gardiaan en de vicaris.

Zorgvuldig hadden beide paters den dierbaren schat aanvaard en des nachts in alle stilte verborgen in de kloosterkapel. Het moet wel droevig zijn geweest, dat het vereerde beeld nu onder hen woonde, als een moeder onder haar kinderen, en zij het niet eens wisten.

*) Zie blz. 186 over het zoogenaamde ‘Verraad van pater Vinck’

Nu was het op Slavante volop winter, want de Novembermaand was al op de helft. De dikke boomen stonden dor en kaal en staken als bedelaars hun naakte armen uit. De stormwind gierde over den St. Pietersberg en blies met geweld in de holle grotten en pijpen, zoodat het klonk alsof een groot orgel aangeblazen werd. Den volgenden morgen werd het plotseling stil, alsof er niets gebeurd was en toen was het gaan sneeuwen, dikke vlokken.... als veeren zoo groot.

Het werd toen héél stil in de eenzame omgeving, zoodat men zelfs geen voetstap meer hoorde over de lange trappen, die daalden naar de terrassen boven de Maas. Maar in die witte stilte, waardoor slechts af en toe een klagend kloosterklokje luidde, gebeurde het wondere. Iederen morgen op hetzelfde uur verscheen aan het venster der kapel, waarin het beeld der 'Sterre der Zee' verborgen was, een leeuwerik. Met zijn spitse bekje tikte hij op de in lood gevatte vensters als vroeg hij de aandacht en sloeg dan blijde zijn bruine vleugels uit, alsof hij danste van plezier. Dan vloog hij op, en zwevend voor het venster op en neer, zong hij al zijn lenteliedjes door de wintersche stilte van Slavante.

En de stalbroeder van het klooster, die op zijn groote klompen juist naar buiten kwam, bleef staan, wreef zijn oogen uit.... en luisterde.... met open mond en dacht: 'Dat geeft een vroege lente!

En een pater, die uit de vroegmis kwam, bleef staan.... en luisterde met opgestoken vinger en mompelde: 'Vogeltjes, die zoo vroeg zingen, krijgt de kat!'

Zoo zong de leeuwerik iederen dag op hetzelfde uur, voor hetzelfde venstertje, en het heele klooster sprak over dat vroege vogeltje, dat zóó blijde zijn morgenliedjes zong in de sneeuw. En als des anderen daags paters en broeders weer voor de vensters te luisteren stonden naar het zangertje 'tierelierelier', keken de gardiaan en de vicaris elkander aan met een blik van verstandhouding.

Wekenlang, gedurende den tijd, dat het beeld van de 'Sterre der Zee' op Slavante verbleef, kwam het vogeltje aldus zijn wondere hulde brengen aan Maria, als wilde het eerherstel brengen voor de

zangen en gebeden, die de menschen niet meer brengen konden. Het was of iets heel mooois en blijs over het klooster gekomen was en als de kloosterlingen onder de recreatie het wondere vogeltje bespraken, dan glimlachte de gardiaan maar steeds, alsof hij er meer van wist.

Maar op zekeren dag kwam een bootje de Maas afdrijven.... en legde aan bij den steiger van Slavante; twee mannen beklommen de stille terrassen en verdwenen geheimzinnig achter de kloosterpoort. En tegen het vallen van den avond verlieten dezelfde mannen wederom het klooster, dragende een zware kist, die zij in het bootje plaatsten en met onhoorbaren riemslag verdwenen zij over het water in de donkerte,

'Vale! o vale decora! Vaarwel, o wonderschoone Sterre der Zee!'

Had het vogeltje te luid gezongen? Hadden de vijanden het spoor der 'sterre' naar Slavante ontdekt? Hoe het zij! Den morgen daarna, toen in den nacht het wonderbeeld naar Visé geroeid werd, stonden de paters tevergeefs te luisteren naar het zangertje van O.L. Vrouw.

En de wintersche stilte keerde dubbel merkbaar terug over het eenzame ballingsklooster van Slavante.

* * *

Eerst in 1675, toen de Franschen meester waren binnen de veste, werd het beeld dat zoolang in 't Spaansche bewaard was gebleven naar Maastricht teruggebracht en het bleef er, ook nadat de stad weer bij t gebied der Staten was gevoegd.

De bedevaartgangers waren het toen niet eens over den weg, dien zij zouden gaan, om volgens oud gebruik hun bidweg te doen uit de Minderbroederskerk naar de Onze-Lieve-Vrouwe-kerk en terug.

Maria besloot toen zelf het pleit te beslechten. Op een zeer donkeren Paaschmaandagavond trad Onze-Lieve-Vrouw, met het Kindje Jezus op den arm, van het altaar af en ging naar de poort van de kerk, die zich vanzelf opende. Zoo verliet Zij de kerk en liep door de Bouillonstraat, Papenstraat en Breedestraat naar de O.L. Vrouwe-

kerk. Na voor den ingang te hebben geknield en gebeden, keerde het beeld door de Cortenstraat, Witmakerstraat en Lenculenstraat weer terug naar de Minderbroederskerk. De poort van de kerk sloot zich vanzelf achter het wonderbeeld.

Een oude vrouw, Anna geheeten, door haar devotie voor de Heilige Maagd algemeen bekend, was alleen getuige geweest van het wonder. Zij zat te bidden voor het miraculeuse beeld, toen dit zijn tocht begon en zij volgde de Moeder Gods, die ging in een licht van stralen, helderder dan de dag.

Niemand dan moeder Anna had dit wonder gezien en toch was de mare er van nog dienzelfden avond door geheel de stad verspreid. De protestanten lachten er luide om, maar toen den volgenden morgen de kerk geopend werd, zagen de geloovigen, dat de zoom van het kleed van Maria, besmeurd was met sprenkels modder.

* * *

In de achttiende eeuw heette het dat in de kapel, waar het miraculeus beeld heeft gestaan, nooit spinnewebben of stof werd gevonden.

Nog in onzen tijd is op het aangezicht van het beeld geen stofje waar te nemen, verzekert de volksmond.

Bronnen: Ad. Welters, Legenden van de Sterre der Zee, Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 289 vlg. De Boeck, Beschrijving van het oudt en miraculeus Beeld. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 25.

O.L. Vrouw van Ommel.

Na de opheffing van het Franciscaner Vrouwenklooster te Ommel in Brabant, trokken de zusters met het beeldje van O.L. Vrouw van Ommel naar Limburg.

Toen de kar, die het miraculeuse beeld droeg, aan het laatste huis van het Ommelseindje was gekomen, bleef ze plotseling staan. Tevergeefs slaat de voerman het paard en rukt en sjort om de kar vooruit te krijgen. Eerst nadat de zusters plechtig beloofd hadden het beeld naar Ommel terug te voeren, begon het paard van zelf aan te trekken en de logge karren vervolgden hun tocht naar het kasteel Ghoor bij Neer.

Toen het wonderbeeld in het nieuwgebouwde klooster te *Nunhem* stond, kregen eens eenige zusters in een prieëltje van den kloostertuin zulk een hoogloopende twist, dat het van woorden tot daden kwam. Plotseling verscheen O.L. Vrouw zelf en maakte een einde aan dien twist.

In Mei 1813 verlieten de nonnen Nunhem om naar Brabant terug te keeren. Zij namen het miraculeuse beeldje natuurlijk mee.

De legende verhaalt, dat het beeldje toen tot tweemaal toe vanzelf naar Nunhem terugkeerde en er 's morgens weer, nog vochtig van den dauw der weiden werd gevonden in de haag, die om den kloostertuin groeide.

De derde maal werd het beeldje in processie afgehaald en naar Asten overgebracht en daar bleef het, tot het kapelletje te Ommel herbouwd was.

Bronnen: Sinninghe, Noord-Brabantsch Sagenboek, blz. 184. Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 320-344. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 39-40.

De ‘Bedrukte Lieve Vrouw’ van Venlo.

Lang geleden lag er een schipper met een lading kolen voor anker te *Venlo*. Toen hij eenigen tijd later weer verder wilde, gelukte het hem niet weg te varen, wat moeite hij ook deed. Hij doorzocht toen het heele schip, om te zien, wat de oorzaak was, maar vond niets. Weer probeerde hij van wal te steken, en weer lukte het hem niet.

Opnieuw ging hij op onderzoek uit en nu vond hij in het kolenruim een zwart Mariabeeldje. Reeds had hij het opgeraapt en wilde het in zijn drift in de rivier gooien, alsof het beeldje er schuld aan droeg dat hij niet verder kwam, toen zijn vrouw op 't laatste oogenblik zijn arm tegenhield en het beeldje uit zijn hand nam. Zij wist hem zelfs te bepraten, het beeldje naar een kerk te brengen.

De vraag was echter naar welke kerk. Zij besloten het naar die kerk te brengen, waar 's morgens het eerst geluid werd. Dat was de St. Nicolaaskerk der Kruisheeren, waar om vier uur al mis werd gelezen.

De schipper ging naar de paters en zei hen, dat hij vóór de eerste mis iets zou komen brengen. Daar de tijden heel onrustig waren en de schippers als ruwe klanten bekend stonden, namen de paters hun voorzorgsmaatregelen en gingen 's morgens met dikke stokken achter de kerkdeur staan.

Toen zij echter den schipper met zijn vrouw, die het beeld in een witten doek gewikkeld had, zagen aankomen, wierpen ze hun stokken weg, openden de deur en zetten het beeld op het altaar.

De schipper en zijn vrouw keerden na de mis aan boord terug en dachten al te vertrekken, maar tot hun verwondering was het beeldje al vóór hen teruggekomen.

Achtereenvolgens brachten zij het naar verschillende kerken van de stad, maar altijd was het beeldje op het schip terug, voor zij er waren, al namen ze ook den kortsten weg.

Het beeld werd tenslotte in plechtige processie, onder het luiden der klokken, van boord afgehaald en in de Martinuskerk geplaatst. Daar bleef het en daar is het nog.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 498 en Nedermaas, VIII, blz. 68.

O.L. Vrouw op den Schilberg.

Een herder uit *Echt* weidde zijn schapen op den Schilberg en bad, naar gewoonte, zijn rozenhoedje, toen hij in de verte een Mariabeeldje, uit hout gesneden, aan een boom zag vastgehecht. Hij nam het eerbiedig uit den boom en bracht het naar de kerk van Echt.

Den volgenden morgen echter bleek het beeld uit de kerk verdwenen. Allen, die het daar gezien hadden, waren zeer verwonderd en de herder was er bedroefd over. Maar hoe groot was zijn blijdschap toen hij in den loop van den dag weer met zijn kudde over de met heide bedekte heuvels van den Schilberg dwalend, er het beeld terugvond in den boom.

Naar aanleiding van dit wonderlijk voorval werd de genadekapel op den Schilberg gebouwd.

* * *

De sieraden, uit dankbaarheid en devotie door vrome beevaarders aan deze kapel geschonken, vormden een kostbaren schat: Twee zilveren kronen en scepters, drie gouden Christusbeelden, een Christusbeeld met edelsteenen versierd en zilveren oogen, harten en ringen waren daarbij.

Hierop hadden de Bokkenrijders het in hun tijd voorzien. Voor hun wraak beducht dorst geen der Echtenaren de wacht houden bij de kapel. En ofschoon men iederen morgen meende, dat de schat wel gestolen zou zijn, bleef de kapel wonderlijk gespaard.

De Bokkenrijders, die 't met den duivel hielden, bezaten een tooverketting, die, om een gebouw gespannen, de deuren vanzelf deed opengaan.

Zij kwamen natuurlijk ook met hun ketting op den Schilberg, maar toen bleek dat er één schakel te weinig was, om de kapel te omspannen.

Den volgenden nacht keerden ze terug, na den ketting met een schakel verlengd te hebben. Weer probeerden ze 't en weer gelukte

het niet. Hoe dikwijls ze de kapel ook omspanden, altijd was er één schakel te kort.

Later kwamen de Sansculotten en roofden op klaarlichten dag, maar men noemde dit geen diefstal, maar confiscatie van kerkelijke goederen, 'met belofte van ratihabitie ende indemnisatie als naer Recht'. Het bleef echter bij de belofte.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 478-480. Publications de Limbourg, IV, pag. 100. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 32-33. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 38.

O.L. Vrouw aan de Linden.

Komt, Elendige, naar *Thorn* aan de Linden,
Daar is genesinge en troost te vinden

De stiftsdame gravin Clara Elisabeth - ‘de kranke freule’ zooals het volk haar noemde - was sinds jaren verlamd geweest, toen zij op haar gelofte om een kapel te zullen stichten aan de Linden als zij het gehucht te voet mocht bereiken, eensklaps genezen opstond.

In 't jaar 1673 werd de kapel gebouwd, nadat - zegt men - een bouwmeester naar Loretto was gereisd, om het plan van de beroemde genadekapel te bestudeeren.

* * *

Vlak bij de genadekapel had een boer zijn schaap aan een paal gebonden. Maar het was een warme middag en niemand toefde in de nabijheid. Zelfs geen kinderen speelden er. Een wit en een geel vlindertje dansten tezamen om de bloemen. Ineens kwam een bij aangevlogen, die een oogwenk ruig gonsde, en daarna snel, in één richting, als werd hij door den wind gedreven, verdween. Soms ruischten even de bladeren der boomen. Het was meest zonlicht, bijkans geen schaduw. De bek van het schaap scheurde begeerig door het gras.

Ineens brak ergens de stilte, en het dier zag op, even verwonderd. Toen sloeg het aan den haal. Doch het touw stelde het een grens en de booze wolf naderde langzaam en gluipend.... behoedzaamloerend. Het was een groote moed, om zich binnen het bereik van de menschen te stellen. Hij aarzelde.... Ja, het schaap was vet. De oogen van het roofdier glinsterden. Ineens.... even zachtjes echter als bij zijn langzamen gang.... sprong hij toe in wijde bogen.

Thans kon het niet lang meer duren, of het schaap zou worden verslonden.... hoewel het blaatte en bleef blaten, hoorde niemand het. Het moest zichzelf helpen. Het trok, met al zijn macht, en zoowaar, het rukte het paaltje uit den grond. Daarmede beladen huppelde het, zoo snel het kon, naar de kapel onder de Linden.

Reeds hoorde het 't gehijg van den wolf vlak achter zich. Het riep nog eenmaal de menschen, ver in den omtrek, met al zijn angst: ‘Bèèè! Bèèè!’ De menschen kwamen niet uit hun huizen, met zeis en spade, met mes en stok, met sikkel en gaffel.

Wat moest het weerloos dier doen? Het zag, dat de deur van de kapel geopend stond en 't liep naar binnen. De paal bleef aan de deur hangen, en terwijl het schaap liep, trok het de deur dicht.

De wolf bleef buiten staan en wachtte. Maar het schaap blaatte niet, want in de kapel werd het beschermd door Maria, die het zoet toelachte.

De wolf moest maar denken aan het vette, malsche vleesch en hij kon niet wijken, nu eenmaal de geur van den buit hem de neusgaten inwoei. Daarom was hij voor de menschen, die hem zagen dwalen om de kapel, makkelijk te verslaan. Men doodde hem vlak voor de deur en opende de kapel.

Het schaap trad naar buiten en de menschen begrepen, welk wonder hier was geschied.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VII, blz. 379.
De bekende legende volgens de bewerking van Jos. Cohen in Nederlandsche Sagen en Legenden, II, blz. 125-126.

Andere Miraculeuse Beelden.

De kapel van O.L. Vrouw van *Tienray* schijnt in 1442 gebouwd te zijn. Vele malen werd met het kleine gehucht ‘tien huizen en ééne Lieve Vrouwe’ ook de kapel geplunderd door doortrekkende troepen, maar steeds weer in haar ouden luister hersteld. Van het wonderbeeld zijn geen legenden bekend.

* * *

Eens, toen de regen uit den hemel stroomde, ging de processie van De Zwarte Lieve Vrouw van *Sittard* niet door. Het beeld bleef in de kerk staan. 's Morgens evenwel vond men het terug, met beslijkt kleed. Maria had 's nachts geheel alleen den tocht volbracht. Sindsdien kon weer noch wind de processie beletten.

* * *

Reeds in de vijftiende eeuw was er sprake van het miraculeus beeldeke van O.L. Vrouwe van *Weert*, waarbij vele mirakelen geschiedden. Het beeldje wordt nog in de kerk bewaard.

Bronnen: Kronenburg, Maria's Heerlijkheid, VI, blz. 420-423; blz. 387-391; VII. blz. 373.

b. Andere Beeldlegenden.

Even buiten *Wessem* stond in een kleine kapel een eenvoudig, oud en ruw afgewerkt Mariabeeldje. Toen de Sansculotten in Limburg baas waren, hadden eenigen van hun aanhangers ook dit beeld uit de kapel gehaald en in de naastbijzijnde gracht geworpen.

Door den hoogen waterstand stonden de grachten van Wessem in verbinding met de Maas en was de stroom er sterk en de omstanders, die de heiligschennis lijdelijk hadden moeten aanzien, vreesden al dat hun dierbaar beeldje voorgoed voor hen verloren was.

Maar nu gebeurde het wondere. In plaats van naar de Maas te dobberen, dreef het beeldje tegen den stroom in tot voor de kapel en bleef daar liggen. De 'revolutiemannen' zagen het ook, zij verdwenen beschaamd en de geloovigen haalden vol eerbied het beeldje uit het water.[1])

* * *

In het Ruiterstraatje te *Wijk* lag een oud vrouwtje op sterven, doch de dood wilde haar maar niet komen halen. Ze lag daar al dagen en weken, en met iedere ademhaling meende zij en die haar kwamen bezoeken, dat het wel de laatste zucht zou wezen.

Op zekeren dag bezocht haar een andere oude vrouw en aan deze klaagde zij haar nood.

'Gij hebt misschien nog iets op uw geweten, wat u bezwaart?' meende de bezoekster.

'Neen, neen, dat in geen geval,' antwoordde ze; maar de andere vrouw bleef aandringen en eindelijk bekende het oudje, dat het toch zoo was. Zij had iets op haar geweten en zij zou hel haar ook vertellen, wanneer er niemand anders bij was.

Den volgenden dag kwam die vrouw haar weer bezoeken en nu 'kwam het er uit'. Zij was eens buiten de stad voorbij een kapelletje gekomen, waar een mooi Onze-Lieve-Vrouwebeeldje stond. Zij had aan de begeerte niet kunnen weerstaan en het heimelijk meegenomen.

En nu verzocht zij die vrouw, het beeldje weer in dat kapelletje terug te brengen en het op de oude plaats te zetten. Zij voelde, dat zij dan rustig zou kunnen sterven.

De vrouw voldeed aan het verlangen van de zieke en het bleek later, dat het oudje precies op hetzelfde oogenblik stierf, dat de andere het gestolen beeld weer in het kapelletje terugzette.[2])

* * *

Onder *Schaesberg* stond in de bosschen een kapelletje van O.L. Vrouw. Het werd op de feesten van Maria druk bezocht en het offerblok werd dan niet vergeten.

Een dief, die in den nacht na zoo'n feestdag het offerblok wilde ledigen, bleef er met de vingers aan kleven. Hoe hij zich ook weerde en wat hij ook deed, hij had zich zelf eer de vingers afgerukt, dan dat hij weg kon. Zoo moest hij tot zijn straf wachten, tot den volgenden morgen een paar menschen de kapel passeerden. Deze vernamen nu van den kermenden dief, wat er voorgevallen was. Dit verwonderde hen zeer, maar zij durfden, nu Maria zelf op zoo duidelijke wijze de straf van den dief verlangde, zich niet wagen aan een poging, om hem te bevrijden. Zij gingen naar een gerechtsdienaar en eerst nadat deze den dief had geboeid en hij dus zijn straf niet meer kon ontloopen, werden de vingers door de geheimzinnige macht, die ze aan het offerblok boeide, losgelaten.[2])

* * *

Bij de inname der stad *Venlo* door Frederik Hendrik in 1632 werd de gasthuiskapel aan de Hervormden afgestaan, maar eerst had men er alle beelden en schilderijen uit weggenomen.

Het Onze Lieve Vrouwe beeldje echter keerde terug. Het stond op zijn oude plaats in de Protestantsche kerk. De dominee zette het buiten de deur, maar den anderen dag was het er weer. Dit herhaalde zich nog vele malen, tot hij ten laatste besloot het beeldje te laten

staan maar er een muur voor liet metselen, opdat niemand het zien zou.[3])

* * *

Toen de beeldstormers in *Venlo* huishielden, woonde daar een Calvinistisch brouwer ‘die in het weeshuis voor de borgers met vergadering broude, gelijk men noch huidigendaagsch daar brout.’ Deze brouwer, ook een beeldstormer en een felle vijand van de Moeder Gods en haar beeld liep, haar lasterend, de groote kerk binnen en bij haar beeld gekomen, sprak hij smadelijke woorden: ‘Kom Meerken (Marieken) du hebts hier soo lang gestaan sonder dig te wermen, kom, ik sal dig nou wermen!’ Dit zeggend, nam hij het Mariabeeld van het voetstuk, droeg het naar het weeshuis, stak het in den brouw-oven en liet het verbranden.

Toen de lasteraar nu het bier ‘gaar gemaakt had en met de gist gemaakt, soo wilde dat bier niet opgaan of gylen, maar bleef trubbel en onbequaam, also dat het bier niet wilde opgaan. Menschen noch beesten konden dat niet drinken, ja, dat meer is, geene beesten wilden die kaf of zuut eeten. Dese lasteraar heeft daarna geen bier meer konnen brouen, alsoo dat hij daarna twee ad dreymaal in de asse, so men seidt, broude, en door armoe het brouhuis en de stadt heeft moeten verlaten.’

Dit feit werd jaren later nog te Venlo verhaald en maakte diepen indruk. Nog in 1789 beproefde dominee Grambusch een natuurlijke verklaring hiervoor te vinden.[3])

* * *

Anno Domini 1631 had moeder Ancilla een Maria-kapelletje buiten *Venlo* doen bouwen, op de plaats waar eens het klooster in de Oede gestaan had. 't Had precies de afmetingen van de bekende kapel van Lorette.

Toen Frederik Hendrik het volgend jaar het beleg sloeg voor de stad, troffen heel wat Staatsche kogels de kapel, die juist in de vuur-

linie lag, maar al die kogels stuitten af op de muren of titsten over het dak.

Het beeld, dat in de kapel gestaan had, kwam toen in handen van Willem van Nassau, den broeder van Frederik Hendrik.

Hij zette het in zijn legertent en wilde er geen afstand meer van doen, zelfs niet toen eenige nonnen hem kwamen vragen om het beeld naar Venlo te mogen voeren.

'Susterkens,' zeide hij, 'dat beidt wil ick hier houden, tis een soet schoon beldeken, tis mij plesier dat aen te sien, ick heb vermaeck daerin en salt bewaren, dat niemant dat sal schinden, daarop syt gerust.'[4])

Bronnen: 1) Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 45-46. 2) Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 33. 34. 3) Nedermaas, VIII. blz. 68. 4) Maasgouw, I. blz. 203 B en 249.

c. Bouwlegenden.

De graaf van *Schaesberg* had tijdens een veldslag de hulp van de Heilige Maagd ingeroepen en den veldslag gewonnen. Hij wilde nu iets doen ter eere van zijn beschermster, maar hoe hij ook nadacht, hij vond niets, wat hem geschikt leek als een hulde aan de Lieve Vrouwe. Tot hij op zekeren nacht droomde, dat het op den top van den berg bezijden het kasteel sneeuwde. Maar wonder, terwijl de sneeuwvlokken overal vielen en zich ophoopten, bleef er ééne plek open, waar geen sneeuw viel. Die plek had precies den vorm van den grondslag van een kapelletje.

Toen nu de graaf den volgenden ochtend wakker werd, herinnerde hij zich zijn droom. Hij hechtte er geen beteekenis aan, maar den geheelen morgen kon hij de gedachte niet van zich afzetten, dat het misschien wel iets meer was geweest dan een droom. Om die gedachte kwijt te worden, begaf hij zich naar den top van dien heuvel. Toen hij aan den voet van den heuvel kwam, voelde hij, dat de grond daar vochtig was, als had het er lang geregend. Zoo was het tot op den top. En dat alles, waar het vorige dagen toch niet had geregend en geen dauw was gevallen. Maar toen hij boven op den top kwam, vond hij dezen droog. Hij stond er nu nog meer verwonderd over. Zou zijn droom dan werkelijkheid zijn geweest? En zou het er dien nacht werkelijk hebben gesneeuwd? En was de vochtigheid van den grond nog van de gesmolten sneeuw afkomstig?

De graaf ging toen na, hoever de top dan wel droog was en nu bevond hij, dat dit overeenkwam met de plek, die hij in zijn droom had gezien, als de donkere plaats, tusschen al dat wit van de sneeuw, waar geen vlokje was gevallen. Hij beschouwde dat alles als een teeken van zijn beschermster, dat zij zijn moeilijkheid om haar een waardig bewijs van vereering te geven, wilde wegnemen en dat zij op deze wijze en op die plaats bijzonderlijk wilde vereerd worden.

De graaf liet nu het Leenderkapelletje bouwen, dat er nog staat en waarin gedurende héél de maand Mei 's morgens nog een Mis

wordt gelezen en talrijke processies uit den omtrek ter bedevaart komen.[1])

* * *

In het veld te *Sevenum* staat een kapelletje, dat zijn oorsprong dankt aan een wonderbaar schot.

Heel lang geleden was daar een meisje aan t wandelen, toen er van den kant van de Peel een groote, bloeddorstige wolf op haar afsprong.

In haar doodsangst beloofde ze een kapel te doen bouwen, indien Maria haar tegen het ondier wilde beschermen. Op 't zelfde oogenblik knalde een schot en het ondier stortte dood neer.

Het wonderbaar geredde meisje volbracht haar belofte en besteedde al haar spaarpenningen om 't kapelletje te stichten.[2])

* * *

Inde eerste helft van de zestiende eeuw stond er bij *Echt* een kasteel, bewoond door den graaf van Chatelains met zijn gezin. De zeven kinderen van den graaf waren allen dochters. Zij hadden den huwbaren leeftijd al bereikt, maar er vertoonden zich nog altijd geen vrijers. De graaf, die toch al niet te rijk was, vond dat erg verdrietig, want het ging hem boven zijn macht, om de zeven groote meisjes volgens zijn stand te onderhouden.

Op zekeren dag kwam er een pater op zijn doorreis aan het kasteel en vroeg den graaf om een nachtverblijf. De graaf ontving hem hartelijk en in de gesprekken, die nu volgden, liet de graaf zijn vaderlijke bezorgdheid genoeg doorschemeren. De pater glimlachte wel even, maar hij kon zich toch den toestand van het gezin indenken en raadde daarom den graaf aan, ter eere van de Zeven Smarten van Maria zeven kapelletjes op te richten.

Toen de pater vertrokken was, vertelde de graaf aan de gravin, wat de eerbiedwaardige man had aangeraden en zij besloten dien raad op te volgen.

Kort nadat de zeven kapelletjes waren opgericht, kwamen zeven officieren van het garnizoen te Roermond, kregen ‘zinnigheid’ in de zeven freules en namen ze spoedig als hun wettige echtgenooten.

Volgens een andere legende zijn de kapelletjes door den graaf opgericht, omdat hij zeven dochters verloren had en voor de achtste, de jongste, Maria's bescherming wilde erlangen.[3])

Bronnen: 1) Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 37. 2) Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 39. 3) Welters, Idem en Jos Habetsin Publications LV, blz. 146-147.

3. Heiligen en Vromen.

Maternus († 128).

Zooals een loopend vuur over de heide brandt, zoo snel verspreidde zich het Christendom tot aan de grenzen van het Romeinsche rijk.

Reeds acht jaar na Petrus' komst te Rome begaf zich Maternus - de door Christus uit den dood opgewekten zoon van de weduwe van Naïm, zeggen de oude schrijvers - naar het noorden met twee gezellen.

In den Elzas, niet ver van Straatsburg, overviel hem de koorts en hij stierf ten tweeden male.

En zijn gezellen gingen den langen, langen weg terug en bij Petrus gekomen zeiden zij: ‘Wij kunnen alleen dan teruggaan naar het noorden en de heidenen bekeeren, zoo gij Maternus, onzen leidsman, tot het leven terugroept.’

En Petrus antwoordde: ‘Neem mijn staf en keer terug langs den weg, dien gij gekomen zijt, leg de staf op het lichaam en spreek: De apostel Petrus beveelt u in den naam van Jezus Christus, den levenden God, sta op uit de dooden en volbreng met ons het opgelegde werk.’

En zij keerden terug en groeven het lichaam op, dat veertig dagen in de koude aarde had gelegen, en raakten het aan met den bisschopsstaf van Petrus en spraken zijn woorden na: en zie....

Zoo als het dorre sprokkelhout
Afbrokkelt van den hoogen boom,
Zoo liet de dood van dezen af,
En hij ontwaakte als uit een droom.

En zij trokken gedrieën verder en Maternus, nadat hij hen in Trier had achtergelaten, kwam in Trajectum ad Mosam, dat nu *Maastricht* heet, en predikte er en stichtte er een kerkje aan de kruising der wegen.

Later werd Maternus bisschop van Tongeren en van Keulen en Trier mede en in die laatste stad stierf hij, over de honderd jaar oud, toen hij tijdens de H. Mis las uit het evangelie van zijn wederopstanding te Naïm.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 55 vlg.

Servatius († 384).

In het begin der vierde eeuw in Armenië uit Christelijke ouders geboren, noemt de legende Sint Servatius ‘Ons Heeren in den vierden graad.’

In Palestina leefden eens twee zusters: Anna, de moeder van de H. Maagd Maria en Esmeria, de moeder van Elisabeth. St. Elisabeth had twee zonen: Johannes den Dooper en Elind, de vader van Emin.

Deze Emin verliet zijn geboorteland en vestigde zich in de Armeensche stad Thestia, met zijn vrouw Mamelia. Op zekeren dag zond God tot hen zijn engel Gabriël, die tot Mamelia sprak: ‘Verblijd u, want gij zult een zalig kind gewinnen, dat gij Servatius zult noemen.’ En aldus geschiedde.

Toen Servatius een jongeling was geworden, pelgrimeerde hij naar het Heilig Land en werd daar tot priester gewijd. Hoewel hij nog slechts twintig jaar oud was, werd hij onder alle priesters uitverkoren als bewaarder van het graf van Ons Heer.

Eens dat hij daar in gebed verzonken lag, verscheen hem een engel des Heeren, die hem gelastte het evangelie te verkondigen in het verre noorden. Door den engel geleid kwam hij eindelijk in Octavia (Tongeren), dat toen nog aan den oever der zee lag.

* * *

Het bisdom Octavia was bij Servatius' komst sinds zeven jaar zonder herder. St. Valentinus, de achtste en laatste bisschop, had op ingeving van den H. Geest, toen hij zijn einde voelde naderen, zijn staf op het altaar der H. Maagd gelegd, en onder bedreiging met den banvloek bevolen, dat niemand dien bisschopsstaf zou mogen aanraken, dan wie door Gods openbaring als bisschop zou worden aangewezen.

Toen Sint Servatius in Octavia kwam, waren geestelijkheid en volk der provincie juist aan 't beraadslagen omtrent den bisschoppelijken

zetel. Dit was vaker gebeurd, want ziende, dat het zevende jaar na Valentinus' dood reeds voorbij was en dat het bisdom meer en meer verwilderde, begon men aan het door den overleden bisschop verlangde teeken te twijfelen.

Eensklaps verscheen toen een engel, die Sint-Servatius, die als een armelijk gekleede pelgrim in de kerk knielde, naar het altaar voerde, hem den staf in de hand gaf en naar den bisschoppelijken zetel geleidde. Hij was toen van ‘zoo heerlijke en bovenmate schoone gedaante, dat hij alle menschelijke vorm en fraaiheid verre te boven ging.’ Daarna verdween de engel; Sint Servatius bleef te midden van de geschrokken geloovigen ootmoedig staan met den herderlijken staf in de hand. De verzamelde volksmenigte gaf evenwel spoedig door luid gejuich en handgeklap haar vreugde te kennen, ‘en door de stad heen weerklonk er, tot de sterren toe, eenpariglijk een loflied tot God’.

Aanvankelijk durfden de haastig geroepen bisschoppen den heilige niet tot bisschop wijden; uit eerbied evenwel, omdat zij zich afvroegen of zij het mochten wagen een man nog te wijden die reeds door een engel des Heeren voor deze waardigheid was aangewezen. Eerst op uitdrukkelijk verlangen van Sint Servatius werd hij als gebruikelijk tot bisschop gewijd en met de bisschoppelijke gewaden omhangen.

Toen de heilige door de verstokte Tongerenaren uit hun stad werd verjaagd, en de wijk moest nemen naar Maastricht, was het zoo warm, dat de Jeker was uitgedroogd en de heilige voor zich en zijn weinige volgelingen geen water vond.

Toen sloeg hij met zijn staf op den grond en er ontstond een bron, die nu nog te *Canne* volop water geeft, en naar dit wonder Sint Servatiusbron heet.

Volgens de overlevering stond zij onder de aarde in verbinding met de Servatiusfontein, die vroeger op het Vrijthof te Maastricht stond, maar werd gedempt toen de troepen van Lodewijk XIV een paradeplaats noodig hadden.

Nog andere bronnen, dan die van Canne, dragen den naam Servatiusbron.

Toen de heilige in 359 uit de kerkvergadering van Rimini terugkeerde, besloot hij eenige dagen te blijven in de nabijheid van Luik. Hij bouwde er inderhaast een eenvoudige bidkapel.

Op de plaats waar hij zijn pelgrimsstaf in den grond plantte, borrelde een bron op. De bidkapel werd later één van de Luiksche parochiekerken, de Saint Servais.

Toen Servatius te Worms was en dorst leed, deed hij een bron ontspringen, door met zijn staf een kruis te slaan op den grond.

* * *

Ons Heeren in den vierden graad,
Servatius, bisschop van Maastricht,
Heeft op zijn reis naar Tongeren,
Een wonder in ons dorp verricht.

De rogge dorde op het veld
En in het ven verdroogde 't riet,
De ossen dorsten in 't moeras
Want regen - regen viel er niet.

Servatius kwam - hij zag hun nood,
En stak zijn eikenhouten stok,
Diep in het glinstrend heidezand,
Een bron sprong uit den heuvel op.

Al ligt nu pulverende stof
Wit in de bedding van de beek,
Het putteken van Sint Servaas
Geeft water aan de heele streek.

* * *

Tongeren was eens een vermaarde koopstad waar de Phoeniciërs, die naar de Noordzee gevaren waren om bont en barnsteen te koopen, een veilige haven vonden.

Op Gods bevel trok de zee zich terug van de stad, die de heilige Servatius gebannen had.

Nog in de zestiende eeuw zou men de duinen aan den oever en de zeebochten hebben kunnen zien. Ook zouden aan de muren van Tongeren nog de ijzeren ringen te zien zijn geweest, waaraan de schepen werden vastgemeerd, en zou men zeeschepen gevonden hebben en scheepsankers, waarvan men er één langen tijd bewaarde in de abdij van Herkenrode.

* * *

De heilige woonde te Wijk en ging iederen avond bidden in 't kleine kerkje op den kruisweg te Maastricht. Hij was altijd alleen en kon droogvoets over de Maas wandelen.

Op zekeren avond sloeg de regen in stroomen neer en de weg, die naar de Maas leidde, was zoo doorweekt, dat de heilige een stok uit een heg sneed, om hem bij het gaan te stutten.

Aan de Maas gekomen, wilde hij als gewoonlijk de rivier overschrijden, maar nauwelijks zette hij zijn voet op het water, of hij bemerkte tot zijn verwondering, dat 't nu niet meer ging.

Hij bedacht zich even, ging terug, legde den stok weer in de haag en beproefde toen opnieuw over de Maas te wandelen. En zie, het water hield.

* * *

Toen hij eens op reis was van Maastricht naar Rome, kwam de heilige te Metz, waar hij met veel eer door den H. Auctor werd ontvangen.

Hij las er de mis in de St. Stefanuskerk en herstelde er, enkel door met zijn vinger over de barst te strijken, den altaarsteen, die eens door het neervallen van een balk was gebroken.

* * *

De zonden der menschen waren talloos als de golven van de zee en 't werd Servatius geopenbaard, dat Gallië door Atilla, de geesel Gods, verwoest zou worden.

Dagen en nachten zag men toen den heilige te Rome op de graven der apostelen bidden en den Heer smeeken om deze landen te beschermen.

Op den vooravond van het feest van Maria's Boodschap, toen hij door gedurig vasten en volhardend bidden zeer moede geworden was, zag hij in een visioen, voor het altaar der St. Pieter, Onzen Heer Jezus Christus op zijn gouden troon, met de H. Maagd Maria aan zijn rechterzijde, en omgeven door de apostelen en martelaren, engelen en heiligen, in wier midden hij de apostelen Petrus en Paulus onderscheidde.

Toen hij deze beiden zag, begreep hij dat zij God baden voor het behoud van Gallië en hij voegde zijn gebeden bij de hunne. Maar het mocht niet baten, alleen Stefanus, de eerste martelaar, kon verkrijgen dat de kerk van Metz, om der wille van zijn edel bloed, gespaard zou blijven.

Verschrikt, dat de anders zoo goedertieren rechter niet bewogen werd, sloeg Servatius de oogen op Petrus, en bad hem zich te ontfermen over zijn kerk te Tongeren.

Toen sprak de apostel: ‘Broeder! wil aan deze deur, die door een rechtvaardig vonnis gesloten is, niet verder kloppen; want het geroep van de Tongerenaren is gekomen tot in den hemel; daarom ligt de gramschap Gods over hen in eeuwigheid!’ Hoewel het medelijden der rondomstaande heiligen hem troostte, wilde Servatius geen troost aanvaarden, om wille van de boosdoeners, die hem met smaad verjaagd hadden.

Petrus nam hem echter bij de hand, hief hem op en sprak: ‘Wat zijt gij lastig, Servatius! Gij verlangt voor uw broeders te sterven, en vervloekt te worden: uw liefde verdient goedkeuring, maar God kan niet aan den rechtvaardige wreken, wat de zondaar begaat. Wees er daarom op bedacht, den bisschoppen het onveranderlijk besluit des Heeren aan te kondigen.

‘Ook zult gij de Hunnen zien, maar door hen zeer geëerd worden.

‘En de stad Tongeren zal u geen graf verstrekken, want zij heeft uw leering onzaliglijk verworpen; doch daar is Maastricht, een koninklijke stad, die gij liefhebt; zie! gij moet weten, dat voor deze uw gebed verhoord is; zij zal u een graf zijn en een glorie! En ook daar ontvangt gij loon naar werken, en groote eer, vooral tegen het einde van de wereld. Vaarwel dus en keer terug!’

De H. Petrus zei ook dit nog: ‘Neem mijn raad aan, spoed u, stel orde in uw huis, regel uw begrafenis, en zoek zuivere lijndoeken, want gij zult weldra vertrekken uit uw lichaam, en uw oogen zullen de onheilen niet aanschouwen, welke de Hunnen over Gallië zullen aanbrengen.’

Toen dit gesproken was, ontving Servatius nog de verzekering, dat allen, die in Tongeren nog boetvaardigheid zouden doen, heil zouden vinden voor hunne ziel. Verder gewerd hem de macht, aan allen, die hem aanriepen, hetzij bij hun leven, hetzij bij hun sterven, waar ook ter wereld, vertroosting te geven.

Bij het afscheid van den H. Petrus ontving Servatius nog een wonderbaar teeken, tot bevestiging van de hem toegezegde macht, namelijk een zilveren sleutel van een wonderschoon werk, zooals niemand ooit gezien had, of ooit had kunnen uitdenken, opdat hij niet behoefde onder te doen voor Mozes, dien God weleer op den berg Sinaï de steenen tafelen had gegeven.

* * *

Deze sleutel, vervaardigd van een mengsel van goud en zilver, had de kracht om muizen en ratten uit de graanvelden te verdrijven. Zij, die den sleutel door de velden droegen, vonden, wanneer zij denzelfden weg terug namen, langs den kant van den weg groote hoopen doode muizen.

Op zekeren nacht slopen roovers de Sint Servaas binnen en stalen den kerkschat, waaronder ook de miraculeuse sleutel. Meer nog om

het verlies van den sleutel dan om dat van het goud en zilver, vastte men drie achtereenvolgende dagen en hield toen een processie.

Toen men een eindweegs in processie getrokken was, zag men in de verte een groote menigte vogels onrustig om een doornstruik fladderen. Nauwelijks was de processie den struik genaderd of de vogels vlogen naar beneden en begonnen den grond met hun pooten en bekken om te woelen. Daarna vlogen zij weg en verdwenen uit het gezicht.

Dit scheen een teeken van boven. Eenige processiegangers begonnen te graven en spoedig vonden ze de helft van den schat en ook den sleutel. De andere helft hadden de dieven meegevoerd. Maar toen de sleutel naar boven kwam, was hij in twee stukken gebroken. In processie werd het gevondene naar Maastricht teruggevoerd.

De sleutel werd aan eenige goudsmeden toevertrouwd om hem te herstellen; het wilde hen echter niet lakken de beide deelen weer aaneen te smeden.

Tot de heilige Servatius aan een van die kunstenaars verscheen en zeide, dat menschelijke kunst niet moest pogen te herstellen, wat niet door menschenhanden was gemaakt, maar dat men zich moest wenden tot God. Daarom werd de sleutel na zonsondergang op het altaar gelegd. Den volgenden dag werd hij teruggevonden, geheel gaaf en zonder het minste spoor van een breuk.

* * *

Klein en vaal, op kleine, vale paarden in de groote, vale vlakten reden de Hunnen en jaagden er hun gebied af dat zich uitstrekte tot de zompen, die wij de zee van Azof noemen, en die zij ondoorwaadbaar achtten.

Tot op zekeren dag een wilde hinde hun den weg wees, dwars door de zee van Azof, naar het land der Scythen.

De geheele stam volgde dien weg en als een wervelwind stortten zij zich op de dorpen, en doodden er met hun nimmer falende pijlen

al degenen die weerstand boden. Daarna plunderden en martelden zij en trokken weer verder.... altijd verder....

Atilla, de geesel Gods, die het lied der Nevelingen Etzel noemt, was hun aanvoerder en waar de hoefslag van zijn paard geklonken had, verdorde het gras voor immer.

Vijf honderd duizend Hunnen volgden hem en in hun spoor de ontelbare ruiters der onderworpen volkeren.

Naar het Westen, altijd naar het Westen, trekt Atilla.

Op den Rijnweg ontmoetten de Hunnen St. Servatius, die uit Rome kwam. Zij namen hem gevangen, sloten hem in de ijzers, en lieten hem liggen in de barre zon.... maar met machtige vleugelslagen kwam van het gebergte een adelaar gevlogen en beschutte met zijn wijd uitgespreide vleugels den heilige voor het branden van de zonnestralen.

Toen de Hunnen dit zagen, slaakten zij zijn boeien, maar zij hielden hem nochtans gevangen.

En in den nacht kwam een engel tot Sint Servaas om hem te troosten en terstond was zijn gevangenis door zoo'n helderen glans verlicht, dat de Hunnen verschrikt kwamen toesnellen, maar niet binnen dorsten gaan.

Eerst toen het wondere licht verzwonden was, drongen zij naar voren en onstuimig vroegen zij den heilige: ‘Welke goden aanbidt ge, priester, dat ze u 's nachts komen bezoeken!

Toen nam Sint Servatius het woord en predikte den barbaren den eenigen waren God, Schepper van Hemel en Aarde en velen bekeerden zich en zij lieten hem uit hun midden gaan onder groote eerbetuigingen.

En Sint Servatius vervolgde zijn weg naar Maastricht.

* * *

Na zijn terugkeer deed Servatius nog een tocht naar Tongeren, om de relieken der heiligen en wat voor zijn begrafenis van noode was, naar Maastricht over te brengen.

St Servatius en de adelaar.

Nauwelijks had hij Tongeren verlaten en den terugweg aanvaard, of hij werd door engelen begeleid, die wonderzoet zongen, zoolang de tocht duurde.

Te Millen kwam de stoet op een plaats waar 't goed rusten was in de schaduw, en zie, de aarde verhief zich om den H. Servatius tot zetel te strekken.

Deze plek is nooit omgewroet geworden of afgegraasd door de dieren.

Op Pinkstermaandag, 13 Mei 384, stierf Sint Servatius te Maastricht.

Drie uur lang bleef, na zijn dood, een glans van hemelsch licht de kerk doorstralen. Ten aanschouwe van het verwonderde volk brachten engelen een zijden kleed en spreidden het uit over het eerbiedwaardige lichaam.

Zoete geuren vervulden de kerk. Tal van zieken stroomden toe: blinden kregen het gezicht terug, dooven het gehoor en stommen de spraak; melaatschen werden rein, zieken genazen en kreupelen konden weer loopen.

Zelfs die te Tongeren krank aan de poorten zaten, werden gezond, toen zij te Maastricht bij het lijk van den heilige werden gebracht.

Men zegt dat de overoude Sint Servatius een leeftijd van honderd en tien jaar heeft bereikt. Gedurende vier en zeventig jaar had hij zijn bisdom bestuurd.

Hij werd begraven in de kapel van den H. Maternus.

Na de verwoesting van Gallië door de Hunnen, kwamen duizenden bidden op het graf van St. Servaas voor het herstel van hun land; vooral op het feest van den heilige waren tallooze pelgrims van heinde en verre gekomen.

Allen zagen toen hoe de hemel zich opende, en een vuurzuil door het dak van het houten noodkerkje neerdaalde op het graf van den heilige.

Op zekeren keer stak een geweldige storm op en de duivel sloeg het houten dak weg, maar hoewel 't verschrikkelijk hagelde en regende, viel er geen droppel op het graf van den heilige.

Alle pogingen om opnieuw een houten kerkje op te trekken, faalden. Altijd weer werd 't gebouwtje weggeslagen door den wind. Maar dit hinderde niet, want de regen spaarde zijn rustplaats. Ja, wanneer 's winters de sneeuw den ganschen omtrek drie of vier voet hoog overdekte, was op den grafsteen van Sint Servatius geen vlokje gevallen.

Later bouwde de heilige Dominitianus boven zijn graf de Sint Servaas.

* * *

In het jaar 881 nestelden zich twee koningen der Noormannen met duizenden volgelingen te Elsloo aan de Maas en verwoestten de geheele landstreek. Luik, Tongeren en Maastricht verbrandden zij, maar toen zij kwamen aan de Sint Servaas woei er een stormwind uit de wijd-open deuren en dreef hen terug.

Daarop wilden zij het dak van de kerk beklimmen om daar met behulp van vlas en stroo een vuur te ontsteken, maar de vlammen sloegen terug en blakerden hun gezichten, zoodat ze ruggelings van de ladders tuimelden. Anderen bleven, als vliegen, aan het dak hangen, tot groote verbazing van allen, die het zagen.

Eerst toen zij berouw getoond en geloften gedaan hadden, werden zij door Gods goedheid en die van den heiligen Servatius gered.

* * *

Nadat Otto de Groote in 911 de relikwieën van den heilige had laten overbrengen naar Quedlinburg in Saksen, treurden de Maastrichtenaars drie lange jaren over dit verlies. Op den St. Servatiusdag van het vierde jaar evenwel, toen de Saksers, vermoeid van spel en drinkgelag in een diepen slaap gedompeld waren, slopen eenige Maastrichtenaars de kerk binnen, en roofden de kist met het lichaam van hun heilige van het altaar.

Tevergeefs nagezet door de Saksers kwamen zij behouden binnen de muren van Maastricht. Talrijke genezingen hadden daar plaats

en toen op 7 Juni het gebeente van den heilige de St. Servaas werd binnen gedragen, ontvlamden de toortsen langs de muren, in de kroonluchters en in de handen van de verzamelde menigte, op wonderbare wijze.

Degenen, die het lichaam teruggebracht hadden, beklommen toen het spreekgestoelte en verhaalden hoe St. Servatius hen op hun tocht had beschermd door een rookwolk, die hen aan de oogen van hun vervolgers onttrokken had.

Na den dood van keizer Otto de Jongere in 1002 en voor de keuze van zijn opvolger, heerschte in het rijk groote verwarring. Daarvan maakte een der rijksgrooten gebruik, om een eigendom der Sint Servaaskerk, gelegen bij Coblentz, op onrechtvaardige wijze te bemachtigen. De arbeiders, die hij daar bezig vond in den wijnberg verdreef hij. Deze vluchtten nu naar Maastricht en verhaalden daar het gebeurde.

De Maastrichtenaars voerden het lichaam van hun beschermheilige aan, om het hun geroofde te herwinnen. Op Sint Servatiusdag vonden zij alles, wat hun de roover had gesloten, geopend, en over den schuldige en zijn medeplichtigen kwam een vreeselijke straf, want op zekeren dag werden zij allen aan de brastafel door den duivel geworgd.

De inwoners van Coblentz verzochten eerbiedshalve een tijdlang het heilig lichaam, van welks wondere kracht zij getuige waren geweest, te mogen behouden. In tegenwoordigheid van vele duizenden, die tegemoet waren gesneld met kruisen en relieken, verhief zich de Servatiuskist in de hoogte, en neigde tot driemaal toe voor een heuvel, den St. Beatusberg, meer zuidwaarts van de vesting gelegen, waar de gedachtenis van dien Heilige gevierd wordt, als wilde Sint Servatius zijn deelgenoot ten afscheid groeten.

Toen Gijselbrecht, die de stad Maastricht van zijn schoonvader keizer Hendrik de Vogelaar had gekregen, er zich een burcht bouwde en voornemens was om deze burcht en de Sint Servaas met een muur

te omringen, verscheen hem op zekeren nacht de heilige Servatius en vroeg hem: 'Waarom wilt gij een andere versterking oprichten, dan die ik zelve gebouwd heb.'

'Maar heer,' antwoordde de hertog verbaasd, 'ik heb hier ter stede nooit een ringmuur gezien.'

Toen zei de heilige: 'Wat God tot grondslag aan deze stad heeft gelegd, zal hecht blijven staan tot in alle eeuwigheid.'

Daarop liet Gijselbrecht zijn plan varen, daar hij begreep dat de Heer zelf tot verschansing wilde strekken van deze stad, die in het gebeente van haar heiligen een zeker onderpand bezit van Zijn bescherming.

De hertog Gijselbrecht had tot vrouw genomen Gerberga, des keizers dochter, en woonde met haar te Maastricht.

Teynen male quaemt soe,
Dat des Hertoghen wijff,
Die hoem lieff was als syn lyff,
In Sinte Servaes monster quam,
Daer sy onrecht goet nam
In die heylighe stat.

Op haar verzoek ontsloot de koster haar de 'treeskamer' en zij ging daar binnen om de 'tresoer' (schat) van de kerk te zien.

Doen verwan sy die ghiericheyt*)
Om eyn pellen**) dien sy sach,
Die inder tresoer daer lach,
Duyr ende voele goet,
Daer toe stont haer de moet.
Van groten sonden dat quam,
Dat sy den pellen doe nam.
Heymelyck syne dannen droech.
Dat was mesdaet meer dan ghenoech.

Na den diefstal begaan te hebben, droeg de hertogin de geroofde pellen naar huis en liet er een kleed van maken, met gouddraad bewerkt.

*) Begeerigheid.
**) Bewerkte doek van linnen.

Toen zij op zekeren dag, in dit statiekleed, met haar man naar de kerk was gegaan, overviel haar de slaap tijdens den dienst. Zij zag in den droom Sint Servaas, omgeven door een menigte heiligen, gezeten

Voer den hoeghen altaer
Schoen ende alsoe klaer
Op eynen stoel van golde.

Beangstigd door dit visioen, wilde Gerberga opstaan en zich voor den heilige neerwerpen om vergiffenis te erlangen. Maar zie:

Doen quam daer eyn swart man
Grymmende ende vreyselyck,
Onghehuyr ende eyselyck,

die haar slagen gaf 'over rugghe ende over syden' en haar het geroofde kleed met geweld wilde uittrekken. Maar Gerberga, ten doode verschrikt, riep met een vreeselijke stem:

Ghenade! Heer Sinte Servaes,
Helpt mich Heer,
Verloest mich, troest soete Heer!

De genadigde Sint Servaas bood haar toen de hand en redde haar uit den nood.

Door het geroep van de slapende hertogin ontstond er beroering in de kerk en groote opschudding onder de kerkgangers. De hertog schoot toe en nam zijn bezwijmde vrouw in de armen. Zij kwam weldra bij en vertelde toen openhartig het gebeurde en beleed voor al het volk haar booze daad.

Hertog Gijselbrecht sprak:

Wi soelen bieden, dat is recht
Heerlicke soene

En:

Syn vrouwe nam hy mitter hant
Voer al dat volck openbaer,

Ende ginck totten altaer,
Ende over Sinte Servaes graff.
Groet goet hy hem gaf,
Eygen ende dienstman,
Die Sinte Servaes doe ghewan.
Man, wijff ende ouch kint;
Ende waren beyde ommer sent
Sinte Servaes dienst acht.
Soe groet is die Gods cracht!

Onder de vele goederen en rechten die zij aan het kapittel van St. Servaas schonken als boete voor Gerberga's daad, was o.a. het patronaatschap van de kerk te Echt.

* * *

Hendrik, hertog van Beieren, was zoo hevig lijdende door een euvel aan zijn voet, dat hij zich niet meer kon verroeren, en geheel en al beroofd was van het gebruik van zijn ledematen. Alle denkbare geneeskundige hulp werd aangewend, maar bleek ijdel. Een heilzame ingeving voerde hem naar Maastricht, waar hij de relikwieën van den H. Servatius bezocht en diens hulp inriep. In de heiligdomskamer viel zijn oog op een kruisbeeld, dat daar hing, en met allen aandrang smeekte hij den Heer, hem door de kracht van Zijn H. Lijden het gebruik van zijn ledematen terug te schenken. Na zijn gebed stond hij genezen op, doch het onderbeen, juist het lichaamsdeel, waarin de hertog de meeste pijn had geleden, viel af van het Christusbeeld, dat, aldus verminkt, nog heden ten dage zichtbaar is.

* * *

Den vijftienden Januari 1147 kwam de H. Bernardus naar Maastricht om den tweeden kruistocht te prediken. Toen hij de St. Servaas wilde betreden, naderde hem een kreupele, die den heilige verzocht hem de handen op te leggen.

‘Ik weet niet,’ zei Bernardus, ‘of St. Servatius dat met een goed

oog in zijn heiligdom zal toelaten;' doch het volk riep uit: 'Zeker, dat zal de heilige wel, Bernardus!'

Daarop keerde deze zich tot den kreupele en zeide: 'In naam van onzen Heer Jezus Christus en van den heiligen Servatius, sta op en houd u op uw voeten.'

Onmiddellijk stond hij op en wandelde.

* * *

In den schat van de Sint-Servaaskerk te Maastricht wordt ook nog een drinkschaal van den heilige bewaard. Aan deze schaal, die een engel den heiligen Servatius uit den hemel zou hebben gebracht, wordt de eigenschap der genezing van kwaadaardige koortsen toegeschreven. Het gebruik, uit die schaal aan de koortslijders te drinken te geven, heeft tot in de zeventiende eeuw voortgeduurd.

Bronnen: Henric van Veldeke's Servaeslegende. Kronenburg, Nederlands Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 3-38. Welrers, Limburgsche Legenden I, blz. 58-70.

Designatus.

De H. Designatus, vierde bisschop van Maastricht, gekozen in 440 en begraven aldaar, zou drie Romeinsche soldaten, die in de Maas waren verdronken, uit den dood hebben opgewekt.

Volgens anderen waren het drie edelen, die den heilige al hun goederen schonken te weten: Wonck, Lixse, Ebeime, Houtain, Haccourt, Mirmont, Votem, Roeklenge en Nivelle.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 42.

Dominitianus († 560).

Tot den H. Dominitianus, den elfden bisschop van Maastricht, den wonderdoener, kwamen de burgers van Hoei, want in de nabijheid van hun stad hield zich een verschrikkelijke draak op, die door zijn zwadder een bron vergiftigd had, zoodat menschen en dieren zonder tal, na het drinken van dat water gestorven waren.

Dominitianus ging met hen mede en bij de bron gekomen beval hij het ondier voorgoed van daar te wijken. De draak stortte zich daarop in de diepte en werd nooit meer teruggezien. De vergiftigde bron droogde op, maar de heilige deed, door zijn staf in den grond te steken, een nieuwe bron opwellen.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 43-54.

Monulphus († 599) en Gondulphus († 610).

Paus Leo III zou het Munster te Aken inzegenen. Er was een groot feest en keizer Karel had gewild, dat er zooveel bisschoppen bij tegenwoordig zouden zijn, als er dagen zijn in het jaar. De Paus had hem dit beloofd. Van alle landen waren de bisschoppen gekomen, maar er ontbraken er toch nog twee, om het getal der dagen van het jaar vol te krijgen.

De keizer was er al met zijn hofstoet, de Paus zegende het volk, het orgel speelde, toen de menigte begon plaats te maken, als voor hooge gasten.

De keizer keek op en zag nu twee bisschoppen binnentreden. Zij schreden héél langzaam naar voren; hun staven, zonder verguldsel, rammelden gelijkmatig op den vloer. Het goud van hun gewaden was bijna vergaan, hun aangezichten waren dor als gebeenten, de letters van hun Evangelieboeken bijna uitgewischt en zij droegen in hun knokenhanden een gele, bijna uitgedoofde waskaars. De bisschopsring bengelde te wijd om hun verdorde vingers en zij hadden hun oogen naar den grond gericht. Zij gaven een grafreuk van zich af en onder hun mantels klapperden de beenderen als bij geraamten. Hol klonken hun stemmen en zij rochelden een doodenzang in het schallende feestlied.

De prachtige kerk was door den keizer aan Maria opgedragen en door den Paus gezalfd en gewijd. De Paus had zijn belofte vervuld; de bisschoppen gingen onder een verhemelte zitten, maar de twee die het laatst gekomen waren, namen plaats boven den grafkelder van den keizer. De Paus zelf huiverde, toen zij zijn voeten kusten en de keizer vroeg hem beangst, toen zij hun hoofden voor hem bogen: 'Wie zijn dan deze prelaten?'

'Het zijn twee bisschoppen van Maastricht, de H. Monulphus en de H. Gondulphus,' antwoordde de Paus. 'Zij zijn op Gods bevel uit den dood hier verschenen, om uw wensch en mijn belofte te vervullen.'

De plechtigheid was geëindigd. De twee bisschoppen trokken

statig naar hun graf te Maastricht. Zij bogen zich diep voor het Mariabeeld boven het portaal van de Sint-Servaaskerk en legden zich ten eeuwigen slaap neer in den grafkelder.

Toen de twee heiligen bij hun komst te Aken het Munster naderden, zouden hun beenderen van blijdschap hebben geklapperd; en aan dat geluid heeft een straat aldaar den naam van 'Klappergasse' te danken.

* * *

De H. Gondulphus zag op zekeren dag in een visioen de kerken, gebouwen en paleizen van het aloude Octavia (Tongeren). Ook herkende hij de woning van St. Servaas en de Onze Lieve Vrouwekerk en hij vatte het voornemen op om de stad te herbouwen.

Maar toen hij overdacht wat de bewoners St. Servaas hadden misdaan en met eigen oogen zag dat een menigte wolven de arbeiders, die reeds aan het werk gegaan waren, verslond, begreep hij, dat hij tevergeefs de raadsbesluiten van God zou weerstreven en bedroefd keerde hij terug naar Maastricht, zijn bisschopsstad.

Bronnen: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 55-62.
Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 58-70.

Johannes het Lam († 646).

Niet ver van Hoei woonde de rijke grondbezitter Johannes, wiens grootste genoegen het was, zelf zijn velden te bebouwen. Toen hij weer eens op den akker bezig was, naderde hem een pelgrim uit het Heilige Land - anderen zeggen een engel - en zei tot hem:

'Uw werken en aalmoezen zijn welgevallig aan God, Johannes, daarom heeft hij u tot bisschop van Maastricht verkoren.'

Dit leek den eenvoudigen Johannes onmogelijk en hij zeide, dat ons Heer zeker een beter man tot deze waardigheid zou roepen.

'Kijk,' zei hij en hij greep een stok van den grond, 'eerder zal dit dorre hout vruchten dragen, dan dat Johannes bisschop van Maastricht zal worden.'

Nauwelijks had hij die woorden gesproken, of, o wonder, de staf werd door een groene schors bedekt en schoot voor zijn oogen op tot een boom, met takken, bladeren en vruchten - kleine appelen, die heerlijk geurden.

De scheutjes van dien boom verspreidden zich door het gansche land en nu vindt men overal die zoete appelen, die tot gedachtenis aan den bisschop, Sint Jan's appelen genoemd worden.

Te Maastricht maakte de mare van dit wonder een buitengewone indruk. Allen zagen hier een teeken van God in, en hoe zeer Johannes ook nu nog tegenstreefde, afwijzen kon hij den kromstaf niet meer.

In het jaar 631 werd hij in de stad van Sint Servaas tot bisschop gehuldigd. Groot was de blijdschap der inwoners en men riep hem toe: 'Gezegend zijt gij, die ons, evenals Sint Servatius, door een engel Gods is aangeduid.'

Dien dag nam de vrouw van Johannes den sluier aan en stichtte het klooster der Witte Vrouwen te Maastricht.

Johannes het Lam las op zekeren dag in de omgeving van Namen zijn brevier. Midden in zijn gebed begonnen in de naburige vijvers de kikvorschen te kwaken. Dat stoorde Johannes zoo, dat hij niet verder kon bidden en in heiligen toorn gebood hij den kikvorschen om voor eeuwig van die plaats te wijken. Onmiddellijk zwegen de dieren en sprongen weg.

Bronnen: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 65-71
Wolf, Deutsche Mürchen u. Sagen, no. 299.

Remaclus († 675).

Geestelijkheid en volk van Maastricht verkoren den abt Remaclus éénstemmig tot hun bisschop - Remaclus, dien de heilige Amandus zelve aanbevolen had als zijn opvolger, vóór hij zich terugtrok in de stilte van zijn kluis.

't Viel Remaclus moeilijk om de abdij in het Luxemburgsche bergland te verlaten, maar hij bezweek ten laatste voor aller aandrang en vertrok naar de stad aan de Maas.

De roep van zijn heiligheid deed van heinde en verre jonge menschen naar Maastricht komen, om in zijn omgeving te vertoeven: de H. Hudelmus, de groote prediker, wiens graf later door wonderen vermaard werd; de H. Theodardus, zijn opvolger en de H. Trudo, wiens naam voortleeft in St. Truien, waar hij een abdij stichtte.

Van dezen Trudo, die als knaap reeds de gelofte had afgelegd om een kerk te bouwen op zijn land, verhaalt de legende, dat hem een engel verscheen, die tot hem sprak: ‘Trudo, broeder, uw gelofte en uw gebeden zijn door God aanvaard. Ga nu naar Remaclus, den bisschop van Maastricht: hem heeft de Heer geopenbaard wat moet geschieden.’

Hij begaf zich op weg en toen hij niet ver meer was, werd Remaclus door den H. Geest verlicht en sprak tot de zijnen: ‘Ga den man Gods tegemoet, die ons komt bezoeken,’ en hij ontving hem als een vader zijn zoon. En later heeft hij Trudo geholpen om zijn belofte te volbrengen.

Tien jaar lang droeg de heilige den kromstaf van Maastricht. Toen werd het verlangen naar het stille kloosterleven hem te machtig en hij trok zich terug in de abdij van Stavelo.

De legende zegt, dat hij eens bij de bron Groesbeek te Spa insliep tijdens zijn gebed. Om hem daarvoor te straffen liet de Heer toe, dat zijn voet diep in de aarde wegzonk.

Toen Remaclus ontwaakte en zijn voet terug trok, bleef het gat en het kon niet meer gedicht worden, wat moeite men ook deed.

Maar om 't berouw en de strenge boete, die de heilige zich oplegde, te beloonen, verleende God een wonderbare kracht aan den voetindruk.

Omstreeks 670 is Remaclus gestorven te Stavelo, waar zijn lichaam nog rust in een zilveren schrijn.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 124-129.

Amandus († 684).

Dat es die heilighe Amand,
Die met Gode meer es ghemint,
Dan yement die men nu levende vint.

St Amands-legenden spelen zich af in het Vlaamsche land, waar hij velen bekeerde.

Slechts drie jaar was hij bisschop van Maastricht. Toen deed hij afstand om zijn bekeeringswerk weer op te vatten.

Toen St. Amandus, bisschop van Maastricht, in een zeer moeilijke zaak de hulp van Maria had ingeroepen, verscheen hem de engel Gabriël, die tot hem zeide: ‘Amandus, de Moeder van Jezus heeft uw bede verhoord.’

Na dien tijd genoot hij de bijzondere bescherming van Onze Lieve Vrouw.

De heilige Amandus stierf in het klooster te Elnon. Op zijn sterfuur zag toen de maagd Aldegondis een oud man, omgeven van een schitterend licht, ten hemel varen.

‘Kent gij dien grijsaard?’ vroeg haar een stem en toen zij daarop ‘neen’ antwoordde, werd haar gezegd: ‘Dat is Amandus, de dienaar Gods, die zich spoedt om de hemelsche vreugde in te gaan.’

Zij zag ook een menigte lichte gestalten hem tegemoet snellen en zij begreep dat dit degenen waren, die door Amandus' woord en gebed tot het eeuwig leven waren gevoerd, en die hem nu uit dankbaarheid daarvoor inhaalden.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 72-106.

Theodardus († 668).

Diep in Duitschland, in een woest en eenzaam woud bij Landau, werd St. Theodardus vermoord. Hij was uit Maastricht vertrokken om bij den koning Childerik hulp te gaan halen tegen de machtige edelen, die hun rooftochten tot in zijn bisdom uitstrekten.

In 't woud hadden de roofridders een hinderlaag gelegd en doodden hem en de weinigen die met hem waren. Slechts één ontkwam er.

Na den moord sprongen twee helder flakkerende vlammen naast het doode lichaam op, zoodat de dorpelingen in 't donker de plek konden vinden waar de heilige lag met afgehouwen hoofd.

De eenige gezel van Theodardus die aan het zwaard der edelen was ontsnapt, had aan een arme vrouw een stuk linnen gevraagd om het hoofd erin te wikkelen.

Ze had het hem dadelijk gegeven, zoodat ze dien avond minder linnen dan gewoonlijk bij haar meesteres bracht. De vrouw was daar boos over en sloeg haar in 't gezicht, maar nauwelijks had zij dat gedaan of zij werd met blindheid geslagen.

Nu begreep zij. Vol berouw liet zij zich naar Theodardus' lichaam brengen, en toen zij daar, voor al het volk, haar schuld beleed, herkreeg zij het gezicht.

Niet lang daarna kwam in Landau Lambertus, de leerling van Theodardus, om het lichaam van den heilige over te brengen naar zijn bisdom, maar hij moest met leege handen terugkeeren, want de dorpelingen zeiden:

'Heer, iederen dag dien God geeft, wordt zijn graf door wonderen verheerlijkt. Hoe zouden we dan dien schat kunnen afstaan?!'

Later, toen Lambertus bisschop was geworden, kwam hij voor de tweede maal en wist hen toen te overreden om hem het lichaam van zijn meester af te staan. Hij begroef het te Luik bij de kapel waar hij altijd placht te bidden.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 130-132.

Lambertus († 698).

Sint Lambertus is geboren te Maastricht. Het huis van zijn ouders stond in de Breedestraat, op den hoek van de Hondstraat, waar nu zijn beeld in den gevel staat.

Lina, de blinde dochter van een Frankisch edelman, werd door een engel als voedster van het bevoorrechte kind naar Maastricht geleid en daar genas zij op wonderbare wijze van haar blindheid.

De heilige priester Landoald was belast met de opvoeding van den jongen Lambertus.

Op zekeren keer gebeurde het, dat het haardvuur, in een vertrek waar beiden verbleven, ongemerkt was uitgebrand. Het was winter en het weer was guur en koud.

Landoald sprak: ‘Ga, mijn zoon, loop en haal wat vuur in het naaste huis.’

Lambertus, gewoon op het eerste woord te gehoorzamen, spoedde zich naar buiten; daar bleef hij staan en keerde terug. ‘Meester,’ zei hij, ‘ik heb geen pot om er het vuur in te doen: hoe wilt ge dat ik het draag?’

‘Mijn zoon,’ antwoordde Landoald, ‘hoe wilt ge uw vader nog langer laten wachten, als gij het vuur gemakkelijk in uw voorschoot dragen kunt.’

Dit antwoord trof Lambertus. Dadelijk keerde hij op zijn schreden terug, vroeg in het naaste huis hem eenige houtskolen in zijn voorschoot te werpen.

Hoe groot was de vreugde van Landoald, toen hij zag dat het kleed van Lambertus zelfs niet was geschroeid door het vuur.

* * *

Landoald had werklieden in dienst genomen om te Wintershoven een kerk te bouwen. Dat was toen ter tijd een waterlooze streek;

spoedig werden de arbeiders door een hevigen dorst gekweld en ze kwamen hun nood klagen.

Landoald en Lambertus namen toen hun toevlucht tot God en zij smeekten hem het werk niet onvoltooid te laten. Vol betrouwen stonden zij toen op en aan den voet van een lagen, met struikhout bedekten heuvel, staken zij hun staven in het zand en zie! een dikke straal helder water welde uit den grond op.

* * *

Te Holset, bij *Vaals* was een bron, die altijd zuiver water had gegeven, tot de heidenen uit de bosschen haar vergiftigd hadden.

Op een goeden dag kwam Lambertus daar voorbij en leschte er zijn dorst en sindsdien borrelt het water weer helder uit den grond op.

* * *

Toen de H. Landrada, die door Lambertus was geprofest, zich stervend voelde, zond zij een bode naar den bisschop, opdat hij haar bij zou staan in haar laatste uren. Nauwelijks vernam Lambertus de droeve mare, of hij begaf zich op weg naar Munsterbilsen, waar Landrada abdis van het klooster was.

Op zijn weg werd Lambertus - middelerwijl was het avond geworden - door een droomgezicht verrast. Hem verscheen de heilige maagd, omgeven van heerlijken luister. Zij verweet den grijsaard op dien gemeenzamen toon, waarin zij met hem placht te spreken, zijn traagheid, daar zij bij haar verscheiden niet uit zijn handen het heilig oliesel had mogen ontvangen.

Hij verontschuldigde zich en verklaarde zich bereid, haar stoffelijk overschot ter aarde te bestellen.

Blik strak voor u uit,' hernam zij, 'en aanschouw aan den hemel het teeken des kruises, omgeven door een krans van stralen.'

Lambertus deed gelijk hem was bevolen en teekende daarna de plek, waarop het kruis nederstraalde.

Daar zal mijn lichaam rusten,' sprak de maagd, 'tot den dag des oordeels.'
Daarop verdween zij in de wolken.
Toen Lambertus in Bilsen terugkeerde, en de gedane openbaring bekend maakte, gaf dit een groot misbaar en de zusters, die met de toebereidselen voor de begrafenis bezig waren, stonden er op, dat de overleden heilige in de kloosterkerk zou begraven worden. Dit geschiedde.
Maar Lambertus, die over dat alles bedroefd en bezorgd was, legde zich een vasten op, voegde gebeden bij die versterving en na drie dagen riep hij de zusters weer bij elkaar.
'God niet te gehoorzamen, is gelijk aan het pogen om een stroom met zijn arm tegen te houden. Met eigen oogen moeten wij ons overtuigen van hetgeen dat visioen beduidde. Men legge dus het graf der abdis open, opdat aan alle onzekerheid een einde komt.'
Daar was niets tegen. De grafstede werd geopend en men vond niet alleen het lichaam niet meer, maar ook de lijkkist, waarin het was neergelegd, bleek verdwenen.
Allen, Lambertus uitgezonderd, verbleekten en zwegen.
Lambertus dankte God en sprak: 'Nu het wantrouwen geweken is, zullen wij vernemen wat Gods wil is.'
Hij stelde zich aan het hoofd van den stoet en ging den weg op naar Wintershoven, waar de menigte hem volgde. Daar werd op de door Lambertus gemerkte plek de aarde opengeworpen en wonder! men vond er het lichaam der maagd, liggend in haar kist.
De engelen hadden haar daar begraven.

* * *

Pepijn van Herstal, de latere hofmeier, verstiet zijn vrouw en woonde in zijn paleis met Alpais Alpaica. Fel gispte Lambertus deze zonde.
Alpais, bang dat Pepijn voor de toornige woorden van den ouden bisschop zou zwichten, liet hem toen door haar broeder Dodon en zijn trawanten vermoorden.

Men zegt, dat, toen zij optrokken naar het huis waar Lambertus vertoefde, er hoog in de lucht, midden tusschen hemel en aarde, het kruis des Heeren verscheen, schitterender blinkend dan goud.

Onderwijl zat Alpais Alpaica in den toren van Dugoye te wachten op den bode, waarmee Dodon haar het bericht van Lambertus' dood zou zenden. Toen zij aan het venster zat en in de richting van Luik keek, kwamen er bloeddruppels aangevlogen en vielen neer op de vensterbank. Alpais Alpaica schrok en wilde ze wegwisschen, maar het lukte niet; ze bleven even rood als tevoren.

De golven van de Maas droegen het lijk van den martelaar voort, zonder het te laten zinken of nat te laten worden. Laat in den avond kwam het eerst te Sint Pieter bij Maastricht aandrijven en legde zich vanzelf aan den oever. Daar lag het den heelen nacht stil, terwijl een blauw vlammetje boven op het voorhoofd van den bloedgetuige schitterde.

Den volgenden morgen werd het lijk herkend en daarna met groote plechtigheid in de kerk van Sint Pieter begraven naast de lichamen van graaf Aper en gravin Herisplendis, de ouders van den heilige.

Men verhaalt ook:

De moordenaars naaiden het lichaam van St. Lambrecht in een zak en smeten 't in de Maas, waar 't langzaam naar Maastricht afdreef. De bewoners van die stad zagen toen op den toren van de O.L. Vrouwekerk een engel staan, die in de richting van de Maas wees. Zij liepen naar de aangeduide plaats en zagen er iets op het water drijven.

Twee visschers haalden den zak uit het water op en wilden hun vondst te St. Pieter aan wal brengen, maar hun bootje kon den oever maar niet bereiken en bleef, ondanks alle inspanning, als vastgeankerd in het midden van den stroom liggen.

Het mirakel begrijpend, lieten de visschers hun schuitje maar ‘in Godsnaam’ dobberen en het dreef vanzelf, zonder iemands hulp, eenige minuten verder naar den wal.

De Maastrichtenaars besloten daar, halverwege tusschen de stad en Slavante, een kapelletje te bouwen, om er Sint Lambrechts lichaam te begraven.

* * *

In het landhuis te Luik, waar het bloed van den heilige had gevloeid, brandden, door Gods macht ontstoken, dikwijls lichten, en met zulk een hellen glans, als werd het huis door zonnestralen beschenen.

In dat huis was een kam blijven liggen, die den heilige had toebehoord.

Een vrouw, die hem vond, maakte zich, door hebzucht gedreven, ervan meester.

Op zekeren nacht verscheen de heilige aan haar man, Theodoïnus geheeten, en vermaande hem met zachtheid: 'Uw echtgenoote geve terug, wat zij wederrechtelijk in bezit heeft genomen.'

Daarop werd de man wakker en verhaalde zijn vrouw wat hij gezien had. Zij sloeg echter geen acht daarop, en zonder de minste vrees behield zij het ontvreemde voorwerp.

Andermaal had Theodoïnus een verschijning, dezen keer echter gepaard met bedreiging. De heilige verscheen hem, *als tredende uit een schip*, met den stok in de hand en raakte hem daarmede op de borst, waar zich terstond een wonde vertoonde, waar bloed en etter uit druppelde.

Toen liet hij uit angst teruggeven, wat hij, in goedheid vermaand, had willen behouden.

Bronnen: Kronenburg, Ned. Heiligen uit vroeger Eeuwen, I, blz. 133-178.
Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 74-78.

Hubertus († 727).

Het was op een Goede Vrijdag dat de edelman Hubertus in het Ardennerwoud ging jagen. Eensklaps sprong uit het struweel een hert, dat een kruisbeeld tusschen zijn gewei droeg, vóór hem op het pad. Dadelijk sprong Hubertus van zijn paard en wierp zich op de knieën, en de gekruiste Christus sprak tot hem: 'Hubertus! Hubertus! Hoe lang nog zult ge de dieren des wouds achtervolgen? Zoo ge u niet bekeert, zult ge in de diepste diepte der hel verzinken.'

Ontsteld riep Hubertus uit: 'Heer, wat wilt ge dat ik doen zal?'

En wederom hernam de stem: 'Ga naar Maastricht, naar mijn dienaar Lambertus. Hij zal u alles zeggen, wat ge doen moet.'

Zoo werd St. Hubertus bekeerd en na Lambertus' dood tot bisschop van Maastricht gekozen. Hij was tevens de laatste in de rij der heilige bisschoppen, want hij verplaatste den bisschopszetel naar Luik.

Bron: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, I, blz. 179 vlg.

Anna.

Het is gebeurd in het vreeselijke Croatenjaar (1635). De Limburgsche dorpen, toen nog onder Spaansch bewind, kregen 'vrienden' ingekwartierd, maar welke vrienden! De ruitenbenden van den keizerlijken veldheer Piccolomini die tegen Frederik Hendrik kwamen strijden.

Zij roofden en plunderden wat ze konden, ja, men vertelt nog dat ze den boeren neus en ooren, handen en voeten hebben afgesneden, als zij niet genoeg geld vonden.

Aan de kerkdeur te *Blitterswijk* en in den ringmuur van het kerkhof te Broekhuizervorst ziet men nog de schietgaten, waardoor de terugtrekkende Hollanders op de Croaten vuurden.

Toen stond er te Blitterswijk een kapel, aan Sint Anna gewijd. De Croaten staken de kapel in brand, tot groote ontzetting van de dorpsbewoners. Na het aftrekken der wilde horde echter, toen het puin van het kapelletje werd opgeruimd, kwam als het eenigste, dat niet door het vuur was verteerd, het houten beeldje van Sint Anna, uit den aschhoop te voorschijn. De vlammen hadden het beeldje niet eens kunnen schroeien: het was geheel ongeschonden.

Bron: W. Hermans in Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 99-101.

St. Hubertus ziet het hert.

Barbara.

Vlak voor den feestdag van Sint Berb - Barbara de patrones der mijnwerkers - hoorde een groep mannen op een kolenpost plotseling een zeer schellen kreet, als van een vrouw, doch 'woender-hart':

'Vlucht! vlucht!'

De mijnwerkers wierpen onmiddellijk hun gereedschappen neer en liepen wat ze loopen konden. En allen waren nog niet bij de schacht, toen ze reeds een donderend geraas achter zich hoorden: het water brak door.

Echter waren ze tijdig genoeg bij de schacht om allen opgehaald te worden, hoewel de laatste optrek reeds gedeeltelijk in het water stond.

Dit moet gebeurd zijn in de Dominiale, 'mae et mot waal allang geleeie zië.'

Deze legende staat ook op naam van *St. Catharina,* en het wonder moest gebeurd zijn op het eind der achttiende eeuw, in een der kolenmijnen van de abdij *Rolduc*.

Bronnen: J. Lemmens in Nedermaas IX, blz. 32-33 en H. Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 102-135.

Gertrudis.

St. Geertruid was de dochter van Pepijn van Landen en Iduburga.

'Sijn vrouwe Yduburch, die Gods bruijt, bracht hem ter wereld ij edele bloemen; Sente Begga ende die maget scoene, Sente Gheertruijt van Nijvel.' [1])

* * *

Voor men op reis ging dronk men steeds de St. Geertenminne.

Hierover spreekt de legende:

Sinte Geertruid had het wereldsche leven verzaakt en zich in een klooster - dat van Nijvel - teruggetrokken. Een ridder, die haar steeds had liefgehad, ging nabij het klooster wonen, want hij hoopte nog steeds haar te winnen.

Daarom riep hij de hulp van den duivel in; hij beloofde hem, na zeven jaren zijn ziel, als Satan hem helpen wilde en onderteekende het perkament met zijn bloed.

De zeven jaar verliepen, maar de duivel had niets tegen Geertruid vermocht. En niettemin eischte hij de ziel van den ridder op.

Doch St. Jan verscheen, in een droom, aan Geertruid, en maakte haar bekend met het gevaar, waarin de ridder verkeerde.

Toen zij ontwaakte, verzamelde Geertruid - die abdis van het klooster was geworden - alle nonnen en ging vóór de kloosterpoort staan, waar juist de duivel met den ridder voorbijreed.

Zij ging voor den ridder staan, bood hem een beker wijn, en zegde hem dat hij dien moest ledigen op St. Jan's geleide. De ridder volgde dien raad en toen de laatste droppel was gedronken, vloog de booze vijand onder afgrijselijk gehuil weg en het perkament viel verscheurd voor de voeten van den ridder.

Daarom beeldt men de heilige uit met den wandelstaf in de eene en den beker in de andere hand en drinkt men, bij het afscheid, de St.-Geertenminne. [2])

* * *

Tegenover Maeseyck woonde op een kasteel, waar later de herberg St. Jansberg stond, een ridder, Riddert geheeten, die zoo rijk was als de Maas diep. Daarvoor had hij zijn ziel aan den duivel verkocht en het contract met zijn bloed geteekend. Na zeven jaar zou alles gedaan zijn, en dan mocht Satan zijn ziel meevoeren naar de diepte der helle.

Ridder Riddert bracht die zeven jaar door met feesten zonder einde. Iederen nacht straalden de ramen van het kasteel in een zee van licht en de duivel verdiende zich die ziel zuur.

Maar eens, op zoo'n avond, moest het hooge woord eruit. ‘Mijn tijd is om,’ zei Riddert droevig tot zijn gasten. ‘Klokslag middernacht moet ik den duivel, dien ik mijn ziel verkocht, ontmoeten bij de linde op het Zand.’

‘Dat zult ge toch zeker niet doen,’ riepen de gasten.

‘Ik heb mijn ridderwoord gegeven en ik doe het gestand,’ antwoordde Riddert echter.

‘Ledig dan tenminste nog den afscheidsbeker op St. Jansgeleide en St. Geertenminne.’

Dit deed de ridder, daarna sprong hij in den zadel en reed weg naar het Zand. Nauwelijks was hij het dorp Heppener doorgereden of hij zag den duivel al, met het met het bloed geschreven verdrag in de hand, onder den lindeboom staan.

Maar hij was niet vroolijk, gelijk men verwachten zou van een duivel die een ziel mee kan sleuren naar de hel, - hij kermde en klaagde alsof hij in wijwater lag.

‘Als de hemelsche Maagd, die achter je te paard zit, niet weg gaat, dan kan ik je niets doen;’ huilde de zwarte.

Ridder Riddert keek verwonderd om en zag de heilige Gertrudis in hemelsche glorie achter hem op 't paard zitten. Hij sprong af, wierp zich aan haar voeten en beloofde haar zijn leven aan den dienst van God te zullen wijden.

De duivel die begreep dat hij nu alle hoop kon laten varen, verscheurde het verdrag tot snippers en wierp ze den ridder in het gelaat. Daarna verdween hij en van hem bleef niets dan solferstank.

Riddert leefde nog lang in boete en versterving en werd, toen hij stierf, op het kerkhof achter het koor begraven.

De linde heeft nog honderden jaren na dit voorval op het Zand gestaan. Ouden van dagen weten zich nog een schilderij te herinneren, dat vroeger in de kerk hing en waarop het gebeurde bij den lindeboom kunstig was afgebeeld. [3])

Bronnen: 1) Uit de Cornicke Brab. van Hennen van Merchtenen (uitg. van Guido Gezelle). 2) J.W. Wolf, Ned. Sagen, no. 359 en Willem van Hildegaersberch, blz. 142 vlg. (uitg. Bisschop en Verwijs). Zie ook Jos. Schrijnen, St. Jans Minne (Limb. Jaarb. VII, blz. 2 vlg.); v. Alkemade, Nederlandsche Displechtigheden, II, blz. 189 en 481 en Jos. Alberdinck Thijm in Welters, Limb. Legenden, I, blz. 104-105. 3) G. van Rijckel in Welters, Limb. Legenden, I, blz. 158-159.

Oda († 762).

Sint Oda, de blindgeborene, had vernomen dat bij het lichaam van Lambertus mirakelen gebeurden.

Daarom besloot zij een bedevaart te doen naar het graf van den heilige. Zij ging met haar geleide op reis, totdat zij de kerk van St. Lambertus zagen, toen liet ze zich uit den wagen tillen, deed een innig gebed en vanaf dat uur was zij ziende.

Zij dankte O.L. Heer en Sint Lambertus en liet op de plaats, waar zij het gezicht kreeg, een kapel bouwen.

Later toen haar vader, de koning van Schotland, haar wilde uithuwelijken, verliet ze heimelijk het land en deed een pelgrimsreis naar Rome.

'Daernae reysde sy in Peellant, ende woende te *Venrade*, op die stede daer nu onse[*)] nyen peertstal, voor des heeren huys is, met een dienre en twee ioncfrouwen, in den tyden dat Sinten Hubertus gestorven is.'

Maar daar die van Wijckrade haar lastig vielen, verliet zij deze plaats weer.

Zij vertrok naar Merselo en toen zij kwam op den berg bij den windmolen, keek zij nog eens treurig om naar het dorp Venrade, waar zij zoo geerne was gebleven. Dan knielde zij neer en bad God, dat Venrade nimmer verwoest of verbrand mocht worden, en dat de pest er nooit mocht woeden.

Die berg heet nog de omziende berg, en daar staat een houten beeldje, gesneden ter herinnering aan Sint Oda's gebed.

'Dit heb ic eendeels gelesen ende eendeels van gueden alden luyden gehoert.'

De heilige trok nu naar Boshoven, bij *Weert*.

Haar vader, die haar tot nu toe vruchteloos had gezocht, kwam

*) n.l. van het klooster Jeruzalem.

eindelijk ook in Weert aan en nam zijn intrek in het hoekhuis links, wanneer men van de Markt de Molenstraat inslaat.

Toen hij een geldstuk liet wisselen, merkten de bewoners op, dat zij eenige dagen te voren van een vrouw een soortgelijke munt hadden ontvangen.

De koning begreep dat dit zijn dochter moest zijn en hij deed onderzoek waar de vrouw zich bevond en kwam zoo in Boshoven.

Maar het Weerterbosch was zoo dicht en uitgestrekt, het stond tot in Maarheeze, ver in Brabant, en hij zou zijn dochter wel nooit gevonden hebben, als zich niet een menigte eksters had verzameld in de kruinen van de boomen, waaronder Sint Oda verblijf hield. Door hun gesnap verrieden ze de aanwezigheid van de heilige.

Daarom wordt St. Oda altijd met een ekster in de hand afgebeeld, en houden zich geen eksters meer op in het Weerterbosch of nestelen er.

Toen haar vader vertrokken was, vestigde Oda zich te Rode in Brabant dat later naar haar *Sint-Oedenrode* genoemd is. Zij bouwde een kasteel op den Sint-Odenberg in het gehucht Kessel en daar is ze ook gestorven op den zeven en twintigsten November 762. Zij werd, meent men, in dien berg begraven; eenigen houden echter vol dat ze begraven ligt in den heuvel achter de dorpskerk.

Bronnen: Welters, Limb. Legenden, I, blz. 86-87. (ms. van het klooster Jeruzalem te Venraay); II, blz. 85-86. Volksmond.
Aanteekening: Toen St. Oda van Venrade naar Weert trok, weigerde een boer haar mee te nemen op zijn wagen. De heilige voorspelde hem daarop, dat op zijn hoeve de merries nooit veulens zouden werpen. Een ander, die haar op zijn ossenkar mee liet rijden, kreeg sindsdien nimmer ziekten onder het vee. (Notice historique sur l'ancient comté de Hornes. Gand 1850, pag. 133-136).

Willebrord († 739).

Op zijn reizen van de abdij van Echternach naar zijn bisschopsstad Utrecht bezocht St. Willebrord altijd het door hem gestichte vrouwenklooster te Suestra (*Susteren*).

Eens, om den weg te bekorten, sloeg hij niet ver van de abdij een smal pad in dat door de korenvelden van een rijk man leidde.

Deze, een bitter heiden, begon den heilige te schelden en te vervloeken, waarop zijn begeleiders, de pas-bekeerden, den lasteraar voor goed den mond wilden snoeren.

Willebrord weerhield hen echter met zachtmoedige woorden, maar dit vermocht den toorn van den heiden niet te stillen, waarop de heilige zich omwendde en den omweg over heuvels en greppels verkoos.

Maar zie, waar Willebrord ging zonken de plassen weg, de heuvels slonken, en de greppels effenden zich.

De groene baan, die zoo ontstond, heet nu nog Willebrordusweg en het gras verdort er nooit, ook niet in den winter.

Maar de man, die niet afliet den heilige te vloeken, drie dagen lang, stierf een schielijken dood, hetgeen velen gezien hebben.

Ook *Stamprooi* heeft zijn Willebrorduspad, een smalle weg, die van het westen naar het oosten loopt, en waarlangs de apostel kwam om het dorp te bekeeren.

* * *

Een andermaal dat hij het klooster te *Susteren* kwam visiteeren, deed hij, nadat hij de zusterkens vermaand en met hen gebeden had, de ronde door de abdij, van vertrek tot vertrek, als een goed vader, die zich overtuigen wil of het zijn kinderen aan niets ontbreekt.

En in den kelder gekomen zag hij hoe weinig wijn nog over was in het vat en stak zijn staf door het spongat en ging vandaar.

En in dienzelfden nacht begon de wijn zoodanig te wassen, dat

zij over den rand vloeide. Toen de zuster, die het toezicht hield over de kelders, zag, hoe de wijn zoo over en over toegenomen was, verwonderde zij zich hoogelijk en daar zij zóó groot een wonder niet voor zich durfde houden, viel zij den heiligen bisschop te voet en verhaalde hem wat zij gezien had.

Toen Willebrord dit vernam, dankte hij God, van wien alle goeds komt en gebood die zuster dat zij er voor zijn sterven met niemand over spreken zou. En dit is ook geschied.

* * *

Ten tijde van Willebrordus, den heiligen bisschop van *Maastricht*,*) gebeurde het, dat zich in een huis een gruwzaam spook vertoonde, die spijzen, kleeren en huisraad onverhoeds wegnam en in het vuur wierp. Wat men ook deed, niets hielp, geen geestelijke kon hen van dat spook bevrijden, tot zij de hulp inriepen van St. Willebrord.

De heilige beval toen alle huisraad uit het huis te dragen en met wijwater te besprenkelen. Nadat dit was gebeurd, begon op de plaats waar het bed had gestaan, vuur uit te breken en het geheele huis brandde af.

De huisheer bouwde zich nadien op dezelfde plaats een ander huis, dat hij goed met wijwater deed besprenkelen, en daarin had hij rust van dien geest.

Bronnen: Kronenburg, Ned. Heiligen in vroeger eeuwen, II, blz. 40 vlg.
Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 19.

*) Aldus de legende.

Winandus van Elsloo († 1180).

Te *Elsloo* leefde een vroom man, Winandus geheeten. Op zekeren dag trok hij met vele anderen als pelgrim naar het Heilig Land. Nadat zij daar de heilige plaatsen hadden bezocht, wilden de metgezellen van Winandus, na de mis gehoord te hebben, op Paaschdag naar huis terugkeeren.

Winandus zeide echter: 'Het betaamt ons niet op dezen hoogen dag te vertrekken; het is beter, dat wij hem heiligen door rust en onze reis verschuiven tot morgen.' Zijn medereizigers hoorden niet naar hem en verlieten nog denzelfden dag Jeruzalem. Winandus bleef alleen achter en vertrok eerst den volgenden dag.

Toen hij de terugreis had aanvaard en zich haastte om zijn landgenooten in te halen, werd hij door een ruiter met eerbiedwaardig voorkomen ingehaald. 'Hoe komt het, dat gij zoo alleen reist?' vroeg hij Winandus. 'En waar gaat gij naar toe?'

'Ik kom als pelgrim van Jeruzalem,' antwoordde Winandus en vertelde wat er was gebeurd.

De ruiter scheen daardoor zeer getroffen en verzocht Winandus achter op zijn paard te gaan zitten. 'Wij zullen de reis verder samen doen,' vervolgde hij, 'en uw reisgezellen spoedig inhalen en vooruit zijn!'

Winandus nam dat aanbod dankbaar aan en kwam nog dienzelfden dag na een rit van eenige uren, met den ruiter aan het gehucht Meers onder Elsloo, waar hij woonde.

Toen Winandus van het paard steeg, vroeg de ruiter: 'Weet gij ook, waar gij zijt?'

'Deze streek is mij maar al te goed bekend,' antwoordde Winandus, 'maar wat er met mij gebeurd is, kan ik mij niet begrijpen.'

'Gij hebt O.L. Heer de eer gegeven, die Hem toekomt. Hij wilde nu Zijn voorkeur voor uw handelwijze boven die van uw reisgezellen metterdaad toonen en daarom zond Hij mij om u naar huis te voeren. Verhaal nu hetgeen u is geschied, tot meerdere glorie van Zijn naam!' Zoo sprak de ruiter en verdween.

Toen de lieden van Elsloo Winandus terugzagen, vroegen zij: 'Waar zijn uwe reisgezellen?' Hij antwoordde: 'Vandaag nog was ik te Jeruzalem, zij hebben mij gisteren daar achtergelaten, maar ik ben hen op een wonderbare wijze voorbijgereden en nu ben ik hier.'

Dat konden zijn buren niet gelooven en zij lieten hem duidelijk blijken, dat het hem in het hoofd scheelde.

Toen voorspelde Winandus hen, onder ingeving van boven, drie dingen, die bij zijn dood en begrafenis te Elsloo zouden gebeuren. Ten eerste, dat, wanneer hij van de Heilige Sacramenten bediend zou zijn, de begeleiders van den priester, wanneer zij van Elsloo naar Meers terugkeerden, een engel zouden ontmoeten, die naar Elsloo ging, om hem te overluiden. Ten tweede: dat, wanneer de engel de doodsmaar zou hebben afgeluid, de klepel van de klok in Orientshof, een weide naast de kerk, zou vallen. Ten derde: dat zijn graf rozen zou dragen.

Om verdere spotternijen van zijn buren te ontgaan, ondernam Winandus met het geld, dat hij van zijn reis naar het Heilige Land had overgehouden, een bedevaart naar San Jago di Compostella. Hij was andermaal in Elsloo terug voor zijn reisgenooten, die een dag vroeger dan hij Jeruzalem hadden verlaten.

Toen dezen terugkeerden, werd het wonder aan Winandus geschied, op dubbele wijze bevestigd: door de pelgrims, die Winandus op Paaschdag te Jeruzalem achterlieten en door de buren, die hem al den volgenden dag te Elsloo zagen.

Toen Winandus stierf, kwamen zijn voorspellingen uit. De lieden, die den priester met de Heilige Sacramenten van het huis van Winandus hadden begeleid naar Elsloo, ontmoetten op den terugweg naar de Meers een ruiter, gekleed in witte zijde, bovennatuurlijk schoon en met een stralend aangezicht, die naar Elsloo reed. Zij begrepen, dat Winandus was gestorven.

Even daarna begon de klok te Elsloo te luiden en wisten zij, dat zijn tweede voorspelling bewaarheid werd. De klepel viel na den laatsten slag in den Orientshof en de klok werd uit eerbied voor den engel die haar trok en uit achting voor Winandus niet meer geluid.

Het graf van Winandus droeg rozen, gelijk hij had voorzegd. Toen zijn graf gesloten was, ontsproot er uit het heuveltje een rozenstruik en bloemen bedekten al spoedig het graf van Winandus. Niemand had dien struik geplant en hij bloeit er nog tot heden toe voort.

Bron: Jos. Habets in Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 150-152.

Ailbert († 1112).

In Vlaanderen woonde in een kluis Ailbert van Antoing. Op zekeren dag, toen hij in gebed verzonken was, zag hij in een visioen een wondermooi landschap: een met eiken begroeiden heuvel, aan wiens voet twee beken zich door een dal spoedden. Tegelijkertijd hoorde hij een stem, die hem zeide: ‘Ga naar de plaats, die ik u getoond heb en wijd ze Mij toe.’

Ailbert nam toen den pelgrimsstaf en vergezeld van zijn broeders Thyemo en Walcher trok hij naar het oosten, Maastricht voorbij, tot hij in het Wormdal bij den burcht der Saphenberchs de plek herkende, die hem in het visioen was getoond.

Terwijl hij neerknielde om God te danken, hoorden hij en zijn broeders van onder de aarde een fijn en ijl klokgelui en een veelvuldig gerinkel van altaarschellen.

Deze plek was echter ook reeds aan de bewoners van de streek bekend. Zij hidden haar voor heilig, omdat ze er vaak hemelsche verschijningen hadden gezien en 't gezang der engelen hadden gehoord.

Ailbert verkreeg dit land van zijn familielid, graaf Adalbert van Saphenberch en hij bouwde er het klooster *Rolduc* en de merkwaardige crypte (onderaardsche kerk) die in 1108 werd gewijd.

* * *

Reeds had Ailbert de bosschen gerooid en de fundamenten van de kapel begonnen al boven den beganen grond te rijzen. De duivel, die daarvan hoorde, begreep onmiddellijk dat die plek voor hem een onheilsoord zou worden en hij besloot het gebouw te vernielen.

Vanuit de Sahara kwam hij met een zandberg op zijn rug naar Limburg gevlogen. Het was een lange reis en Satan werd danig moe; maar hij meende er nu wel zoo ongeveer te zijn.

Daar zag hij broeder Thyemo, die langs den oever van het meertje waar slot Saphenberch zich in spiegelde, heen en weer liep, lezend in zijn getijdenboek. Die zal mij wel de waarheid zeggen, dacht hij.

Hijgend onder den geweldigen last, riep hij: ‘Hei monnik, weet gij mij te vertellen, waar hier ergens het verblijf van priester Ailbert is?’

Broeder Thyemo, die wel zag met wien hij te doen had, meende te mogen antwoorden: ‘Dat is nog ver! zie, deze nieuwe sandalen heb ik versleten, en bij de heilige Maagd Maria, ik ging met hen geen anderen weg.’

‘Ook die naam nog!’ raasde de duivel. ‘Is 't al niet erg genoeg, van zoo ver gekomen te zijn, en dan nog zulk een langen weg voor zich te hebben.’

En in zijn woede wierp hij den zandberg zoo hard in het meer, dat de aarde er van schokte.

Tot op heden heet die berg de Duivelsberg en is met niets dan heide bedekt. Iets anders wil er niet op groeien.

* * *

Eens was het een dure tijd en Ailbert had al de voorraden van het klooster opgedeeld tot op drie brooden. Toen meldden zich nog drie vreemdelingen en riepen de gastvrijheid van de broeders in.

Ailbert gelastte aan hen de brooden voor te zetten; voor hem en de zijnen zou God wel zorgen.

En zie, den volgenden morgen, terwijl hij nog in gebed was verzonken, vond de portier bij het ontsluiten van de poort een wagen staan, zwaar beladen met graan en vruchten, zonder dat men wist vanwaar hij was gekomen.

Bronnen: Kronenburg, Nederlands Heiligen in de Middeleeuwen, IV, blz. 31-54. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 105-110.

Petrus († 1252).

Ter eere van den heiligen Petrus, martelaar († 7 April 1252), werd er in het jaar na zijn dood door de Predikheeren in hun kerk een feest gegeven. Er was een groote toeloop van volk, en allen trokken door de straat die naar de Hochter poort voerde. In die straat zaten eenige vrouwen voor de deur van haar huis te spinnen. Zij zeiden tegen de omstaanders: ‘Kijk nu eens, wat die preekheeren weer hebben uitgevonden, om zich te verrijken. Om weelderige kloosters te kunnen bouwen en veel geld bijeen te schrapen, hebben zij een nieuwen heilige, een martelaar, uitgevonden.’

Terwijl zij op deze wijze spotten, werd plotseling de heele draad met bloed gekleurd en raakten haar spinnende vingers er geheel mee besmeurd. Dit ziende, veegden zij gauw hun vingers af, denkend dat het bloed uit een klein wondje liep. Maar toen zij zagen, dat er geen schrammetje aan hun vinger te bespeuren was en de draad toch rood van bloed was, werden zij bang en riepen: ‘O, God, wij hebben het bloed van een martelaar bespot!’

In hun angst holden zij tusschen de menigte door naar den prior. Daar vertelden zij het gebeurde en toonden den bebloeden draad. De prior verwerkte dit wondere voorval dadelijk in zijn feestpreek. Maar een schoolmeester, die stond tusschen de menigte, luisterend naar de woorden van vermaning en verheerlijking van Gods werken, kon zijn mond niet houden. ‘Nu, zie eens aan,’ fluisterde hij spottend tegen zijn kennissen, ‘hoe die sluwe paters de onnoozele geloovigen bedriegen. Zij zijn met eenige vrouwen, die zij heel goed kennen, overeengekomen een draad in bloed te doopen en laten nu dat grapje voor een mirakel doorgaan.’

Nauwelijks had hij dit gezegd of een kwaadaardige koorts overviel hem. Hij moest door zijn vrienden naar huis worden gedragen. Daar riep hij om den prior, bekende hem zijn schuld en verzocht hem, ter eere van den heilige, dien hij had bespot en als boetedoening voor zijn onwaardig gepraat, aan de heele stad bekend te maken,

wat er was gebeurd. En wonder, niet zoodra had hij dezen wensch tot eerherstel uitgesproken, of hij genas volkomen.

De straat naar de Hochter poort, waar het bloed van den martelaar werd gespild, heette sindsdien de Spilstraat.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 113-114.

Gerlacus († 1170).

Gerlacus was geboren uit een rijk, adellijk geslacht, en in zijn jeugd ontbrak hij nimmer bij tournooi of wapenspel. Maar op den dag dat hij zich opmaakte om met de zijnen naar het steekspel te Gulik te rijden, bracht een bode hem een brief. Lenora, zijn verloofde, was gestorven: toen zij in haar wagen over de wallen van het kasteel van Valkenburg reed, waren de paarden schuw geworden, ze sloegen op hol en de wagen werd in den afgrond geworpen.

Van stonde aan veranderde Gerlacus zijn leven. Hij pelgrimeerde barrevoets naar Rome, waar paus Eugenius hem als boete oplegde om zeven jaar in Jeruzalem te vertoeven. Teruggekeerd legde hij den paus zijn leef regel voor, die gestrenger was dan van eenige kloosterorde, waarop de paus hem toestond om als een kluizenaar te leven op zijn bezittingen te *Houthem*.

* * *

De lezing van het leven van St. Servaas boezemde Gerlacus zulk een godsvrucht jegens dezen heilige in, dat hij dagelijks, door weer en wind, barrevoets, met een ijzeren pantser onder zijn haren boetekleed ter beevaart ging naar Maastricht.

Gewoonlijk was hij voor het uur der metten in de kerk, doch dikwijls gebeurde het dat hij voor de gesloten kerkdeur aankwam, die dan door een onzichtbare hand werd geopend en zich ook weer achter hem sloot.

Er was niets wat den duivel meer ergerde, dan de dagelijksche bidweg van Gerlacus naar het graf van St. Servaas. Op alle mogelijke manieren probeerde hij den heilige daarvan terug te houden. Zoo rolde hij hem op zekeren keer kuipen en vaten voor de voeten zooveel en zoo vaak, dat ieder ander dan Gerlacus het had opgegeven en die hindernissen niet had kunnen passeeren. Toen de duivel echter zag, dat de heilige zich niet aan zijn kunsten stoorde, hield hij er vanzelf mee op.

Op een anderen keer, toen de heilige als gewoonlijk zijn bidweg deed, ontmoette hij den duivel en deze wierp een grooten berg op, zoo dat de heilige zijn beegang niet zou kunnen volbrengen. Maar Gerlacus stelde daar tegenover het kruisje, dat hij altijd om den hals droeg en dat tot op den dag van vandaag door de pelgrims met eerbied gekust wordt; door de kracht van dat kleine kruis verging het bedrog van den duivel. De berg zakte weg en de heilige kon zijn beegang ongehinderd voortzetten.

Oock op eenen anderen tydt eenen genoemt Hermanus, ende van wittigheyt des Lichaems, genoemt Blanckaert, woonde op een nader plaetse seer Religieuselijck, niet verre van de celle des H. Mans, die door syn exempel verweckt is, om oock de kercke van den H. Servatius dagelijks te besoecken. Sy accordeerden met malkanderen dat soo wie erst aen het Cruys soude komen, dat by Maestricht op den weg stont, ende de reysende menschen de wegh toonde, dat die den anderen soude verwachten, om dan 't samen te gaen tot den Heiligen Belijder Servatius.

Soo geschieden 't dickwils dat als de H. Gerlacus na syne oude devotie den weg dede, dat den boosen vyandt hem veropenbaerde in de gedaente van den voorschreven Herman, ende met hem ginck, en hem schonck fenyn van syn boosheyt. Maer als hy sag dat de H. Man versmaede syn fenyn dat Hy in syn ooren ende herte storte, soo worp hy sy selve van de Brugge van de Maes, die voorby Maestricht loopt, oneerlycke voetstappen achterlatende, ende te kennen gevende, wie dat hy was.

Wanneer de heilige zich in den winter, als de sneeuw hoog lag, blootvoets door de koude naar een kerk of kapel begaf, dampten zijn voeten, alsof een ketel water op het vuur stond; zoo toonde zich uiterlijk, van welk een Iaaiende devotie hij van binnen vervuld was.

Tegen een buurman, die ook blootvoets naar St. Servaas ging, en over de koude klaagde, zeide Gerlacus: ‘Vriend, zet uw voeten

in mijn voetstappen en het zal wel beter gaan.' Toen de buurman dit deed, verging de koude.[1]

* * *

Op Passie-Zondag van het jaar 1157 zond Gerlacus Rutgerus den priester, die op dien dag mis had gelezen in zijn kapelletje, om water te halen aan den put, die nog op den dag van vandaag St. Geerlincxput wordt genoemd. Toen Rutgerus hem het water bracht en Gerlacus dronk, proefde deze wijn. Niet wetend, wat er was gebeurd en meenend, dat Rutgerus hem had bedrogen, riep hij ontsteld: 'Ik heb nu in veertien jaar tijd geen wijn meer gedronken en nu hebt gij mij wijn gebracht en nog wel op dezen dag?' Toen de priester hierover verslagen was en volhield, dat hij zuiver water had gehaald, stortte Gerlacus het water, dat wijn was geworden, naast het altaar uit en verzocht Rutgerus nog eens water te halen. Rutgerus ging, maar toen hij terugkwam en Gerlacus weer dronk, proefde deze opnieuw wijn. Een vroom bedrog vreezend, sleepte de zieke Gerlacus zich nu zelf naar den put en bracht het water, dat hij geput had, mee; toen hij dronk en nogmaals proefde, waar hij toch zelf water had geput, kon hij het wonder niet meer ontkennen en dankte hij God ootmoedig voor den wijn, dien Hij hem op dien dag en op zulke wijze wilde schenken.

* * *

Gerlacus waarschuwde altijd tegen de ijdelheden van de wereld en zoo vermaande hij ook de jonge mannen, die hun haren mooi lieten krullen, alsof zij vrouwen waren. Dat deed hij soms in zulk een krachtige taal, dat die jongelingen er door getroffen werden, en zich hun haar door den heilige lieten korten.

Zoo gebeurde het, dat de heilige weer eens het haar van een jongen

1) Dit wonder wordt ook verhaald van de jonkvrouwe van Swartbroek die met haar dienstmaagd naar de Kerstmis te *Weert* ging.

man kortte, zoodat het nooit meer waste boven de maat, waarop de heilige het hem had gekort.

* * *

Toen Gerlacus op zekeren nacht uitrustte van zijn dagelijkschen arbeid, benijdden de duivels hem die rust en begonnen groot lawaai te maken, juist alsof er een aanval werd gedaan op de cel. Daarna gedroegen zij zich als dieven, die heimelijk willen binnenkomen. Gerlacus hoorde hen spreken. Een zei: ‘Loop toch voorzichtig, want in die eel slaapt, die nooit slaapt of sluimert.’

Toen de heilige man op die woorden uit zijn eel kwam, om te zien, wat er gaande was, zag of hoorde hij niemand meer en begreep hij, dat het bedrog was geweest van de booze geesten.

* * *

De heilige maagd Hildegardis van Mainz had op zekeren keer een visioen, waarin zij den hemel open zag en rond den troon van God de koren der heiligen, gezeten op schitterende zetels. In het koor der belijders zag zij echter een zetel van buitengewonen glans, maar onbezet. Nu deed God haar verstaan, dat deze bestemd was voor zijn heiligen dienaar Gerlacus, die dagelijks het graf van St. Servatius te Maastricht bezocht. Door deze openbaring werd de heilige maagd verzekerd van de verdiensten van den heilige. Zij had hem van dien tijd aan lief met een heilige liefde en tot teeken van haar toekomstige zaligheid met hem, zond zij hem de kroon, waarmee zij door aartsbisschop Hendrik van Mainz op den dag van haar professie was gekroond. Deze kroon wordt nog in de kerk van Houthem bewaard, als een getuigenis van ‘dese sake’.

* * *

Op zijn sterfbed zei Gerlacus tot hen, die hem omringden: ‘Ik weet op wien ik vertrouw. God zal mij niet begeven, noch vergeten en onbeloond laten den arbeid, tot Zijner eer verricht.’ Eensklaps verscheen daar een eerbiedwaardige grijsaard, in een sneeuwwit habijt - het moet St. Servatius zelf zijn geweest - met een jongeling, die den stervende troostte en de genademiddelen toediende, waarop de heilige in vrede ten hemel voer.

* * *

Op een hoogen feestdag kwam een vrouwe van een kasteel niet ver van daar en genoemd Herle en nam heimelijk van de aarde van het graf van St. Gerlacus en bond die aarde in de slip van haar doek. Daar zij niet voornemens was die aarde wel te gebruiken of ze in eere te houden, zoo veranderde door de kracht des Heeren die aarde in bloed. Dat werd voor iedereen merkbaar, zóó druppelde dat bloed door de stof van haar doek.

Een zekere Herman, die in de nabijheid woonde en een groot vereerder van den heilige was, had hevige tandpijn en toen hij nu zijn kin en zijn kaken bestreek met die aarde, die in bloed was veranderd, nam deze de pijn dadelijk heelemaal weg.

Op zekeren keer kwam een pelgrim uit verre streken het graf van den heiligen Gerlacus bezoeken. Toen hij uit devotie het hoofd van den heilige kuste, wist hij er behendig een tand uit te trekken. De straf Gods bleef niet uit, want een paar jaar later kwam hij weer, bracht den tand terug en toonde nu, hoe hem, tot straf voor zijn dieverij, alle tanden waren uitgevallen.

* * *

Als Sint Gerlacus door *Banholt* kwam, ging hij altijd langs de Plei; toen daar de kerk werd gebouwd, werd hij er ook als eerste heilige binnengehaald.

In 1902, op Pinkstermaandag, onder de mis, kwam plots

een verschrikkelijk onweer opzetten en de bliksem was niet van de lucht.

Plots! - een verblindende vuurbol en de bliksem was ‘door het sleutelgat’ in de kerk geslagen. ‘Een schoen van een der kerkgangers werd aan z'n voet door midden gespleten’ en de stukken vlogen uit den muur bij het altaar, waar Sint Gerlach in de bloemen en de kaarsen was gezet. De bloemen op het altaar verbrandden en de kaarsen vlogen tot in de sacristie. Geen mensch had echter eenig letsel bekomen, dank zij Sint Gerlach.

Bronnen: Nedermaas VI, blz. 125-126. Kronenburg, Ned. heiligen in de Middeleeuwen, IV, blz. 78-115. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 19-23. Welters, Limburgsche Legenden I, blz. 99-103.

Pater Vinck († 1638).

In het jaar 1638 liep er in Maastricht het gerucht, dat eenige inwoners, met medeweten van den Jezuiten-pater Vinck en andere geestelijken, een complot hadden beraamd om de stad aan den vijand over te leveren. Beticht van verraad, werd ook pater Vinck gevangen genomen en gemarteld om hem een bekentenis te ontwringen, maar hij bleef zijn onschuld volhouden. Desondanks werd hij op 7 Juni 1638 op het Vrijthof onthoofd.

De dood van dezen geliefden volksprediker maakte diepen indruk in de stad. Nog weet men te verteilen, dat zijn grafsteen nimmer de aarde beroerd heeft, altijd bleef hij even boven den grond zweven - als een gedurig wonder. Daarom groeven de Protestanten 's nachts het lichaam op en begroeven het elders. Die plaats werd eerst op 8 Juli 1836 ontdekt. Men vond toen het lichaam geheel onbedorven terug.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 117 vlg.
Aant.: Pater Vinck had in een van zijn preeken gezegd dat Luther en Calvijn verdoemd waren. Voor het gerecht gedaagd, verscheen hij er zonder boeken, terwijl de dominees een heele karrevracht meegebracht hadden, om zijn bewering te weer-leggen. 't Dispuut begon, maar de dominees wilden, tegen beter weten in, niet overtuigd worden. Daarop riep pater Vinck met behulp van een klein boekje een zonderlinge getuige op: de duivel. Die verscheen prompt met Luther en Calvijn, aan gloeiende ketenen geklonken. De Protestanten moesten nu wel toegeven, dat de pater gelijk had. Toen nam pater Vinck het boekje weer ter hand en las den tekst van achteren naar voren; na het uitspreken van het laatste woord, verdween de duivel weer met Luther en Calvijn. (Kemp, blz. 247-248).

4. Andere Legenden.

Een Verschijning.

Op den vijftienden April 1798 zagen eenige kinderen, die hun eerste Communie gedaan hadden, en bij een wegkruis te Birgden bij Gangelt zaten te bidden, in de lucht een groote schare in 't wit gekleede engelen. Ook aanschouwden zij de H. Maagd met het Kindeke Jezus, St. Joseph, St. Pieter en andere heiligen.

Terwijl zij naar de verschijning staarden, zagen zij eenige menschen uit een danshuis komen, boven wier hoofden een zwart wolkje dreef en daar zweven bleef tot zij hun huis bereikten.

Een andere groote zwarte wolk hing achter hen en dreef, toen het danshuis leeggeloopen was, naar het dorp, waar zij de gedaante van een bol aannam om daarna als een vogel voorbij de kinderen te vliegen en te blijven zweven boven het danshuis tot laat in den avond.

Toen 's avonds de meeste kinderen naar huis gegaan waren en er nog maar drie bij het kruis zaten, schoot er eensklaps een ster uit de wolken en verlichtte het heele veld.

Duizenden en duizenden menschen zijn in de volgende weken naar Birgden getrokken om bij het kruis te bidden, tot het eenigen tijd later op bevel der Fransche overheid werd afgebroken.

Bron: Maasgouw, II, blz. 373. Handschrift uit Sittard.

De dobbelaar op Lichtenberg.

Zeer laat in den avond zaten eens eenige ridders op Lichtenberg te brassen en te dobbelen. Onder hen bevond zich de slotheer van een naburig kasteel, een dapper doch goddeloos edelman. Hij had dien avond al zijn geld reeds verspeeld en wilde juist zijn zwaard verpanden, toen een harde bons op de poort werd gehoord; een late bezoeker meldde zich aan. Het bleek een monnik te wezen, die hier blijkbaar wilde overnachten. In zijn dronkenschap en wellicht ook uit ergernis om zijn verlies, begon de ridder den kloosterling te hoonen.

'Ik was juist van plan mijn ziel te verdobbelen, wat dunkt u ervan?' spotte de ridder.

'Niemand weet dag noch uur,' klonk het antwoord van den monnik, 'wie weet hoe spoedig reeds uw uur zal slaan. Ik zal echter voor u bidden, opdat de H. Maagd u bijsta en God uw ziel genadig weze.... hedennacht om twaalf uur!'

Verbluft over deze vreemde voorspelling, wist de ridder aanvankelijk niet te antwoorden. Toen hij zijn woede over dit onverwachte antwoord tegen den monnik wilde uitrazen, bleek deze op onverklaarbare wijze verdwenen.

Hij zou intusschen laten zien, dat hij zich door geen bedelmonnik bang liet maken, dat hij voor niets, voor hel noch duivel vervaard was! Ofschoon een onweer was opgekomen, steeg hij te paard en reed den nacht in. In dollen galop joeg hij voort door het al feller woedende noodweer.

Plots bleef zijn paard staan. Bij het licht van een bliksemstraal zag hij, dat hij zich boven een afgrond bevond, in welks diepte een stroom bruiste. En wat waren dat voor donkere gestalten achter hem, die hem in de diepte drijven wilden? Joelden daar geen hellegeesten door stormgeraas en stroomgedruisch?

Het koude zweet brak hem uit. Heel zijn verbrast en schuldig leven zag hij in een enkel moment voor zich. Een berg van zonden tegen luttel goeds. Hij voelde zich reeds een gedoemde.... en kende nu vrees! Hij poogt te bidden, vergeefs, hij weet geen woord te den-

ken of te zeggen. Een vaag berouw komt in hem op; hij wil zich bekeeren en roept in zijn angst den bijstand der H. Maagd in.

Een vreeselijke donderslag kraakt, maar door de plots er op volgende stilte klinkt ook zacht en vredig een klokje, dat het Angelus luidt voor middernacht. Hij hoopt opnieuw te mogen leven, een beter leven ditmaal. Alsof het paard voelt uit de klauwen des duivels te springen, rent het nu plots in razende vaart over den Sint-Pietersberg.

Eer de laatste galm van het angelusklokje is verklonken, bevindt zich de ridder voor het klooster der Observanten. Uit zich zelf heeft het hollende paard hem hierheen gevoerd. De ridder begrijpt het teeken des Hemels en klopt aan.

Sindsdien heeft hij als kloosterling een berouwvol en voorbeeldig leven geleid.

Bron: Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 58.

Verzonken Burchten.

De heer van *Heithuizen* vierde in den *Kerstnacht* een braspartij zonder weerga en stoorde zich niet in het minst aan de viering van den Heiligen Nacht. Ja, toen een bedelaar nog laat dien avond aan de slotpoort klopte en om een nachtverblijf vroeg, joeg hij hem al vloekend weg als een hond. Daarop ging hij weer naar zijn vrienden terug, en speelde en dronk voort.

Maar toen buiten de poort de oude bedelaar stierf en zijn ziel van de aarde scheidde, zonk, als straf voor de hardvochtigheid van den heer, het slot met allen die er in waren, weg in de aarde en over den verzonken burcht sloten zich de wateren van een poel.

Telken jare, in den Kerstnacht, klinkt uit den poel, dof en als van heel diep, het gelui van een kerkklok, wellicht de klok van de burchtkapel.[1])

Ook tusschen Weert en Rothem onder *Meerssen* zou een kasteel hebben gestaan, dat verzonken is en wel omstreeks de plaats, waar nu nog de watermolen is.[2])

* * *

Sinds den tijd, dat er bij den heer van het slot Terheyden in de Brunssummerhei een roode knecht diende, had de heer den naam, met den duivel op goeden voet te staan.

Hij had al lang geprobeerd het mooiste meisje van *Brunssum* tot zich te lokken, maar het was ook zijn rooden knecht nog niet gelukt aan dien wensch van zijn heer te voldoen. Het meisje wilde van geen beloften of verzoeken hooren.

Toen de jonker zag, dat het niet ging met beloften, besloot hij tot list en geweld. Hij kocht een oud wijf om, dat den naam had een heks te zijn. Zij zou zilveren voorwerpen aan het slot toebehoorende verstoppen in de schuur van het ouderlijk huis van den vrijer van het meisje. Dan zou de slotheer wel zorgen voor de rest.

Het was in den tijd van de Bokkenrijders: moorden, diefstallen en

branden waren aan de orde van den dag. Op zekeren nacht brandde het in de schuren van het slot Terheyden en den volgenden morgen heette het ook, dat er was gestolen. Alles werk van de Bokkenrijders.

Het gerecht te Maastricht werd verwittigd en kwam met zijn gerechtsdienaars. Bij het onderzoek werd ook het oude wijf gehoord. Zij beweerde een en ander te hebben gezien en te hebben afgeluisterd, dat het gestolen zilver zou worden verstopt in de schuur van het ouderlijk huis van den jonkman. Zij durfde daar een eed op te doen.

De schuur werd doorzocht en het zilver gevonden. Het bewijs was vernietigend; de jongeman werd naar de gevangenis te Maastricht gevoerd.

Drie dagen later kwam het meisje naar het slot Terheyden. Zij wilde probeeren den slotheer te vermurwen. Hij beloofde dan ook haar liefste te redden, mits zij hem ter wille was. Op haar weigering gaf hij haar vier en twintig uren tijd zich te bedenken.

Den volgenden dag keerde zij terug, tot alles bereid.

Zij bleef op het slot en hoopte maar en hoopte maar, tot zij op een morgen van uit het raam zag, hoe mannen op den Heksenberg, waar de galg stond, bezig waren met ladders. Zij huiverde, want zij begon iets te vermoeden.

‘Wat gaat er nu gebeuren?’ vroeg zij angstig aan den jonker.

‘Hij krijgt, wat hij verdiend heeft!’ snauwde deze haar toe. ‘Daar was geen uitweg. Laat de duivel hem redden, als hij kan....’

Toen hij dit zeide, zag zij plotseling de horens boven de haren van zijn hoofd uitsteken.

‘Red mij! Red mij!’ schreeuwde zij wanhopig, terwijl zij voor hem vluchtte. Hij achtervolgde haar en haar hulpgeroep klonk telkens op een hoogere verdieping. Het klonk nog op de torentrap toen uit den helderen hemel een slag daverde over de heide en het kasteel wegzonk in de diepte, waarover het water van de gracht zich sloot.

Over de heide werd 's nachts nog vaak de vrouwenstem gehoord, die maar altijd ‘Redt mij! redt mij!’ riep.[3])

Te *Canne* woonde een freule in een kasteel dat juist boven den ingang van een der onderaardsche mergelgroeven van den St. Pietersberg lag. Zij geloofde aan God noch gebod en eens, toen de processie uitging, reed zij met haar koets door de menigte, telkens opnieuw, zoodat de beevaarders verschrikt uit elkaar stoven.

Plotseling werd het donker op aarde en in de lucht. Een ontzettend noodweer brak los. De freule reed verschrikt met haar koets de groeve in, toen een vreeselijke donderslag weerklonk. 't Kasteel, de koets en de freule zonken in vlammen gehuld weg in den afgrond.[4])

Bronnen: 1) Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 160-163. 2) Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 108. 3) Felix Rutten, Limburgsche Sagen. 4) Volksmond.

De drie Beeldjes.

Op slot Chaloen (*Schin-op-Geul*) woonde een graaf, die veel van jagen hield, maar lacy, in de bosschen verbleef de Wilde Jager met zijn heidensche gezellen en als de graaf uitreed met zijn stoet, verscheen aan de brug van de Geul de aanvoerder der wilde jacht en belette hem den overgang.

Dat duurde zoo vele jaren, tot de graaf ten slotte raad ging halen bij den kluizenaar van den Schaesberg. Deze ried den graaf toen aan om drie beeldjes, ter eere van Jezus, Maria en Johannes, op te richten bij de brug; dan zou de macht van den Wilden Jager gebroken zijn.

De graaf deed het en toen hij in het volgend najaar weer ter jacht ging, waren de daemonen verdwenen.

Eens werden de drie beeldjes door dronken kerels uit hun huisjes gehaald en in de Geul gesmeten. Ze zonken echter niet hoewel ze van steen waren, maar dreven op het water. Zoo werden zij gevonden aan de sluis in het Erkensbroek te Valkenburg en plechtig naar hun oude plaats teruggebracht.[1])

* * *

Aan weerszijden van den vroegeren ingang der hervormde St. Janskerk te *Maastricht*, waren twee gedenksteenen uitgehouwen. Zij vertoonden bijbelsche voorstellingen, terwijl de kanunnik, die hen daar had laten plaatsen, zelf daarbij neerknielde.

Van die bas-reliefs heette het, dat de Protestanten ze al vele malen hadden weggekapt, maar hun arbeid was steeds tevergeefs geweest: in den nacht groeiden de steenen altijd weer bij.[1])

* * *

De gestrafte Maaier.

Omstreeks 1850, toen *Heerlen* nog een dorp was, verzamelden zich daar elk jaar in den hooitijd de bewoners uit de omliggende dorpen, om een bedevaart naar Scherpenheuvel te doen.

Buiten de kom van het dorp waren toen eens twee maaiers in het hooi bezig. Een van hen hardde zijn zeis.

'Houd op met harden!' riep de andere. 'Daar komt de processie van Scherpenheuvel aan.'

'Processie of geen processie, ik blijf harden!' antwoordde de eerste koppig.

En hij bleef harden, meer dan hem lief was. Hij kon er niet mee ophouden en hardde drie dagen aan een stuk, eer hij verlost was.[2])

* * *

De gestuite Brand.

Toen in Mei 1921 te *Heerlen* de groote timmerfabriek van Wijnbeek en Soons afbrandde, werd de deken gehaald en deze zegende het deel van de fabriek dat nog niet door het vuur was aangetast. De vlammen konden toen niet meer verder. De brand was gestuit.[2])

Bronnen: 1) Volksmond. 2) Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 236 en 260.

De gestrafte maaier.

III. Duivelsagen.

1. De Duivel aan het werk.

De duivel en zijn moer woonden in de Peel en het water van het Soemeer was zoo zwart, omdat zij er één keer in het jaar zijn kleeren in waschte. Had zij dat gedaan, dan hing zij ze te drogen bij een vuur, dat met schaapshoeven was gestookt, om er een frisschen reuk aan te geven.[6])

* * *

Een deurwaarder die uitging om te manen, ontmoette onderweg den duivel. De beide reizigers, even onwelkom bij de menschen, knoopten een gesprek aan over het doel van hun reis. Toen de duivel verteld had, dat hij uit was om 'zieltjes te winnen' vroeg de deurwaarder hem, hoe hem dat gelukte.

'Wel,' zei de duivel, 'dat zal ik je zeggen. Als een kind niest en niemand zegt: 'God zegene u', dan heb ik macht over dat kind, als het tenminste 's morgens geen wijwater gehad heeft. Als er in huis wordt gevloekt of verwenscht, dan heb ik de macht om den vloeker en den verwenschte allebei mee te nemen. 'Maar' - voegde de duivel er bij - 'maar, 't moet gemeend, eerlijk gemeend zijn.'

'Zoo,' zei de deurwaarder, 'luister je dan soms opzettelijk aan deuren en vensters?'

'Welja,' was 't antwoord.

Al pratend waren ze een dorp genaderd, waar uit een herberg een luid getier klonk.

'Kom,' riep de deurwaarder, 'laten we eens aan 't venster luisteren', en de daad bij het woord voegend, vervolgde hij: 'hoor je wel,

daar vloekt er een - pak 'm. En die ander daar verwenscht iemand zoo maar naar de hel. Pak ze dan toch.'

'Neen, dat weet je ook wel, dat 't niet gemeend is. Dat gaat zoo maar in de drukte van het gesprek door, zonder dat die lui er erg in hebben. Ik heb je immers gezegd: 't moet gemeend, eerlijk gemeend zijn.'

Een eind verder kwamen ze voorbij een huis, waar de vrouw buiten op een stoel aardappels aan het schillen was, terwijl het kind onderwijl de geschilde aardappels in een ketel plonsde. Het water spatte op - het kind kreeg een druppel tegen zijn neusje - het nieste.... en de moeder sprak geen stom woord.

'Pak 'm,' hitste de deurwaarder, die graag een staaltje van de macht van den duivel had gezien.

'Ik kan niet,' zuchtte de duivel, 'het kind heeft vanmorgen wijwater gehad.'

Eindelijk waren zij dan gekomen aan het huis, waar de deurwaarder ging manen. Reeds van ver had de bewoner hem met zijn gezel zien naderen, en - ieder weet wat 'n kruis de verschijning van een deurwaarder is - de man riep tegen zijn vrouw:

'Daar komt me die vervloekte deurwaarder al weer aan; ik wou dat de duivel hem op staanden voet meenam naar de hel.'

'*Dat is gemeend*,' schreeuwde de duivel, greep den onthutsten deurwaarder beet.... en beiden verdwenen.

Of er sinds dien nooit meer een deurwaarder in *Neeritter* verscheen, weet ik niet, maar wel dat er nog altijd het gezegde voortleeft:

''t Is gemeend,' zei de duivel en hij nam den deurwaarder mee.[1])

* * *

Toen de eerste kruistocht in *Maastricht* werd gepredikt, onthief men ouden en zieken van den plicht om naar het Heilige Land te trekken, mits ieder van hen een schatting betaalde naar zijn vermogen. Die gelden waren bestemd om hen te steunen, die den grooten tocht gingen ondernemen.

Onder die ouden van dagen was ook een vrekkige molenaar, Godeslas geheeten. Hoewel hij zonder bezwaar veertig mark zilver had kunnen opbrengen, had hij er zich met vijf mark van afgemaakt. Hij hield dit niet voor zich, maar pochte er tegenover anderen op, dat hij den schatheffer zoo had beetgenomen.

Op zekeren avond had hij in de herberg de pelgrims naar het Heilig Land bespot en uitgemaakt voor dwazen, die hun leven waagden op zee, terwijl hij voor vijf mark rustig thuisbleef met evenveel verdiensten voor Gods zaak.

Toen hij weer thuis was en zich te bed had gelegd, hoorde hij, dat zijn molen begon te bewegen. Het water bruiste en klotste over de raderen, de assen steenden en kraakten en de steenen liepen knarsend rond met een ongekende vaart.

Hij riep zijn knecht en beval hem te gaan zien, wie den molen in beweging had gebracht. De knecht ging en keerde sidderend terug. Hij kon bijna geen woord uiten.

‘Al sloeg men mij dood, ik ging niet meer kijken.’ zeide hij.

‘En al was het de duivel zelf,’ verzekerde de molenaar, ‘dan houdt mij dat niet terug, te gaan zien!’

Hij kroop uit het bed, kleedde zich aan en ging. Toen hij de deur van den molen opende, zag hij er een Moor met twee zwarte paarden en kleine zwarte gedrochten met spitse ooren, die zijn vijf mark zilver tusschen de pletterende molensteenen maalden.

‘Stijg op,’ beval de Moor, ‘maar trek eerst je buis uit!’

Op het buis stond een kruis geborduurd. Godeslas, niet verlicht door een goeden geest, dacht er niet aan, dat dit kruis hem kon redden. Hij trok zijn buis uit, maar toen greep de Moor hem aan en smakte hem op het paard. Hij zelf besteeg het andere en toen begonnen de dieren den afstand te verslinden tusschen de aarde en de hel.

Daar toonde de Moor, die de duivel zelf was, den molenaar een gloeienden stoel en zei: ‘Ga nu naar huis. Binnen drie dagen sterf je en in dezen stoel zul je voor alle eeuwigheid boeten.’

Na deze woorden reed de duivel hem weer naar zijn molen terug.

's Morgens vond de vrouw haar man halfdood voor den molen

liggen. Hij gebaarde als een bezetene en vertelde maar van duivels, zwarte paarden en gloeiende stoelen. Men riep den pastoor, maar hij kwam tevergeefs. Op den derden dag na zijn helletocht stierf Godeslas, zonder nog tot bezinning te zijn gekomen.[2])

* * *

In het begin der achttiende eeuw leefde er te *Maasniel* een molenaar, die een vloeker en godslasteraar was en altijd op de Moeder Gods schimpte. De menschen uit het dorp meenden, dat hij zijn ziel aan den duivel had verkocht, want zijn molen kon meer dan die van andere molenaars. Zij hadden de wieken al zien draaien, wanneer er geen wind was, en ook al tegen den wind in, als het fel woei.

Op zekeren avond riep de molenaar zijn zoon en beval hem: ‘Ga naar den molen en maal den zak koren, die is aangekomen!’

‘Er is toch geen wind!’ antwoordde de zoon, ‘en 't is dus ook niet mogelijk te malen!’

‘Ga nu!’ gebood de molenaar. ‘Anders zal ik je laten zien, wat mogelijk is!’

Razend en vloekend liep hij de trap van den molen op. Nauwelijks was hij boven gekomen, of daar luidde de avondklok en de molenaar sloeg als door den bliksem getroffen naar beneden en bleef onder aan de trap dood liggen.

Men droeg hem het huis binnen, waar men hem te bed legde.

Den volgenden dag kwam er een reizende student aan het huis en vernam den schielijken dood van den molenaar. De vreemdeling wenschte het lijk wel eens te zien en toen hij er bij kwam, zei hij: ‘Die man is niet dood, ik zie wel kans om hem weer op de been te helpen. Laat mij maar een poosje met hem alleen.’

De familie verwijderde zich uit het vertrek en de deur werd gesloten. Eensklaps hoorden zij een hevigen slag. Het huis daverde en de deur vloog open. Allen spoedden zich de kamer binnen, maar het lijk en de student waren verdwenen en alleen de lijkdoeken lagen er nog.[4])

* * *

Lange jaren geleden leefde er op slot Ensebroeck onder *Neeritter* een Spaansche ridder, die wreed en hardvochtig was en om God noch gebod gaf.

Eens, dat hij als gewoonlijk met zijn vrienden aan het brassen was, kwam er een arme oude liereman langs het slot en speelde, zoo vroolijk en vlug als zijn stramme vingers het nog toelieten. De vrouw van den Spanjaard, een vrome dame, wierp hem uit het venster een zilverstukje toe.

Dat had de ridder gezien en om de vrouwe te tergen, liet hij den ouden liereman opsluiten in den duisteren, vochtigen kerker onder het slot. Daar bleef de oude man in ketenen geklonken, tot hij door ontbering uitgeput stierf; met zijn laatste woorden vervloekte hij den ridder en zijn slot.

Kort daarna stierf ook de vrouw van den ridder. Nu kende zijn brassen geen einde meer en in minder dan geen tijd had hij zijn geheele bezit er doorgebracht. Alleen het slot, niet veel meer dan een ruïne, restte hem nog. Geld om het gebouw te onderhouden, had hij niet meer. 't Eene vertrek na 't andere werd onbewoonbaar en ten slotte restte hem niets dan de kerker, waarin de oude liereman gestorven was.

Eens, toen hij daar in dronkenschap den duivel tartte, verscheen Satan, wrong hem den nek om en voerde zijn ziel mee naar de hel. Dagen later vond men zijn lichaam door de honden aangevreten.

Van 't slot restte weldra niets meer dan wat verzakte muurbrokken.

De vloek van den liereman was in vervulling gegaan.[3])

De Spaansche ridder, die er in de sage zoo slecht afkomt, zou don Gabriel d'Ivorra zijn, die 't in 1632 door dapperheid en beleid tot hopman bracht.

Over de echtheid dezer sage, die zoo sprekend op Uhland's ‘Des Sängers Fluch’ gelijkt en door Jos Habets berijmd was, is veel te doen geweest. Het volksverhaal, zegt notaris Frissche, spreekt wel van heeren van Enzebroeck, die beruchte roovers en hartstochtelijke jagers waren, en bij gebrek aan wild hun schotvaardigheid beproefden op leidekkers en schepers op de heide, maar de sage, die Habets meedeelt, is hier onbekend.

* * *

Te *Spekholzerheide* zaten op een Zondag drie kerels onder de Hoogmis in de kroeg en wilden kaarten. Dat was ook gezelliger dan mishooren. De vierde man ontbrak echter en zoo konden zij geen partijtje maken. Zij hadden daar geweldig het land over in en vloekten als ketters.

Opeens kwam er een reiziger binnen en bestelde een borrel.

'Wilt gij een spelletje met ons doen?' vroegen de begeerige kaartliefhebbers.

'Waarom niet,' meende de vreemdeling en nam plaats aan tafel.

Terwijl de een de kaarten mengde en de andere het leitje wilde schoonmaken, om de punten aan te schrijven, stiet de laatste met zijn mouw het klodje krijt van de tafel en dit viel op den vloer in stukken. Maar toen hij zich bukte, onder de tafel, om het grootste van de klotjes krijt op te rapen, zag hij, dat de vreemde speler een paardenvoet had. Met een angstschreeuw sprong hij recht en riep: 'De duivel is los!' en teekende zich met een kruis.

Daar klonk een geweldige slag als van een kanonschot.

De tafel en de stoelen met de spelers, de kaarten en de borrels, alles werd omgeworpen. Toen de rook wat optrok, bleek de vreemdeling verdwenen. De solferachtige stank, dien hij achterliet, bewees voldoende, waar hij thuis hoorde.

Van dien dag aan is er op dat huis geen zegen meer geweest; de bewoners stierven er allen jong.[4])

* * *

Voordat de zaag bestond, zoo als wij die kennen, gebruikten de menschen een zaagblad zonder tanden.

Op zekeren dag waren er twee houtzagers aan het zagen geweest en hadden daarna wat rust genomen om hun half elfje te gebruiken.

De duivel, die er altijd op uit is, om het den menschen zoo lastig mogelijk te maken, was in dien tusschentijd op den balk gekropen en had het zaagblad van onder tot boven vol tanden gekerfd. Hij meende nu de zagers eens flink beet te hebben.

Toen de beide mannen hun half elfje naar binnen hadden gewerkt, hervatten zij hun arbeid weer, maar waren erg verwonderd, dat het nu zoo goed vlotte. Zij wilden toch wel eens weten, hoe dat kwam en bekeken nu hun werktuig eens wat nauwkeuriger en vonden de inkepingen.

Hoewel zij verbaasd te kijken stonden, wie hen dat kon hebben geleverd, vonden zij de vinding toch vernuftig en goed bedacht. Zij verbeterden haar nog wat door de tanden wat scherper te maken, en de zaag liet nu niets meer te wenschen over.

Maar de duivel, die dat had aangezien, vloog razend naar zijn schoonmoeder en verwenschte zijn lot een keer te meer, wijl alles wat hij deed, van een vloek in een zegen werd veranderd.[4])

* * *

Het was in den tijd, dat de menschen nog zoo slim niet waren, als op den dag van vandaag. Zij leefden nog eenvoudig en braaf en als ze moe waren van het werken, wisten ze niets beters te doen dan te bidden.

Dat had den duivel al lang verveeld, maar hij had tot dan toe nog niets geschikts kunnen vinden, om de menschen van die goede gewoonte af te brengen.

Nauwelijks was de tabak ontdekt en de pijp uitgevonden, of de duivel maakte van die nieuwigheid gebruik, om de menschen van het gebed af te leiden. Hij voorzag zich nu van tabak en een Gouwenaar en vermomde zich als een fijngekleeden heer. Zoo naderde hij, terwijl hij blauwe wolken tabaksdamp voor zich uitblies, een plaats, waar de arbeiders, onder den rusttijd, zaten te bidden en bleef daar staan, als om het gedane werk eens aan te zien.

Er werd hem al dra gevraagd, wat hij deed. ‘Dat zal ik u eens gauw vertellen,’ begon de duivel. ‘Ik rook en wil het u ook wel leeren, want het rooken verdrijft de zorgen; het geeft afleiding en de lange werkdag is veel gauwer om!

Nu leerde hij den arbeiders het rooken en deze werden er zoo verhekst op, dat zij het niet alleen deden na afloop van het werk, maar ook tijdens het werk zelf. Zij vonden, dat de vreemde wel gelijk had,

want vooral onder het werk vonden zij in hun pijpje smoken verlichting en afleiding.
Maar onder den schijn van een verlichting van den arbeid had de duivel hen toch al weer wat losser van hun geloof gemaakt en daar was het hem om te doen geweest.[4])

* * *

Een knecht van kasteel Hom ging met een mand wild naar het adellijk huis *Beegden*. Het werd al avond en plotseling hoorde hij vlak achter zich het trappelen van paardenhoeven en het rollen van raderen. Hij keek om en zag een deftige koets, getrokken door vier pikzwarte paarden met geweldig-groote vurige oogen. De schrik beving den knecht. In het rijtuig zaten twee heeren in het zwart met breedgerande, roodbevederde hoeden. En hij schrok nog heviger, toen hij zag, dat een van de heeren een paardenpoot had.

'Wil je mee rijden?' vroeg die heer.

'Dank u, mijnheer!' antwoordde de knecht. 'Het zou u straks te lastig zijn, om de paarden te doen stilhouden!' Hij vertrouwde dit zaakje niet en dankte voor de eer.

Maar wijl de andere heer ook aandrong, zette hij dan toch de zware mand met wild op het achterberd.

Opeens ging het toen in gestrekten galop vooruit. De paarden brieschten en bliezen vuur en de knecht moest loopen, wat hij loopen kon, om te trachten zijn mand te redden. Kort bij den 'Breulkuil' gekomen, gelukte hem dit, juist toen het rijtuig zich naar het weiland wendde en even later met een plons in den kuil reed. Een blauwe rook wolkte hevig op uit het riet, terwijl blauwe vlammen uit het water sloegen, dat siste en kookte, toen het rijtuig in de diepte wegzonk en ter helle voer.

Op het huis Beegden aangekomen, bemerkte de knecht, dat de helft van het wild uit de mand verdwenen was.[5])

Bronnen: Jacq. Cuypers in Maasgouw XV, blz. 5-6. 2) Welters, Limburgsche Legenden. II, blz. 49-50 (naar Collin de Plancy). 3) Idem, I, blz. 177-182 (Jos Habets). 4) Idem, II, blz. 61-63. 5) A.F.v. Beurden in Limburg XX, blz. 186. 6) Idem, in Limburg XXX, blz. 93.

Aanteekeningen: De duivel tracht zieltjes te winnen en deze met behulp van een met bloed geteekend contract voorgoed aan zich te binden. Hij helpt hen zoolang ze nog op aarde zijn - zoo lapte hij schoenen voor een schoenmaker *(Maastricht)* en maakte ameublementen voor een meubelmaker *(Maastricht)* - maar op een goeden dag komt hij om zijn loon, wringt zijn prooi den nek om en vliegt met 't zieltje naar de hel. Soms mislukt zijn opzet. De bedrogen duivel was reeds een zeer bekende en lachwekkende figuur in de Middeleeuwsche kluchten. Aan een man, die in een berucht speelhuis te *Heerlen* alles verloren had, bood hij een vat boordevol goud aan, die de speler hem over een jaar strijkmaatsvol terug moest geven, zoo niet, dan verspeelde hij zijn ziel. De speler streek toen eens over het vat, raapte de gevallen goudstukken op en zei: ‘hier is het vat al terug.’ De duivel was niet voldaan.
Een andermaal ontmoette Lucifer een visscher, wien juist het zevende kind geboren was en hij bood hem geld aan voor de ziel van zijn vrouw. De overeenkomst luidde: Wanneer de vrouw driemaal niezen zou en niemand zou zeggen ‘God zegene u’ dan behoorde ze den duivel. Op het doopmaal nieste de vrouw eenmaal, tweemaal, maar bij de derde maal opende het kind zijn mondje en zei: ‘God zegene u.’
(St. Pieter).
Vloekers en Zondagschenners zijn kolven naar Satan's hand. In *Maastricht* stiet hij de Groene, een dronken vloeker, in het water; een andere kerel uit *Maastricht*, die aan hetzelfde euvel mank ging, kreeg onderweg gezelschap van een heer die hem voortdurend tegensprak, zoodat hij nog meer ketterde. Toen hij zich echter bukte om zijn wandelstok, die gevallen was, op te rapen, zag hij dat de heer paardenpooten had, riep alle heiligen aan en was gered.
Iemand uit *IJzeren* verwenschte bij het kaartspel zijn tegenspeler naar den duivel en zijn moer. Satan kwam terstond, maar omdat er op de kamer daarboven een oud man zijn rozenkrans afbad, kon de duivel daar niet voorbij en moest zijn prooi loslaten.
Een jonge monnik, die in een tooverboek las, riep zoo zonder het te weten den duivel op, die hem vroeg: ‘Wat moet je van me?!’ Op aanraden van den prior gaf hij den duivel toen een kom met zaden te tellen en las onderwijl het boek van achteren naar voren. Hij was 't eerste klaar en de duivel ging van daar en van hem bleef niets dan stank.
Er is in de Limburgsche sagenwereld zelfs sprake van een afdaling in de hel. Een vrouw uit *Gulpen* kreeg daar, met behulp van St. Antonius, een kwitantie van haar gestorven huisbaas - -. (Kemp op div. plaatsen.)

2. De duivel als dier.

Te *Echt* werd vroeger door de opgeschoten jongens een spel gespeeld, dat munten werd genoemd of ook wel kruis en munt. Zij waren er zoo verhekst op, dat zij er soms den kerktijd voor verzuimden. De geestelijken waren er zeer tegen, maar de jongens stoorden zich daar weinig aan.

Tot op een Zondagmiddag onder het lof verscheidene van die snaken zich naar den pannenoven van den ouden Meyer hadden begeven, om daar naar hartelust te munten. Zij waren druk bezig en de centen klingelden dat het een aard had, toen er plotseling een zwarte kater verscheen met gloeiende oogen en zich onder een afgrijselijk gemiauw op het geld van het potje wierp.

De verschrikte jongens vluchtten, zoo gauw zij konden. Het voorval was spoedig bekend en na dien tijd was het met munten gedaan.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 62.
Aanteekeningen: Meestal verschijnt de duivel als een groote, zwarte hond. In die gedaante joeg hij te *Eijgelshoven* een Zondagschenner angst aan. Te *Gulpen* en te *Weert-Meerssen* loerde hij eerst als een hond, later als een vurig paard op een vloeker. Deze werd van schrik zwaar ziek en lag op sterven - toch durfde hij niet alles wat hij in zijn leven gedaan had te biechten. Toen hij daar eindelijk toe overging, vloog de duivel als een zwarte hond van onder het bed uit en door den muur. Het gat in den muur kon niet gedicht worden; steeds viel het metselwerk er uit, tot ten slotte een steen, die juist in het gat paste en door den pater gezegend was, hield. (Gulpen).
Als een groote zwarte hond hield Satan ook eiken nacht een knecht van een oliemolen te *Maastricht*, die een raren naam had, gezelschap.
Op *Hoensbroek* of *Amstenrade* had de heer een aap, die door een pater als den duivel werd ontmaskerd. Evenals in 't Middeleeuwsch exempel, waar de duivel als knecht bij een ridder diende, wachtte hij slechts op de gelegenheid dat zijn meester verzuimen zou dagelijks een klein gebedje uit te spreken.
Dat gebedje tot Maria redde ook een bankier uit *Maastricht*. Hier werd de duivel gedwongen het met bloed geteekende contract in de volle kerk terug te brengen. Hij verscheen daar in de gedaante van een groote vogel.
Op het landgoed de Heiligenberg te *Bunde* kwam hij als een zwarte raaf de ziel halen van een oude dame, die niets meer aan haar geloof deed. (Kemp, op div. plaatsen.)

3. Bezetenen.

Een arme vrouw had eens, gedurende den vasten, in het klooster ‘Wertet’*), dat in het graafschap Horn lag, een maat zout van ongeveer drie pond geleend. Eenige dagen vóór Paschen bracht zij het zout terug, maar geen drie, doch zes pond. Het scheen echter, dat het met dat zout niet in den haak was. Van dat oogenblik af vonden de nonnen in haar slaapkamers een menigte witte kogeltjes, ter grootte van een erwt en zoutachtig van smaak. Zij aten er niet van, want niemand wist, wat het was of van waar het kwam.

Niet lang daarna hoorde men hier en daar gekerm, als van een zieke; en in den nacht scheen het, dat dan die non en dan weer een andere, een of meer van de overigen aanmaande, om op te staan en een zieke zuster te helpen. Stonden de geroepenen echter op en gingen zij naar de zuster, van wie zij dachten, dat zij had geroepen, dan begrepen zij, door iets bedrogen te zijn; doch door wat, kon niemand zeggen.

Wilden de zusters wateren, dan werd haar plotseling het nachtmeubel ontrukt en ging alles over den vloer of in het bed. Sommigen van haar werden met de beenen uit het bed getrokken en over den grond gesleurd of zoo onder de voeten gekitteld, dat zij van het lachen in onmacht vielen. Anderen verging het nog erger; heele lappen vleesch werden haar uit het lichaam geknepen, de armen omgedraaid of den hals zoo gekeerd, dat het gelaat haar op den rug stond. Brood of andere spijzen konden zij niet tot zich nemen, want zij werden daarbij geplaagd door gedurig braken. Dan gaven zij een plas inktzwart vocht op, hoewel zij sedert zes weken zoo goed als niets gegeten hadden. Dat vocht was zoo bitter en scherp, dat 't de lippen geheel verbrandde. Soms bracht de duivel haar in levensgevaar, want niet zelden hief hij de nonnen een manslengte van den vloer en liet ze dan neerkwakken.

Op zekeren dag kwamen eenige verwanten en kennissen van de

*) Vermoedelijk het klooster der Witte Vrouwen of Kanunnikessen van den H. Augustinus te *Weert,* dat in de Maasstraat stond en Maria Wijngaart heette.

zusters in het klooster, om hen wat op te beuren, maar nauwelijks zaten allen aan tafel, of meerdere van de bezoekers werden ruggelings op den grond getrokken. Een van de zusters werd in de hoogte geheven en, hoezeer ook alle aanwezigen haar vasthielden, opgetrokken en daarna zoo op den grond gesmeten, dat zij voor dood neerlag. Een tijdje later ontwaakte zij weer, als uit een diepen slaap en zonder eenig letsel. Even later begonnen eenigen van het gezelschap op de knieën rond te loopen, anderen klommen als katten in de boomen en roetsten weer even gemakkelijk en vlug naar beneden. En toen de abdis op zekeren dag met gravin Margaretha van Horn in gesprek was, kneep het haar zóó sterk in de heupen, dat zij het luid uitschreeuwde van pijn. Men droeg haar te bed, onderzocht de plek, waar zij geknepen was en bevond dat haar lichaam daar heelemaal blauw was.

Deze beproevingen duurden drie volle jaren. Nadien werd het waarschijnlijk stil gehouden, men hoorde er tenminste niets meer van.

Bronnen: Wolf, Deutsche Mârchen und Sagen, no 131. (Glimmiri, Collectaena, pag. 417 en Joh. Wier, Opera Omnia, I.). Zie ook Navorscher, 1910, blz. 118.
Aant.: Ook in dezen tijd doen verhalen van bezetenen onder het volk de ronde. Die bezetenen zijn meestal als heksen bekendstaande vrouwen, die waanzinnig worden, zooals een kaartlegster uit *Maastricht*, die op Calvariënberg stierf. Bij een bezeten man uit dezelfde stad, die door een priester werd verlost, vloog de duivel als een zwarte vleermuis uit zijn mond. (Kemp, blz. 103-104, 164-165).

4. Vrijmetselaars.

Volgens 't volksgeloof houden de vrijmetselaars 't met den duivel, die hun tijdens hun leven geld in overvloed geeft, maar na hun dood hun ziel meeneemt naar de hel.

Men hoort ook wel eens verhalen, dat de duivel hen den nek breekt wanneer hun tijd gekomen is.[1])

Iemand in *Maastricht* wilde vrijmetselaar worden en men liet hem dus binnen in de zaal, waar een Christusbeeld stond. Daar gaf men hem een bijl.

‘Zoo ge vrijmetselaar wilt worden,’ zei men hem, ‘moet ge dit beeld in duizend stukken slaan.’

Toen nam de man de bijl en hij sloeg het beeld, dat het in duizend stukken brak. Maar terwijl hij daar naar keek, vloeide het bloed uit de wonden van het beeld, het bloed van Christus, die voor ons geleden heeft.

De man was er zóó door getroffen, dat hij de bijl liet vallen, op de knieën zonk en God om vergeving vroeg.

Hij vertelde aan een ieder, die hij kende, wat hij had gedaan, liet af van den duivel en de vrijmetselaars en trachtte door een vroom en goed leven zijn heiligschennis te herstellen.[2])

Er wordt ook van de Maastrichtsche loge vertelt, dat de duivel er zich vertoond had in de gedaante van een lief kindje, met gouden krullen en gekleed in roze zijde.[3])

Bronnen: 1) Volksmond. 2) Zeer bekende sage, o.a. bij Jozef Cohen, Nederlandsche Sagen, II, blz. 124. 3) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 86.

5. Klokputten.

Toen Sint Wilbert hier de kerkjes zaaide, zette hij een kruis op de torenspitsen en daarop een haan als symbool van den morgen van 't christendom die de duistere machten overwon. En binnenin hing hij de klokbel die de vrijheid uitzong over heiden en bosschen.

Ge kunt begrijpen dat dit tegenstand uitlokte van den duivel en zijn trawantschap, de heksen.

Zoo gebeurde het dan ook dat die bende op wraak zon, toen men onderweg was met de klok voor den toren van Sevenum.

Van uit het Brabantsche vervoerde men die klok over Deurne door de ongebaande *Peel*wegen.

De weg was lang en de dag kort, want het liep tegen Kerstmis.

Zoo gebeurde het dan, dat men omstreeks middernacht genaderd was tot den Grootenberg, op de grens van het Brabantsche en het Limburgsche.

De heksen vierden juist hun Sabbath op den Grootenberg.

Men meent dat die een kuil gegraven hadden in het wagenspoor.

Het karwiel klikte op een gegeven oogenblik in dien kuil, waardoor de as brak.

In de krotsdennen rond de schaapskooi op den Grootenberg loerden de heksen op het verongelukte span.

De boeren die de klok vervoerden, togen naar Sevenum om een ander voertuig.

Een bleef er achter om te waken bij de klok en de gebroken kar.

Intusschen kwam de heksenbende te voorschijn. Ze trokken kar en klok met bewaker en al mee over het Peelvlak en 't stortte alles tezamen in het zwarte water van het *Soemeer*.

Men heeft er nooit naar durven visschen!

Maar elk jaar op Kerstnacht luidt de verdronken bewaker de klok in het meer. Menig scheper of eenzame reiziger heeft dien metaalklank gehoord.

Soms hoort men - als de Kerstnacht heel stil is - het klokgelui in de verafgelegen dorpen rondom.

Alsdan zijn er groote gebeurtenissen te wachten.
Maar eenmaal zal de klok opgedolven worden uit het Soemeer.
Alsdan zal den eersten kerktoren verrijzen in den drooggewORDen Peel![*)]
En meteen zal de laatste heks verdwijnen uit Peelland! Zoo zegt het Joannes van Leliëndaal.[1])

* * *

Tusschen *Thorn* en Kessenich ligt een groot moeras, het Vijverbroek, dat bij hoog water door de Maas overstroomd wordt.

Eeuwen geleden lag daar de stad Vijveren. Die stad verzonk op zekeren nacht, om den hoogmoed en de hoovaardij der poorters, met kerken en huizen en al in een waterkolk. Nog weet men te vertellen, dat de koeien er aan zilveren kettingen in de wei lagen en dat men er de paarden besloeg met vergulde hoefijzers en drenkte uit drinkbakken van marmer.

In het moer heeft men allerlei voorwerpen gevonden, die telkens nieuw voedsel gaven aan de oude sage: groote, bronzen zwaarden en zwaar-koperen potten, kleine hoefijzers en vlijmscherpe steenen messen, en eens, jaren terug, zag men bij heel laag water de spitsen van de torens.

In den Kerstnacht luidden de klokken uit die torens in de diepte van het Vijverbroek.

Weidende varkens wroetten eens vlak aan den oever een zware kerkklok los. De mare was al spoedig tot de omliggende plaatsen doorgedrongen en uit de stadjes Thorn, Kessenich en Neeritter kwamen de menschen geloopen naar het broek.

Niemand echter kon de vreemde opschriften aan de kroon der klok lezen. Zij stonden in zeer antieke letters, lang en smal en zoo dicht bijeen dat ze allen op elkaar geleken. Hier en daar stonden er kruisjes en puntjes tusschen.

Ieder wilde de klok graag binnen zijn muren zien en die van Thorn

*) Dit was de toren van *Helenaveen*.

begonnen alvast te trekken, maar ze konden de klok niet van haar plaats krijgen. Zoo ging het ook met die van Neeritter en bij de pogingen der Kessenichers, die er verwenschingen bij spraken, zonk ze nog dieper weg.

Ook de boertjes van Stamprooy hadden van de klok gehoord. Zij belegden een vergadering en de alleroudste inwoner, een man van bij de negentig, wist nog te vertellen, dat hij altijd gehoord had, dat die van Vijveren een der klokken van Stamprooy, die in hun stad gegoten was, niet hadden willen overgeven.

Dus besloten ze een poging te doen om de klok te lichten en zie, 't gelukte hen dadelijk. Binnen een paar uur was de klok al boven. Ze geleek volkomen op de kleinere klokken in den toren van hun dorp: 't was de oudere zuster.

Ze laadden de klok op een kar, met zes paarden bespannen, en voort ging het naar Stamprooy.

Het was wel de verloren klok, want toen men de grens van het dorpsgebied had overschreden, begonnen in den Stamprooyertoren de klokken van zelve te luiden, en de klok uit het Vijverbroek antwoordde met zware, ernstige tonen.[2])

* * *

In *Swolgen* was men bezig een groote klok in den toren te hijschen en dra hing ze op de stelling. Men had niet kunnen wachten tot ze gewijd was.

De duivel zat echter op den loer, als immer. 's Morgens vroeg, voor dag en dauw, kroop hij den toren in, en toen men de ongewijde klok begon te luiden, vloog hij ermee weg.

Dra werd ze hem te zwaar en ze plonsde uit zijn klauwen neer in den Klokkenkuil.[3])

* * *

De duivel, die macht heeft over ''t ongewijd' greep ook in een dorp bij *Beegden* een klok die te vroeg werd geluid.

Dadelijk vloog hij er al ‘brullend’ mee voort en wierp ze in den moerassigen poel die langs den weg van het kasteel Horn naar Beegden ligt. Sindsdien heet die poel de Breul- of Brulkuil.

Wie in den Kerstnacht een geldstuk midden in den kuil werpt, wekt de klok uit haar betoovering en hoort haar duidelijk luiden.[4])

* * *

In het Heizelaarsbroek te *Echt*, halfweg tusschen *Vernaai* en Oostrum in de Vlasrode en te *Hoensbroek* in de Horsten, tusschen de kerk en de Geleenbeek liggen ongedoopte klokken.

In den wonderen Kerstnacht, als de bijen zingen in hun korven, de dieren praten in den stal en de vlierboom bloeit, luiden zij tegelijk met de klokken van de dorpen rondom, die de geloovigen oproepen voor de nachtmis.

Maar ook als men een geldstuk in de diepte werpt, hoort men 't klokkengelui.[3])

In een stormachtigen najaarsnacht verdween een klok uit de kerk van *Horst* en nam nog een grooten hap uit den toren mee. Zeker was er bij het doopen een woordje overgeslagen, zonder dat een der omstanders het gemerkt had. Alleen de duivel had 't geweten.

Hij was 't die de klok in een van de zwarte poelen van het Peelvlak geworpen had, waar ze nu nog luidt in den Kerstnacht. De kerkganger, die op het geluid afgaat, raakt het pad bijster en zinkt weg in de moerassen. Dat is de wraak van Satan.[3])

* * *

Te *Haelen* in het Gemeentebroek zijn eenige zeer diepe kuilen. Een moedig zwemmer heeft eens getracht er de diepte van te peilen, maar hoeveel meters hij ook onder water dook, hij kon geen grond halen.

In die kuilen liggen verdronken klokken, die men er in vroegere tijden heeft laten zinken.

Aan eenige herders, die ze er uit wilden halen, was het eindelijk gelukt er een aan de oppervlakte van het water te hijschen.

Een van hen riep al vol blijdschap uit: ‘In Godsnaam wij hebben ze’, toen een ander antwoordde: ‘In Godsnaam of niet, wij hebben ze toch!’

Nauwelijks had hij dat gezegd, of de klok ontglipte aan hun handen en zonk nog dieper, dan ze eerst gelegen had.

Ze werd nooit meer gevonden.[3])

Bronnen: 1) Volksmond. Mededeeling van wijlen M.v.d. Mortel. 2) A.F. van Beurden, Uit het Limburgsche Volksleven, blz. 14-15. 3) H. Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 71-74. 4) A.F. van Beurden in Limburgs Jaarboek, XX, blz. 186.

IV. Mythologische Sagen.

De Daemonen der vier Elementen.

A. Aardgeesten.

1. Dwergen.

Op warme zomerdagen verschijnt de Houwvrouw boven de *Afferdsche* heide in de trillingen der heete lucht. Hoewel zij zelf onzichtbaar blijft, ziet men haar al maar drillend en draaiend door de lucht trekken en alles wat licht is opnemen in haar vaart dwars over den Schenckendijk tot zij gekomen is aan den Hussenberg of den Eerd. Daar rust zij uit, want zij is daar gekomen aan de woning van Aart met den grijzen baard, den koning der kabouters, die daar onder de aarde regeert met Wigant, den strooper, Wim den visscher en Wieland den smid, de hoofden van 't volk der alvermannetjes.

Vroeger werd er in den Eerd gewerkt en gesmeed, zoodat de rook uit de vossenpijpen en de dassengangen omhoog steeg, maar die tijd is lang voorbij. Er woont nog slechts een droevige rest van 't sluwe volkje.

Toch lachen ze soms nog dat het schatert als spechtenroep over de heide en zitten op den uitkijk, en als in maanlichte nachten de alven, die hun vrouwtjes zijn, boven de vennen hun lichte dansen uitvoeren bij t sjirpen der krekels, tusschen de vlugge hiplichtjes, zijn ze vroolijk te moede.

Nog bewaken ze trouw de hun toevertrouwde schatten, en hun gouden vorstenkroontjes en leeren elkaar de geheime eigenschappen van steen en plant.

Maar van den mensch willen zij niets meer weten, die is voor eeuwig hun vijand geworden.

Zij malen 's nachts niet meer voor een bord vol boonen het graan van den molenaar van Plees of poetsen voor wat kaas en eieren het koper, dat de luie dienstmeiden van den Schenckenhof voor hen buiten zetten. Die moeten nu al het werk zelf opknappen, sinds een van hen te nieuwsgierig is geweest.[1])

* * *

Gedurende den tachtigjarigen oorlog kwam het zoo vaak voor dat vreemde krijgslieden, al plunderend en roovend, door Limburg trokken, dat velen onder hun huizen onderaardsche schuilplaatsen en -gangen groeven, die men haagten noemde.[*)] Ze werden zoo aangelegd dat ze langs één kant in verbinding stonden met den waterput, zoodat de vluchtelingen altijd hun dorst konden lesschen. Na den vrede werd er niet meer naar de haagten omgekeken, velen stortten in en anderen werden dichtgeworpen. -

Op zekeren dag verspreidde zich echter het gerucht dat kleine menschen, men wist niet van waar afkomstig, hun intrek hadden genomen in de haagten van *Stein* en bij 's Haenenhof te *Geleen*, te *Reuver* en bij *Brunssum*.

Die vreemdelingen vreesden het daglicht, lieten zich aan niemand zien en meden alle verkeer met de menschen.

's Nachts alleen kwamen ze uit hun holen te voorschijn, om aan de huizen der buren potten en pannen te leen te vragen. Werden die buiten de deur gezet, dan waren de auvermannetjes in geen velden of wegen te bekennen, maar waren de buren weer in huis gegaan, dan kwamen ze het geleende halen, om het weer korten tijd later terug te bezorgen. Zij klopten dan tegen het venster en riepen: ‘Buurman, uw huisraad is terug. Onzen besten dank!’

Men vond alles altijd proper terug, ook wat de auvermannetjes vuil gekregen hadden.

*) Te Lutterade voerde er een uit de Groenstraat naar een put in de Geerstraat en een ander kwam bij een put in de heide uit. Omstreeks 1860 vond men bij Stein nog een haagt terug en haalde er zelfs potjes en huisraad uit te voorschijn.

Menige slordige huisvrouw maakte van die gelegenheid gebruik om 's Zondags met de blinkende potten en pannen te pronken die ze den avond tevoren aan de kabouters geleend had.

Wie goed voor hen was, kon er op rekenen ook door hen goed te worden behandeld. Ze konden gerust het werk laten liggen, de mannetjes zorgden wel, dat het gedaan werd.

De menschen echter, die de kabouters wilden bespieden of in hun haagten probeerden binnen te dringen, kwamen er slecht af.[2])

* * *

Aan de Maas te *Stein* liggen de bouwvallen van het oude slot, wier onderaardsche gangen en keldergewelven eens vol leven waren, in den tijd dat de aardmannetjes nog in Limburg verbleven.

De mannetjes sliepen overdag en eerst bij zonsondergang kwamen zij te voorschijn. Dan liepen ze in de huizen in de buurt rond om 't keukengerei te leenen, waarin ze dan onder den grond hun potje kookten. Ook melkten ze de koeien en wisten twist te stichten onder de meiden. Liep de twist zoo hoog, dat die elkaar te lijf gingen, dan hadden de duvelsche alvermannetjes pret. In de verte stonden ze te lachen dat ze schudden![3])

Ook in den Blomberg te *Geulle* hebben de auvermannetjes gewoond. Wanneer de menschen 's avonds naar bed gingen, hoorden ze buiten opeens zonderlinge stemmen roepen: ‘Ketelen! Ketelen!’ en werd er op de luiken geklopt. De bewoners haastten zich dan om potten en pannen buiten te zetten, die zij dan des morgens al héél vroeg terugvonden op de plaats, waar zij ze 's avonds hadden neergezet, maar nu blank geschuurd en blinkend gepoetst.

Te *Baarlo* vertoonde zich maar één enkel dwergje, die om cijns kwam en een looden schoen wilde hebben. Het sloeg altijd met een tinnen deksel op een tinnen kan, en riep dan maar steeds: ‘Stin! Stin!’[4])

Op de *Heerlerhei* ligt een Hetsemännekesberg. Ouden van dagen weten nog wel, dat vroeger met de kermis Zaterdag 's avonds al het koper- en tinnewerk buiten gezet werd. Voor een paar vlaaien, die er bij lagen, poetsten de männekes dan alles zoo schoon op, dat geen mensch 't hen kon verbeteren.

In de hei vindt men ook nog de putten, waar ze in begraven zijn, met de knookskens er nog in.[8])

Te *Maasbree* bleef in de achttiende eeuw, bij een brand die tweeen-twintig huizen in de asch legde, één huis temidden der afgebrande woningen overeind staan; daar had zelfs geen vlam aan gelekt.

Dat huis had, in den tijd dat er nog auvermannetjes in Limburg woonden, aan een man toebehoord, die gewoon was zijn huisraad en alles wat ze verder noodig hadden, aan het kleine volkje te leenen. Daarom was 't bij den brand gespaard gebleven.[3])

Ook in den Spekberg te *Steil*, waar men prae-historische vondsten heeft gedaan, huisden eertijds de aardmannetjes. Zij rookten er uit die aarden pijpjes, kort en dik van steel en met 'n kleinen kop, die men wel eens bij het uitbaggeren van grachten en bij zandafgravingen terugvindt.

Een zekere Hamans, die aan den voet van den berg woonde, kreeg eens de zotte gedachte om verschillende van die pijpjes te laten bakken en ze daarna heimelijk in den grond te stoppen, om ze later, onder getuigen, weer op te graven als de nalatenschap van de aardmannetjes. Hiermee nog niet tevreden, schreef hij een brochure over zijn ontdekking en liet die in 1832 drukken en verspreiden, tot de Belgische justitie ingreep en den pseudo-oudheidkundige een bekentenis ontlokte.[3])

* * *

Bij *Lerop* aan de Roer ligt de Hemelberg. Op zekeren dag, tusschen licht en donker, kwam boer Ties Ingeveld langs den berg om voorbij den Hoverenhof naar Odiliënberg te gaan.

Hij zag in de verte een klein manneke door het veld loopen en verwonderde zich, dat een kind zoo flink stappen kon. 't Ventje kwam recht op Ties af, die den karreweg bleef volgen en toen 't vlak bij was, trok 't een klein aarden pijpke boven uit zijn wambuis en vroeg om een beetje tabak.

De boer haalde zijn tabaksbuil - een droge varkensblaas met lint omboord - te voorschijn en liet den kabouter het pijpken stoppen.

Terwijl die nu smakelijk rookte, kon hij hem eens van dichtbij opnemen. Het mannetje scheen niet jong meer, want het droeg een ringbaard en had grijze haren.

Boer en kabouter liepen samen een eindweegs op en praatten over koetjes en kalfjes.

't Bleek dat het mannetje in den Hemelberg woonde en op de vraag hoe oud hij wel was, luidde het antwoord: ‘Ik heb nog aan den toren van Schöndien[*)] gewerkt.’

Bij het afscheidnemen drukte hij den boer op het hart om vanavond nog maar eens een flinke pijp te rooken.

Dien avond stond de deur niet stil, want 't was uitgelekt dat Ties een ontmoeting met een kabouter gehad had en alleman wilde de tabak proeven. Nu dat kon. Ieder mocht zijn pijp stoppen uit den buil, die maar niet leeg werd, hoe men ook dampte.

Helaas, den volgenden dag bleek de buil, dien Ties voor alle zekerheid onder zijn hoofdkussen had bewaard, heelemaal leeg te zijn.[5])

* * *

De kabouters worden in de sagen vaak vereenzelvigd met onze voorouders. In de heuvels waar zij woonden, vindt men prae-historische voorwerpen en de gedachte dat zij in de haagten en onderaardsche kasteelgewelven verbleven, kan men gemakkelijk verklaren door latere vondsten van keukengerei, die de menschen, die er zich in verborgen hielden, gebruikt hebben. De ouderwetsche pijpjes,

*) Een landhoeve uit de buurt.

die uit de 17e eeuw dateeren, zijn door de auvermannetjes gebruikt en ten slotte wordt ook de uitvinding der steenkool aan hen toegeschreven.

In hun haagten in den omtrek van Luik hadden de auvermannetjes een soort zwarte steen gevonden, die in brand geraakte wanneer hun houtvuur er mee in aanraking kwam. Daarom waren zij genoodzaakt, geen vuur meer in hun holen te ontsteken, maar 's nachts in de open lucht hun potje te koken.

Bij het vuurmaken in hun haagten, waardoor de zwarte steen ontvlamde, hadden de slimme kabouters al dadelijk begrepen, dat deze steen brandbare stoffen bevatte, waardoor ze beter en langer zou branden dan hout.

Daarom haalden ze 's nachts die zwarte steenen naar boven, om op de heuvels een vuur aan te leggen, - dit hadden de dorpsbewoners uit de verte gezien en ze kwamen er naar toe. De auvermannetjes vluchtten als gewoonlijk bij hun nadering en zoo zagen de menschen voor 't eerst de brandende, zwarte steenen en gebruikten ze voortaan ook om den haard aan te houden.[2])

* * *

Bij *Bunde* aan het einde van de eenzame, drassige Pas ligt in een wei de Averput.

Heel, heel lang geleden woonde er op een van de kasteelen in den omtrek een woeste ridder. Met zijn vierspan vurige, gitzwarte paarden reed hij in vliegenden galop over berg en dal, door weiden en velden, door moerassen en holle wegen. Geen bergkant was hem te steil, geen water te breed, geen moeras te diep. Zoo kwam hij eens hier aan den berg....

Vóór hem de plotseling dalende afhang en daaronder het zuigende veen.

Hij lachte er mee.

Vloekend hitste hij zijn paarden aan en schreeuwde: ‘Vooruit! In naam van den duivel!’

De dieren vlogen den berg af, over heg en struik, over water en zand, over greppels en heuvels, tot.... opeens de ruiter met zijn vierspan verdween in den bodemloozen Averput....

Eenige dagen later vond men zijn lijk in de Maas. En de gouden koets met de vier vurige paarden?.... de avermannetjes hebben die nu en die kunt ge er in zien zitten iederen nacht voor ze ermee in dien put verdwijnen.[4])

* * *

Op een hoeve te Doenrade onder *Oirsbeek* was men gewoon rijstepap voor de auvermannetjes te koken en 's nachts voor hen klaar te zetten.

Op 'n kwaaien dag wilde de knecht eens een grap met de ventjes uithalen en inplaats van brokken peperkoek, stopte hij versleten leeren lappen in den pot, die op het vuur stond.

Daarna ging hij gnuivend boven het dampgat op den zolder liggen om den maaltijd van de kabouters te bespieden.

De kleine gasten kwamen en aten, maar het scheen hen niet recht te smaken.

‘Wat zijn die brokken hard vandaag!’ riep een van hen.

‘Wel,’ zei een ander, ‘dat is een poets van den knecht. Daar zit ie. Blaas 'm het licht uit!’

Den anderen dag was de grappige knecht een oog kwijt.[3])

* * *

Te *Meerssen* werd er 's avonds altijd op de ruiten geklopt. Dat deden de auvermannetjes. Ze riepen daarbij: ‘Leent me dit, leent me dat!’ Ze vroegen meestal kookgerei. De menschen moesten gebruikte ketels, potten en pannen buiten zetten en dan kwamen de ventjes ze halen.

's Morgens vonden de bewoners alles weer, goed schoongemaakt en blinkend gepoetst, terug.

Iemand, die er het fijne van wilde weten, keek eens op een avond, toen er buiten weer zoo'n ventje riep ‘leen me dit, leen me dat,’ door het sleutelgat. Toen werd hem een oog uitgeblazen.[4])

* * *

De kabouters van den Reutberg te *Beegden*, lapten en knapten alles op wat men aan den voet van den berg voor hen neerlegde, mits men er een bordje rijstepap of een andere lekkernij bij zette.

Hun kleeren waren van veelkleurige lappen samengeflikt en daarom had de vrouw van schoenmaker Puts meelij met hen. Op zekeren dag legde zij stillekens een pakje met heel kleine kleeren bij den Reutberg neer.

De mannetjes kwamen te voorschijn, maakten 't pakje open en trokken direct de nieuwe kleeren aan:

Nu zijn we weer mannekes, knap en fijn,
Waarom nog langer knoeiers zijn?!

zongen ze.

Sedert dien dag heeft men de kabouters niet meer teruggezien.[5])

* * *

Ook elders gaat het verhaal dat de auvermannetjes voor goed vertrokken zijn.

Bij het aanleggen van werken tot wering van de overstroomingen van de Maas te *Echt*, zijn zij daar uit hun spelonken gevlucht.

In den Sint Pietersberg bij *Maastricht* zijn ze verdwenen sinds men nieuwe werken ondernam in de mergelgroeven.[4]) Op Rivieren, buiten de stad, stond vroeger een groote ketel, die heelemaal gevuld was met de knookskens van aardmannetjes, die men in de groeven gevonden had.[6])

* * *

Toen te *Geulle* voor den eersten keer des avonds de angelusklok luidde, werd er uit den Blomberg een akelig gejammer en gekerm

vernomen. De hééle voorste helling van den berg scheurde af en schoof met een donderend geweld naar beneden. Uit den baaierd van zand, leem en slijk kwam er een heldere beek gekronkeld. De menschen, die dat zagen gebeuren en het aan een wonder toeschreven, noemden haar de 'Heilige Beek'. Ze heeft dien naam nog en alles wat in die beek valt, wordt overtrokken met een korstje fijne kalk. Men wil, dat die kalk nog afkomstig is van de onderaardsche woningen van de auvermannetjes.

Nadat de auvermannetjes, die het luiden van de klokken niet konden verdragen, door dat luiden en het instorten van een gedeelte van den Blomberg uit hun onderaardsche woningen waren weggevlucht, trokken zij de Maas over naar de Limburgsche Kempen.

De veerman, die juist met zijn pont op de Maas lag, hoorde dadelijk na het avondluiden, duidelijk roepen: 'Vaar mij over! Vaar mij over!' Hij zag echter niemand. Als gedreven door een onbekende macht, die hij niet kon weerstaan, stiet hij toch van wal, ofschoon zijn bootje leeg scheen. Eerst toen hij goed en wel voer, merkte hij, dat zijn scheepje geladen was en wel zoo zwaar, dat hij midden op de Maas dacht met bootje en al te zullen zinken; zoo dicht stond het water langs den rand van het kleine vaartuig.

Den volgenden dag vernam hij eerst, wat er met den Blomberg was gebeurd en nu begreep hij, dat hij de auvermannekes had overgezet.[4])

* * *

Te *Roggel* op den Krekelsberg woonde een stam kabouters. Ze deden niet het minste kwaad; wel kwamen ze 's nachts vaak potten en pannen leenen, maar die werden vóór de zon opkwam, weer blank geschuurd terugbezorgd. Men liet hen stil begaan, want ze hadden niet graag dat men hen nakeek en hun verrichtingen gadesloeg.

Dat ze verdwenen zijn, daar weten de kosters meer van, want die hebben de avondklok geluid en daar konden de ventjes nu eenmaal niet goed tegen.[3])

* * *

Waar de aardmannetjes óók gewoond hebben?! In den Pijpersberg te *Haelen* en bij ‘den Bisschop’, tusschen *Nunhem* en Heithuizen.

Te *Echt* woonden de ‘hövelemenkes’ op het Groenshöfke, en te *Hoensbroek*, waar nog de Auvermoerbeek aan hun verblijf herinnert, in den Auverberg.

Toen de Peelreuzen vertrokken waren, kozen de auvermenkes den Weverlosche berg als hun woonplaats, brachten er hun schatten naar toe en leefden er diep in hun ‘erd’ of krocht.[7])

Op den Ketelberg, een half uur gaans van *Venlo*, werden 's nachts vaak vuren gezien. Dat was ook 't werk van de kabouters.

Ten oosten van de stad kwamen ze, als 't angelus geluid werd, achter de groote kerk uit den grond op en dansten op de lunet Beerendonk.[3])

Bronnen: 1) A.F. van Beurden in Limburg's Jaarboek, XX, blz. 178-180. 2) Jos. Russel, De Auvermannetjes, blz. 19 vlg. 3) H. Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 29-31. 4) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 120-123. 5) Nederlandsche Volkskunde. Limburg, blz. 38-40 (Gerard Krekelberg). 6) 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 43. 7) A.F.v. Beurden in Limburg's Jaarboek, XXXI, blz. 113. 8) 't Daghet in den Oosten, V, blz. 69.

2. Reuzen.

Vroeger woonden er reuzen in de Peel. Ze konden er wonen, want ze stapten door de diepe zompen zonder dat hun dijen nat werden.

Ze hadden den Rijn en de Maas gegraven en lieten nu de menschjes voor hen ploegen, zaaien en oogsten; maar de grillige Maas zette een paar keer in het jaar de velden blank en dan was de oogst naar de knoppen.

Dat kon zoo niet duren en daarom beval de oude reus aan zijn zoons om de bedding van de Maas te verdiepen. De jongens namen hun spaden en begonnen te spitten dat 't een aard had. 's Avonds was het werk gedaan en konden zij naar huis terugkeeren, maar eerst krabden zij de kluiten, die aan hun klompen waren blijven hangen, op hun spaden af. Zoo ontstond de Weverlosche berg, die te Wellersloo bij *Venraay* eenzaam in het veld ligt.

Nadat de reuzen verdwenen waren, kon niemand hun werk onderhouden. De Maas stroomde weer over haar oevers heen en zij doet dat op den dag van vandaag nog.[1])

* * *

De Peelreus had vijf zonen: 't waren kerels als boomen. Zij lagen den heelen dag lui op hun rug in den diepen kuil tusschen de blinkende zandheuvels.

Eens wilde de oude reus weten, wie van hen wel de sterkste en flinkste was: een voor een moesten ze laten zien wat ze konden.

De eerste begon; hij dromde de donkere wolken tezamen als een herder zijn kudde schapen. De tweede deed daarop den donder rommelen langs den horizon, en zette de lucht met zijn bliksemstralen in vuur en vlam.

De derde zoon, die met den wind werkt, brulde in de schoorsteenen en joeg door de bosschen dat zware takken afknapten en jonge dennen als rietpluimen bogen. Na den vierde, die in dolle dansen door de lucht wervelde, dat alles mee omhoog draaide en zijn spoor achterliet

in de graanvelden, kwam eindelijk de beurt aan den jongsten zoon.

Voorzichtig blies hij - onder het daverend gelach der anderen - een heel klein vlammetje aan. Maar 't vlammetje groeide en groeide en opeens schoot het uit en joeg brullend door de droge heide.

En nu moest de drijver zijn regenwolken aanbrengen, de donderaar ze met zijn schichten doorboren en de windmaker met den danser tegenwind verwekken om het werk van den vuurman ongedaan te maken.

Zoo kreeg de jongste zoon den prijs van zijn vader, den Peelreus.[2])

* * *

‘In de kercke van O.L. Vrouw alhier (te *Maastricht*) ofte om wel te seggen in de plaetse over 't capittelhuys hangt een schouwerblatt van eenen Reus, welck in de kercke en de kelder onder het clockhuys is gevonden geweest, het selve sal omtrent een elle breed en hoog zijn.’[3])

Dit reuzenbeen zal wel een overblijfsel van een voorwereldlijk dier geweest zijn dat men in den berg gevonden heeft. Dergelijke curiositeiten werden in de Middeleeuwen wel meer in kerken gevonden. Ze dienden om het volk wegwijs te maken in Gods vreemde wereld - en gaven natuurlijk aanleiding tot sagenvorming, zooals uit het volgend vertelsel blijkt.

De reus - vertelt men in *Maastricht* - woonde op een berg met zijn dochter. Ze waren zoowat zoo groot als twee boomen opeen.

Hij had zijn dochter strikt verboden om ooit van den berg af te komen. Maar eens dat vader weg was, kon ze 't niet meer uithouden en ze daalde den berg af.

En ze zag daar beneden in 't veld kleine tikkelkes, die bewogen; 't waren de boeren met hun paarden.

‘Wel,’ dacht ze, ‘dat is me nu eens schoon speelgoed,’ en ze scharde ze allen in haar voorschoot. Toen de oude reus thuiskwam, had ze dat alles op tafel gezet en ze riep:

'Vader, zie eens wat schoon speelgoed.'

Maar de vader was braaf kwaad en hij liet haar al de boeren en paarden weer bijeen pakken en terugdragen.

En, gewillig als ze was, heeft zij ze ook weer op 't veld uitgeschud.[4])

In den St. Pietersberg woonden de mergelreuzen. Toen eens tijdens een instorting de barones van Dorpff met haar vier kinderen, den koetsier en de koets met vier paarden in de diepte verdween, vond men geen stukje terug van man en gespan: de mergelreuzen hadden alles en allen verslonden, zegt men in *Canne*.[5])

* * *

In het *Echterbosch* vindt men een vervaarlijk groote kuil, die door menschenhanden gemaakt is - de Reuzenkuil.

Toen Limburg nog door reuzen bewoond werd, zou hun koning gaan trouwen, en volgens 's lands gebruik moest hij met de aanstaande koningin zijn eigen woning in den grond uitgraven - want de reuzen woonden in den grond, net als de aardmannetjes.

Ze begonnen te graven van den morgen tot den avond, en zij hadden al tien jaar gewerkt zonder één woord met elkaar te wisselen, toen er een vogel voorbijvloog.

'Zie eens,' zei de toekomstige koningin, 'daar vliegt een kraai voorbij!'

''t Is geen kraai, 't is een spreeuw,' antwoordde de koning, 'werk maar door!'

En ze groeven verder.

Toen ze weer tien jaar gegraven hadden, zei de koningin: 'Ik geloof toch dat het een kraai was.'

'Kom, kom,' sprak de koning, 'je bent me te zeer een babbelaarster, met zoo'n vrouw kan ik niet trouwen.'

Daarom is de koning van de reuzen nooit getrouwd en bleef zijn paleis onvoltooid. De reuzen volgden het voorbeeld van hun koning, vonden alle vrouwen snapsters en trouwden niet. Zoo stierf het reuzengeslacht in Limburg uit.[6])

* * *

De herinnering aan reuzen werd vroeger levendig gehouden, doordat ze bij de ommegangen der gilden en bij processies meetrokken in den stoet.

Te Venlo waren het de stichters der stad: 'Vloeias en zijn wijf'. Bisschop d'Oignies wilde hen uit de processie weren, en men liet hen een tijdlang ver voorop trekken, tegen den zin der gilden.[7])

Eerst sinds 1747 verscheen 'Valuas de heiden' niet meer bij kerkelijke plechtigheden, wat een uitstekende maatregel moet zijn geweest, daar zijn verschijning aanstoot gaf. De burgers van Venlo behielden hem echter voor de vastenavondjool.

Te *Roermond* had men vroeger ook twee reuzen: St. Christoffel, de patroon der stad en zijn gezel 'Cuijkcephas met de lucht' (lantaarn). Hier kostte het nog meer moeite dan in Venlo om de dansende reuskens van de processie verre te houden. In 1749 nog kon op den eersten kermisdag de 'plechtige ommeganck' niet doorgaan, omdat er burgers van Roermond met de reuzen gereed stonden om mee te gaan.

Na dien tijd zag men Christoffel met zijn gezel niet meer in de processies, hij werd in koper gegoten en kreeg zijn vaste plaats op de hooge spits van den kerktoren, waar hij den Christus draagt, zooals hij dat bij zijn leven heeft gedaan.

Van den reus Cuijkcephas werd niets meer vernomen en ook zijn 'lucht' heeft men nooit meer terug kunnen vinden.[7])

Bronnen: 1) A.F. van Beurden in Limburg's Jaarboek, XXX, blz. 112-113. 2) A.F. van Beurden, Uit het Limburgsche Volksleven, blz. 30-32. 3) Maasgouw V, blz. 125 en Nedermaas XI, blz. 11. 4) 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 43. 5) Idem, XIX, blz. 185 en volksmond. 6) H. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 219-220 (mededeeling van Emile Seipgens). 7) Maasgouw, I, blz. 38-39 en A.F. van Beurden, id. blz. 32.

B. Watergeesten.

1. Nekkers.

De man met den haak wordt door alle Limburgsche kinderen gevreesd.

De meeste ouders hebben alleen maar zijn groene oogen onder water gezien. Hij grijpt de ongehoorzame kinderen, die te dicht bij het water komen met zijn haak en trekt ze naar de diepte.

Zij, die iets meer van hem zagen, weten dat hij zwart van huid is en de kinderen verdrinkt, zoodra hij ze aan zijn haak in het water heeft gesleurd. Daar zuigt hij hen het bloed uit en houdt hun zielen in omgekeerde kruiken gevangen. Die zielen worden verlost, als men de kruiken omstoot.

Soms verschijnt de waterman met een ruigen baard van waterplanten en een roode muts op de verwilderde haren.

Hij heeft ook wel eens gele zwemvliezen tusschen de teenen.

De verdronkenen, die hij gevangen houdt, moeten verward vlas spinnen, tot ze verlost worden.[1])

***

Een visscher ging Zondags uit visschen terwijl de klokken luidden voor de Hoogmis. 't Was een man uit *Haelen* en hij liet zijn bootje drijven op een der vijvers van het Gemeentebroek.

Plotseling had hij beet: een geweldig groote *snoek* was 't. Hij palmde hem in, langzaam maar zeker. Reeds kwam de kop, die met mos en

wier was begroeid, boven water. Juist stierf de laatste klokkegalm weg over de vijvers.

Toen trok de visch en hij trok met de kracht van zeven mannen. De hengel stond gespannen als een boog.

De man moest mee, voet voor voet, tot den uitersten rand van het schuitje en loslaten kon hij niet. Toen riep hij in doodsangst de heiligen aan, de hengel gleed uit zijn hand. Hij was gered.

Sindsdien heeft hij 's Zondags nooit meer de mis verzuimd.[3])

2. Meerminnen.

Daar was eens een knecht van 't kasteel, die ging met de twee kinderen wandelen langs den oever van de zee, en onderwege kwam hij een makker tegen en bleef daar wat mee staan praten, zonder erg te hebben op de kinderen.

Maar eensklaps bemerkt hij tot zijn schrik, dat de kinderen verdwenen zijn; hij roept en hij zoekt, en eindelijk vindt hij de kousen en schoenen der twee 'wichten' bij het water liggen.

Ge kunt denken dat hij ongerust was en nauwelijks naar het kasteel dorst terugkeeren. Maar eindelijk kwam hij 's avonds, moe gedwaald en gezocht, terug. Vader, moeder, knechten, meiden: alles ging op zoek, Maar 't was al tevergeefs.

's Anderendaags, als de mevrouw van 't kasteel al weenend langs het strand rondzwierf, kwam daar opeens een zeemeermin over 't water gezwommen, zingend dat het een lust was om te hooren.

'Wel,' zei ze tegen de mevrouw, 'waarom schreit ge toch zoo?' En daarop begon de moeder het droevig voorval uit te leggen.

'O! Dat is niets,' zei de zeemeermin, 'uw kinderen zijn goed, heel goed en ze vermaken zich wonderwel in mijn eigen kasteel.'

Toen de moeder dat hoorde, kunt ge denken dat ze vroeg om haar kinderen weer te krijgen, ten minste te mogen zien, maar neen, ze kon ongetroost naar huis terugkeeren.

Maar alle dagen ging ze toch naar het strand en alle dagen zag ze daar ook de zeemeermin.

Op zekeren dag had ze zoo lang en zoo dringend aangehouden, dat de zeemeermin haar over het water meedroeg om naar haar kinderen te gaan. En 't werd al gansch donker over het water toen ze eindelijk in de diepte der zee een licht ontwaarde. 't Was het paleis der zeemeermin: schoon als kristal, met licht aan alle vensters.

De zeemeermin bracht de mevrouw in een kamer en geleidde haar tot voor een glazen deur, waardoor ze een heelen troep kinderen vroolijk zag spelen.

De mevrouw mocht wel kijken maar niet binnengaan, en na lang allerlei kinderen bekeken te hebben, ontdekte zij toch eindelijk haar jongste, maar de tweede kon ze maar niet in het oog krijgen.

De moeder bleef sindsdien daar wonen in het onderzeesch kasteel en mocht alle dagen door het glazen venster gaan kijken. Den derden dag herkende ze ook haar oudsten zoon, die al even vroolijk aan het spelen was.

Zij vroeg toen of ze de kinderen mee naar huis mocht nemen, maar de zeemeermin wou niet. Eindelijk, na lang en gestadig aanhouden, zei dan toch de zeemeermin: ‘Ik zal u de kinderen teruggeven, maar dan moet ge me eerst een groot plezier doen!’

‘En wat plezier is dat?’ vroeg de mevrouw.

‘Gij zult mij,’ sprak de zeemeermin, ‘een mantel weven van uw eigen haren. Ziet hier een potje met vet, dat zal uw haar doen groeien.’

De mevrouw begon dan te werken en te weven en eindelijk gelukte het haar een halven mantel te maken. En zij weer terug naar de zeemeermin, klagend dat heur haar op was, en biddend en smeekend dat ze toch met een halven mantel tevreden zou zijn.

Maar de meermin was niet tevreden.

De mevrouw ging weer terug naar huis en wachtte tot heur haar weer bijgegroeid was, en smeerde 't alle dagen zorgvuldig met het vet uit het potteken.

En eindelijk, na lange jaren, goddank! daar was de mantel af.

De zeemeermin was tevreden over haar werk en de twee kinderen werden geroepen.

De meermin liet toen een schoone koets komen, spande er twee andere meerminnen voor en voerde mevrouw met haar beide kinderen over het water weer naar huis.

***

Hoewel 't vertelsel van de zeemeermin een sprookje is, werd het toch op deze plaats opgenomen. 't Is zoo curieus, nietwaar, een meermin in de Limburgsche vertelselwereld.

Men kende er haar van de kermissen, waar ze springlevend, half vrouw-half visch, werd vertoond, maar ook van windwijzers, uithangborden en huisraad, want de meerminnen zijn een welkom ornament in de sierkunst.

Bronnen: 1) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 259. 2) 't Daghet in den Oosten, VIII, blz. 87-88 (uit het Zuiden van Limburg).

C. Vuurgeesten.

1. Vuurmannen.

Als de gure herfstwind in donkere avonden over de heidevelden raast, dan gebeurt het soms dat de gloeige man door de lucht rijdt.

Dan strijkt hij neer op de daken der hoefkes en geeselt de schoorsteenen met vurige kettingen.

Wee u dan, als gij of uw voorouders den landmeter omgekocht hebben om uw aangelog kleiner te meten als het inderdaad is.

Want dan kan het geschieden dat uw schoorsteen wordt stuk gegeeseld, zoodat het puin door de wijde schouw op den vuurherd valt.

Dan wordt de vuurhaak gloeiend en zal voortaan vonken spatten als er den moespot aan te koken hangt.

Menig oog is blind gebrand door dien vonkenregen.

Soms komt de gloeige man zelfs in 't woonhuis.

Zorg dan, dat ge het bedgerei in uw slaapkoets goed over uw voorhoofd trekt.

Want anders kan het zijn dat hij u een brandmerk slaat met zijn vurigen ketting.

Ja, het is gebeurd dat hij iemand, die nieuwsgierig naar hem keek, den ketting in de hand drukte, en hem beval in zijn hemd het aangelog op te meten, net zoo lang tot de ware grootte gevonden was.

Aan de verbrande vingers kan men dan ten eeuwigen dage den grondschelm kennen.

Vroeger kwam dat vaak voor, maar thans hoort men er niet meer van.

Weet ge niet hoe die plaag uit het land verdwenen is?

Nou, dan zal ik het u eens vertellen.

Op zekeren keer gebeurde het dat de gloeige man per abuis bij den pastoor door de schouw kwam.

Toen deze het gerammel van den ketting op den steenen vloer hoorde, stond hij doodbedaard op, greep zijn brevier, sloeg zijn stool om, prevelde een gebed en zette de huisdeur wagenwijd open.

Onmiddellijk verdween de gloeige man door het deurgat in den donkeren nacht.

Een felle lichtstreep over de heide wees den weg van den vluchteling in de richting van het Peelvlak.

De grijze pastoor volgde die lichtstreep. De grond was warm door het sleepen van den vurigen ketting van Satan.

Omstreeks middernacht vond de gloeige man zijn weg versperd door het Soemeer (onder *Helenaveen*).

Hier achterhaalde hem de pastoor.

Deze sprak: ‘Duivel, ik heb lang gewacht op het oogenblik om je te ontmoeten. Ik wil niet langer dat je de menschen straft voor de zonden der voorouders. Daarom gebied ik je met je gloeienden wagen en vurigen ketting te storten in dit bodemloos meer, en alzoo voorgoed ter helle te varen.’

Sindsdien komt de gloeige niet weer.

's Morgens vond men den pastoor dood in zijn leunstoel zitten. De vermoeidheid van de Peelreis was te groot geweest voor den zwakken, ouden priester.

Nog jaren nadien kwamen de menschen uit verren omtrek bidden op het graf van hun weldoener.

Elken winter bloeien er witte leliën op zijn graf omtrent den dag dat hij stierf.

Om dien tijd bruist en schuimt het meer, zooals het bruiste en schuimde toen de vurige wagen en de gloeiende kettingen van den duivel in de diepte doofden.[1])

* * *

Van *Arcen* naar Velden trekt 's nachts om twaalf uur,
Een man, die, een hiplicht gelijk, straalt van vuur.

En als hij dus ronddwaalt, verneemt men gesteen.
Hij jammert: ‘Waar leg ik den gloeienden steen?’

Laat stil hem voorbijgaan, of 't gaat u niet goed,
Want reeds meer dan één ondervond zijne woed'.

Eens zei hem een snaak: ‘Maar leg hem dan weer
Waar gij hem ten onrecht gehaald heb, ter neer!’

De vuurman, zoo rap als het weerlicht, nu schoot
Ineens op hem aan, werd klein nu, dan groot.

Gelukkig had d'ander drie kruisen gemaakt,
Zoo niet, ware hij om het leven geraakt. -[2])

***

Boeren, die tijdens hun leven de grenssteenen verzet hebben of landmeters die valsch gemeten hebben, komen na hun dood terug om als vurige gedaanten op de plaats van hun misdrijf rond te dolen.

De schepenen van *Venraai* ontkwamen ook niet aan dat lot.

Bij de grensafbaking tusschen hun dorp en Bakel in Brabant hadden zij gezworen bij den Schepper hierboven, dat zij op Venraaischen grond stonden.

Zij hadden n.l. zand uit hun dorp in hun klompen laten loopen en onder hun petten scheppers (lepels) gelegd en zoo heel wat grond voor hun gemeente gewonnen.[3])

***

Jaren geleden vertoonde zich bij den ondersten Houtmolen dicht bij *Venlo* alle nachten een vuurman.

Hij eischte een cijns van de bevolking. De buurtbewoners moesten hem ieder jaar een kar zand, een paar blikken schoenen en zeven en een halve stuiver geven. Eens dat de knecht van den bovensten Houtmolen met kar en paard langs de plaats moest, waar de vuurman

zich meestal vertoonde, zag hij een gedaante boven op een van de heuvels staan.

Hij meende dat 't een vriend van hem was, dien ze wegens zijn omvang ‘den dikke’ noemden, en riep dan ook: ‘Hé, Dikke, geef 'ns wat vuur!’

Maar zijn woorden waren nog niet koud of de vuurman kwam op hem afgestormd. De knecht zag het gevaar en dreef zijn paard aan om te loopen wat het loopen kon en hij had bij den molen nog juist den tijd om van de kar te springen en de deur van de schuur in het slot te gooien.

Den volgenden morgen zag men op den buitenkant der deur een koolzwarte hand afgeteekend - het merkteeken van den vuurman.[2])

***

Langs de Maas, bij de vervallen schans Contelmo onder *Echt*, gaat elken nacht, in lichtelaaie vlammen, den vuurman om.

Fluit men hem, dan komt hij op je af. Velen, die hem gefloten hebben, konden niet te snel loopen en de deur van hun huis niet te haastig voor hem sluiten, want den anderen morgen vond men den afdruk van de gloeiende hand, waarmee hij naar hen geslagen had, in de deur gebrand.[2])

Dit wordt ook verteld van den vuurman die den Haarderdijk volgt van *Borgharen* tot voorbij Limmel, van dengeen die te *Geulle* door de Waalze dwaalt en van vele anderen.

Een andere vuurman loopt in de Bergerstraat bij slot Schoenmaekers te *Amby*.

***

Op de boerderij van M. te *Einighausen* zei een van de knechts eens: ‘Zal ik 'ns op den “vuurmaan” fluiten?’ De een ried 't hem af, de ander moedigde hem aan, maar 't slot was dat Driek 't raam opende en in de verte een rood licht boven de hei zag. - Twee vin-

gers tusschen de tanden, een schril en snerpend geluid. Onmiddellijk sloot hij voorzichtigheidshalve raam en luik. Geen vijf seconden later daverde een zware slag op de deur, als gaf een paard 'n hevigen trap tegen een houten beschot.

Den volgenden ochtend stond een diepe indeuking, in den vorm van een hoefijzer, in 't midden van de deur. Dat was het werk van den ‘vuurmaan’.[5])

Bronnen: 1) Volksmond. Mededeeling van wijlen M.v.d. Mortel. 2) H. Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 31-33, 38. 3) Volksmond. Zie ook Kleyntjes en Knippenberg, Brabantsche Sagen, blz. 5-8. 4) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 316. 5) Jef Notermans in de Nedermaas, VIII, blz. 72.

Aanteekening: Vuurmannen verschijnen immer in de omgeving van urnenvelden, die vaak op dorps- en markegrenzen blijken te liggen, want de plaats waar de gevreesde voorouders rusten is vanouds een oord van verschrikking geweest, een plaats die men in den nacht zoo goed mogelijk vermeed, een onbebouwd niemandsland.

De vuurman, voor goed verbonden aan het oude doodenveld, kan niet verlost worden.... tenzij door den archaeoloog. Hoort ge ergens vertellen dat een bepaald iemand vuurman is (als op de Veluwe “Gloeiende Gerrit”, een negentiende eeuwsche brandstichter en moordenaar)’ wees ervan verzekerd, dat hij de naamlooze ‘vuurman’, die er sinds eeuwen en eeuwen doolde, verving. De vuurman van de Bergerstraat te *Amby* werd verlost door een metselaar uit het dorp, die hem om vuur vroeg. De metselaar kreeg het vuur en doolt sindsdien in zijn plaats rond.

2. Dwaallichten, Vuurbollen en Dondersteenen.

De zieltjes van ongedoopte kinderen vertoonen zich als dwaallichten boven de moerassen van 't Heizelaarsbroek te *Echt*. Ze moeten daar zoolang, elken nacht, rondzweven, tot ze iemand gevonden hebben die hen doopen wil in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Dan eerst zijn ze verlost.

't Is geen gemakkelijk werk om de dwaallichten te doopen. Op zekeren avond lokten ze te *Baarloo* een priester mee en vroegen hem hen te verlossen. Hij was daar den heelen nacht mee doende, en toen allen gedoopt waren, stierf hij.[1])

Ook werden dwaallichten gezien in den Pas, een moerassig land tusschen Geulle en *Bunde*.

***

Tegen het einde van de maand Januari en in het begin van de maand Februari 1663 vielen er te *Heer*, terwijl er dichte nevels hingen, verschillende vuurbollen uit den hemel.

Velen hebben dit gezien. Soms was 't of een straal van vlammend vuur in den vorm van een rossig-vurige roede uit de lucht schoot.

De vuurbollen vlogen door een graanmijt zonder brand te stichten.[2])

'n Duidelijk voorbeeld dat vuurbollen ook als daemonen beschouwd worden, geeft de volgende sage.

Te *Beek* diende een Maastrichter meisje bij een brikkenbakkersbaas om op de kinderen te passen. Op een avond ging zij de deur uit om nog een boodschap te doen, toen zij héél in de verte een vuurbol in het veld zag ‘staan’.

Eer ze nog drie passen gedaan had, kwam de vuurbol op haar af en wel zóó snel, dat zij nauwelijks den tijd had, gauw naar binnen te loopen en de deur dicht te slaan.

Den volgenden morgen bemerkte men dat de deur gedeeltelijk verschroeid was.[3])

Zooals men ziet gedraagt deze vuurbol zich precies als de vuurman, die ieder die hem uitdaagt, achtervolgt en zijn spoor op de deur achterlaat, als de vluchteling ontkomt.

Vuurkogels zijn draken, die hier of daar in een huis vallen en geluk brengen, heet het elders.

***

Wie een dondersteen vindt en dien bewaart, is voor het inslaan van den bliksem gevrijwaard. Als men hem op een plat bord legt, begint hij, tegen dat er onweer op til is, vanzelf te draaien.

Te *Canne* en omstreken, waar veel mergelgroeven zijn, vindt men die steenen in overvloed. De kinderen spelen er wel mee. Oude menschen vertellen dat ze er wel gevonden hebben in de wilgeboomen, die langs 't riviertje de Geer groeiden.[4])

Primitieve heidenen zagen in het onweer een daemon, die dondersteenen wierp; in het meer uitgewerkte godenstelsel der latere Germanen was de daemon een god geworden: Donar, die den vruchtbaar makenden regen bracht.

Na de kerstening onzer voorouders werd het onweer op rekening van den duivel gesteld.

In de volgende sage vindt men nog het overoude geloof aan den onweersdaemon terug.

Het was vroeger gewoonte te *Mechelen-Wittem* om als de heide bloeide de bijen te vervoeren naar het Hohe Venn in den Eifel.

Eens ontmoette een bijenhouder uit Epen daar midden in het heideland een heel hooge, magere gestalte met verwilderd lang haar en een woesten baard, die meer een geest dan een mensch geleek.

De bijenhouder zocht dien vreemde te vermijden, maar deze sneed hem telkens den pas af met zijn lange beenen. De doodsbange Epenaar was dus wel verplicht den onbekende, die hem vroeg waar hij vandaan kwam, te antwoorden.

Toen hij hoorde, dat de bijenhouder uit Epe kwam, hernam de

vreemdeling: ‘Daar ben ik, gelijk overal in de buurt, goed bekend. Wij zijn er gisteren nog met den donder naar toe geweest en als men de klok van St. Paulus - de patroon der kerk - niet had geluid, hadden wij er alles ten gronde gericht.’

Zoo begreep de bijenhouder dat hij met den onweersgeest sprak.

Deze sage dankt mede zijn oorsprong aan het feit, dat zeer veel onweders uit de richting van het Hohe Venn komen opzetten.[3])

Bronnen: 1) Volksmond. Zie ook Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 217. 2) Maasgouw, XXXXII. 3) P. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 198. 217. 4) A. Harou in 't Daghet in den Oosten, XIX, blz. 95.

D. Luchtgeesten.

1. De Wilde Jacht.

Si bliesen und gullen,
Vriesliche si hullen,
So dasz diu helle wagete,
Alse der tuvel da jagete.

zegt de Limburgsche dichter Henric van Veldeke, waaruit blijkt, dat de ontwikkelden in zijn tijd aan den duivel dachten, toen 't landvolk nog aan zijn oude begrippen vasthield en in den Wilden Jager Wodan zag.

Het gebruik om in de ‘dertien nachten’ na midwinterwende (van Kerstmis tot Driekoningen) graanbossen buiten te zetten voor Wodan's paard is verdwenen; maar in Munstergeleen, Beek en Doenrade zet de ouwerwetsche boer op Kerstnacht nog een kop haver buiten en die haver beschouwt hij als een geneesmiddel voor de croup van zijn paarden.[1])

***

Velen houden de wilde jacht voor een drom heksen, die op bezemstelen naar hun samenkomsten varen.

Anderen denken aan den Wilden Jager. In *Nederweert* heet hij ‘Hänske mit de hond’. Hij ontziet niemand. Het is dan ook geraden bij het naderen van de wilde jacht het midden van den weg te houden.

In de vroegere Spaansche dorpen van 't land van Valkenburg bidt men, als men de wilde jacht hoort aankomen, 't Sint Jans Evangelieke, om zich daartegen te beschermen. Men doet dit bij voorkeur op kruiswegen.[2])

***

Op z'ne zwarte jeug weer de wille jeeger dees nach
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
Met z'n wil broed en gezelle hiej langs oppe jach,
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
En es maane en haore van de peerd hunne start
In de kruun van de buim of hun tek zeen verward,
Dan daavert de sjtum van de pärdersj in 't rond
En krrraak! sjloon de peerd buim en tek oppe gront.
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
Sjtil toch kinger, sprik zacht,
Huöirt d'r neet dat gelach!
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
Dat is het gelach
Van de wil jach!
God bewaar òns dees nach!

De broed, wie de jeeger, geuf met loshangend hoar
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
En fladd'rende mantel heure klepper de spaor
Lioe! hoe! lioe hoe! jie! hoe! joe!
Ze lach en ze kichelt, ze joechelt, ze gilt,
Terwiel in heur voes ze den teugel vas hilt,
En springt met heur peerd z'op de panne van 't daak
Dan daavert het hoes en het schöddelt en kraak!
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
Sjtil toch kinger, sprik zach!
Huöirt d'r neet dat gelach!
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
Dat is het gelach
Van de wil jach!
God bewaar òns dees nach!

Zoi raos en zoi ros en zoi riedt hiël den nach
Lioe! hoe! lioe! hoe! jie! hoe! joe!
De jeeger, de broed, en de gansche wil jach
Lioe! hoe! lioe hoe! jie! hoe! joe!
Tot op 't les alles wiek veur 't leeg van den daag
Met köppig verzet en getweerg en geklaag

Versteeke de kwoij geiste zich weer in hun honk,
Dat nemes nog ontdek hät in sjpleet of sjpelonk.
Lioe! hoe! lioe hoe! jie! hoe! joe!
Op noe kinger en knech!
De wille jeeger is e'weg
Hoolaadrie, hoolaadrie, hie jie!
Noe ièrsj dank Heum gebrach
Dè veur de wil jach
Ons bewaard hät dees nach.[6])

***

Bij het kommandeurshuis van de Duitsche Orde te *Maastricht*, dat ongeveer stond waar nu de Kommandeurslaan is, bevond zich een paviljoen, dat bij de Maastrichtenaars bekend stond als het Paviljoen van de IJzeren Juffrouw. Deze ijzeren juffrouw was een foltertuig en werd gebruikt om vreemde, hooggeplaatste personen heimelijk uit den weg te ruimen, waarna hun lichamen in de Maas terechtkwamen, die met het water onder dat paviljoen in verbinding stond en zoo uit de stad werden gespoeld. De afgrijselijkste verhalen deden daarover vroeger de ronde en worden nog wel onder het volk verteld.[*)]

Op de plaats, waar vroeger dat paviljoen stond, raasde alle nachten de Wilde Jacht voorbij.

Héél oude menschen kunnen zich dat nog herinneren.[3])

***

Als de Wilde Jacht van de Maas uit de Meijerij over de zandige vlakte van de *Afferdsche* heide komt gevaren, eindigt zij meestal in de Blijenbeeker bosschen. Dan schetteren daar de jachthoorns en raast er het hitsend geroep van de jagers, tusschen het blaffen van de honden en het getrappel van de paarden.

Dat duurt tot de storm voorbij is; den volgenden dag kan men aan de gebroken stammen en afgerukte takken goed zien, welken weg de Wilde Jacht nam en waar haar tumult het grootst was.[3])

*) Zie bladzijde 17.

In stormnachten keeren de geesten van Lodewijk van Nassau en Hendrik, zijn broeder, terug naar de moerassen van de Mookerheide. Hun komst wekt de verzonken manschappen: weer klinken de hoorns, roffelen de trommen, brieschen de paarden en vloeken de soldaten. Dan jagen zij aan het hoofd van hun leger als de Wilde Jacht over de heide en dit zullen ze blijven doen zoolang de *Mookerhei* bestaat.[5])

Bronnen: 1) Limburg's Jaarboek, XXVIII, blz. 66. 2) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 110-111. 3) H. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 209 vlg. 4) A.F. van Beurden in Limburg's Jaarboek, XX, blz. 179. 5) Volksmond. 6) A. Wehrens in Eigen Volk, III, blz. 41.

2. Vurige Wagens. Spookwagens.

Op een Julidag van het jaar 1778 ging Jan van den Besjeshôf - een hoeve ongeveer een half uur van *Venlo* gelegen - met zijn knecht Helmes, een jongen uit Velden, naar de Heringsche hei om strooisel te hakken.

Daar het dien dag schroeiend heet was, gingen ze eerst om vijf uur in den middag van de hoeve weg, met het voornemen, tot diep in den avond door te werken; 't was dan ook al in de late uren, toen ze naar huis terugkeerden.

Aan de helling van den berg gekomen, bleven ze even uitrusten, want uit de verte luidde het klokje van den heremijt het angelus: 't liep tegen middernacht. Daarna daalden ze de helling af langs den hollen weg, die naar den dijk leidt, waaraan de Arenborg en Genraoi gelegen zijn.

Doodmoe van 't zware, eentonige werk stapten ze voort, zonder veel tegen elkaar te zeggen, toen Helmes voorbij Genraoi opeens een gedruisch in de lucht meende te hooren.

Hij greep den Besjesboer bij den arm en riep: ‘Baas, baas, kijk eens naar boven! Een vurige wagen met vier paarden ervoor en een mensch er in, die lammenteert!’

‘Jongen,’ zei Jan, ‘maak een kruis en bid een Onze Vader, opdat ons geen kwaad overkome. Ik weet, wie het is.’

Door angst gedreven en tot in de ziel geroerd door het lijden van den ongelukkige, die hun was verschenen, spoedden zij zich den dijk over naar den Ouden Straalschen weg, op de hielen gezeten, zoo meenden ze, door allerlei vreemde geesten en ander kwaad gespuis, waartegen het scherpste wapen en de grootste moed niets vermogen. Niet voor zij de kruin van de hooge linde van Besjeshof in het gezicht kregen, viel hen de schrik van het lijf en durfde Helmes aan zijn baas vragen, wie zij dan wel gezien hadden. ‘Zou het de man met zijn wagen zijn, waarvan Hoeberts Drik nog zoo lang niet geleden vertelde?’ vroeg hij. ‘Juist, jongen,’ antwoordde Jan, ‘hij was het, Hazenpoot, de schelm, die de loonen van de werklieden achterhield.

Nu is het te laat, maar Zondag hebben wij tijd, dan zal ik je die geschiedenis wel eens vertellen, want ik ken ze goed.'

En 's Zondags vertelde Jan:

In de eerste jaren na 1600 waren deze landen Spaansch en werden zij bestuurd door een aartshertogin, die haar zetel te Brussel had; als ze niet Bilke Clör of Eusenie heette, dan ben ik haar naam kwijt. Om de Hollanders, haar vijanden, die een winstgevenden handel met Duitschland dreven, afbreuk te doen en den handel en de scheepvaart op haar eigen gebied wat op te beuren, besloot zij een kanaal te doen graven van Rheinberg naar Venlo, om daarmee den Rijn te verbinden met de Maas.*)

Over het graven van het kanaal op Venlosch en Straalsch grondgebied stond een vreemde vent met een rooden baard en een krom been als opzichter. Hij werd in de wandeling Hazenpoot geheeten en was er op uit om onder alle mogelijke voorwendsels het loon van de werklieden in te houden tot profijt van zijn eigen zak. De daglooner, die daar tegen op kwam en zijn rechtmatig loon eischte, werd door den wacht van het werk, die heelemaal op de hand van Hazenpoot was, gegrepen en voor een dag op water en brood gezet. De menschen moesten zwaar werken en stonden dikwijls tot aan de knieën in de modder en in het water. Zij, die ziek werden en de koorts kregen, stuurde hij zonder hulp weg; ze werden aan de barmhartigheid van de goede menschen overgelaten. Zulk een handelwijze riep wraak voor Onzen-Lieven-Heer. Maar luister ook, wat er gebeurde. Beladen met de algemeene verachting, moest Hazenpoot zich uit de voeten maken en naar Brabant vluchten.

Verscheidene jaren later keerde een troep menschen uit Venlo op Kerstnacht naar huis terug. Zij hadden den nachtdienst bij de bruine paters bijgewoond en waren daartoe, door de bemoeiïngen van den schout aan de Helpoort uit- en ingelaten. Ter hoogte van het kanaal gekomen, sloeg hen opeens een warme gloed over het hoofd en toen ze naar boven keken, zagen zij een gloeienden wagen, met een man

*) In 1626 werd de eerste spade voor de Fossa Eugeniana in den grond gestoken en het werk met ijver op verschillende punten tegelijk begonnen.

erin, dien zij dadelijk herkenden als Hazenpoot en die de armen naar hen uitstak om ontferming. Die menschen waren zeer beangst en al biddend spoedden zij zich naar huis.

Korten tijd daarna hoorde men vertellen dat Hazenpoot, na zich te hebben bekeerd en al zijn geld en goed aan de armen te hebben gegeven, te Leuven gestorven was.

Dus héélemaal zal hij wel niet verloren gegaan zijn, maar dat is zeker, Helmes en ik hebben 't gezien, zijn straf is nog niet geleden. Hij rijdt nog altijd in zijn vurigen wagen door de lucht en wordt geschroeid en geblakerd tot hij aan de gerechtigheid voldaan zal hebben, als een waarschuwing voor ieder, die het zou durven bestaan, zijn voorbeeld na te volgen.[1])

Op den weg naar Meerloo, nabij de St. Anna's kapel te *Blitterswijk* waar later de hervormde pastorie is gebouwd, joeg elken avond om tien uur een snelrijdende, vurige wagen met vier witte paarden bespannen, al druisend en ruischend over den zandweg.[2])

Door het Ophovener veld onder *Echt* jaagt in stormige najaarsnachten een wagen, bespannen met zes vurige paarden, ratelend voort van het Slötje langs het dorp, zoodat men den volgenden morgen het diepe spoor dwars door de velden kan volgen.[3])

Ook te *Stein* weet men nog van een vurigen wagen. Daar leefde vroeger een heer op het slot, de schrik van zijn gelijken en de plaag van zijn onderhoorigen. Maar hij is door God gestraft en veroordeeld om 's nachts in een vurigen wagen te worden rondgereden langs alle plaatsen, waar hij zijn euvele daden bedreef.

Tegen één uur heeft hij zijn ronde gedaan en dan stort hij zich bij Elsloo met zijn wagen van boven den berg in de Maas. Blauwe vlammen en rook slaan uit de rivier op, het water sist en ziedt en sluit zich dan weer boven de verdoemde ziel.[4])

* * *

In den ‘Tempel’ te *Sittard* woonde een rijk man, Heldewé. Zijn kisten en kasten waren vol goud en hij reed altijd uit in een wagen bespannen met vier prachtige brieschende paarden. Zijn vrouw was jong gestorven en hij leefde nog alleen voor zijn beeldschoone dochter.

Toen hij van een verre reis, die maanden had geduurd, terugkeerde, miste hij bij zijn thuiskomst de verwelkoming van zijn dochter, waarvan hij zich zooveel had voorgesteld. De deuren en de vensters van zijn huis waren gesloten en niet één van zijn bedienden vertoonde zich. Toen hij binnentrad, vond hij zijn kisten en kasten opengebroken, zijn schatten geroofd en zijn dochter stervende aan de wonden, die de roovers haar hadden toegebracht.

Kort daarna verdween Heldewé uit het land. Hij werd niet meer levend weergezien, maar zijn geest keerde terug, en iederen nacht, tusschen twaalf en één uur, joeg zijn wagen zonder paarden van uit de lucht naar het Gruizenstraatje, waar zijn huis stond en bolderde dan daverend naar den steenweg voort. Dan bracht de vader een bezoek aan het graf van zijn dochter, om daarna weer met zijn wagen in de lucht te verdwijnen.[2])

* * *

Door het Sint Jansbosch (*Oud-Valkenburg*) reed een vroegere graaf van Schaloen in een groote, zwarte koets met vier zwarte paarden bespannen, terwijl een moor als lijfknecht achter op den bok zat. Dit was zijn straf, omdat hij zijn verplichtingen om jaarlijks de meien voor de bronk (processie) te geven en de arme communiekinderen te kleeden, niet nagekomen was.[5])

Waar vroeger de galg stond, onder *Brunssum*, rijdt bij stormweer een wagen vol menschen zonder kop. Hij maakt een beangstigend gedruisch, al raken de wielen den grond ook niet.[4])

Bronnen: 1) Limburg's Jaarboek, VIII, blz. 63-68. 2) H. Weltere, Limburgsche Legenden, II, blz. 32, 36-37. 3) Jos Habets, in Publications, LXI. 4) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 116, 225. 5) Volksmond.

3. Witte Juffers.

Drikus was op een vastenavonddinsdag naar het naburige Susteren geweest en had zich daar, bij zijn tante Seph, aan pannekoek en oud bier te goed gedaan, zoodat het wel elf uur in den avond was geworden, eer hij met een beneveld hoofd en wankele schreden naar de Horst terugkeerde.

Achter den Middelgraaf, de grensscheiding tusschen Susteren en *Echt* gekomen, sloeg hij, om den weg te bekorten, een voetpad in, dat hem binnen een kwartier door het Dort in de Horst zou brengen.

Reeds had Drikus meer dan een half uur geloopen en nog zag hij de hoeve in den helderen maneschijn niet voor zich opduiken. Hij doolde door hout- en struikgewas, verloor stilaan het begane pad en geraakte in het meest woeste gedeelte van het bosch. Uitgeput van vermoeidheid en misschien nog meer beneveld door het oudbruin van Susteren, legde hij zich neer onder een elkenboom en sliep spoedig in.

Hij kon daar nog niet zoo heel lang gelegen hebben, of er vielen hem drie eikels op den neus. Drikus werd wakker en hoewel hij zich verwonderde, dat er reeds in het voorjaar eikels van de boomen vielen, dutte hij weer in.

Daar klonken opeens van den Echter kerktoren twaalf zware klokslagen door de nachtelijke stilte. Drikus herkende den klank van die klok en was heel blij, dat hij niet al te ver van het dorp was afgedwaald. Dadelijk stond hij op, om op den klank af te gaan en zoo uit het bosch te geraken. Nauwelijks was hij heelemaal wakker, nadat hij zich den slaap uit de oogen had gewreven en was de laatste klokkenslag verstorven, of opeens zag Drikus in zijn nabijheid een blauw vuurtje ontvlammen.

Hij begon zich nog minder op zijn gemak te voelen, toen hij tevens een gerammel hoorde en zag, hoe een groote ketel op drie pooten kwam aangeloopen en zonder ergens aan te hangen, boven het vuur bleef zweven. Een tijdje daarna begon het uit den ketel te dampen en de stank, die ontsnapte, dwong Drikus verschillende keeren te niezen.

Daarna hoorde hij weer een ander geluid: het was of aan het eind van het bosch een felle wind opstak en bliksemsnel naderde: alle boomen sidderden en beefden. Drikus keek naar boven en zag nu, tot zijn nog grooteren schrik, langs de kruinen van de boomen een vurig gespan naderen. Twee zwarte bokken met vleermuisvlerken trokken een gloeienden wagen, waarin de gedaante van een juffrouw gehuld in een sneeuwwitten mantel zat. De vrouwelijke gedaante daalde statig bij den dampenden ketel neer en Drikus zag nu bij het schitterende licht van den wagen, dat hij op de bouwvallen van het 'Slotje' verdoold was.

Hij viel op de knieën en begon God aan te roepen. Opeens klonk er een 'zilver-fijne' stem: 'Weg van hier, oningewijd gemeen volk!' Drikus keek op en nu zag hij het witte spooksel voor zich staan. Het wierp den mantel weg. Een bloedrood kleed dekte de slanke gestalte der juffrouw en in haar handen droeg zij haar bloedend hoofd.

'Welk een vermetelheid!' sprak het hoofd. 'Zoo het uur van mijn macht nu had geslagen, zoudt gij uw roekeloosheid met uw hoofd moeten boeten!'

'Wat heb ik u gedaan,' vroeg Drikus stamelend, 'en wie zijt gij dan?'

'Ik ben,' antwoordde de juffer, 'de adellijke dame van dit kasteel, die hier door de Echtenaren, voordat zij voor de wapenen van keizer Maximiliaan deze sterkte des nachts moesten verlaten, werd vermoord. Ik werd zonder genade onthoofd, eer ik den tijd had, hier op aarde mijn rekening met den eeuwigen Rechter in orde te maken. Daarom vervolg ik hen tot in het laatste geslacht. Het is uw geluk, dat gij op een Dinsdag en niet op een Woensdag of op een Vrijdag hier zijt gekomen. Menig Echtenaar was niet zoo gelukkig, en als gij wilt weten, wat er van verscheidene menschen is geworden, die spoorloos uit Echt zijn verdwenen, ga dan maar eens in dien ketel kijken, daar liggen hun hoofden te braden.' En werkelijk toonde de juffrouw hem nu de hoofden van drie menschen, die hij goed gekend had, en over wier uiteinde allerlei geruchten in omloop waren.

'Maar,' vervolgde het hoofd van de rampzalige juffrouw, 'het is

misschien niet minder gelukkig voor mij, dat gij hier zijt; want verneem, dat ik vóór den oorlog al mijn geld en mijn juweelen in drie kisten onder den grond heb begraven. Vóór mijn sterven heb ik dit geheim niet kunnen openbaren en nu moet ik zoolang rondspoken op deze plaats tot er iemand den schat heeft opgegraven. Eerst dan zal ik verlost zijn. Kom, red mij,' smeekte de juffrouw zonder kop nu. 'Kom Dinsdag terug, breng een helper mee, maar één, steekt *brood* en *zout* bij u, doet een paar nieuwe klompen aan en hier op deze plaats - zij stak een berkenhoutje in den grond - zult gij met fonkelnieuwe spaden beginnen te graven. Op zeven voet diepte zitten de kisten. Doch ik bezweer u, spreekt geen woord onder uw arbeid, want dan zal al uw moeite tevergeefs zijn. De eerste kist is voor de armen; de tweede voor de kerk; maar de derde en zwaarste kunt ge samen deelen.'

Toen verdween het spook.

Het duurde Drikus te lang, eer het den volgenden Dinsdag was. Zijn zwager Hannes had zich bereid verklaard met hem mee te gaan. Op dien dag vertrokken de beide mannen, voorzien van brood en zout, met nieuwe klompen aan de voeten en nieuwe blinkende spaden op den rug. Nauwelijks had de klok van Echt twaalf uur geslagen of Drikus en Hannes begonnen onder een eerbiedig zwijgen te graven. Zij hadden al geruimen tijd gegraven, toen de spade van Hannes op iets stiet, dat een hol geluid van zich gaf. In zijn blijdschap riep hij nu: 'Drikus, daar zit de heks!' Maar nauwelijks had hij dit gezegd, of beiden hoorden in den grond een geluid van klingelende geldstukken, gevolgd door een zwaren plof. Het waren de kisten, die wel driemaal zoo diep, als ze eerst lagen, in den bodem zonken. De delvers gaven het graven verder op en vol spijt keerden zij naar huis terug. Sedert dien noodlottigen nacht heeft Hannes geen enkel goed woord meer uit zijn zwager Drikus kunnen krijgen.[1]

Achter kasteel Cortenbach te *Voerendaal* wandelt iederen nacht een juffer zonder kop, die eeuwen geleden onthoofd werd. Zij komt dan haar hoofd zoeken.

Merkt ze, dat ze gezien is, dan verandert ze zich in een wit konijn, dat op een zwarte kat rijdt. Wie haar dan durft aanraken, dien wordt den heelen arm opengescheurd.[2])

Te *St. Odiliënberg* wandelde vroeger omstreeks middernacht een juffrouw zonder kop over den dijk achter de kerk. Om klokslag twaalf uur stond ze altijd bij het vondertje, alsof ze op iemand wachtte.

Menschen, die naar Postberg of Overen moesten, maakten dan liever een omweg van een half uur, om haar maar niet te ontmoeten.[2]

In de Lange straat of Lingstraat aan den zoom van het Roekenbosch te *Blitterswijk* spoken des nachts twee witte juffers.

Soms verschrikken ze de paarden die voor de kar gespannen zijn, maken ze los en kantelen de kar om; maar ander kwaad doen ze niet.[1]

In de Kolverbeemden, tusschen *Eygelshoven* en Rimburg, heeft vroeger een kasteel gestaan, waarop een freule woonde: de Kolverjonkver.

Die jonkvrouw scheen niet te hebben geleefd zooals het behoorde, want na haar dood kwam zij spoken in de Kolverbeemden, die haar vroeger toebehoorden.

Zij vertoonde zich dan als een vurige gedaante, die soms tot over de boomen vloog.

Lui, die 's nachts fretteeren gingen, hebben haar vaak gezien.[2])

Heer Jan stierf en zijn zuster Philippine, die met den graaf van Vlaanderen was gehuwd, verkocht het hooge huis van *Valkenburg* en al de erflanden aan Reinard van Schönau (14 April 1353).

Toen de jongere zuster, Elisa, die de wijle droeg in een klooster aan den Rijn, dit vernam, sloeg haar de waanzin. Op een nacht ontvluchtte zij heimelijk het klooster en keerde terug naar het slot van Valkenburg.

'Leeg stond het grijze stamhuis op den heuvel die de vallei

bestreek en er ging een klagend zuchten door de toppen der dennen in het ronde. Dood waren de vensters nu, waarachter de bonte blijheid van het ridderlijk verleden eens zoo levendig geschitterd had.

- De wijde zalen stonden nu hol en leeg. Koud was de groote haard. Schuchter hield er de stilte wacht in alle hoeken en weerde angstig elk geluid. En er was niemand om den wind te weren en zijn misbaar. Het dorre herfstloof woei de vochte hallen binnen. Er hing een lucht in alle vertrekken als van een lijkenhuis.

- En meer en meer viel het dorrend boomengroen om het verlaten slot en bedekte het zwijgend slotplein. De verten verwijdden zich rondom en werden al maar ijler, stiller. Langs zijn vochte tinnen reefden de droeve, korte maanden van het zinkend jaar de zware zeilen hunner schemerige misten. Aan de kreunende pijnen van het bosch hing de nevel zijn rouw, die de vallei vervulde, en de winterstilte spon haar bleeken weemoed over het verlaten oord. Het was als een sprook van droefheid. Doch de loslatende waterdroppen vielen met een zacht gerucht als tranen neer, die ongeziene oogen geheimvol schreiden.

- Gingen boeren er voorbij, dan sloegen zij met bezorgdheid een kruis en blikten angstig op of zij de jonkvrouw niet zagen....

- Want door den killen burcht waarde Elisa van Valkenburg, tot den dood er haar verstarde, hurkend op den drempel van het dierbare vaderhuis.'

Sedert keerde haar geest 's nachts terug om het vaderlijk erfgoed te verdedigen en dwaalt zij in de gedaante van de 'joefrau zónder kop' door de ruïnen van het slot. Zij draagt daarbij een lampje, dat ge 's nachts tusschen twaalf en één kunt zien branden in het langwerpige gat in de oude omwalling van het kasteel op den Dwingel, boven het Jodenkerkhof.

En wanneer het over héél het Valkenburger land windstil is, bewegen zich in het spookuur de boomen op die plaats toch herhaaldelijk hevig en zuchten zij.[3])

* * *

De freule van 't slot te *Baarloo* had voor eeuwig trouw beloofd aan een jongen ridder, die met Lodewijk van Nassau mee zou trekken tegen de Spanjaarden. Voordat hij ging, liet hij als pand van trouw, de krijgskas in haar handen achter. Zij moest dien schat bewaken, tot hij weer zou keeren uit den slag en haar mee zou voeren naar zijn stamslot aan den Rijn.

Maar van den vreeselijken slag op de Mookerheide is geen der edelen weergekeerd. In de grondelooze moeren is ook de jonge ridder omgekomen.

- Geen oogwenk echter liet de slotjonkvrouw de hoop varen, dat de blonde ridder wederkwam. De schatten van den edelman begroef zij in de donkere kelderen van het slot, en zelf betrok zij de hoogste torenkamer, om hem het eerst te zien, als hij terug zou keeren.

- Zomer en winter kwam en keerde en jaren gingen heen, en nimmer kwam hij terug.

- In zijn plaats kwam na langen weedom eindelijk de dood.

- En toen zij stervend neerlag en ééns nog de blikken liet gaan over allen die er rondom haar waren, zocht zij hem nog, maar zag hem niet.

- 'Voor eeuwig,' fluisterde haar kranke stem en brak.

- En door de stille zalen van het slot, zooals het nu vereenzaamd en vergeten ligt onder de ranken der wilde rozen, waart nog altijd de geest der Groene Jonkvrouw, die den bruidschat van haar lief bewaakt, en wacht.[4])

* * *

Op het einde van de zestiende eeuw vond een vogelvrij verklaard jonker een schuilplaats in de herberg Onder de Linden te *Grubbenvorst*. Al spoedig werd hij verliefd op de dochter van de waardin en het meisje hield zich, of zij zijn liefde beantwoordde.

De jonker bezocht vaak de ruïne van het Gebroken Slot,[*)] vooral 's nachts bij helderen maneschijn.

*) Verwoest in 1586.

Terwijl hij weer eens om de ruïne dwaalde, hoorde hij op de Maas den gelijkmatigen slag van roeiriemen. Het maanlicht hielp hem twee gedaanten te herkennen, die uit het bootje aan wal stapten en even later het voetpad naar de ruïne insloegen. Het waren een jonge man en een jonge vrouw. Hij meende de stem van de laatste al gauw te herkennen. Het was de dochter uit de herberg, waar hij verblijf hield.

Hij hoorde den man het meisje verwijten doen, over haar vriendelijkheid ten opzichte van den vreemden jonker.

'Och,' vergoelijkte dat meisje, 'het moet je niet zoo hinderen, wanneer ik voor hem ook eens wat lief ben. Laat hem zoo wijs, als hij is. Hij blijft toch niet hier. Je weet toch, wat we elkaar hebben beloofd.'

Nu kon de jonker zich niet meer inhouden. Hij kwam uit zijn schuilhoek en verweet het meisje haar huichelarij. Al dadelijk kreeg hij van haar begeleider een slag voor het hoofd, dat hij achterover tuimelde en in een van de diepe krochten van de ruïne viel.

Het paar hoorde den doffen val van zijn lichaam. Zij bogen zich over de diepte heen en hoorden nu de stem van den jonker. Stervende vervloekte hij het meisje. Zij zou geen rust meer hebben in dit leven en na haar dood voor eeuwig om de plaats van het misdrijf moeten dolen.

De schrik joeg het meisje een koorts onder de leden en zij stierf reeds drie dagen later.

De vloek van den stervenden jonker is in vervulling gegaan.

De geest van de mooie dochter van de waardin 'Onder de Linden' dwaalt sedert als een witte juffer bij helder maanlicht in het spookuur door de ruïne van het Gebroken Slot.[1])

Bronnen: 1) H. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 182-186, 213 en II, blz. 27. 2) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 224. 3) Felix Rutten, Limburgsche Sagen, blz. 75-80. Zie ook het tooneelstuk van Betsy Perck, Th. Dorren, Het Kasteel van Valkenburg, blz. 47-48 en Pierre Kemp, id. blz. 224. 4) Felix Rutten, id. blz. 139-147.

4. Spoken.

a. Verzuimde Beloften.

Aan den Maaskant bij *Maastricht* staat ergens een huis, waar drie paardenkoppen bovenuit steken en zie hier waarom.

In dat huis woonde een weduwe, wier man niet lang geleden gestorven was, met haar twee dochters.

Eens werd de jongste dochter midden in den nacht wakker en zag door de gordijnen van haar bed heen een man in de kamer staan. Nieuwsgierig stak ze haar hoofd eens buiten 't bed en herkende haar gestorven vader.

Verschrikt maakte ze haar oudere zuster wakker, die herkende haar vader ook; hij stond midden in de kamer maar zei niets.

Den anderen dag vertelden ze het aan hun moeder, maar die zei dat ze gedroomd hadden, daar hun vader een goed christenmensch geweest was en nergens voor hoefde terug te komen.

De dochters geloofden 't dan zelf en gingen gerust slapen, maar toen dien nacht hun vader weer verscheen, wilden ze niet meer alleen slapen en moeder moest in de bedstede bij hen komen liggen.

Maar ziet, den derden nacht was 't zelfde spelleke aan den gang en de moeder kon er zich zelf van overtuigen.

Daags tevoren was de jongste dochter al bij den pastoor geweest, maar die zei dat hij zich niet kon ophouden met dien onzin; maar toen de moeder kwam begon hij er half aan te gelooven en hij zei tegen haar;

‘Als ge hem dezen nacht nog eens ziet, vraag hem dan wat hij hebben moet.’

Zoo gezegd, zoo gedaan; en de vader antwoordde dat er onder in de klokkekast een beugelken geld lag om een bedevaart, ik weet niet meer waarheen, te gaan doen.

De oudste dochter, die het geld al gevonden had en er stillekens een doek voor gekocht had, lag te zweeten van angst. Maar alles liep goed af: ze ging ook gauw naar den pastoor en vroeg om ander geld in de plaats te mogen leggen en dat werd toegestaan.

Als hij nu den nacht na de bedevaart weer terug kwam, vroeg de moeder of hij nu waarlijk verlost was en hij antwoordde: ‘Ja, zoo waarlijk als hier boven drie paarden aan 't harrewarren zijn!’

Ze stonden alle drie op en gingen zien wat er op zolder toch zoo'n laweit maakte en waarlijk, daar stonden de drie schoonste paarden van den stal samen te spelen.

Ziedaar, waarom er boven dat huis nog drie paardenkoppen uitsteken.[1])

* * *

Een meisje uit *Roggel* gaf een jongen man uit hetzelfde dorp het trouwwoord en zij beloofde een ton olie voor de Godslamp te schenken, indien zij haar woord niet gestand deed.

Zij kreeg echter al spoedig zin in een ander en trouwde hem; maar aan de vervulling van haar belofte dacht zij niet meer.

De dood kwam haar verrassen en zij nam de verplichting met zich in het graf. Dat gaf haar geen rust en 's nachts kwam zij terug om haar familie te smeeken om haar schuld aan de kerk te voldoen. Maar noch haar broers, noch haar zusters bekommerden zich om haar bede.

Daarop trof haar wraak hen met zulke plagen, dat de hardvochtige bloedverwanten, ten einde raad, een pater uit het kruisheerenklooster St. Elisabeth ontboden, die de ongelukkige geest naar den Gravenberg maande om daar tot het laatste oordeel diep in den berg geketend te verblijven.

Dikwijls hooren voorbijgangers haar klagen en zuchten, als zij hen toeroept: ‘Zij konden mij helpen, maar wilden niet.’[2])

Bronnen: 1) 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 14-15. 2) Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 55.

Aant.: Een meisje uit *Meerssen* verloste de schim van haar overleden vader door barrevoets en op water en brood naar Scherpenheuvel te gaan. Na de gelofte te hebben volbracht, leefde zij geen half jaar meer, want haar vader bad in den hemel zoo vurig voor haar, dat zij weldra stierf. Ditzelfde geschiedde met een vrouw, die ‘in 't Begien’ te *Kerkrade* een geest ontmoette en een verzuimde bedevaart volbracht.

Voor het volk is ‘het vagevuur’ niet een bepaalde plaats, maar een abstractie. De geesten dwalen op aarde rond, maar worden innerlijk door vlammen verteerd.

Als de verloste geest uit dankbaarheid een hand geeft aan haar verlosser, dan is deze hand als een hand van vuur. Daarom is het geraden om in zoo'n geval een zakdoek om je hand te wikkelen.

Dit deed ook een meisje uit *Meerssen*, die een spook gezien en verlost had door een maand lang elken dag een rozenhoedje te bidden.

Tot slot ging zij voor de arme ziel ter communie. Zoodra zij aan de communiebank zat, zagen de menschen haar plotseling een zakdoek te voorschijn halen, dien zij echter aanstonds liet vallen, daar zij in zwijm viel. Zij werd dadelijk buiten de kerk gedragen, maar toen men den zakdoek opraapte, stond daar een verkoolde hand in geprent. Dat was het teeken van den verloste.

Die zakdoek zou nog in de kerk van Meerssen te zien zijn.[3])

De mensch schept en vervormt de sagen en vertelt ze verder en de mensch is geen homo-economicus, geen in alle opzichten rationeel denkend en handelend wezen. Daarom kunnen wij van de volkskunde niet verwachten, wat wij bij de exacte wetenschappen eischen: de absolute wetmatigheid.

In een verhaal uit *Schaesberg* heeft de verteller zich vergist en de begrippen door elkaar gehaald. Er is sprake van een vuurman die verlost wordt, door een bedevaart naar Kevelaer, hetgeen een onmogelijkheid is (zie bladz. 232). Vervangen wij echter den ‘vuurman’ door een ‘geest’, dan hebben wij een sage die volkomen aansluit bij de anderen dezer reeks.

Een jongen uit *Vaals*, die zijn moeder op haar sterfbed beloofd had drie missen voor haar te laten lezen, en dit verzuimde, werd door haar geest vervolgd, die hem elken nacht naar huis vergezelde en hem onderweg links en rechts slagen in zijn gezicht gaf. De Witheeren wisten uit hem te krijgen wat er aan schortte; hij liet de missen lezen en zag de geest niet meer.

b. Verbannen geesten.

In de oudheid wilde men booze geesten voorgoed onschadelijk maken door ze te verbannen naar plaatsen, waar ze nog 't minste kwaad konden stichten: de onderwereld, de zee, 't hooggebergte of de woestijn.

In Limburg en Overijsel zijn 't vooral de moerassen en poelen, kolken en meertjes die men hen tot verder verblijf aanwijst; in Vlaanderen ‘maant’ men hen op zee.

* * *

Te Overhoven bij *Sittard* leefde een smid die in God noch gebod geloofde en om de kerkgangers te sarren elken Zondag onder de Hoogmis zoo hard mogelijk op het aambeeld in zijn smidse sloeg en daarbij vloekte als een ketter.

Na zijn dood kreeg hij zijn gerechte straf. Zijn geest keerde op aarde terug en elken nacht drukte hij zijn vurige hand in het aambeeld, zoodat 't den anderen morgen duidelijk te zien was.

Zijn familie was niet bijster op deze nachtelijke bezoeken gesteld en ging daarom te rade bij iemand, die verstand van zulke dingen had.

Die zei hun, dat de geest bezworen kon worden, mits men alle zeven jaar in een bepaalden nacht, op den Kollenberg aan het Duustergetske een paar ijzeren schoenen voor hem neerzette.

Eens kwam den Dol, een bekend landlooper uit Leyenbroek, 's nachts over den Kollenberg met zijn onafscheidelijken knuppel gewapend. Hoewel hij er den weg kende als in zijn eigen zak, dien nacht was er iets met dien ‘verwansjten Kolleberg’, en den Dol verdwaalde. Opeens begon het te waaien in het struikgewas, eerst zachtjes, dan hoe langer hoe harder.

Den Dol begreep dat de booze geest 't op hem gemunt had. Al vloekend omklemde hij zijn prengel en begon er in 't wilde weg mee

in 't rond te slaan, terwijl 't zweet hem langs 't gezicht gutste, maar tegen den geest kon hij het op den duur niet bolwerken en ten laatste viel hij ‘van z'ne cinter’.*)

Hoe lang hij zoo gelegen heeft, kon hij later niet zeggen, maar toen hij bijkwam hoorde hij 't kraaien van een haan en 't bassen van een hond. Op dat geluid ging hij af en 't was nog vroeg in den morgen, toen hij op de hoeve aan den voet van den berg aankwam.

‘Op het krehe van d'n haan,
Bin ich aangegaan,
En 't waor op 't gebel van den honjn,
Dat ich d'n hoaf weer vonjn’

rijmde hij, toen hij zijn avonturen van dien nacht had verteld.

Niemand twijfelde aan de waarheid van zijn woorden en men was er van overtuigd dat hij met dien Reubsaot (Rübenzahl) had gevochten.

Later eischte de geest van den Kollenberg meer dan een paar schoenen en de familie ging raad halen bij den pastoor.

‘Dat moet ge 'm niet geven,’ zei de oude priester, ‘ik zal wel zorgen, dat hij 't u niet meer lastig maakt. Bidt maar 'ns goed!’

Den nacht, dat de tol betaald moest worden, ging de pastoor naar den Kollenberg. Aan het Duustergetske bleef hij op den geest wachten en toen die om klokslag twaalf te voorschijn kwam, bande hij hem subiet naar het Wehrerveen en daar zit hij nog.[1])

Bronnen: 1) Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 37-38 en A Wehrens in Nedermaas, IX, blz. 167-169.
Aant.: Het bannen van geesten is niet ieders werk. De priester, die daarin slaagt, spant zich zoo in, dat het zweet hem langs het gezicht stroomt en dan heeft hij den geest nog een concessie moeten doen - elke honderd jaar mag deze één stap of één haneschree dichter bij het huis komen, waaruit hij verjaagd is.
Een timmerman uit *Gulpen*, die slecht geleefd had en na zijn dood 's nachts in

*) Dat overkwam ook een metselaar uit *Amby*, die op 't Wittevrouwenveld met een geest vocht.

de gedaante van een ruige, zwarte hond weer in zijn werkplaats verscheen, was nog moeilijker te bannen. Aan twee geestelijken verklaarde hij kortaf dat ze geen macht over hem hadden: de eene, omdat hij indertijd op college een pennemesje aan een kameraad had ontfutseld; de andere, omdat hij als kind een breinaald van de meid had weggenomen. Eerst den derde mocht het gelukken hem in den boschvijver te bannen.

Een geest, die het vee in een stal aan de Hoogebrugstraat te *Wijk* afranselde, wilde zich in 't eerst ook niet laten bannen. De pastoor had als kleine jongen een wortel uit den grond gehaald en opgegeten en deugde daarom niet, merkte de geest op. En toen de geestelijke hem van repliek diende, door te vertellen dat hij berouw had gehad en er twee cent voor in de plaats had gelegd, beweerde de halsstarrige geest, dat dat niet telde, want de eigenaar had het geld nooit gevonden.

Een anderen geestelijke gelukte 't dit spook voor honderd jaar te bannen achter een muur in den tuin. Daar verblijft het nog steeds en kort zich den tijd met lezen in een boek, dat tusschen twee brandende kaarsen op tafel staat.

‘Niemand sterft voor zijn tijd,’ zegt het spreekwoord, maar met een jongen uit *Amstenrade*, die bij een ruzie met kameraden werd neergestoken, was dat wel het geval. Hij stierf vijf en twintig jaar te vroeg en moest al dien tijd nog op aarde blijven; een priester bande hem voor dien tijd in een van de kamers van het huis.

De geest van een onrechtvaardig rechter, die te *Maastricht* op het St. Servaasklooster woonde, werd door den deken der St. Servaas naar een prieël achter in den tuin gebannen. Elk jaar mag hij één schreede dichter bij het huis komen.

Maar eer hij verdween, kon hij nog net één hand op de schouder van zijn vrouw leggen, die hem bewogen had tot 't onrechtvaardig vonnis en één op de tafel - en beiden bleven er ingeprent.

Het huis, waar dit gebeurde, staat er nog en de geest is er nog altijd achter in den tuin.

In een hoeve op de Kamp te *Nuth* had een geest bezit genomen van een leunstoel, dien hij 's nachts met het noodige lawaai aan den haard schoof. Degenen die geregeld in dien stoel zaten, leefden niet lang.

Een pastoor maande dezen geest naar het Daalderbroek en vergunde hem slechts het huis iedere honderd jaar met één schrede te naderen. Hij doolt nog steeds in het broek, al roepend: ‘Waar is de stoel?’

(Kemp, op div. plaatsen).

c. Grenssteenverzetters.

Een boer uit *Sint Pieter* ging er alle nachten op uit om de palen verder te zetten in het land en er aldus land bij te winnen.

Die boer kwam te sterven. Alle avonden na zijn begrafenis zag men hem terug in het straatje en hij riep alsmaar: 'Waar moet ik hem laten?' maar niemand dorst hem antwoord geven.

Op zekeren avond kwam er een voerman door St. Pieter en niet wetend dat hij met een geest te doen had, antwoordde hij:

'Leg hem waar ge hem gehaald hebt.'

Daarna hoorde of zag men nooit meer iets van den grenspaalverzetter.[1])

* * *

Op den donkeren binnenweg, die van het dorp Gronsveld door kloven en kreupelbosch naar *Keer* leidt en de Hel wordt genaamd, is het 's nachts niet pluis; vooral op het Gruuselt (Kruisveld), waar het kruisbeeld geplaatst werd, spookt het. 't Is de dwaalgeest van den oneerlijken boer, die tijdens zijn leven de reinsteenen van zijn akker verlegd had om zich ten koste van zijn reingenoot te bevoordeelen.

Deze geest vertoont zich ook niet meer, sinds Peet den Das uit Keer hem verloste, door zijn vraag te beantwoorden.[2]

Dergelijke verhalen moeten op vele plaatsen verteld worden, o.a. te *Amby*. Ook te *Bunde* kent men den verlegger van grenssteenen. Hij vertoont er zich 's nachts als iemand, die altijd graaft en graaft, tot hij verlost wordt.

Bronnen: 1) A. Harou in 't Daghet, blz. 67. 2) A. Wehrens in Nedermaas, IX, blz. 45-46.

d. Galgspoken.

In een van de dorpen om *Venlo* werd een zigeunermeisje op heeterdaad betrapt, toen zij aan 't stelen was. In dien tijd was 't al gauw hangen en ook 't meisje zou met het koord gestraft worden.

Eenigen van de schepenen echter, begaan met haar jeugd, meenden haar nog te kunnen redden. Zij was immers nog veel te jong om onderscheid te kennen tusschen geld en goed, zoo zeiden ze.

Men besloot toen de proef op de som te nemen. Er werd een geurige roode appel naast een goudstuk op de tafel gelegd. Nu mocht het meisje kiezen en betooverd door den glans van het goud koos zij het geldstuk, want daarvoor, zei ze, kon ze wel honderd zulke mooie appels koopen.

Daarmee had ze haar eigen doodvonnis geveld en ze werd gehangen op het Galgenveld.

Nog een menschenleeftijd lang heeft op dat veld, omstreeks middernacht, een kinderstem ‘Moeder! Moeder! Moeder!’ geroepen.[1])

* * *

Op galgenvelden is het meestal niet pluis, want de zielen der boosdoeners kunnen geen rust vinden in hun graf onder de galg.

Aan den Hekskensweg te *Urmond* wordt 's nachts wel het geluid gehoord van geraamten, waar de wind door waait. Ook vertoont zich daar de galg met gehangenen en al en het is al meer dan eens gebeurd, nog in dezen tijd, dat iemand, die langs dien weg naar huis ging, met het hoofd tegen een bengelend geraamte liep.[2])

Andere galgenvelden zijn:

Galgenberg te Geysteren op de grens der heerlijkheid.

Te Oirlo stond de galg aan de Lollebeek. Pal daarover stond de Horstergalg aan de andere zijde van de beek.

Bronnen: 1) A.F.v. Beurden in Limburg's Jaarboek XXX. 2) Volksmond.

e. Andere dooden die weerkeeren.

Toen in 't jaar Onzes Heeren 1223 eenige burgers met een karos over de Maas trokken, kwam er langs den weg tusschen *Maastricht* en Sint Pieter een man op hen toe rijden, gezeten op een sterk, zwart paard, die reed met groote snelheid en riep met luide stem:

'Wacht wat en ge zult 't groot tournooi zien dat dra op deze plek zal worden gehouden.'

En zie, weldra ontwaarden zij een uitgestrekte legerplaats, waar nooit tevoren een legerplaats was gezien, en waaruit - terwijl zij toekeken en zich verwonderden over de plotselinge aanwezigheid van het kamp, dat er vroeger niet geweest was - onder hevig gedruisch heer Lodewijk, graaf van Loon, te voorschijn trad, met zijn broeders Henricus en Arnoldus, drie ridders die enkele jaren tevoren gestorven waren.

Hen volgden Theodorik Heigher en Hendrik van Limborch, vermaarde krijgslieden, die ongeveer om denzelfden tijd als de reeds genoemde graven waren gesneuveld in een tournooi.

Zij stormden op elkaar in en een groote menigte soldaten was met hen. Zoo oefenden zij zich in den wapenhandel, elkaar beurtelings treffend met knotsen en zwaarden, zoodat er soms van de eene partij op de vlucht werden gedreven, en dan weer van de andere; - maar niet voor lang, want zij keerden spoedig weer en vielen opnieuw aan.

Door hun kreten opgeroepen, kwamen de rondom wonende menschen, ten getale van vierhonderd of daaromtrent, van alle kanten toestroomen. Zij allen zagen het tournooi en de soldaten, die in den strijd gewikkeld waren, en kunnen nog heden getuigen, dat onder degenen, die elkaar daar bevochten, en die ze wel gekend hadden, geen één levende was.[1])

* * *

De heer van het slot te *Kessel* had in den Oostenrijkschen tijd een smalle strook grond, die hij aan den Maasoever bezat, laten krib-

ben. Gestadig slibte de grond nu aan, maar de arme boerkes aan den overkant zagen hun erf stilaan door de Maas wegvreten.

Iederen dag bezocht de slotheer zijn waard en berekende wat hij in den nacht er weer bij gewonnen had. Op een morgen in de Goede Week echter, toen hij tijdens de Hoogmis weer over de weide wandelde, sleurde een gloeiende hand hem mee in de diepte van de Maas.

Zijn lijk werd nooit gevonden, maar 's nachts ziet men hem in het water, rood als vuur, zware lasten teenen, rijs, bos en band torsen en naar den overkant slepen, onder voortdurend klagen en steunen.[2])

* * *

In vroeger tijden leefde er te *Venlo* een zeer hoovaardige juffrouw; zij was vooral trotsch op haar lange, mooie haren.

Na haar dood kwam uit haar graf een doodshoofd met sneeuwwitte lange haren te voorschijn. Dit hoofd was in de bergplaats van de Sint-Martinuskerk, te Venlo, in het zoogenaamde Galgenhuisje, tot voor ettelijke jaren nog te zien.[2])

Een der huisjes van het St. Hilariusstraatje te *Maastricht* heette in den Sansculottentijd ‘In de Modder’. Toen waarde er een spook ‘De blanke Modder’ door de beide grachtjes en het straatje.

Een ander spook was de Lange Man. Hij kon als de Antwerpsche Lange Wapper vele gedaanten aannemen, o.a. van een oud vrouwtje met een falie om. Haar scherpe, holle oogen waren angstwekkend en onder 't gaan werd ze hoe langer, hoe grooter.

Ook nam de Lange Man wel de gedaante aan van een grooten bal, die geregeld rolde van de Kleine Gracht, langs de Maas en den Wal tot over de Boschstraat.[4])

In de Havenstraat verscheen hij als een heel lange man. Hij kwam ergens uit een keldergat, richtte zich op in de straat, tot hij nog hooger werd dan de huizen, klopte overal op de ruiten en poogde door de gordijnen heen te kijken.

Hij werd wel beschouwd als een voorbode van ziekte.

Toen op zekeren dag een vrouw uit de buurt plotseling rijk werd en van haar renten ging leven, heette het, dat zij den Langen Man uitgehaald had.

Na dien tijd werd de geest inderdaad niet meer gezien.[3])

Bijna alle nachten verscheen er een geest in de oprijlaan van het kasteel van *Amstenrade*. Hij stond daar dan tegen een lindeboom geleund. Hij droeg een korte broek, een wit voorschoot, een blauwe buis en op het hoofd een driekantigen steek.

Wanneer iemand voorbijging, lichtte hij den linkerarm op en hield de hand voor de oogen om beter te kunnen zien, terwijl hij met de rechterhand een blinkend broodmes tegen den boomstam wette.

Dat was de schim van Tiske Prick, die zich op baron Vos van Brunssum wilde wreken, omdat de edelman zijn vrouw op die plaats had vermoord.[2]

Te *Blitterswijk* aan het Schuitenwater, in de zoogenaamde Lingstraat, een binnenweg die tusschen de vijvers door naar Meerlo voert, spookte een naaister, die zich verdronken had, omdat haar jongen haar ontrouw was.

Daarom naderde ze elken voorbijganger om te zien of hij haar gewezen vrijer niet was, want ze wilde zich nog wreken na haar dood.

Nadat die jongen gestorven was, vertoonde ze zich niet meer.[2])

Even buiten de St. Laurenspoort te *Venlo* woonde geheel alleen een braaf, net mannetje. Het kon buiten noodweer zijn, 't kon hagelen, sneeuwen of oude wijven regenen, altijd zei het mannetje: ‘Gods weer, goed weer!’

Mopperden zijn buren, klaagden de boeren dat 't weer te droog was voor de weiden of te nat voor het ooft, hij antwoordde altijd maar: ‘Gods weer, goed weer.’

Toen stierf het mannetje en werd begraven. Dien dag was het

geen weer om er een hond door te jagen, laat staan een mensch.

'Als hij nu nog leefde, zou hij niet zeggen: Gods weer, goed weer,' meende een van de dragers. Maar zijn woorden waren nog niet koud, toen de stem van het mannetje uit de kist klonk: 'Gods weer, goed weer.'

De dragers lieten de kist haast van den schrik vallen; ze schroefden haar open, maar het mannetje lag daar rustig en tevreden.

Hij was dood en bleef dood.[2])

Bronnen: 1) Naar Cäsarius van Heisterbach. 2) Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 41-42; 54-55. 3) P. Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 119.

Aant.: De geesten die schatten bewaken waren tijdens hun leven zoo aan hun veilig opgeborgen geld gehecht, dat ze op hun doodsbed aarzelden om het geheim aan hun familieleden prijs te geven.... zoolang aarzelden, tot het te laat was. Dan behoort het geld aan den duivel, die volgens 't oude volksgeloof allesònder de aarde bezit en de arme ziel moet net zoo lang op aarde rondwaren tot iemand den verborgen schat vindt en het geld den menschen weer ten goede komt.

Als de potten met geld gevonden zijn, zegt de arme ziel: een derde is voor de Kerk; een derde is voor de armen die ik tijdens mijn leven te kort heb gedaan en een derde is voor u, omdat ge mij verlost hebt.

Een geest, die zich te Genhout, een bosch tusschen *Meerssenhoven* en Haartelstein, aan twee stroopers vertoonde, zei hun, dat hij moest dolen, tot de boom was omgehouwen, waaronder de door hem begraven schat lag. Zij hieuwen den boom om en vonden den schat. De armen kregen hier hun deel niet, daarvoor moest er een brug over de Geul worden geslagen, die allen ten goede zou komen.

Een oud vrouwtje met een gepinde muts op wees een werkman uit de Capucijnenstraat te *Maastricht* een verborgen schat. Aan een water- en vuurvrouw die in dezelfde straat woonde, verscheen ook een vrouwelijke gedaante, die haar naar den kelder leidde en daar een schat blootlegde. Een man uit Maastricht volgde een geest door een lange, ouderwetsche gang, die tot onder de Markt doorliep. Het resultaat was in alle drie gevallen hetzelfde: twee potten met geld, één voor de Kerk, één voor den gelukkigen vinder.

Een stil vuurtje, dat in het bosch of op de heide brandt, wijst de plek aan waar een schat verborgen ligt: het schatvuur.

Slechts enkele nachten in het jaar 'bloeit de schat', wanneer de vlam, die in de verte een vreemde, roode bloem gelijkt, opkomt uit de donkere aarde.

Een dier nachten is die van Allerzielen, wanneer er zooveel zielen op aarde ronddwalen, dat men voorzichtig de deuren moet sluiten om hen er niet tusschen te klemmen. In zoo'n nacht brandde eens het schatvuur in de Graaf te *Echt*; daar vond men ook den schat.

Waar vroeger in *Wijk* het klooster der Annuntiaten stond, liep alle nachten een vuurbol over een tuinmuur. Daar vonden eenige jongens bij toeval een schat - gouden munten uit vroeger tijd. Na dien tijd werd de vuurbol niet meer gezien.
Een priester, die door schuldige nalatigheid iets in de mis vergeet, moet elken nacht terugkeeren om dat verzuim te herstellen. Daar hij geen misdienaar heeft om hem te helpen, kan hij de mis nooit voltooien.
De pastoor van de Sint Mathias te *Maastricht* zag zoo'n spookmis in zijn kerk, hielp den priester als misdiener en verloste hem op die wijze.
Elken Kerstnacht om twaalf uur werden de ramen der vroegere Augustijnenkerk aan de Kesselskade te Maastricht verlicht. Het orgel speelde; een Hoogmis werd gezongen. Daarop ging de poort vanzelf open en de gestorven Augustijnen hielden, onder doodsche stilte, hun processie. Klokslag één uur keerden zij terug en de poort sloot zich weer. Wie met die spookprocessie den spot dreef, stierf binnen het half jaar een schielijken dood.
In de Grachtstraat verscheen vroeger een goedaardig spook, de kanunnik zonder kop, die meestal zijn hoofd onder zijn arm hield. Dronkaards greep hij bij hun jas vast, als ze stilletjes door het raam naar binnen wilden klimmen.
Eens trok een meisje uit de Kattenstraat de mouwen van zijn kleed. De kanunnik kwam ze terughalen; ze moest ze hem brengen; het meisje werd op slag ziek en stierf kort daarop.*)
Soms stond het altaar van den kanunnik, door brandende kaarsen verlicht, in de Grachtstraat.
Andere wedergangers waren het melkmeisje uit de Bourgognestraat te *Wijk*, dat te krap had gemeten en daardoor haar ziel had vergeten; en de bakker uit *Wittem*, die te weinig gewicht gaf en op den dag van zijn begrafenis al over de onderdeur kwam leunen.
De slechte baron vertoont zich in de laan, die van het Kasteel van *Well* naar den molen leidt; de inspecteur van de belastingen, die met het geld heeft geknoeid, op den hoek van het Sint Servaasklooster te *Maastricht*.
Te *Venlo* kon men de blinde ronde op de wallen ontmoeten: een adjudant die bij ongeluk zijn zoon had doodgeschoten, omdat hij op zijn post in slaap gevallen was. De soldaten schoten er wel eens op, maar schoten er altijd doorheen.
Vaak keeren menschen, die in een bepaald huis den dood vonden, er terug na hun dood. Dergelijke spookhuizen vindt men in elke gemeente. Op den Scharnderweg te *Heer* heeft zoo'n huis gestaan; in de altijd gesloten spookkamer had zich iemand verhangen.
De hoeve 'de oude Hoost' onder *Echt* werd eens door bandieten overvallen; in der haast doodden zij den verkeerde. Van de tafel kon sindsdien het bloed niet meer afgewischt worden; zij werd daarom in een leege kamer

*) 't Zelfde overkwam een meisje dat een geest, die achter de St. Janskerk liep, zijn doodshemd had uitgetrokken.

geplaatst. Sindsdien hoort men daar nog vaak den weergalm van den doodskreet. (Kemp, op div. pl.).

f. Spokerijen.

Klein Vader was een manneken uit *Weert*, dat in zijn jongen tijd altijd onder de Hoogmis, als iedereen naar de kerk was, in het bosch hout ging kappen.

Maar nu werkt hij 's Zondags nooit meer. Dat is zoo gekomen.

'Ik ging dan weerom' - zoo vertelt hij - 'den bosch in als niemand mij zag; en ik had een goede mutsaard gekapt, schoon, dik hout, toen ik eensklaps iets van verre hoor aankomen.

'Dat is de boschwachter,' dacht ik.

'Ja, maar, daar zie ik een man naderen, wel half zoo groot als een boom, en hij liep door de boomen heen zonder er voor op zij te gaan, als een geweldige schaduw - maar een schaduw die gedruisch maakt.

'Hij was reeds bij mij. Ik stond 'versteven' van schrik; met de grootste moeite kon ik nog mijn hand naar mijn voorhoofd brengen, maar toch maakte ik nog, zoo goed als 't ging, een kruis, en weg was de kerel.

'En ik naar huis: drie dagen ziek geweest van de angst! Ge kunt denken, dat ik 's Zondags nooit meer naar het bosch ben geweest.' [1])

Een aardig voorbeeld hoe sagen zich vervormen, levert een andere lezing van dit verhaal, dat inmiddels van hand tot hand verder is gegaan, zoodat Vaderke niet meer sprekend wordt ingevoerd, en een nieuw vertelsel aan het eerste is gekoppeld.

Vaderke ging altijd 's Zondags in het bosch houthakken. Maar eens zag hij van verre een gedaante met paardenvoeten recht op hem afkomen. Hij begon te beven, aanstonds hing hem aan iederen haarspier een zweetdruppel van den ijselijken angst. Gelukkig had hij juist den tijd om een kruis te maken, en 't ding zweefde weer weg - want het liep niet - gelijk het gekomen was. Nooit heeft Vaderke meer op Zondag gewerkt.

Maar Vaderke maakte altijd ruzie met vrouw en kinderen, en zei dan in zijn gramschap: 'Kom duvel, haal hem mèr!' Op zekeren

keer kwam de Donderkoter waarlijk binnen. Gelukkig dat hij weer een kruisteeken kon slaan! Sindsdien is het ‘gestächel’ in zijn huis onbekend. [2])

* * *

Te *Haelen* woonde een man, die veel en graag dronk en als hij een slok te veel ophad, als een ketter vloekte.

Op zekeren avond, toen hij weer dronken en vloekend naar huis strompelde, kwam er een spook naast hem loopen, en elken keer dat hij vloekte, stiet de gedaante hem een weinig ter zijde, tot hij ten laatste langs den rand van de beek terecht kwam.

Toen kwam de vloeker tot bezinning. Hij vloekte niet meer, maar zei: ‘Dan stoot er mij in Godsnaam maar in.’

Op 't zelfde oogenblik verdween de gedaante.

De man heeft na dien tijd nooit meer gevloekt: hij had 't ineens grondig afgeleerd. [3])

* * *

Een andere vloeker zag zich in de Kruisheerengang te *Maastricht* eensklaps door vier muren omringd en kreeg slagen van een onzichtbaar wezen. Dat duurde tot het één uur sloeg. Toen verdwenen de muren en de man bleef meer dood dan levend op straat liggen. De toppen van zijn vingers waren heelemaal ontvleescht door zijn pogingen om een uitweg te zoeken.

Na dien tijd heeft hij niet meer gevloekt. [3])

Deze laatste sage laat zich gemakkelijk op natuurlijke wijze verklaren - een aanval van delirium tremens. Velen, die den strijd tegen spoken aanbinden, blijken zich eerst duchtig moed ingedronken te hebben. (Zie ook blz. 254-255).

Een groote rol spelen ook droomen, vooral koortsdroomen, bij de vorming van spookverhalen.

Kinderen bovenal, maar ook volwassenen, kunnen soms zoo levendig droomen, dat later de grens tusschen droom en werkelijkheid in hun herinnering vervaagt.

* * *

Een koopman uit Urmond was tot het vallen van den avond in *Stockhem* gebleven en wilde zich nu laten overzetten. De veerman, die aan de Stockhemmerzijde van de Maas woonde en wel aan den

voet der wallen van het kasteel, waaraan zeven vorst-bisschoppen van Luik zich doodbouwden, wilde hem niet overzetten en waarschuwde hem voor den man zonder kop. De koopman spotte er mee: 'Zonder tanden zal hij mij niet bijten.' Eindelijk liet de veerman zich toch bepraten en zette hem over. 'Ik zal het doen, maar ik wasch mijn handen in onschuld; ik wil er geen schuld aan hebben en gij moet het mij niet wijten, als u wat overkomt!'

De koopman vervolgde in het eerst rustig zijn weg, maar plotseling zag hij een reusachtige gedaante naast zich: hij stond stil, de gedaante ook. Hij wilde den veerman roepen; maar kon geen geluid uitbrengen. Toen hij het waagde de gedaante aan te zien, zag hij, dat zij wel vijf meter hoog was en eindigde in een paar breede schouders. Verschrikt sloeg hij de oogen neer en zag de voeten van het monster.... twee paardenpooten.

Het werd hem nu toch te bar, maar hij verloor den moed niet en probeerde zijn weg te vervolgen; de gedaante bleef naast hem. Tot hij zich herinnerde, dat het in zulke omstandigheden goed is, het Sint-Jans Evangelie te bidden. Hij bad het en toen hij kwam aan den zin: 'En het Woord is Vleesch geworden en het heeft onder ons gewoond,' verdween het spook onder een afschuwelijk gehuil met achterlating van een helschen stank. [1]

* * *

Op de *Heerlerhei*, op het landgoed ter Weyer, spookte het. Eens, dat de oude meid ziek was, had men een groot wit ledikant onder in de keuken gezet, om haar daarin te laten slapen. Maar 's avonds zei ze tegen de jongere meid: 'Blijf hier bij mij slapen. Ik zal anders bang wezen vannacht.'

Zoo gezegd, zoo gedaan.

Maar om twaalf uur, een geratel en gerinkel dat hooren en zien verging! De twee meiden kropen beiden diep onder het dek en zweetten van angst, maar op den duur kreeg de nieuwsgierigheid de overhand en een van hen lichtte het dek op om te zien. En daar kwam

terstond een groot, wit spook op haar af en streek als met een fluweelen hand langs haar gezicht. Daarna werd alles ten onderste boven gekeerd, ook het witte ledikant en een uur lang vlogen het tin en het koper door het vertrek. [2])

* * *

Op den zes en twintigsten December 1669 zagen drie jonge mannen, die op weg waren naar *Keer*, eensklaps een paard uit de gaeten (mergelgroeven) komen en daarop ‘eenen met veel vederen op 't hoefft ende die vloge in de logt met sulck gedruysch, alsofft gedondert hadde.’[6])

* * *

Op Douvenhoff bij het kasteel de Birkt te *Baarloo* werden de arbeiders voortdurend met aarde geworpen, zoodat men het werk moest staken zonder dat men ooit heeft kunnen ontdekken wie het deed, ook niet, toen er een man met een geladen geweer verdekt stond opgesteld.

Toch was het terrein zóó vlak, dat men den dader had moeten ontdekken. [5])

* * *

Mijn overgrootmoeder, die kort bij ter Wann woonde, was op een avond naar *Geleen* geweest en kwam te voet terug.

Toen ze op een kruisweg kwam en den kortsten weg op huis aan wou nemen, legde het koren, dat aan beide zijden van het pad op de akkers groeide, zich kruislings over den weg en versperde haar den doortocht. Toen heeft ze den langen weg maar gekozen. [4])

Bronnen: 1) A. Harou in 't Daghet, XXI, blz. 60. 2) 't Daghet, XI, blz. 87 en VIII, blz. 58. 3) Welters, Limburgsche Legenden, II, 55. 64. 4) Volksmond. 5) v. Beurden in Limburg, XX, blz. 184. 6) Maasgouw, XXXXII.

Aanteekeningen: Er wordt door weinigen meer getwijfeld aan de mogelijkheid dat iemand zijn gedachten over een verren afstand kan overbrengen op een ander, die daarvoor gevoelig is. Deze gevoeligheid (supernormale begaafdheid) is zonder twijfel erfelijk: in bepaalde families zal men haar veelvuldig aantreffen, in andere niet.

In een *Limburgsch* klooster hoorde een der paters voortdurend bellen: hij ging

met den portier naar de poort, opende die en zag niets dan nacht. Den volgenden morgen vernam hij, dat zijn moeder juist op dat uur was overleden.
Aan de van Hasseltkade te *Maastricht* woonde een weduwe, wier oudste zoon in 't Indische leger diende. Op zekeren dag zag het jongste kind een klein wit mannetje vòòr hem de trap opgaan. Later bleek dat de oudste zoon op hetzelfde uur in Indië was gestorven.
Een jonge dame uit *Maastricht* zag, toen ze met een rijtuig door de Brugstraat reed, een begrafenisstoet naderen. De koetsier had niets gezien, maar het paard, een schimmel, stond stil om den stoet te laten voorbijgaan. Drie dagen na dit voorgezicht stierf plotseling de zuster van de jonge vrouw.
Te Vijlen onder *Vaals* zagen eenige jongens een vurigen bezem vallen op het huis van een hunner vrienden. Ook dit bleek een voorteeken van den dood te zijn.
In de Capucijnenstraat te *Maastricht* zag iemand op de stoep van een der heerenhuizen voor aan de straat een bruid staan met een bruidsboeket in de hand. De deur ging vanzelf open en de bruid trad binnen. Ook anderen hebben de doodsbruid ontmoet.
Te Sweykhuisen onder *Schinnen* werd de dood aangekondigd door een klein zwart heertje met een hoogen hoed op en zwarte handschoenen aan, die aanschelde bij den rector; te *Geleen* door een geestelijke die met zijn misdienaar eenige malen voor het huis, waar iemand sterven ging, op en neer liep.
Zondagschenners, gelijk Klein Vadertje, worden dikwijls door spokerijen verschrikt, zooals die mannen uit *Kerkrade* die op de dassenjacht waren gegaan en ièts zagen, ièts zoo groot als een bakoven, dat hun den weg versperde; of de twee visschers uit *Wijk*, die met het schuitje in het Papenwater lagen, toen een derde visscher, een zwarte gedaante met een gelaat als spinnegeweef, naast hen plaats nam en bij hen bleef tot de klok één sloeg.
Het geloof dat de gestorvenen over water moeten gaan om in het doodenrijk te komen is zeer oud.
Vòòr het Christendom hier werd beleden meenden de stammen in het binnenland dat de kustbewoners, vooral die van het heilige eiland Walcheren, de verplichting hadden om de dooden over te varen naar het witte ‘Engelland’.
Een herinnering aan dit geloof vindt men in de in heel Europa verspreide sage van de dwergen, die, nu ze voorgoed weggaan uit het land, door een veerman overgezet worden (zie blz. 217) en in 't verhaal van den veerman van *Borgharen* die ‘haal over’ hoorde roepen en niemand zag.
Andere spokerijen vonden plaats te *Itteren*, waar een late wandelaar zich omringd zag door een doornenbosch, te Biesland bij *Maastricht* waar een lijkwagen 's nachts over den Tongerschen Steenweg kwam aanrijden, en niet verder ging voordat de boeren, die er naar uitkeken, voor de kier van de deur waren weggegaan.

Een knecht van de boerderij, die eertijds in de Brugstraat te *Wijk*, stond, ging eens 's avonds laat de koeien voeren, toen hij bemerkte dat de poort van den stal op geheimzinnige wijze open en toe ging. Dat herhaalde zich driemaal. Eerst met klokslag één uur sloot de poort zich voorgoed. (Kemp, op div. plaatsen).

5. Spookdieren.

Mijn vader en moeder kwamen eens, ver na middernacht door de Grach gewandeld op weg naar *Heerlen*.

Eensklaps kwam er een heele groote, *zwarte hond*, wel zoo groot als een kalf, met een ijzeren ketting om den hals over het pad gestormd. Hij liep als een razende langs hen heen en verdween in een ommezien uit het gezicht.

't Was maar goed, dat mijn moeder den heelen weg over al den rozenkrans gebeden had, omdat ze wist dat ze over een beruchten spookweg moesten. [1])

Kettinghonden verschenen vroeger in de omgeving van *Broekhuizen, Broekhuizervorst, Wansum* en *Geysteren*. Die te *Blitterswijk* kwam altijd tusschen tien en elf uur in den avond langs denzelfden weg.

Te *Venraai*, niet ver van het petersklooster, lag er een met zijn ketting dwars over de baan. Als men maar gerust over den ketting stapte, deed hij niemand kwaad; de meesten maakten toch liever een omweg om een ontmoeting met den ‘patershond’ te vermijden. [2])

Achter *Waubach*, in de richting van Scherpenseel, vertoonden zich vroeger 's nachts op twee verschillende plaatsen groote zwarte honden met vurige oogen.

De een droeg om den hals een zwaren ketting, die gloeiend was. Die sleepte hij rammelend achter zich aan en werd daarom de kettinghond genoemd.

De ander had groote platte pooten en werd om het eigenaardige geluid dat hij maakte als hij liep, den ‘platschhond’ geheeten.

Beide honden lieten rustige wandelaars ongemoeid, maar wie hen sarde of verjoeg, overkwam spoedig een ongeluk. [3])

In stormachtige nachten hoort men over het Peelvlak het janken van een hond. Dat is de herdershond die er omdoolt, sinds zijn meester

met de groote schaapskudde op een najaarsavond verdwaalde en in het peilloos-diepe Soemeer verzonk. [4])

* * *

De laatste Schenk van Neideg, die op het kasteel Schenckenburg woonde, was een vrijgeest en een dronkaard. Hij kwam iederen dag voorbij het Sint-Antonius-kapelletje, dat zijn voorouders hadden gesticht. Hij moest dan altijd spotten en zeggen dat hij Sint-Antonius wel eens zou bezoeken, wanneer deze wat in de flesch had. Dat duurde zoo lang, tot men hem op zekeren morgen na een braspartij, dood vond voor het beeld in het kapelletje. Na dien tijd had het kasteel geen goeden naam meer. De valbrug moest om negen uur worden opgehaald. Werd dit vergeten, dan legde zich een groote *zwarte hond* op de brug. Hij hield iedereen met vurige klauwen en oogen weg.

Toen er later ook nog een *paard zonder kop* rondwaarde, werd Schenckenburg afgebroken, maar de weide, die ervoor in de plaats kwam, is steeds een wildernis van distels en doornen gebleven. [4])

Wanneer de klok van den burcht den Aldenghoir te *Haelen* twaalf sloeg, viel de zware valbrug van zelf neer. Dan kwam er een vurig *paard* de burchtpoort uitgevlogen en rende door den donkeren nacht de velden in.

Op een winteravond zaten in de herberg van Hein te Buggenum eenige boeren; vanzelf kwam het gesprek op het vurig ros van Ghoir. Een van de bezoekers, een loerjager, die niet voor een klein geruchtje vervaard was, wilde meer weten van dat paard. In een half dronken stemming wilde hij de anderen overhalen om met hem mee te gaan kijken, maar toen niemand dorst, zwoer hij er alleen op af te gaan, al kwam de duvel ook uit de hel om 't hem te beletten.

....
't Was kwart voor twaalven reeds. Hij schreed
   Door 't veld, geheel alleen;
De sneeuwjacht stoof hem in 't gezicht,
   Maar keerde niet zijn schreen.

Daar slaat de burchtklok middernacht,
   De zware brug valt neer,
Een schittrend vuur verlicht den burcht,
   Jan Dirkszoon grijpt 't geweer.

De bodem dreunt. De nacht wordt dag.
   Jan Dirkszoon ziet een paard,
Geheel van vuur: het stampt en trapt
   In onbesuisde vaart.
....

Jan Dirkszoon werd nooit teruggezien[*)] Wel vond men 's morgens in de sneeuw vóór den burcht zijn jachtgeweer. Het heette, dat het vurig ros met hem in den grond verzonken was. [7])

Aan de Lindenstraat te *Banholt* liep vroeger 's nachts een zwart paard met vurige oogen in een boomgaard rond.

Velen, die uit nieuwsgierigheid gingen kijken, werden door schrik bevangen. De boomgaard, waar het paard spookte, heette jaren nadien nog ‘de roën’ (ruin). [8])

* * *

Jagers, die in de Venraaische Peel op de jacht waren, zagen vaak een groot en wondervlug *hert*. Hoewel het vlak bij de jagers opsprong, gelukte het nooit 't hert te raken. Eer men aan kon leggen, was het in damp opgegaan. [4])

* * *

Spookhazen hooren eer tot het tooverrijk dan tot de wereld der daemonen. 't Zijn vaak heksen, die deze gedaante benutten om de menschen hun leelijke parten te spelen.

Door het *Echterveld* liep eertijds een spookhaas, die wel zoo groot als een kalf kon worden en door geen jager ooit geraakt werd. [5])

*) Dit lot trof ook een loerjager uit Gronsveld die het spookveulen van *Oost* wilde doodschieten.

Een dagloonster van *St. Pieter* keerde op een avond van haar werk naar huis terug, toen zij niet ver van een hoeve een schoon, vet *konijn* zag, dat tusschen haar beenen doorsprong. Denkend dat het een tam konijn was, dat ontsnapt was, bukte ze zich, vatte het bij de ooren en droeg het naar huis. Zoo'n buitenkansje beleefde men niet elken dag.

Ze zette het op den zolder in een goed gesloten kot en gaf 't brood en aardappelen te eten. Toen haar man thuis kwam, vertelde ze hem van haar vangst en hij wilde het dier ook eens zien.

Maar geen konijn te bekennen. In plaats daarvan lag er een klomp zandsteen in 't hok.

De vrouw was zoo geschrokken, dat zij geen uur langer in huis wilde blijven. Zij verzamelden alles wat ze ‘liggen en roeren’ hadden en vertrokken nog denzelfden dag. [6])

* * *

Arbeiders, die 's nachts in een ‘moffel’ van een der *Maastrichtsche* aardewerkfabrieken werkten, zagen en hoorden vaak een *kat*, waarmee 't niet pluis kon wezen. Ze maakten er wel jacht op en sloegen er naar met groote ijzeren haken, maar ofschoon ze het dier vaak raakten, verwonden konden ze het niet.

Al in de verte hoorden ze de kat over de daken naderen. Dan klonk er altijd een geluid als van een bel, hoewel er geen bel aan den hals of aan het lijf van de kat hing. [3])

Bronnen: 1) Volksmond. 2) H. Welters, Limburgsche Legenden, II, blz. 43. 3) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 202, 206. 4) A.F. van Beurden in Limburg's Jaarboek, XX, blz. 93. 5) Jos Habets in Publications, LXI, blz. 427. 6) A. Harou in Ons Volksleven, IX, blz. 100. 7) P.T. Deshaies in Welters, Limburgsche Legenden II, blz. 32-36. 8) Mededeeling van den heer P.A. Bours.

Aanteekeningen: Een jongen uit Wolder zag bij de St. Servatiusbron te *Canne* een veulen, dat al maar grooter werd en hem vervolgde. Twee visschers uit *Grevenbricht*, die Zaterdagnacht na twaalf uur nog bleven visschen, zagen een groot zwart paard, met oogen als bollen vuur naderen, dat hun netten vertrapte.

De Tooverwereld.

1. Heksen.

a. Heksenvergaderingen.

Twee bewoners van *Banholt* waren naar de repetitie van het kerkkoor te Mheer geweest en kwamen heel laat naar huis terug. Daarom namen zij den kortsten weg door het Mheerebosch.

Toen zij in de steeg kwamen hoorden zij opeens liefelijke muziek in de Distelweiden. Nu hadden ze eenige borrels gedronken en kenden geen vrees en ziedaar, ze liepen in de richting waaruit de muziek kwam.

Daar zagen ze dat er onder een grooten boom een nachtelijk feest gevierd werd. Vele deftige dames dansten op de tonen der muziek. Joyck R., een van het tweetal, ging een walsje meemaken en toen nog eentje.

Opeens zweeg de muziek en de wijnbeker ging rond. Joyck kreeg ook zijn beurt.

‘Allons kom mèr.... in Gods naam,’ zei hij toen hij den beker aan den mond zette.

Op 't zelfde oogenblik waren allen verdwenen en Joyck stond daar met den gouden beker in de hand.

Den volgenden dag bracht hij den beker naar den schout der heerlijkheid, die de eigenaresse trachtte op te sporen om haar als heks te kunnen veroordeelen. [2])

Te *Keer* in de groote weide van Gen Hof was ook een plek waar de heksen 's nachts kwamen dansen.... onder een denneboom bij den grooten weg waar in een wijden kring geen gras wilde groeien.

Velen gingen luisteren naar de nachtelijke muziek en den volgenden morgen zocht men er naar verloren voorwerpen. Eens werd er een gouden drinkbeker gevonden van een adellijke dame uit Brussel. [2])

> Het verhaal van den gouden beker wordt ook in andere dorpen verteld, o.a. te *St. Pieter*, waar de heksen in de weide niet ver van den berg bijeenkwamen.
> Anderen, die een gouden beker dachten te krijgen, bleken bij hun thuiskomst een paardepoot rijker te zijn (*Maastricht, Geulle*) en de burgemeester van *Amstenrade*, die voor de heksen op een waldhoren dacht te blazen, bracht naar huis:
>
> Een oude kat
> Die hij de haren van het gat
> geblazen had.

* * *

Een kleermaker kwam eens op een Zaterdagnacht van de *Herkenbossche* kermis, waar hij den heelen avond met een mooi meisje had gedanst. Hij was er heelemaal weg van geweest, zoo zelfs, dat hij haar verzekerd had dat hij voor haar zijn ziel aan den duivel in pand zou willen geven.

Dat was véél gezegd en leelijk gezegd, want het mooie meisje was de bekende heks Anne Katrien van Swalmen, en die zou het snijdertje wel aan zijn woord houden.

't Was aardedonker op de hobbelige baan, de kleermaker struikelde over een steen en viel.

Boos liet hij zich een knetterenden vloek ontvallen: ‘Met dat mooie meisje dansen was wel zoo aangenaam,’ dacht hij hardop.

Op 't zelfde oogenblik, eer hij zich rekenschap kon geven wat er gebeuren ging, schoof hem een groote, zwarte poedel tusschen de beenen, tilde hem op en reed met hem weg naar den Odiliënberg.

Daar was het volop feest. Vele paren zweefden in 't rond en onder de dansenden was ook het mooie meisje. Niemand minder dan de duivel had haar in zijn armen.

Woedend over die trouweloosheid, trok de snijder zijn linkerschoen uit en wierp dien naar hen beiden. Hij miste. Fluks trok hij

den tweeden uit. Weer mis! Maar zie! eensklaps zwijgt de muziek, het dansen houdt op en alle aanwezigen verdwijnen als bij tooverslag.

Wat was er gebeurd? De eene schoen was dwars over den ander gevallen, zoodat ze samen een kruis vormden. Voor dat kruis sloeg Joosje en al wat heks was, op de vlucht, en ze kwamen nooit weerom.

De kleermaker, voorgoed van zijn verliefdheid genezen, keerde naar huis terug en liet een uithangbord schilderen met twee kruisdwarse schoenen er op. [4])

* * *

Een jonge heks was eens met een troepje oudere heksen van *Herkenbosch* naar Keulen gereden, om zich daar in den wijnkelder te goed te doen.

De overste van den heksentroep had, nadat ieder op haar bezemsteel had plaats genomen, gezegd:

Hoetepetoet!
Door de sjoarsjtein oet,
Euver hek en sjtroek,
Tot in Keulen in de wienkelder,
En dan oug weer droet

en rrtsj.... waren zij weggevlogen.

Het was de jonge heks in Keulen zoo goed bevallen, dat ze zich voornam om die reis nog eens te maken, maar dan, om wat meer vrijheid te hebben, alléén met een vriendin, die, evenals zij, eerst voor korten tijd in het heksengild was opgenomen.

De vriendin maakte eerst bezwaren, maar zij liet zich toch overhalen. Op zekeren nacht stonden de beide heksen dan ook gereed, om klokslag middernacht den tocht te wagen.

Hoetepetoet!
Door de sjoarsjtein oet,
Dan door hek en sjtroek,
Tot in Keulen in de wienkelder,
En dan neit weer droet.

De jonge heks zou al gauw merken, hoe leelijk zij zich had vergist. Want in plaats van hoog door de lucht te rijden, als den eersten keer, ging het nu laag langs den grond, door heggen en struiken, naar den wijnkelder.

Wat zagen ze er uit, toen zij aankwamen in den wijnkelder! Hoofd en schouders vol striemen en bulten, en haar kleederen in flarden. Daar lagen ze nu in den kelder, kermende van pijn. Tenslotte herinnerden zij zich weer, waarom zij dien dollen tocht hadden ondernomen. Zij probeerden nu haar pijn weg te drinken, wat hen wonderwel lukte. Zij herinnerden zich evenwel ook, dat de duivel haar den nek brak, wanneer zij niet voor zons-opgang weer thuis zouden wezen.

Toen zij het nu tijd vonden om te vertrekken, poogden zij op dezelfde manier te verdwijnen, als ze gekomen waren. Zij 'bestegen' haar bezemstelen, maar het ging ditmaal niet zooals den vorigen keer. Haar 'paarden' roerden zich niet. Of zij de bezemstelen nu al het achterste voren gebruikten, het hielp evenmin. Zij bleven waar ze waren. Wat nu gezongen! Zij waren verloren. Dat wisten zij. De eerste heks had immers gezegd, 'en dan *neit*' in plaats van '*oug* weer droet'.

'Of de duivel me nu te pakken krijgt of morgenvroeg,' troostte de tweede heks, 'dat maakt niets uit op de eeuwigheid. Dan wil ik ook niet nuchter in de hel komen!' En zij dronk tot zij er bij neerviel.

Dat vond de andere nog zoo dom niet en zij volgde haar voorbeeld.

Toen de wijntappers des morgens heel vroeg in den kelder kwamen, vonden zij daar de twee heksen liggen, stomdronken en met de bezemstelen naast hen.

'Daar heb je de dieven!' zeide een van de tappers. 'En je ziet ook goed, van wat voor slag ze zijn.'

De mannen gingen hun meester waarschuwen en eer de zon opkwam, wist heel Keulen wat er gebeurd was, en stonden de beide heksen, rug aan rug tegen een paal gebonden, al op den brandstapel.

Dat was een groot geluk voor de heksen, anders had de duivel haar den nek gebroken. Want toen de vlammen aan haar likten,

De heksen te Keulen op den brandstapel.

kregen de beide vrouwen berouw over haar hekserij en bekeerden zich nog eer zij verbrand waren.

'Det hau der duvel neit gäär. En det kosj men zeen; hè vloag in de gedaante van eine koetsjuul door de locht boaven de branjdsjtapel, en de gansche locht roak noa zjwägel en pèèk.... Hè haw èvel gaar gein macht meer euver de heksen, en vloag allein weer noa de hel.'

* * *

Behalve de hier genoemde (de Odiliënberg, een heidensche cultusplaats, de Distelweiden bij Banholt, de weide van Gen Hof te Keer, en de wijnkelder van Keulen) kent men nog verschillende andere plaatsen waar de tooveressen samenkwamen.

De bekendste van allen was wel de *Mookerheide*; heksen uit heel Nederland vond men daar bijeen.

Op de Hommelheide bij *Susteren* vinden ook de heksendansen plaats en wel op een perceel land dat nog de Heksendans heet.

Te *Meerssen* vergaderden de kollen op den Heksenberg, wiens naam nog voortleeft in het gezegde: 'Ich wol, da's te op den Hekseberg zaots', en te *Maastricht* heette een straatje den Heksenhook.

Een weide bij den *St. Pietersberg*, de Paap onder *Oud-Valkenburg*, ja zelfs de Markt te *Maastricht* worden genoemd als heksendansplaatsen.

Bronnen: 2) Mededeeling van den heer P.A. Bours. 3) A. Harou in Ons Volksleven, IX, blz. 199. 4) Nellie van Kol. Ons Sprookjesboek, I, blz. 55-56. 5) J.M. Janssen in Limburg's Jaarboek, I, blz. 59-62.

b. Heksen aan het werk.

De heks is gedoemd tot kwaaddoen en zij laat daartoe geen gelegenheid ongebruikt voorbijgaan. Vooral kinderen zijn haar slachtoffers, maar ook volwassenen kan zij ziek maken door hen met ‘de kwade hand’ aan te raken.

Vaak geeft zij appels en ander fruit aan de kinderen, tooverappels, die in de maag van de kleinen in giftige padden veranderen, waardoor ze moeten sterven.

Toen mijn grootvader, die te *Heerlen* woonde, een jaar of twaalf was (omstreeks 1845) zat zijn zusje eens buiten op de stoep te spelen, toen er een oude vrouw langs kwam, die 't kind een grooten appel gaf.

Het meisje kwam met dien appel naar binnen en liet hem aan moeder zien. - ‘Kijk es, wat een mooie!’ -

‘Geef maar hier, dan zullen we 'm in de kast leggen,’ zei moeder.

Met den dag werd die appel mooier en op 't laatst kon het kind de verleiding niet langer weerstaan, en beet er stilletjes in. Maar meteen kreeg ze de klem en toen dat over was, kwijnde zij langzaam weg.

Mijn grootvader en zijn broers gingen vaak ver weg naar stad boodschappen doen. Eens kwamen ze thuis en zeiden tegen moeder:

- ‘We hebben kook gehad.’

Van dien dag af riep het kind onophoudelijk:

- ‘Mammie, ik mot kook hebben.’ -

Ze werd hoe langer hoe zieker en de jongens werden uitgestuurd om koek, wat ze in 't eerst niet eens konden krijgen, want ze woonden in een dorp. Toen ze 't eindelijk in de stad gehaald hadden, wilde het kind den koek niet meer.

Eens, toen moeder aan 't bakken was, kwam er een oude vrouw binnengestapt, die heel slecht in het dorp stond aangeschreven en die wou dat kind genezen.

Ze zei niet anders dan: ‘Moezeziek, moezeziek’ (muizenpis). Toen pakte moeder den baktroffel, gooide die naar haar kop en zei,

dat ze maken moest dat ze wegkwam. Toen liep ze achteruit met de handen op den rug de deur uit en krijschte: ‘Bedruufde luu, bedruufde luu’. (bedroefde menschen)

Kort daarop is 't kindje gestorven.[1])

Een ander kind in 't dorp kwam huilend thuis, nadat een oude vrouw heur over 'r haren gestreeld had. Ze voelde zich erg ziek en wat bleek: er stak een speld in haar hoofd. Die had de heks er stiekum ingestoken. Toen de speld er uitgetrokken werd, stierf het kind.[1])

* * *

Drie menschen, die in den omtrek van *Maastricht* woonden, waren op een vroegen morgen naar den St. Pietersberg gegaan om een plek te zoeken, waar ze hun beetwortels in het zand konden steken. Dit deed men n.l. in den berg, waar de temperatuur zich daarvoor goed leende.

In een der gangen ontmoetten ze toen een oude vrouw met een brandende kaars in haar hand.

‘Wat komt ge hier verrichten?’ vroeg het oudje.

‘Wij komen ons hier amuseeren,’ was het antwoord, ‘wat gaat jou dat aan!’

‘Wel,’ zei de vrouw, ‘ik geloof dat ge u niet erg zult amuseeren.’

Het wijf had waarheid gesproken, want ze verdoolden in de onderaardsche gangen en holen, en overal waar zij kwamen, zagen zij zich door vier muren ingesloten.

Drie dagen lang dwaalden zij in de spelonken rond, zonder den uitgang te kunnen terugvinden.

Dat had de oude heks hen geleverd. [2])

In een der dorpen om *Kerkrade* woont een oude vrouw die de toekomst kan voorspellen. Op 'n avond had men het erover in een café. 'n Mijnwerker, die er bij zat, lachte er mee:

‘Iech bin es benuujd wat ver wongesch het va' miech sal sage,’

spotte hij, en hij begon er de oude waarzegster geweldig door te halen.

't Toeval wilde, dat hij die vrouw eenige dagen later tegenkwam en zij voorspelde hem voor de vuist weg, dat hij nog denzelfden dag van de mijnschacht naar beneden zou storten.

De mijnwerker lachte nog harder en spottender over het oudje, nam welgemoed zijn 'pungel' en stapte naar de Dominale, waar hij in de middagschacht werkte.

Doch eer de dag om was, kwam het bericht dat hij verongelukt was: hij was van de schacht naar beneden gestort en men had hem in de 'soemp' verpletterd gevonden.[6])

De gedaante, die de heks bij voorkeur aanneemt, is die van de *zwarte kat*, het dier dat onhoorbaar naderbij kan sluipen of plotseling in een flits over den donkeren weg vlak langs de beenen van een laten wandelaar kan glippen.

Op zekeren herfstnacht, vertelde mij een oude 'wijsvrouw' (vroedvrouw) werd ik van de Gansbaan te *Meerssen*, waar ik woon, door twee mannen gehaald om een vrouw te helpen, die op Berg en Terblijt woonde.

Het was aardedonker en de mannen hadden geen licht bij zich. Wel hadden ze beiden een stevigen, knoestigen knuppel en die zou hun nog van pas komen.

We namen den kortsten weg langs een boschpad, dat over een heuvel leidde. Aan het begin van het pad stond een 'stegel', d.i. een draaihekje, waardoor zich slechts één persoon tegelijk zijdelings kon heenwerken.

Toen de voorste der mannen door den stegel wilde gaan, schrok hij plotseling terug van twee vurige oogen, die hem van den paal, die naast den stegel stond, aangluurden.

't Bleek een kat te zijn.

'Pak dich èweg,' schreeuwde hij het dier toe, 'of ich schlaon dich de van.'

'Miauw,' deed de kat, maar zij bleef zitten.

Een tweede waarschuwing hielp al evenmin en verbolgen door dien tegenstand zwaaide de man zijn stok en met de woorden:

- 'Deh dan! duuvel of kat, de zuls de van!' sloeg hij de kat van den paal.

Maar nauwelijks op den grond, sprong de kat weer op den paal en riep den man, die 't gewaagd had haar te slaan, dreigend toe:

'Noe doog het nog ins!'

Geen van beiden dacht eraan, nog eens een poging te wagen. Langs een grooten omweg zijn ze toen verder gegaan om de heks - want dat was ze - te ontwijken.[3])

Twee loerjagers uit *Banholt* waren 's nachts op pad geweest. Bij 't naar huis gaan, omstreeks middernacht, zagen zij een kat op een stegel in de Distelweiden zitten. Een van hen gaf het dier een mep met zijn geweerkolf, dat 't van den stegel vloog. Dadelijk sprong het beest er weer op en sprak:

'Noë slaot nog ens es der de koerasj hubt....'

De twee stroopers waren sprakeloos van schrik en inplaats van door den stegel te gaan, kropen ze door een gat in de heg.[4])

Een broer van mijn grootmoeder had eens lang bij een van zijn vrienden 'gehaard' en den tijd verpraat en 't was al laat toen hij naar huis terugkeerde.

In den Ham bij *Kerkrade* moest hij door een stegel en op den paal van dien stegel zat een zwarte kat hem met haar gloeiende oogen aan te staren.

Hij wou haar verjagen, maar ze bleef rustig zitten, zelfs toen hij door den stegel liep. Het mocht hem ook niet gelukken haar van den paal te duwen, ze zat er als vastgeklonken.[1])

Er was eens in *Weert*[*)] een huis waar nooit iets geheim bleef. Als man of vrouw eens keef, 's anderendaags was het op straat; als ze

*) Dit verhaal wordt ook te *Schaesberg* verteld.

elkaar een geheim in het oor fluisterden, Jan en alleman wist het. En man en vrouw begrepen er niets van.

'Jamaar,' zei een buurvrouw, die wat slimmer was, 'wie komt er zoo bij u al in huis?'

'Wel, niemand, niemand! Wij betrouwen niemand meer en zijn als 't ware menschenschuw geworden.'

'En komen er ook geen beesten?'

'Beesten? Wat is me dat nu?'

'Beesten! De kat van de meulen ligt soms wel eens in d'assche bij 't vuur.'

'Ah!.... Wil ik u eens een goeden raad geven? Als de kat nog eens bij u komt, zet de pan op het vuur, doe ze vol vet spek, laat het goed sissen en braden, en als 't heel heet is, werpt "den heelen duivel" op den kat heuren pels.'

Zoo gezegd, zoo gedaan!

Ge kunt denken hoe de kat huilde en wegliep, toen ze dat vet zoo kokend op haar lijf kreeg.

De molenaarster was den anderen dag ziek en lag te bed. De buurvrouw moest er toen het hare van hebben en ging ze eens opzoeken.

De vrouw lag daar te bed met verbranden kop en wou maar niet zeggen wat haar scheelde. Maar buurvrouw, niet mis, trok op eens de doeken van het hoofd van de zieke af, en zie! haar heele kop en hals waren verbrand.

'Ah, leelijke heks!' riep de buurvrouw, 'nou weten we het!'[5])

* * *

Ook *de haas* is een heksendier. Een jager uit *Terhorst* zag op het Bergerveld een reuzenhaas zitten, die, toen hij dichterbij kwam, door een heg sloop en zich in een weiland ging zitten wasschen. Voorzichtig sloop de jager naar voren en paf.... daar tolde de haas met het volle schot hagel in zijn kop omver.

Toen de jager echter de haas op wilde rapen, was ze verdwenen, maar de hagelkorrels lagen mooi bijeen op een bebloed plekje in de weide.

Den volgenden dag, toen hij door Bergenhuizen ging, zag hij een vrouw met een verbonden hoofd voor haar deur zitten. Ze schold hem nog na ook.... de heks.[4])

Om zich te overtuigen dat een oude vrouw een heks is, moet men driemaal kruisgewijs voor haar uitloopen. Maakt ze na den derden keer rechtsomkeert, dan kan men verzekerd zijn met een tooverkol te doen te hebben.

Een ander beproefd middel is twee stroohalmen in den vorm van een kruis voor den drempel te leggen.

Geen heks is bij machte over dat struikelblok te stappen.

Ook een bos kroedwesch op Onze Lieve Vrouwe Hemelvaartsdag gewijd, houdt de heksen op den drempel tegen.

Tegen de kwade hand helpt niets zoo goed als een klaverblaadje van vier in een misboek gelegd over het evangelie van Sint Jan.

Ook twee stukken hout, half verbrand, half verkoold, kruisgewijs aan het bed gehangen, behoeden tegen hekserij.

Bronnen: 1) Volksmond. 2) Alfred Harou in Ons Volksleven IX, blz. 199. 3) A. Wehrens in Eigen Volk, II, blz. 212-213. 4) Mededeeling van den heer P.A. Bours. 5) 't Daghet in den Oosten, XXIII, blz. 62. 6) Gerard Lemmens in Nedermaas IX, blz. 31.

Aanteekeningen: Al wat de tooveressen in de heksenprocessen der zestiende en zeventiende eeuw ten laste werd gelegd, wordt hen nu nog aangewreven.

Een *Maastrichtsche* had haar ‘kwade hand’ op een zestienjarig meisje uit de Bogaardenstraat gelegd. Men moest haar met een flinken hazelarenstok dwingen, het kind weer beter te maken.

Een meisje uit *Gulpen* had haar vroegeren verloofde behekst. Hij kon niet meer loopen. De dokters wisten er geen raad mee. Eindelijk kwam de heks zelf en haalde een naald uit zijn been.

Te *Wittem* gaf een heks een appel aan een kind. Gelukkig had de vader het gezien. De appel werd op den schoorsteenmantel gelegd en na *negen dagen* kwam er een pad uitgekropen. De vader begreep wel, wat daarachter zat. Ras wierp hij pad en appel in het vuur. Dadelijk stond de heks voor de deur te lamenteeren: ‘Ik verbrand. Haal mij uit het vuur.’ De vader hield zich echter doof en terwijl de pad in het vuur verbrandde, verkoolde de heks buiten op den dorpel.

Was een kind behekst, dan wisten de doktoren er geen raad mee. Ze konden nooit de oorzaak van het kwaad vinden. Men ging dan naar de Witheeren van Rijckholt of de Paters Redemptoristen van Wittem om het kind te laten ‘overlezen’. Dat was geen gemakkelijk werk. Het zweet liep den pater soms langs het gezicht, want de heks deed alle mogelijke moeite om een spaak in het wiel te steken.
Toen de pastoor van *Nieuwenhagen* een behekst kind overlas, sloeg de heks herhaaldelijk de kerkdeur met geweldig lawaai open en toe, om den priester af te leiden. Maar 't hielp haar niet.
Wie een kind laat overlezen moet onderweg naar het klooster voortdurend bidden, tegen niemand spreken en niet omzien. Een heks uit *Wijk* speelde eerst harmonica en schold toen de moeder en haar buurvrouwen uit, die met 't zieke kind op weg waren naar de paters van Rijckholt, om hen tot omkijken en spreken te dwingen.
Een andere moeder uit de Kattenstraat te *Wijk*, die met haar man en een zieke zuigeling naar Wittem was geweest, werd ook door een heks aangesproken, die tevens trachtte den kinderwagen aan te raken.
Te *Mechelen* was een kind van 'n jaar of twee altijd bezig balletjes van leem te kneden. Als ze over den grond rolden, veranderden die balletjes in muizen, konijntjes, katjes en andere kleine dieren.
Eens zag de moeder het en ze waarschuwde den pastoor. Die meende dat er iets in het doopsel van het kind moest zijn vergeten. 't Kind werd opnieuw gedoopt en kon na dien tijd geen dieren meer maken.
Een heks te *Nuth* kon ook van leem muizen kneden. Had zij ze gemaakt, dan ‘zond’ ze ze naar iemand, waar ze de pik op had.
Heksen fie te *Meerssen* kon ook meer dan brood eten. Wees men naar haar en zei men ‘'t is een heks’, dan verging men den volgenden dag van de luizen, die Fie ‘gewenscht’ had.
Oude Mie uit *Gulpen* zond eens rupsen naar het koolveld van den deken, maar ze moest ze weer snel wegzenden.
Te *Gronsveld* waren het krekels, die door een heks gezonden waren. Men verdreef ze door 's avonds na zonsondergang aan drie hoeken van het huis 't Sint Jans Evangelie te bidden. Ze gingen toen naar den buurman, die tegen den vierden hoek woonde.
Tot de heksenkunsten behoort ook het waarzeggen. Een heks toonde aan een veldwachter, wiens kippen gestolen waren, de dieven in de vlammen van een vuur. Te *Geulle* liet een andere heks iemand, dien ze wel mocht, verscheidene prijzen winnen met zijn duiven.
De heks van den *Sibbe*berg zette graag voorbijgaande karren vast. Dan zat er een duivel tusschen elk paar spaken.
Op een donkeren, stormachtigen avond ontmoette een landbouwer uit *Mechelen* een witte vrouw met versluierd gelaat, die hem een brandend kaarsje in de hand duwde. Dat kaarsje woei niet uit, hoewel de boomen bijna braken in den stormwind. Eerst een heksenmeester wist hem ervan te bevrijden.

Een jonge man kwam in het Limmelerbroek onder *Meerssen* een ontzettend lange juffer tegen, die nog grooter was dan de wilgeboomen aan weerszijden van den weg. Dat was zijn vroeger meisje, een bekende heks. Zij joeg hem schrik aan en hield hem bovendien nog voor den gek.
In deze beide sagen ziet men *heksen in de gedaanten van witte juffers*. Zij hebben als het ware de grens van tooverland overschreden om in het rijk der daemonen te verschijnen.
De ziel van een heks verlaat het lichaam, dat in schijndood achterblijft (heksenslaap) door den mond in de gedaante van een dier, en keert er op dezelfde wijze in terug. Dat gebeurde eens te *Amstenrade*. Een hommel zweefde om de heks, die men al gestorven waande, en kroop haar in den mond, waarna zij weer levend werd.
Meestal verschijnen de heksen als katten. Het verhaal van de sprekende kat op den stegel is alom verbreid (*Waubach, Wolder, Mechelen-Wittem, Oud Vroenhoven*): legio is het aantal ontmoetingen met heksenkatten. Vaak gebeurt het dat men 's nachts een hinderlijke kat een schop of een slag geeft, en de heks er den volgenden morgen de sporen van draagt (*Oud-Valkenburg*); soms verschijnen er, als men met één kat wil afrekenen, eensklaps tallooze soortgenooten, zooals te *Meerssen*, waar zij poot aan poot om Antoon den knecht dansten, die een lastige kat in den oven wilde steken, en op den Blomberg te *Geulle*, waar héél de berg opeens vol katten zat, die men alleen door 't opzeggen van het Sint Jans Evangelieke van zich af kon houden. (Kemp, op div. plaatsen).

c. Heksenprocessen.

Trijn van der Moeien stond reeds langen tijd onder de verdenking te kunnen tooveren. Op zekeren dag van het jaar 1522 ontmoette ze te *Vlodrop* een man, die een paard aan den toom leidde, en vroeg hem of ze daarop mocht rijden. Toen hij dat niet goedvond, nam ze een brok aarde en wierp dat in aller duivelen naam naar het paard, dat toen struikelde en voor het huis van dien man neerviel. Toen de man haar daarop een pak ros gaf, dreigde ze hem met het gerecht, maar inplaats van hem aan te klagen, nam ze wijselijk de wijk naar Aken.

Inmiddels was die zaak in *Roermond*, de stad waar zij thuishoorde, bekend geworden, en toen zij teruggekeerd was en zich in haar huis verborgen hield, liet de schout haar aanhouden.

Voor de schepenbank gebracht, bekende zij, dat ze zich aan den duivel had overgegeven, die haar echter bedrogen had, door haar geld zonder waarde - ‘leecke pennonghen’ zegt zij - te geven. Voorts beleed zij op aanstichting van Satan menschen en beesten te hebben betooverd.

Zij werd tot den vuurdood - de gewone straf der heksen en toovenaars - veroordeeld.

‘Die bose wercken verwijsen hair datt men sij brengen sall an 't gericht und bijnden sij ain eynen staeck und verborren hoer lycham tot asschen, dat Gott yhre zeele gnedich sij, niet me moitt borren in 't vuyr der helle’ staat er in het vonnis.

Drie jaar later werden te *Roermond* twee vrouwen tegelijk van hekserij beschuldigd. Zij hadden vele menschen, alsmede paarden, koeien en schapen betooverd, waardoor ze ziek werden en stierven. Ook deze twee bekenden en werden veroordeeld om, aan een staak gebonden, verbrand te worden ‘tot polver ind asschen tot eyn exempell aller minschen opdat sij alsulcke bose wercken myen sullen.’

Een derde proces vond aldaar in 1581 plaats tegen Kael Merrie. Zij was door de vrouw van een Italiaanschen sergeant, die dicht bij

haar woonde, van tooverij aangeklaagd; haar kind was, toen het op straat speelde, door Kael Merrie opgenomen en gestreeld, en sindsdien kwijnde het weg en was er van dag tot dag erger aan toe.

Eenige buren, als getuigen opgeroepen, bevestigden dat Kael Merrie een heks was, en daarom door ieder gemeden werd. Zij had het varken van den eersten getuige uit haar tuin gejaagd, waarop het dier plotseling verlamd bleek aan de achterpooten. Een tweede had eens een klein biervat van haar geleend en was korten tijd daarna ‘kranck, ongefellich und gantz lam gewoirden’. Een ander, die naast Merrie was komen wonen, verklaarde dat ze sindsdien haar melk niet meer kon karnen en zelf ziek geworden was. Geen van allen kon echter, naar 't oordeel der schepenen, bepaald verzekeren dat Merrie 't hen aangedaan had. Zij werd daarom wegens gebrek aan bewijs vrijgesproken, maar daar zij algemeen als heks beschouwd werd en niet in Roermond geboren was, verbande men haar uit de stad.

Hiermee was de zaak echter niet afgeloopen, want toen Kael Merrie door de stadsboden buiten de poort gebracht was, vielen verschillende soldaten en opgeschoten jongens op haar aan, mishandelden haar en verdronken haar in de Maas bij de Roodebrug.

De schepenen waren zeer gebelgd en geboden een onderzoek, dat op niets uitliep, omdat het krijgsvolk zich in die dagen bitter weinig van de burgers aantrok.

Tijdens dit rechtsgeding liep een man, met twee vrouwen uit Swalmen, die hij onderweg had aangetroffen, naar Roermond op. Onderweg lieten ze zich ontvallen, dat ze naar de stad gekomen waren omdat ze vreesden door Kael Merrie van tooverij te worden beschuldigd en zich al bij voorbaat bij de rechters wilden verontschuldigen. Toen zij echter vernamen, dat de beklaagde haar onschuld had staande gehouden en geen namen genoemd had, wilden de vrouwen terugkeeren.

Intusschen had de man overal bekend gemaakt, dat er twee tooveressen van Swalmen naar Roermond gekomen waren. Het volk liep te hoop en een troep soldaten en jongens liepen de St. Janspoort

uit, achterhaalden de vrouwen en na hen deerlijk mishandeld te hebben, wierpen ze hen in de St. Jans Maas. Daar deze echter heel ondiep was, kwamen ze behouden aan den overkant, maar werden ook daar achterna gezeten, zoodat ze in de groote Maas sprongen, in de hoop zich zoo te redden, maar jammerlijk verdronken.

Op Zondag 20 Juli 1611 kwam Itgen Heudders uit Heithuizen naar Roermond. Aan de Kraanpoort moest ze tusschen een paar spelende jongens doorloopen en raakte daarbij een jongetje aan den schouder.

Daardoor zou het hoofd van het ventje opgezwollen zijn en zijn lichaam er uit zien, als was het met netels gebrand.

De schout liet haar onmiddellijk voor zich brengen en beval haar hem te onttooveren: ‘te herdoen 't geene sij ihm gedaen hadde’ waren zijn woorden.

Op haar weigering werd zij opgesloten. Daar echter uit het verhoor haar schuld niet voldoende bleek en informaties te Heithuizen zeer gunstig uitvielen, werd de vrouw op vrije voeten gesteld.

* * *

In het jaar 1610 werd een vrouw uit Schiedam van hekserij beschuldigd en men wilde haar op de pijnbank leggen. Het Hof van Holland zorgde ervoor dat dit niet gebeurde en de vrouw werd vrijgelaten.

> Ei ziet, nadat het Hof dit vonnis had gegeven,
> Scheen alle tooverij als uit het land gedreven

dichtte Jacob Cats, en waarlijk, tegen de autoriteit van het hoogste rechtscollege kwam geen verzet.

Sindsdien is er geen enkele heks meer gepijnigd of gedood in 't gebied der Staten. Maar het sceptisch humanisme van de rechters in den Haag vond geen navolging in de omliggende landen. Integendeel! De heksenwaan brak nu eerst goed los, vooral in Duitschland. Maar ook 't Spaansche Limburg leed er onder.

Een der oorzaken der hernieuwde vervolging was een boek van Martinus Delrio ‘Desquisitiones magicae’ (Onderzoek naar de tooverij) dat in 1599 te Leuven verscheen; een andere de vrees van aartshertog Albertus over het toenemen van ‘sortillegien en toeverijen’, een vrees die hem de rechters deed aansporen om zijn vroegere verordeningen tegen heksen en toovenaars in alle strengheid toe te passen.

En dit is gebeurd in *Roermond*.

't Staat in een boekje, dat in 1614 te Nijmegen gedrukt is en den ellenlangen titel voert:

Een warachtige beschrijvinge van 64 tooveressen, die door haer tooverijen over de duysent menschen, so oude lied en als jonge kinderen, ende wel ses duysent beesten hebben omgebracht, twelck jammerlijck ende bedroeft om hooren is, zonder de groote schade, die sij oock in de vruchten gedaen hebben, dat eens menschen hayr mocht te bergh staen, diet hoorden, alzoo zyt selfs bekant hebben voor de justitie, dies zy gherecht zijn alle daghen twee, beginnende den 24 September 1613 tot noch toe. Ende dit is wat het protocol ghetogen van Rumundt (alwaert geschiet is) ende in druck gestelt.

In het jaar 1613 woonde er te Roermond een van de opperste tooveressen, genaamd Trijntje van Sittard. Zij had een dochter van omstreeks twaalf jaar, welke zij haar duivelskunst zoo had geleerd, dat het meisje die volkomen in haar macht had. Het meisje speelde dagelijks met de andere kinderen uit de buurt op straat en het was toen, dat zij eenige van haar kunsten aan de andere kinderen vertoonde. Zij spuwde uit haar mond: geld, garen, lint, spelden, naalden, spijkers, steenen, koper en ‘quaet’ ijzer. De kinderen, die dit zagen, verwonderden zich zeer en vertelden het aan hun ouders. Deze waren er ook spoedig getuige van.

Op zekeren keer bevond zich tusschen het volk een lid van den magistraat. Deze waarschuwde den officier, die niet talmde het meisje gevangen te zetten.

Toen nu het meisje voor den raad was geleid, vroeg men haar, wie haar dergelijke kunsten had geleerd. Waarop het meisje ant-

woordde: ‘Daar staat een man in rood fluweel met een rood mutsje op het hoofd, die zijn vinger op zijn mond legt en daarmee wil zeggen, dat ik zwijgen moet.’ Dat was de duivel.

De officier dreigde haar te laten slaan en in de boeien te sluiten. Zij bekende nu in haar angst, dat haar moeder haar die kunsten had geleerd.

Den vier en twintigsten September 1613 werd de moeder gevangen genomen. Zij werd ondervraagd en na hevig gepijnigd te zijn, bekende zij, dat er te Ool, een dorp dicht bij Roermond, een zekere meester Jan woonde, die vaandrager van de toovenaars en tooveressen was. Zij bekende verder, dat zij al vier en twintig jaar aan tooverij deed en in dien tijd wel een en veertig kinderen, drie mannen en zeven vrouwen had dood getooverd, om nog maar te zwijgen van de dieren en de vruchten. Zij wees nog tien andere tooveressen aan, die tegelijk met meester Jan van Ool gevangen genomen werden. Zij zelf werd na vier dagen gevangenschap verbrand en haar dochtertje voor altijd opgesloten in een klooster.

Meester Jan van Ool bekende na de scherpste folteringen veel kwaad te hebben bedreven. Hij was een vermaard meester in de tooverkunst en genas degenen, die betooverd waren, waarvoor hij een verbond met den duivel had aangegaan, waarbij hij beloofd had na tien menschen te hebben genezen, elken elfden dood te tooveren. Dat had nu zestien jaar geduurd en in dien tijd had hij honderd vijftig menschen om het leven gebracht. Gestolen goed deed hij door duivelskunsten terugkeeren en personen, die buitenslands waren, deed hij in hun ware gedaante in een spiegel verschijnen.

Hij wees op de pijnbank nog een en veertig tooveressen aan, waarvan er tien te Stralen, elf te Roermond, vijftien te Wassenberg en vijf te Swalmen woonden.

Zij werden ook gevat en veroordeeld op de door de torture afgeperste bekentenissen. Eenigen hadden de foltering moedig doorstaan; men oordeelde dat voor dezen de pijnigingen niet zwaar genoeg geweest waren, waarop men den scherprechter van Maastricht ontbood, die hen ‘mit groten tormenten pijnichde’, waarop ook de

laatste beschuldigden alles bekenden wat de rechters begeerden.

Zekere Melt van Asenraai, die, na den geheelen nacht gepijnigd te zijn, zonder haar schuld te belijden, den volgenden morgen dood in den gevangentoren werd gevonden, had daarmede het bewijs van haar schuld geleverd: ‘de bose vyant hat haer den hals gebrocken.’

Op deze wijze zijn vier en zestig tooveressen verbrand.

Zij hadden bekend dat zij 600 kinderen, 400 volwassenen, zoowel mannen als vrouwen, en meer dan 6000 beesten dood getooverd hadden. Ook hadden zij wel 50 morgen land en 200 boomgaarden bedorven door hun kunst.

* * *

Niet overal paste men de practijken der Roermondsche rechters toe. De schepenen van *Venlo* verzetten zich in hetzelfde jaar tegen het pijnigen van Barbara Vresen, die op verzoek van de heeren van Roermond als heks was gevangen genomen.

De tegen haar ingebrachte beschuldigingen waren dezelfde: zij had menschen betooverd door hen met de ‘kwade hand’ op den schouder aan te raken en dieren doen sterven. Ook waren er verdachte zwarte katten bij haar huis gezien, die een gerucht maakten alsof de straat vol duivelen was.

De schepenen van Venlo vatten de zaak hoog op, want zij achtten zich in hun privilegiën bedreigd als het gerechtshof te Roermond zijn zin kreeg en de vrouw op de pijnbank gelegd zou worden.

Beide partijen gingen in beroep bij den aartshertog, die de schepenen van Venlo in 't gelijk stelde, waarop de vrouw onmiddellijk vrij werd gelaten.

De laatste beschuldiging van tooverij in Limburg schijnt in 1660 te zijn ingebracht tegen Geertien Stockmans, weduwe van Peeter den Bode te *Roermond*. De vrouw werd ‘gevisiteerd ende geëxamineerdt en onnosel van toeverije bevoenden’. Dus kon haar een acte van onschuld gegeven worden.

* * *

Op een Zondag in de maand September 1778, toen de hoogmis uit was, verschenen er te *Amstenrade* een vijftigtal zigeuners, met paarden en wagens. Zij lieten in het dorp uittrommelen, dat een oude vrouw uit hun troep, die ze met veel bombarie op een kar rondvoerden, dien middag in de heide verbrand zou worden, omdat ze een heks was en zelf verklaard had het leven moe te zijn.

Dien middag trok heel Amstenrade naar de Treebeeksche heide om de terechtstelling bij te wonen; geen oud wijf bleef achter haar spinnewiel zitten. En ziet, te midden van die honderden toeschouwers begonnen de zigeuners een grooten brandstapel op te richten. Het slachtoffer, de handen op den rug gebonden, werd er bovenop gezet. Maar nu kreeg de levensmoede berouw over haar woorden. Zij begon te weenen en te roepen, dat men haar nog één jaarke mocht sparen; zij zou dan wel van zelf sterven.

De omstanders, tot medelijden bewogen, wilden er zich mee bemoeien en riepen om den veldbode, daar de drossaard Nicolas Strens dien dag afwezig was; deze trad tusschenbeiden en de zigeuners maakten de oude tooverkol los.

Lachend keerden de toeschouwers naar Amstenrade terug, maar daar verging hun het lachen. De zigeuners hadden van hun afwezigheid gebruik gemaakt om al wat niet te heet en niet te zwaar was mee te nemen.

Zoo eindigde de laatste heksenvervolging in Limburg.

Bronnen: Fred Netershym, Kronijk der stad Roermond in Publications XII; Jos Habets. Bijdragen tot de geschiedenis der heksenprocessen in Publications V.

2. Toovenaars.

Op 'Genhoes Sint Jans Geleen' onder *Spaubeek* diende voor lange jaren een vaarknecht (voerman) die Köbke (Jacob) heette en naar zijn stiel kortweg Vaar-Köbke werd genoemd.

Hij had, God weet om welke reden, zijn ziel aan den duivel verkocht en nadat hij dat gedaan had, was er niets meer onmogelijk voor hem.

Zoo was het op zekeren keer kermis te Spaubeek en de knechts en de meiden zouden er graag naar toe gaan. Maar de halfling (pachter) was van een andere meening. 'Ge gaat geen van allen naar de kermis,' zei hij, 'eer de boonen opgebonden zijn!'

Van het kermis vieren zou dus weinig gekomen zijn, had Vaar-Köbke niet tot de knechts behoord. Toen de pachter weg was en de anderen morden van spijt, troostte hij hen met te zeggen: 'Het zal gauw gebeurd zijn!'

Hij ging op zijn eentje naar het boonenveld, bond aan ieder van de vier hoeken van het stuk een boonenstruik aan de staken op en zwaaide toen met zijn pet.

'Roetsch! Roetsch! Roetsch!

Allemaal zoo!' riep hij.[*)]

Nadat hij zoo naar alle vier zijden met zijn pet had gezwaaid, waren de boonen opgebonden en konden ze naar de kermis gaan.

Vaar-Köbke was ook eens in een herberg, toen er over weerwolven gesproken werd.

'Ik trek mij van geen weerwolf wat aan,' pochte hij, 'ik hoop er eens een te ontmoeten.'

Het was al Iaat, toen hij naar huis ging, en terwijl hij langs den kortsten weg dwars door de weiden liep, sprong er plotseling iets op zijn rug - de weerwolf!

'Blijf maar zitten, kameraad,' zei Vaar-Köbke.

*) Dit kunststukje staat ook op naam van een knecht van 't kasteel *Horn*.

Hij droeg hem op die manier een eind weegs, maar toen de weerwolf hem wilde dwingen om harder te loopen vond hij dat het nu welletjes was geweest. In een oogwenk had hij den weerwolf van zijn rug geslingerd en liet zich op zijn beurt door hem dragen. De weerwolf zag wel in dat er geen pardon voor was, en hij moest Vaar-Köbke tot Genhoes dragen.

Toen Köbke zag dat hij thuis was, zei hij: ‘Nu zal het je niet meer invallen, mij nog zoo iets te lappen!’ Tegelijkertijd gaf hij den weerwolf een trap tegen het lijf, dat hij verzonk. Die werd sindsdien niet meer gezien.

Op een anderen keer was Vaar-Köbke eens aan de Maas - op den Belgischen oever - om kalk te rijden.

Daar stonden ook een paar boeren met een zwaar geladen kar. Ze moesten er een steile helling mee op. Of ze de vier paarden, die er voor stonden, sloegen of aanmoedigden, ze kwamen er niet mee boven.

De boeren verzochten Vaar-Köbke nu, zijn oude schimmel nog voor hun paarden te spannen.

‘Neen,’ zei Vaar-Köbke, ‘dat doe ik niet voor die knollen van jullie!’

De boeren begonnen toen om zijn oud beest te lachen en een van hen spotte: ‘Wat? Die krak van jou, een goed paard! Het heeft toch geen tanden!’

‘Dan zal ik je eens laten zien, wat hij kan!’ verzekerde Vaar-Köbke.

De vier paarden werden uitgespannen en de schimmel van Köbke alleen voor de groote kar gezet. Daarna teekende Vaar-Köbke met den greep van zijn zweep eenige figuren in het zand en zwaaide vervolgens eenige malen met zijn pet, dat alles onder het mompelen van tooverformules.

Toen zette hij het paard aan en het trok de geweldige vracht in één haal tot op den top, tot groote verwondering van de boeren.

‘Een vracht, zesmaal zoo groot als deze, trekt hij nog op; wilt gij dat wel gelooven!’ zeide hij tegen de beschaamde boeren.

Dat konden zij niet gelooven.

‘Dan zal ik het u eens uitleggen. Voor iedere spaak van de wielen heb ik zeven duivelen aangeroepen en die hielpen de kar naar boven duwen.’

De boeren hoorden dat, sloegen een kruis en gingen op de vlucht.

Vaar-Köbke ging met zijn span terug naar Genhoes, of er niets gebeurd was.

De mare van de ongewone verrichtingen van Vaar-Köbke was ook doorgedrongen tot den pastoor van Spaubeek. Hij vond het jammer van Köbke en besloot diens ziel te redden. Al den volgenden Zondag verzocht hij zijn parochianen te willen bidden voor een ongenoemde. Iedereen begreep natuurlijk, dat hij Vaar-Köbke bedoelde.

Hij liet het daar echter niet bij. Hij sprak Köbke zelf aan; deze verhardde zich in de boosheid; hij wilde niets doen, om zijn ziel terug te koopen. Na lang aandringen van den pastoor, beloofde hij dan toch eens met den duivel te spreken.

Köbke maakte wel geen haast, om die belofte te volbrengen, maar op zekeren dag kwam hij den pastoor toch vertellen, dat hij met den duivel had gesproken. De pastoor moest eens een vaart met kar en paard en Köbke als voerman meemaken naar Weert; de duivel zou dan wel zorgen, dat hij daar ook was.

De pastoor, die wel naar de hel had gereden, om Köbke's ziel te redden, nam het voorstel aan, al wist hij van te voren, dat zoo'n vaart geen pleiziertochtje zou wezen. Want het was al meer gebeurd, dat Köbke, wanneer hij de poort van de hoeve gesloten vond, er met kar en paard over den muur vloog. Zoo ging hij ook meestal over de Maas.

Toen de pastoor op Genhoes kwam, stonden kar en paard al gereed. De pastoor stapte in en Köbke nam voorop plaats, om het paard te sturen. De pastoor moest achterin zitten, met den rug naar Köbke en het paard.

‘We gaan!’ waarschuwde Köbke. ‘Wat u nu mag hooren, heer

pastoor, en wat er ook mag gebeuren, houdt u maar met den rug naar mij en het paard en kijk vooral niet om, eer het tijd is!'

Dan werden de kar met 't paard, de pastoor en Köbke door een onzichtbare macht van den grond getild en ging het de lucht in. Hoe meer ze stegen, hoe grooter de vaart en hoe luider het vloeken, tieren, bliksemen en donderen om de kar. Nu en dan scheen het, of de kar in een afgrond viel en dan moest de pastoor zich met alle macht vastklemmen, om er niet uit te buitelen. De pastoor bad den rozenkrans voor de redding van de ziel van Köbke en bleef maar bidden, tegen alle gevloek, gedonder en solferlucht in. Zoo hield hij het vol, tot ze in Weert kwamen.

Daar aangekomen, maakte Köbke allerlei grimassen, deed bezweringen en sprak in een onbekende taal tegen iemand, die de pastoor niet kon hooren of zien, maar waarvan hij wel vermoedde, dat het de duivel was. Dit duurde tot Köbke tegen den pastoor zei: 'U bent wel taai en u hebt het er tot hiertoe goed afgebracht; wij moeten nu ook nog terug!'

De pastoor gaf den moed niet verloren en de terugreis begon. Het ging op dezelfde manier als op de heenreis, maar het gebliksem en gedonder woedde nog veel erger dan eerst, en de kar hotste en botste nog meer.

De pastoor hield zich echter goed en de duivel zag wel, dat hij 't in het eind zou winnen. Vol woede slingerde hij de kar met een smak tegen den kerktoren van Sittard. De schok was zoo geweldig, dat de pastoor met het hoofd tegen den toren sloeg en een gat in het hoofd kreeg. Hij vloog gelukkig niet uit de kar en hield 't goed uit, het eene Wees-Gegroetje aan het andere rijgend.

Toen gaf de duivel zich gewonnen. Onder een lawaai en een gevloek, dat al het vorige overtrof, verdween hij, terwijl de kar naar beneden stortte, waar ze gelukkig op een hoop zand terechtkwam.

Na dien tijd heeft Vaar-Köbke geen kunststukken meer vertoond en is een goeden dood gestorven.[1])

* * *

In de Hees, dicht bij het Peelvlak, woonde in vroeger tijden een kluizenaar op de Meir, een vierkant stuk grond dat met wallen en grachten omgeven was.

Hij reed altijd te paard door de lucht als hij te *Sevenum* naar de kerk moest. Zoo'n rit duurde maar tien minuten, hoewel de afstand tusschen kluis en kerk wel twee uur bedroeg.

Volgens anderen was het een pastoor, die een oude schimmel had, waarop hij af en toe naar het dorp kwam.

's Avonds keerde hij terug. Dan zei hij:

'In einen keir
Tot in het Meir.'

en het paard draafde door de lucht naar huis terug.[2])

* * *

In het begin van de vorige eeuw hadden ze in *Banholt* heel veel last van ratten. Op zekeren dag kwam er een man in het dorp, die beweerde al dat ongedierte te kunnen verdelgen.

Nadat ze 't over den prijs eens geworden waren, beval de rattenvanger om een groote hoop stroo op Louverixplei te brengen. Daarna nam hij een fluitje uit zijn zak en begon een deuntje te spelen.... en de ratten kwamen van alle kanten aangeloopen. Binnen een kwartier krioelde de hoop stroo van de ratten en de omstanders verzochten hem het stroo in brand te steken, daar anders de ratten weer wegliepen.

'Neen, d'r moet er nog een komen,' zei de rattenvanger en jawel! vijf minuten later kwam een oude rat aangekropen. Ze was wel zoo groot als een konijn en verdween eveneens in het stroo.[*)]

'Nu is 't tijd,' riep de man. De hoop stroo werd in brand gestoken en voor langen tijd was Banholt van de ratten verlost.[3])

*) Iets dergelijks gebeurde bij een pachter in de Steenstraat te *Meerssen*, maar hier liepen de ratten in het stroo, zonder dat er een deuntje werd gespeeld.

De rattenvanger van Hameln en zijn naamgenoot uit Banholt spelen een deuntje op hun fluit om de ratten te lokken, een vóórchristelijk motief, dat wij vooral bij de Kelten ontmoeten - de tooverkracht der muziek.

Meestal verlossen de heksenbezweerders de menschen van dergelijke door heksen ‘gezonden’ plagen door 't lezen van 't St. Jansevangelieke of door 't opzeggen van oude bezweringsformules.

Een vrouw van *Terhorst* onder Mheer schepte 'ns een emmer water uit den Platkoel. Opeens schrok ze erg. ‘Doe onnutte priej’ riep ze uit, want er zat een dikke kikvorsch in den emmer.

Juist kwam er een marskramer langs, en toen die zag wat er gaande was, zei hij: ‘'t Zal niet meer gebeuren.’ Hij nam een fluitje uit zijn zak en begon er op te spelen en kijk, alle kikvorschen kwamen uit den Platkoel gekropen.

Toen de laatste uit 't water was, zei de krèmer: ‘Nou verdruug mèr,’ en liep door.

Den volgenden dag zag de heele straat groen van de verdroogde kikvorschen.[3])

***

Op een kasteel in den omtrek van *Banholt* diende jaren geleden een duitsche piqueur. Het was een prachtig schouwspel als hij op zijn fier paard gezeten de trompet blies en een stoet van zes en dertig honden, de staart in de hoogte, hem volgden door de straten.

In het dorp zei men, dat hij duivelskunsten kende.

Op zekeren dag zat hij met eenige vrienden te kaarten op de steenen brug voor de inrijpoort van het aloude slot, toen een van hen zei: ‘Nou moesten we nog een borrel hebben.’

‘Dat is gauw gebeurd,’ viel de duitscher in. Hij gooide schoppenboer uit het kaartspel en beval dien een flesch brandewijn te halen bij den herbergier-smid tegenover den weg.

De kaart vloog door de lucht en kwam alras terug met een volle

flesch jenever en zette die voor de verbaasde kaarters neer. Of de jenever gesmaakt heeft, dat wist mijn zegsman niet.[4])

Jean K.... uit F...., die naderhand boschwachter in Amstenrade werd, vertoonde hetzelfde kunststuk in een herberg te F.... *tijdens de hoogmis*.

Hij schonk een borrel in, maar voegde erbij: ‘niet drinken; die is voor den schenker van de flesch,’ en gooide den inhoud op den vloer.

De tweede borrel dronk hij zelf op en daar zijn vrienden weinig trek hadden, dronk hij de flesch grootendeels leeg.

Jean K.... liet ook groote honden uit den openbarstenden schuurvloer te voorschijn komen. Zelfs liet hij de hel zien aan z'n vrienden.

Later heeft hij zelfmoord gepleegd.[4])

Het uitzenden van schoppenboer om jenever te halen komt veel voor in Noord-Holland en op Zuid-Beveland, want de gereformeerden beschouwden het kaartspel als een spel des duivels, terwijl in katholieke streken kinderen al met de kaart spelen en niemand er wat in ziet. Maar kaartspelen op Zondag onder de Hoogmis, dat is wat anders! In de eerste van de beide sagen wordt dit niet uitdrukkelijk vermeld, waarschijnlijk heeft de verteller het weggelaten.

Zooals de goden in de oudheid een wijnoffer kregen, krijgt nu de duivel zijn offer.... het eerste glas is voor hem.

***

De burchtheer van Enzebroek onder *Neeritter* had een jachtopziener, die het uitgestrekte jachtveld van zijn heer moest beschermen tegen de vele loerjagers uit de buurt.

Op een van zijn dagelijksche ronden betrapte deze opziener een strooper. Die scheen echter niet vervaard en stapte met zijn jachtroer onder den arm rechtstreeks op den garde-chasse toe, alsof niet hij, maar de jachtopziener aan 't stroopen was.

De man droeg een pet van vossevel; zijn armoedige kleeding hing hem haveloos om het lijf, zijn donker gelaat was omgeven door een verwarden peper- en zout gespikkelden baard. Hij zag er heelemaal naar uit als een man, die men buiten in de eenzaamheid van bosch en veld liefst niet tegenkomt.

De jachtopziener, die den man wel naar den duivel wenschte en zich door die ontmoeting heelemaal niet op zijn gemak voelde, deed of hij heel niet bang was voor dat heerschap en snauwde hem toe: 'Ha, eindelijk heb ik je toch bij de kladden! En nu als de drommel mee naar den heer!'

De loerjager scheen niet erg onder den indruk te komen van de woorden van den garde-chasse en bleef doodbedaard staan, terwijl hij hem doordringend aanstaarde.

'Jong,' sprak hij na een poosje, 'jong, ik weet niet of mijn vrouw wel hebben wil dat ik met je meega; maar wacht hier een oogenblik, dan zal ik het haar even gaan vragen.' En met die woorden stapte hij verder en liet den jachtopziener met zijn mond vol tanden staan.

Dat was dezen toch te machtig en hij meende den strooper te vatten. Toen hij evenwel een been wilde verzetten om den loerjager te achtervolgen, voelde hij, dat hij dat niet kon en op de plaats was vastgetooverd. Zoo moest hij daar blijven staan, onbewegelijk als een paal, tot de strooper den anderen dag tegen het vallen van den avond terugkwam.

'Ga maar naar huis,' zei de loerjager kortaf, terwijl hij voor den jachtopziener ging staan, 'mijn vrouw wil niet hebben, dat ik meega!' Op hetzelfde oogenblik voelde de arme stakkerd, dat hij van de plaats kon en spoedde hij zich, zonder nog verder naar den strooper om te zien, terug naar het slot, waar men erg ongerust was geweest over zijn uitblijven.

Het avontuur werd spoedig algemeen bekend en niemand, die nu nog kon ontkennen, wat er al lang gemompeld werd, dat het met dien beruchten wilddief met zijn roode muts van vossenvel niet pluis was; vooral de garde-chasse gaf de heilige verzekering, dat hij tegen

dien rossen kerel nooit niks meer zou zeggen, al schoot hij ‘de hiël haaze en petrieze van Hinzebrook kepot’.[5])

***

Jaren geleden had een man uit *Noorbeek* hout gekocht en ging dit halen uit de bosschen van Kattenroth over de grens. Op de oude heerbaan van Ulvend kwam hij een voerman tegen met een wagen hout, die daar stil stond om zijn paarden brood te voeren.

Toen de pachter een paar uur later met zijn met hout beladen kar op de plek kwam, waar de voerman stil had gestaan, werd het paard angstig en begon achterwaarts te werken. Na eenigen tijd ‘gebracheld’ te hebben, kon hij terugkeeren en langs een omweg naar huis rijden.

Die voerman stond er in den ganschen omtrek voor bekend, dat hij meer kon dan brood eten.[4])

't Vastzetten van menschen en paarden schijnt reeds in 't A B C der tooverkunst te staan. Men hoort er veel over spreken, en heksen en toovenaars maken er om beurten gebruik van. Eens hoorde ik in Vlaanderen van een sterk staaltje op dit gebied gewagen: een vrouw, die te laat aan 't station was, zette kalmweg den trein vast.

Een goeie honderd jaar geleden reed een knecht van de groote pachthoeve - het vroegere kasteel - Libeek, de Rondeelenstraat op naar *Mheer* met zijn met vier paarden bespannen wagen. Hij moest tarwe naar Maastricht brengen, maar ‘in gene Knuppel’ kwam hij iemand tegen, die een kwaden blik op de paarden wierp.

Opeens bleven de dieren staan en met den besten wil van de wereld waren ze niet meer vooruit te krijgen en ondertusschen zonk de wagen weg tot op de ‘namen’. Er werden paarden gehaald in Mheer op den Bovensten Hof. Niets hielp. Al de zakken moesten worden afgeladen en de wagen uitgegraven en toen eerst zag men wat er aan haperde. In één rad zat een spaak te veel - de dertiende - en toen die er uit gehaald was, ging het verder als van een leien dakje.[3])

Manne uit *Weert*, die over de honderd jaar oud was, was ook een toovenaar. Hij hield 't met den duivel, want als hij door 't veld wandelde, kwamen er voortdurend zwarte kraaien op zijn schouders zitten.[6])

Bronnen: 1) Pierre Kemp, Limburgs Sagenboek, blz. 239-242. 2) A.F. van Beurden in Limburgs Jaarboek, XX, blz. 183 en XXV, blz. 88. 3) W.H. Bours in Eigen Volk, VII, blz. 212. 4) Volksmond. Medegedeeld door den heer Bours. 5) Jacq. Cuypers in Maasgouw XIII, blz. 183. 6) A. Harou in 't Daghet in den Oosten, XXI, blz. 60.
Aanteekeningen: In den tijd dat de eerste ijzeren werktuigen de steenen vervingen, gold de smid die het harde ijzer vervormen kon als een toovenaar. De Iersche mythologie kent dan ook den smid-god en onder de stammen van Noord-Afrika nemen de smeden een bijzondere plaats in.
Ook in onze sagenwereld is de smid-toovenaar een bekende figuur. Aan een herbergierster achter het Vleeschhuis te *Maastricht* 'zond' hij niet klokslag twaalf een heele kudde varkens, die de herberg bevuilden.
De smid van *Lutterade* liet een pachter op een slagboom plaats nemen en reed zoo met hem door de lucht naar huis. Onderweg stootte de pachter nog met zijn rechterbeen tegen het kruis van den kerktoren van Beek.
Een andere toovenaar is de vrijschutter, die zijn kogels van den booze ontvangen heeft. Met die vrijkogels doodde een van de graven van Schloen (*Oud-Valkenburg*) twee jagers van zijn buurman, de baron van Gen Hoes. De derde jager was een machtiger toovenaar dan de graaf. Hij ving den vrijkogel, die voor hem bestemd was, in zijn muts op en schoot hem terug naai zijn meester, die op zijn beurt gedood werd.

3. Weerwolven.

De weerwolf (man-wolf) was reeds aan de oude Romeinen bekend: Virgilius spreekt er van dat een herder zich door middel van kruiden die aan de Pontus (Zwarte Zee) groeiden in een wolf kon veranderen.

In onze sagen is van kruiden geen sprake, zij zijn vervangen door den weerwolfsriem of weerwolfshuid, die door den duivel verschaft wordt.

In 1609 liet de schepenbank van *Roermond* zekeren Johan van Uffelt, bijgenaamd Bijster, in hechtenis nemen, daar het gerucht liep dat hij een weerwolf was. Met Johan Prickelken, die eenige jaren tevoren te Maeseyck als weerwolf was verbrand, zou hij op pad zijn geweest, zoo zeide men.

De schout van dat stadje legde echter voor de schepenbank de volgende verklaring af, waaruit blijkt dat men Prickelken gepijnigd heeft om meer van hem los te krijgen.

'Ten tijde hij Scholtis is geweest te Maeseyck heeft hij doen apprehenderen eenen genant Johan Prickelken, welcher aldaer voir eenen werwolff gericht ende executeert is worden ende dat hij denselven ter pijnbancke gebracht hebbende, nijet alleen bij sijne bekentenisse van anfangh totten eijnde geweest sonder oick selver den voornoemden Prickelken alle d'interrogatorien heeft vorgehalden; verclaert verner dat derselver misdediger in sijne bekentenissen nijet ter werelt van den voirss. Johan van Uffelt heeft bekandt, daer vuyt men eenichsins denselve solde moegen suspect halden, dat hij oick een weerwolff sijn muchte.'

Hierop werd de gewaande weerwolf op vrije voeten gesteld.[1])

Dit is de eerste en laatste maal dat wij een weerwolf voor een Limburgsche rechtbank ontmoeten; het volk bleef echter voor en na aan hun bestaan gelooven.

***

Een jager was in het Fazantenbosch onder *Ohé en Laak* op de jacht, toen plotseling een vervaarlijke wolf uit het struikgewas op hem afkwam. De jager weerde zich dapper en het gelukte hem den wolf in de zijde te steken, waarop het beest de vlucht nam.

De jager volgde de bloedige sporen van den gewonden wolf en die brachten hem naar een hutje in het bosch, waar een vrouw bezig was haar man, die aan de zijde gewond was, te verbinden.

Dadelijk begreep hij, dat hij met een weerwolf te doen had gehad. Hij leverde hem over aan het gerecht, de man-wolf bekende en werd eenige dagen later levend verbrand.[2])

***

In *Kessel* en op de Reuver trof men in de vorige eeuw ook den ‘weirwouf’ aan. 't Is nog al eens voorgekomen dat hij veulens, die 's nachts in de weide liepen, verslond.[*)]

Ook liet hij zich dragen. Voor hij er op bedacht was voelde de eenzame wandelaar, die 's avonds door het bosch moest, een paar klauwen over z'n schouders, een loodzwaar gewicht op den rug en een heeten adem vlak bij zijn gezicht.

Bij de mannen sloeg de weerwolf 't eerst zijn klauwen op de vestzakken, want daarin droegen zij gewoonlijk hun ‘kniip’. Slaagden ze er in het mes te grijpen en den weerwolf in de pooten te snijden, zoodat er bloed vloeide, dan verloor het dier zijn macht.[3])

't Is omstreeks 1885 gebeurd. Een sterke kerel uit *Einighausen* werd in den nacht plots door den weerwolf overvallen, die zich wilde laten dragen. Maar hij greep 't beest uit alle kracht vast en droeg 'm de eerste, de beste boerderij binnen.

Hier wist het zich los te rukken en kroop onder de kast. Met stokken en knuppels begon men er toen op los te beuken. 't Baatte niet. Eerst toen hij een flinken prik met een hooivork had gekregen viel zijn

*) Een knecht van den Overste Hof te *Schaesberg* had 's morgens nooit eetlust, omdat hij zich 's nachts, als wolf, te goed deed aan pas begraven dieren.

wolfshuid af en.... de stalknecht van een nabije hoeve stond voor hen.[3])

Aan Vanbeulkenshof in *Weert* hing de weerwolf zich eens aan iemands schouders; hij was wel zoo zwaar als een kalf.

De man, niet mis, nam zijn mes en stak stillekens 't beest in den buik. 't Bloed vloeide uit de wond en op 't zelfde oogenblik veranderde de weerwolf in een mensch. ‘Goddank,’ riep hij, ‘ik ben verlost.’[4])

***

Te *Blitterswijk* woonde eens een weerwolf. Wanneer hij 's nachts uit weerwolven ging, deed hij een zwart haren wolfsvel om, dat hem om klokslag middernacht werd gezonden.

Eenige vrienden wilden hem eens betrappen. Ze gingen daarom op een avond naar zijn huis en zette zich om den haard. De tijd verstreek. 't Liep tegen middernacht en daar niemand sprak van naar huis gaan, zweette de weerwolf water en bloed van benauwdheid. Hij wilde de deur uit, maar zijn kameraden hielden hem stevig vast, zoodat hij zich niet los kon rukken.

Opeens, met klokke twaalf, viel het wolfsvel uit den schoorsteen op het vuur. De weerwolf begon te schreeuwen als een bezetene, maar 't hielp hem niet, en onderwijl brandde het wolfsvel.

Toen er niets meer over was dan een handvol asch, riep de weerwolf: ‘Laat me nu maar los, want ik ben Goddank verlost.’

Het huis waar zich dit heeft afgespeeld is omstreeks 1870 gesloopt.[2])

Bronnen: 1) Maasgouw, I. 2) H. Welters, Limburgsche Legenden, I, blz. 38-39. 3) Jef Notermans in Nedermaas, VIII, blz. 72. 4) A. Harou in 't Daghet in den Oosten. XXI, blz. 61.

Aanteekeningen: Wie door een wolf wordt aangevallen moet hem zijn halsdoek of zijn zakdoek toewerpen. Terwijl het dier den doek verscheurt kan men ontkomen en den volgenden dag den weerwolf herkennen aan de vezels van de stof, die tusschen zijn tanden zitten. Dat gebeurde te *Schimmert*. Hier werd de weerwolf tevens verlost, want in den doek was een onschuldig kind gewikkeld geweest.

De gewone methode om een weerwolf te verlossen is het verbranden van zijn weerwolfsriem. (*Amby*.)
Te *Oud-Valkenhurg* was 't een ijzeren halsband.
Tegen weerwolven beschermt het kruis. Een jongen uit *Gulpen*, wiens vriend een weerwolf was, had hem herkend en verraden. Daarom moest hij elken nacht wel vijf, zes weerwolven dragen. Ten einde raad nam hij dienst in het leger, want sindsdien beschermde hem in het veld (binnenshuis zijn de weerwolven machteloos) het kruis, dat de riemen van zijn ransel op zijn rug vormden.
De aanval der weerwolven weert men af met *blank staal*. Dit deed ook een slager uit *Schaesberg* die, onderweg naar zijn zieke zuster, door een zwarte hond met een plekje op het voorhoofd werd aangevallen. Een slag met de houweel op dat witte plekje, de hond stortte neer en uit zijn vel kroop een vijand van den slager. Deze beleedigde hem en dreigde hem met zijn wraak, maar de slager, door het dolle heen, sloeg er op los met zijn houweel tot eensklaps een stem van boven klonk: ‘Daar staat geschreven: Gij zult niet doodslaan!’ Onthutst liet de slager zijn wapen zakken en reed verder, zijn vijand aan den kant van den weg achterlatend. Toen hij bij het huis van zijn zuster kwam, bleek zij reeds te zijn gestorven. 't Was haar geest die hem van doodslag had weerhouden.
Een strooper uit *Schinveld* gelukte het een groote hond te treffen door een appeltje van de Paaschhaas op zijn geweer te zetten en toen hij den hond gewaar werd 't Sint Jans Evangelie te bidden, omdat het ‘gewijde’ schot zonder dat gebed niet baten kan. Na dien nacht werd de hond niet meer gezien, maar de scheper van een nabije hoeve was spoorloos verdwenen.

Onze weerwolf vertoont in sommige sagen overeenkomst met spotgeesten als de Vlaamsche Osschaert en de Noord-Brabantsche Flodder. Niet alleen dat hij zich, als dezen, door den eenzamen wandelaar laat dragen, maar hij haalt ook streken uit, die weinig strooken met zijn duisteren weerwolvenaard. Bij *Rothem* plonsde hij in de Geul en maakte de voorbijgangers van 't hoofd tot de voeten nat.
Een overgang van weerwolf- en toovenaarssagen is het verhaal van den haas te *Schaesberg*, die slechts geraakt kon worden met een gewijden kogel. Toen vond men een beruchten jongeman dood liggen naast een ‘leeg’ hazevel. (Kemp, op div. plaatsen).

4. Maren.

Wanneer de paarden 's morgens hijgend en bezweet als na een langen rit met dooreengevlochten manen op stal staan, weet dan dat de mare hen dien nacht bereden heeft.

In *Heerlen* vond men de mare wel onder de paarden zitten, als een oud wijf dat heur haar uitkamde.

Op de Kamp, een weide onder *Well*, werden de paarden elken nacht tusschen twaalf en een zoo afgereden, dat het schuim hen in den bek stond. Dan klonk er voortdurend paardengetrappel over het weiland.

Een knecht van den boer, waaraan de weide toebehoorde, wilde er meer van weten en hij verborg er zich op zekeren nacht. Zoodra het twaalf uur sloeg, streek uit de lucht een zeef neer met een vrouw er in. Dadelijk sprong zij er uit en begon de paarden te berijden.

Onderwijl sloop de knecht stilletjes naderbij en nam de zeef weg. Toen het tegen éénen liep, hield de mare op met rijden. Maar nu miste ze haar zeef. Ze kwam van ver en te voet kon ze niet weg. Al spoedig had zij den knecht ontdekt en smeekte hem haar de zeef terug te geven. Daar wilde hij eerst niet van hooren, maar toen zij beloofde van nu af aan de paarden met rust te laten, liet hij zich verbidden en de mare vloog in haar zeef weg.

Bron: Welters, Limburgsche Legenden, I.
Aanteekeningen: Een edelman uit den omtrek van *Sittard*, die 's nachts door de mare werd bereden, kreeg den raad om in een flesch te wateren, en dit water goed te bewaren. Hij deed het en de mare was er den anderen morgen al om oud glaswerk te koopen. Zij smeekte den heer die flesch toch stuk te gooien, zij zou hem dan nooit meer plagen. Hij deed het en toen eerst kon het wijf weer wateren - het heele vertrek liep vol.
Een vrouw uit de Abtstraat te *Maastricht* werd 's nachts door de mare in een paard veranderd en bereden. Haar man legde zich op haar plaats, greep den toom dien de

mare hem over 't hoofd wilde werpen en waardoor de verandering van mensch in dier werd voltrokken, en wierp haar de mare om. Hij reed er heel den nacht mee rond en liet haar beslaan. Eerst tegen den morgen wist de mare - een buurvrouw - te ontsnappen, maar de litteekens van de ingeslagen hoefijzers behield ze.
Zie Kemp, blz. 150-154.

V. Sprookjes en Vertelsels.

Van den berg Semzi.

In den berg Semzi woonde een heer. Als hij met zijn gespan in of uit den berg reed, zei hij:

'Berg Semzi, doet uch open!'

en als hij buiten of binnen was met zijn koets met twee paarden, riep hij:

'Berg Semzi, doet uch toe!'

Nu, dat had eens een mensch afgeluisterd en die dacht in zijn eigen: 'Ik moet ook eens zien wat er in den berg zit.'

Toen de heer naar buiten gereden was, ging hij voor den berg staan en riep:

'Berg Semzi, doet uch open,' en open ging de berg. 'Berg Semzi, doet uch toe' en hij sloot zich.

En wat zag hij nu daar, een heele hoop mannekens en wijfkens. Hij vroeg daar wat te eten en te drinken, maar men antwoordde hem:

'Ge deed beter heen te gaan, want als de heer met zijn rijtuig terugkeert en u vindt, dan zal het u niet goed gaan.'

Maar hij wou toch eerst eten en drinken en toen hij dat gedaan had, keerde hij terug naar den ingang en begon te roepen:

'Berg Semini, doet uch open!'

Hij had den naam van den berg vergeten en de berg bleef toe. Hoe hij riep en schreeuwde, niets hielp.

En ziet, daar kwam het rijtuig van den heer naar binnen gereden, en de vreemdeling vluchtte in een hoeksken.

Maar 't kon niet baten; de heer had hem aanstonds geroken.

'Wat!' riep hij, 'een vreemde hier! Wat zal ik daarmee aanvangen?'

En dan riep hij al de kabouterkens en die vielen op den man aan en gaven hem een ranseling, waarmee niet te lachen viel.

Maar eindelijk werd hij toch uit den berg gelaten.

Blij dat hij was, dat hij buiten stond! Maar zijn vreugde zou niet lang duren. Voortaan werd hij alle nachten door de kabouters bezocht; dan ging een os, dan een koe, dan een paard dood. Alles werd ook bij hem weggehaald, dan dit, dan dat, tot zelfs de ploeg op 't veld. Zoo werd de arme man heel en al ten onder gebracht.

Bron: 't Daghet in den Oosten, IX, 42-43.
Aant.: Dit is de Limburgsche versie van 'Ali Baba en de veertig roovers, opgeteekend in een der Maasdorpen in 't Zuiden. Berg Sesam is berg Semzi geworden. De kaboutermannekens hebben de roovers vervangen, en Ali Baba werd een edelman in een koets.

De smid en de hetsenmännekens.

Daar was eens een jonge smid, die goed werkte, maar toch nooit zooveel kon overhouden, dat hij trouwen kon.

Zijn meisje woonde nog al ver van 't dorp af, op een van de gehuchten.

Op een avond, dat het nog al laat geworden was, spoedde hij zich naar huis door een binnenwegsken en moest ergens een beek over die langs een berg vloeide.

Toen hij daar gekomen was, wat hoort en wat ziet hij me? Een heele hoop hetsemännekens waren aan het zingen en aan het dansen: zij wierpen gedurig hun kläkskens omhoog en vingen ze dan weer op hun teenen op.

Klaas - zoo heette de smid - verstak zich vol schrik achter een doornstruik in een spleet van den berg. En als dat zoo lang genoeg geduurd had, werd er een teeken gegeven en alle mannekens verdwenen door kleine spleten in het binnenste van den berg.

Een enkel hetsemänneke bleef buiten: zijn klakske was in een enge bergspleet geraakt en hoe meer hij poogde ze er uit te halen, hoe dieper schoof ze er in. Toen dat lang genoeg geduurd had dacht Klaas, ik zou toch zoo een klein baaske wel klein krijgen als het zijn moest, en hij vatte weer moed.

Kom, dacht hij, ik kan 'm misschien een plezier doen. Hij sprong over de beek, en zei tegen het hetsemänneke: ‘Wacht vriend, ik zal u eens helpen.’ Dan stak hij zijn langen arm in de spleet en haalde met gemak 't mutske te voorschijn.

‘Wel Klaas,’ zei het awelemänneke (want het noemde Klaas waarachtig bij zijn naam), ‘ge hebt mij een groot plezier gedaan. Mijn tijd was om en ik moest terug den berg in en had ik mijn muts niet gehad, ik had in vijf jaar niet meer op het feest mogen komen. - Daar, voor uw belooning, daar is een groote klomp diamant.’

Maar Klaas, die al vaak gehoord had, dat de geschenken van de bergmenschkens geen geluk aanbrengen, antwoordde: ‘Wat zou ik met uw kiezelsteen moeten doen!’

‘'t Is warempel geen kiezelsteen,’ zei 't manneke, ‘maar een klomp diamant; neem maar gauw.’

‘Neen, neen,’ hernam Klaas, ‘dat doe ik niet, dat mag ik niet doen.’

‘Ik zal 't u toch wel weten te vergoeden,’ zei 't manneke, ‘maar nu is 't mijn tijd.’ En weg was het.

Klaas kwam thuis en ging in zijn smidse 't werk gereed leggen voor den anderen dag voor hem en zijn twee knechten.

Maar hemel! toen hij den volgenden morgen in de smis kwam was het werk al kant en klaar. ‘Zouden mijn knechts mij eens willen verrassen,’ dacht hij, ‘maar van zulk kaliber zijn ze nochtans niet.’ Nu dat klopte. Ze waren al even verwonderd als hij. Er werd dan besloten om den volgenden nacht de wacht te houden. En ziet, rond middernacht kwam 't kabouterke dat met Klaas gesproken had, en 't begon te werken en 't werkte tot tegen den morgen en 't deed werk voor drie man, zoo handig was het.

Klaas liet het maar begaan; hij kon zijn knechts wegsturen, zelf uit vrijen gaan en langzamerhand werd zijn beurs al zwaarder en zwaarder.

Maar, dacht hij in zijn eigen, ik moet dat hetsemänneke toch ook eens een plezier doen. En hij liet een schoon klein, groen jaske maken met goud afgezet, een klein broekske, een klein hemdeke, een paar schoentjes en alles navenant.

En 's avonds werd dat alles in de smidse, schoon geplooid, klaar gelegd en daar werd een spiegel opgehangen, en water en een bolleke zeep gereed gezet. Toen kwam het hetsemänneke en 't lachte in zijn

vuistje. 't Begon zich te wasschen, de nieuwe kleerkens aan te doen en den hoed op te zetten. 't Ging eens voor den spiegel staan. En toen alles in orde was, trok het stillekens terug naar huis.

Maar 't aardigste van al: Klaas kon werk gereed leggen zooveel hij wou, 't manneke kwam niet meer en hij moest het zelf doen. 't Hetsemänneke was met zijn nieuwe kleeren zeker te grooten sinjeur geworden om nog te komen werken.

Maar, evel toch, Klaas had zijn buil vol centen en hij kon trouwen met zijn lief.

(Heerlen).

Bron: 't Daghet in den Oosten, V, blz. 69-70.

Van de betooverde Rapen.

Daar was eens een kindermeisje die met de wichter bloemen ging plukken op de weide. Maar ziet, ze was even weg geweest en toen ze terug kwam bemerkte ze dat de kinderen verdwenen waren.

Ze begon te krijten en dorst niet weer naar huis gaan.

Toen kwam er een heer voorbij, die tot haar zei: ‘Ge moet niet grijnen, ik zal u de kinderen wel terug geven.’

En ziet, hij bracht haar naar een rapenveld en plaatste haar op een stoel midden in het veld.

‘Ziezoo,’ zei hij. Daar hebt ge een stoksken, een tooverstoksken, en daarmee kunt ge de rapen in alles veranderen wat ge maar wilt.’

Ze probeerde 't en het lukte. De eerste raap werd een schoon kleed, de tweede veranderde in een tafel en zoo voorts. Daar waren immers rapen genoeg.

Maar toen de rapen voos en slecht werden, werden de kleeren en alles wat er verder van de rapen geworden was, ook voos en slecht.

Ze had ook een koets getooverd met twee paarden, en de twee kinderen, die ze verloren had, er in.

Maar de koets bleef maar rond het rapenveld draaien, en niet lang had zij er in gezeten, of de raap, waar de koets van gemaakt was, werd ook voos en ze viel er doorheen.

Eindelijk was ze zóó ver gekomen, dat ze doodmoe en hongerig neerzat en haar bleef slechts één raap over. Wat deed ze ermee? Ze at hem op.

Toen kwam de ‘aardige’ heer weer terug en nam haar het tooverstoksken af.

En ze stond daar en wist niet waarheen te gaan.

Gelukkig kwam er op dat oogenblik het rijtuig van haar mevrouw aan en daar zaten op: de knecht, de mevrouw zelf en de twee vermiste kinderen en ze namen het kindermeisje ook mee.

(Vaals).

Bron: 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 44.
Aant.: Men hoeft geen psycho-analyst te zijn om in dit vertelsel het relaas van den droom van het kleine kindermeisje te zien, dat heimelijk bang is dat zij de haar toevertrouwde kinderen eens verliezen zal. Men lette op de droombeelden: de koets die maar altijd rond het rapenveld blijft rijden; de mooie dingen die te niet gaan. 't Vertelsel is kort en korter nog de droom; toch is in die enkele seconden een heel veld rapen verrot, wat in werkelijkheid weken duurt.

Van boomke keer dich.

Ik weet niet recht meer hoe het gegaan is, maar ik zal u vertellen, wat ik er in mijn jongen tijd van onthouden heb.

Daar was eens een moeder en die had vier dochters. Maar de jongste van dezen had altijd alles gedaan en werd door de anderen zeer gehaat.

Eens, dat ze alle vier aan 't wandelen waren, kwam de koning door het weiland waar zij liepen. Hij had zoo'n trek in een schoon, geurig appelken, dat alleen aan een boom in de wei hing; als hij het echter wou plukken, dan sprong het omhoog, en hij kon er niet bij.

Toen riep hij de vier meiskens om den appel af te plukken en zei hun - zoo'n trek had hij erin - dat wie den appel te pakken kreeg met zijn zoon mocht trouwen.

De oudste beproefde het, de tweede beproefde het, de derde beproefde het; het hielp niets: het appelken sprong altijd omhoog als zij er naar reikten.

Maar de jongste ging onder den boom zitten en riep: ‘Boomke, keer dich, weer dich, dat 'et 't miin es!’ En 't appelke viel in haar schoot.

Gij kunt denken dat de andere zusters kwaad waren. Maar toch, al werd ze 't huis uitgesmeten, ze trouwde met den koningszoon.

's Avonds ha de bruiloft, toen ze alleen wandelen ging langs een grooten vijver, kwamen de drie zusters en stieten haar in het water.

En als ze verdronken was, liep haar hondje altijd rond het water, wel drie dagen lang. Toen begon de koningszoon achterdocht te krijgen en hij dacht dat ze wel verdronken kon zijn.

En daar kwam een stem uit het water, maar wat die zei weet ik niet meer, en 't hondje kroop in het water en haalde het meisje er uit.

Wat was de koning blij, maar ook wat was hij kwaad op de drie zusters: ze werden veroordeeld om in kokende olie gebraden te worden.

Maar de jongste zuster had toch medelijden met hen en vroeg aan haar man om genade voor haar booze zusters.

Ik geloof dat ze genade gekregen hebben.

(Weert).

Bron: 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 62.

Jan de IJzersterke.

Jan had vier en twintig jaar den keizer gediend en trok op huis af. Zeven batsen en een half brood was al wat hij overgehouden had van zijn dienst.

Onderweg kwam hij twee bedelaars tegen die hem om een aalmoes vroegen. 't Waren Onze Lieve Heer en Sint Pieter, maar Jan wist dat niet.

'Ik ben maar een arme soldaat,' zei hij, 'ik heb vier en twintig jaar mijn keizer gediend en bezit niets als zeven batsen en een half brood. Maar kom, dat stuk brood zullen we in drieën deelen en er ieder zijn part van geven.'

Zoo gezegd, zoo gedaan en Jan trok verder.

Hij was nog niet ver gegaan of hij kwam weer twee mannen tegen die ook om een aalmoes vroegen. Deze keer deelde Jan zijn eigen part in drieën, maar at zelf ook zijn stukske op.

Ieder ging daarna zijns weegs, maar 'n half uur later kwam hij weer twee zwervers tegen. Nu had hij geen brood meer om te verdeelen, maar hij gaf hun al zijn geld.

Toen zei O.L. Heer tot Sint Pieter: 'Hij is zoo goed geweest, nu moeten wij hem toch ook iets geven.'

'Jan,' zei hij, 'voor uw belooning zult ge alles in uw ransel krijgen wat ge er in wilt hebben. Ge hoeft maar te zeggen: dit of dat, zak in en 't zal in uw zak komen.'

'En als ik zeg: zak uit, zal het er dan ook weer uitgaan?'

'Ook al als ge dat wilt.'

Jan trok verder en kwam in de stad. Daar zocht hij overal een plaats om te overnachten, maar tevergeefs, alle herbergen waren vol.

Maar dan zei hem daar iemand:

‘Gij zijt soldaat en zult zeker geen angst hebben. Gaat ginder op dat kasteel, daar woont niemand op, want daar spookt het.’

‘Goed,’ antwoordde Jan, ‘dat is gevonden.’

En Jan betrok zijn spookkasteel. Hij vond daar een goede flesch wijn, die hij aansprak, en een zorg, waar hij zich in uitstrekte. Dan stak hij licht op, want 't was stillekens donker geworden.

Maar eensklaps hoorde hij door de breede, hooge schouw een stem die riep: ‘Mag ik naar beneden vallen?’

‘Als ge er trek in hebt,’ zei Jan, ‘ja zeker.’

Daar viel een been naar beneden.

Een tijdje later hetzelfde liedje. Dan viel er nog een been; de derde maal de gansche romp; en eindelijk de doodskop.

Daar stond het geraamte eensklaps recht.

‘Wat moet gij hebben?’ zei Jan.

‘Een schop en een licht en dan moet ge me volgen.’

Jan gehoorzaamde en ging mee, maar toen ze in den kelder kwamen, zei het spook heel beleefd: ‘Ga maar voorop.’

‘Neen,’ antwoordde Jan, want hij was bang een slag van achteren te krijgen.

't Spook ging voorop, maar blies op de trap wel twee, driemaal de lamp uit, zoodat Jan elken keer met zijn stokskens[*)] mertelen moest om weer licht aan te steken.

In den kelder wou het spook Jan aan 't graven zetten, maar Jan zei: ‘doet het maar zelf.’

Dan groef het spook een kuil en daar zaten drie potten in, één vol goudgeld, één vol zilvergeld en één vol kopergeld.

‘Zie,’ zei het spook, ‘omdat gij zoo goed geweest zijt, krijgt gij voor u het goudgeld, maar 't zilvergeld is voor missen en 't kopergeld voor de armen.

Natuurlijk nam Jan eerst zijn pot, maar later bracht hij ook de twee anderen naar hun bestemming. Maar ieder maal dat Jan terugkwam, blies het spook opnieuw zijn lamp uit.

*) lucifers.

Jan was nu rijk geworden en woonde op dat kasteel. Maar eens dat hij wandelen ging in den hof kwam hij onder een vijgenboom en daarin zat een klein, zwart duvelken.

'Wat komt ge hier doen?' vroeg Jan.

'U halen.'

'Wat, mij halen? Gauw den ransel in.'

En toen het duvelken in den ransel zat, begon Jan er op te knuppelen en te trawetteren, dat de duvel moord en brand schreeuwde en blij was dat hij weer naar de hel terug mocht vluchten.

't Duvelken werd bekeven en Lucifer ging zelf op den soldaat af. 't Zelfde lieken. Toen kwamen alle duvels tegelijk af en ze gingen ook allen tegelijk den ransel in.

't Volk werd er allemaal bijgeroepen en iedereen begon op den zak te slaan en te tempeesten totdat de duvels allen om vergeving vroegen en met den staart tusschen de beenen naar de hel aftrokken.

Maar eindelijk moest Jan toch sterven en hij kwam aan de poort van den hemel.

St. Pieter kwam voor.

'Mag ik den hemel in?'

'Wat voor boetvaardigheid hebt ge gedaan?'

'Ik heb den keizer vier en twintig jaar gediend.'

'Neen, neen, zoo komt men niet met kousen en schoenen den hemel in.'

'Sint Pieter, den ransel in.'

Ge kunt begrijpen, dat Sint Pieter daar aardig te kijken zat, en denk eens aan al het volk dat af kwam en ongeduldig stond te wachten.

'Zult ge mij binnen laten?' vroeg Jan.

'Ja,' riep eindelijk Sint Pieter en ze trokken tegelijk den hemel binnen.

Bron: 't Daghet in den Oosten, IX, blz. 140-142.
Aant.: Dit sprookje werd verteld aan den Pruisischen kant van Limburg.

De episode van Jan en 't Spook is in *Weert* een apart vertelsel en daar is Jan een soldaat van Napoleon.

Jan de IJzersterke en het spook.

Van den Losbander.

Dat is van een meid, die bij een heer en zijn vrouw diende. En in den kelder van het kasteel daar klopte en raasde het altijd zoo, dat de meid niet alleen in den kelder dorst te gaan en de heer altijd mee moest.

Ge kunt denken dat zooiets op den duur vervelend werd; maar de meid mocht er van mevrouw niet over spreken.

'Wat zouden de menschen wel denken,' zei ze, 'daar is juist hier op het kasteel iemand van mijn familie gestorven en ze zouden daar wel praatjes over rondstrooien.'

Maar ziet, eens dat mevrouw naar Scherpenheuvel was, kwamen de heer en de meid overeen, om te gaan onderzoeken wat er toch in den kelder zoo klopte en raasde.

En ze zochten en groeven al hier en al daar en hoorden eindelijk gerucht in een donkeren hoek. En daar begonnen ze te graven. En als ze lang genoeg gegraven hadden stieten ze op een ijzeren pot, zoo groot, zoo groot als een schuurpoort.

En in 't begin konden ze het slot maar niet vinden en als ze het eindelijk gevonden hadden, en de deur geopend was, kwam daar zoo'n ouwerwetsche uit, met de grijze haren in een langen staart op den rug gevlochten en met een hoed op met vier toten. En de 'losbander' liep de trappen op en 't heele kasteel door, maar hij sprak geen gebenedijd woord.

De heer en de meid gingen er van schrik vandoor en liepen naar den pastoor. Maar die kon er niets aan doen; ze haalden er nog een

geestelijke bij, en die kon den zwijgzamen ouwerwetsche ook niet wegkrijgen.

Eindelijk kwam er een pater, en die had al zooveel gezegend en gebeden en 't hielp maar niets.

'Wat!' zei de pater toen tegen den losbander, 'ik vraag u ja of neen of gij teruggaat van waar ge gekomen zijt.' Hij kreeg hem dan toch terug in den kelder.

In den kelder was het donker en de losbander blies telkens de kaars van den pater uit.

Maar eindelijk, om 't kort te maken, na lang mertelen en spertelen kreeg de pater hem toch weer de ijzeren poort in en sloot ze toe.

En toen zei de pater dat ze den grond er maar stillekens terug moesten opwerpen en maar niet meer die ijzeren deur opendoen.

(Zuiden van Limburg).

Bron: 't Daghet in den Oosten, V, blz. 88-89.

De Koevermoete en de Raaskop.

Er waren eens twee jong-getrouwden.

'Ja,' zei de vrouw zoo tegen haar man, 'ik heb maar één gebrek.... ik word soms door de koevermoete aangetast.

- 'Zoo, wat is dat, de koevermoete?'

- 'Ja, als ik die kwaal krijg, dan moet ik mij maar stillekens, op mijn gemak, achter 't vuur te koeveren zetten en niets gebruiken als koekskens en fijn gebak.'

- 'Zoo,' zei de man, 'is het dat! Nu, ik wil dan ook maar rechtuit biechten: ik word soms overvallen door den raaskop.'

'En.... wat is dat?'

'Ja, als ik dat krijg, dan begin ik te tieren en te razen: dan neem ik 't eerste 't beste dat mij in handen komt en begin daarmee te stooten en te stampen, dat er geen doen meer aan is!'

Nauwelijks veertien dagen getrouwd, daar kreeg de vrouw de koevermoete. Ze zat achter het vuur en luierde; 't fijnste gebak moest haar voorgediend worden.

En dat duurde zoo den ganschen morgen.

Maar 's middags kwam de man terug van zijn werk.... geen middageten op de stoof.

'Vrouwtjelief, nog niet genezen?'

'Och! ai! och! oei!'

'Och arm! en dat nu juist op een dag dat ik ook niet goed ben. Reeds dezen morgen voelde ik den raaskop aankomen.'

En toen kreeg de man den raaskop. Hij greep het stoofijzer*) en sloeg op tafel en bank, maar vooral over de vrouw haar strank, dat hooren en zien verging.

De man sloeg maar toe! En men zegt dat de vrouw gelukkig heelemaal van de koevermoete genezen is.

(Weert).

Bron: 't Daghet in den Oosten, V, blz. 77-78.

*) Pook.

Aanteekeningen.

Onvervulde beloften: (blz. 263) Sinninghe, Noord. Brab. Sagenboek, blz. 61-64), Idem, Overijsselsch Sagenboek, blz. 41-43. Ons Volksleven, III, 91; VIII. 36, 131. de Cock, Vlaamsche Sagen, no. 166. de Cock's Teirlinck, no. 101. 103. Volk en Taal. I, 47; VI, 23. Handwörterbuch des Aberglaubens, III, 505-507. Ortoli, Corse, blz. 333-337.

Vurige Spookhand: (blz. 265) Sinninghe, Overijsselsch S., blz. 42. Idem, Nd. Brab. S., blz. 64. de Cock, Vlaamsche S., no. 163. de Cock's Teirlinck, no. 134. Volkskunde, XIII, 27; XIX, 106. de Cock, Volksgeneeskunde, 334 vlg. Coeckelberg, Heyst op den Berg, blz. 66-70. Ons Volksleven, VII, 115 vlg.; XII, 158 en 176. Handwörterbuch, III, 527-529. (Geisterhand).

Spookhonden: (blz. 281). Sinninghe en Sinninghe-Steenbergen, Zeeuwsch Sagenboek, blz. 81. Sinninghe, Noord Brabantsch S., blz. 75-76. Idem, Overijsselsch S., blz. 66. Huizenga, Gron. Volksverh., 43-44, 57-58, 60, 64-65. K. ter Laan, Gron. Overleveringen, blz. 32, 113-115. v.d. Bergh, Ned. Myth., blz. 210-212. Handwörterbuch, IV, 484-487.

Spookveulens: (blz. 282) Sinninghe, Noord Brab. S., blz. 76-77. Idem, Overijsselsch S., blz. 62. K. ter Laan, Gron. Overl., blz. 33. Huizenga, Gron. V., blz. 30-41, 58, 64-65. v.d. Bergh, Ned. Myth., blz. 212-213. Eigen Volk, Dec. 1935. de Cock, Vlaamsche S., no. 170. Handwörterbuch, III, 165.

Spookhazen en -konijnen: (blz. 283) Sinninghe, Overijsselsch S., blz. 59 vlg. Idem, Noord-Brab. S., blz. 77-78. Sinninghe en Sinninghe-Steenbergen, Zeeuwsch S., blz. 81-82. Huizenga, Gron. V., blz. 44-45, 115. Handwörterbuch, III, 1508-1511.

Heksenvergaderingen: (blz. 287) Sinninghe, Overijsselsch S., blz. 85. Idem, Noord-Brab. S., blz. 87-96. Sinninghe en Sinninghe-Steenbergen, Zeeuwsch S., blz. 97-98. v.d. Bergh, Ned. Myth., 274 vlg. de Cock, Vlaamsche S. no. 9-17. de Cock's Teirlinck, no. 1-16. Handwörterbuch, III, 1880. Sébillot, Folklore de France, table: sorciers.

Padden-heksendieren: (blz. 299) Sinninghe, Nd. Brab. S., blz. 103-104. Idem, Overijsselsch S., blz. 95. Waling Dijkstra, II. blz. 152-153. de Cock, Vlaamsche Sagen, no. 46-49. de Cock's Teirlinck, no. 22-23.
Hazen-heksedieren: (blz. 298) Sinninghe, Overijsselsch S., blz. 96. Idem, Nd. Brab. Sagenboek, blz. 108-109. Wolf, N.S., no. 387. de Cock, VI. S., no. 51-52. Volkskunde, XX, 109. Ons Volksleven, IX, 202. Handwörterbuch, III, 1869 vlg.

Heksenprocessen: (blz. 302) Sinninghe en Sinninghe-Steenbergen, Zeeuwsch S., blz. 132. Sinninghe, Noord Brab. S., blz. 115-118. Idem, Overijsselsch Sagenboek, blz. 99-105. Scheltema, Gesch. der heksenprocessen.

Bokkenrijders: (blz. 32) J.J. Michel, Die Bockreiter im Lande vom Herzogenrath (Zeitschr. Aachner Geschichtsverein 1882); H. Pijls, De Bokkenrijders (1925); Bijdragen tot de geschiedenis der hoofdbank Climmen (Maastricht 1906); Sleinada (Daniëls, pastoor v. Schaesberg), Oorsprong, oorzaak en bewijs van een goddelooze bende nachtdieven enz. (Maastricht 1779); De Feller, Itinéraire, II, 500 vlg. Jos. Habets in Publications, XXIV en Th. Dorren in Publications, LXIX, blz. 398 vlg. Jos. Russel, De rooverbenden in de landen van Overmaas enz. (1877). Maasgouw VIII, blz. 49-51.
Als *literatuur:* L. Hurrelbrink, Jozef Kerkhofs, hoofdman der Bokkenrijders (Amsterdam z.j.); A. Lallemand, Die Mersener Bockreiter (1880); Ecrevisse, De Bokkenrijders in het land van Valkenburg (1876); Frederik v. Eeden, De Bokkenrijders (tooneelstuk). A. Mutzenberg, Die Bockreiter in Herzogenrath. N. Schüren, Die Bockreiter in der Gegend von Valkenburg. L. Janssen, De Bokkenrijder.

Lijst van bronnen en geraadpleegde werken,

AA, A.J. VAN DER, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, 14 dln., Gorinchem, 1839-'51.

Annales de la société historique et archaelogique à Maestricht, Maastricht 1854-'58.

BERGH, L.PH.C. VAN DE, *Proeve van een historisch woordenboek der Nederlandsche mythologie*, Utrecht 1846.

BEURDEN, A.F. VAN, *Uit het Limburgsche Volksleven*, Sittard 1926.

Biekorf, leer- en leesblad, Jrgg I-XXII, Brugge 1890-1911.

BOECK DE, *Beschrijving van het oud en mirakuleus beeld van O.L. Vrouw van Maastricht* (2e druk, Maastricht 1834).

COCK, A DE, *Volkssage, Volksgeloof en Volksgebruik*, Antwerpen 1918.

COCK, A DE, *Vlaamsche Sagen uit den Volksmond*, Amsterdam 1921.

COCK, A DE, *Volksgeneeskunde in Vlaanderen*.

COCK, A DE, *Studiën en Essays over oude Volksvertelsels*, Antwerpen, 1919.

COCK, A DE, en IS. TEIRLINCK, *Brabantsch Sagenboek*, 3 dln., Gent 1909-'12.

COHEN, JOZEF, *Nederlandsche Sagen en Legenden*, 2 dln., Zutphen, 1917-'19.

CORNELISSEN, JOZEF, *Nederlandsche Volkskunde*, 5 dln., Antwerpen, 1929-'33.

Daghet in den Oosten 't, Limburgsch tijdschrift, Jrgg I-XII, Hasselt, 1885-1906.

DAHNHARDT, O., *Natursagen*, 4 t., Leipzig - Berlin, 1907-'12.

DIJKSTRA, WALING, *Uit Frieslands Volksleven*, 2 dln., Leeuwarden, 1895.

DORREN, Th., *Kantlichtjes op de Bokkenrijderslegende*, Maastricht, 1933.

Driemaandelijksche Bladen, Jrg. I-XIX, Utrecht 1900.

Eigen Schoon, West Brabantsch Tijdschrift, Assche, 1911-'14.

Eigen Volk, Haarlem, vanaf 1929.

ECREVISSE. *De Bokkenrijders in het land van Valkenburg*, Brussel, 1845.

ECREVISSE. *Het Meilief van Geleen*, Antwerpen, z.j.

GRIMM, J., *Deutsche Mythologie*, Göttingen, 1844.

GRIMM, J. und W., *Kinder- und Hausmärchen*, Göttingen, 1850.

HABETS, JOS. *Ambtelijke brieven en andere bescheiden over de Bokkenrijders*, (Roermond, 1887).

Hagelander, De, Brabantsch tijdschrift, 8 jrg. Zoutleeuw, 1893-1901.

HEGELSOM, VAN, *Onze Lieve Vrouw van Oostrum*, (Maastricht, z.j.).

HUIZENGA-ONNEKES, Mevr. E.J. en K. TER LAAN, *Groninger Volksverhalen*, Groningen, 1930.

KEULLER, L.J.E., *Geschiedenis en beschrijving van Venloo*, Venloo 1843.
KLEYNTJES, J. en Dr. H.H. KNIPPENBERG, *Limburgsche Sagen*, Leiden, z.j.
LAAN, K. TER, *Groninger Overleveringen*, Zutphen, 1931.
LAAN, K. TER, *Nederlandsche Overleveringen*, 2 dln., Zutphen, 1932.
LAAN, K. TER, *De Prophecye van Jaarfke*, Groningen, 1931.
LAURILLARD, *Op uw stoel door uw land*, Utrecht, 1891.
Loquela, red. GUIDO GEZELLE, Roeselare, 1881-'95.
Maasgouw, De, Maastricht, 1879 tot heden.
Navorscher, De, Amsterdam - Nijmegen, 1851 tot heden.
Nedermaas, De, maandblad voor Limburg.
ORTOLI, Fr., *Contes populaires de l'ile de Corse*, Paris, 1883.
POTT, M., *Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland*, Groningen, 1899.
Publications de la société historique et archaelogique dans la Duché de Limburg, Maestricht, Ruremond, 1864 tot heden.
Rond den Heerd, Jrgg. I-XXIII, Brugge 1865-'87.
RUSSEL, ALFRED, *De Heerlijkheid Geleen*, Sittard, 1861.
RUSSEL, ALFRED, *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad Sittard*, Maastricht 1862.
RUSSEL, ALFRED, *De Auvermannetjes*. Historisch-Romantisch verhaal uit de XVIIe eeuw, Maastricht 1863.
RUSSEL, ALFRED, *Recherches sur l'origine des noms de quelques endroits du Duché de Limbourg*, Maastricht 1865.
RUTTEN, FELIX, *Limburgsche Sagen*, Amsterdam, z.j.
SCHAEPKES VAN RIEMPST, JUL., *Het oude Tricht*, Maastricht 1931.
SEBILLOT, PAUL, *Folklore de France*, 4 tomes, Paris, 1904-1937.
SINNINGHE, J.R.W. en RIE SINNINGHE-STEENBERGEN, *Zeeuwsch Sagenboek*, Zutphen, 1933.
SINNINGHE, J.R.W. en RIE SINNINGHE-STEENBERGEN, *Hollands Sprookjesboek*, Zutphen, 1935.
SINNINGHE, J.R.W., *Noord-Brabantsch Sagenboek*, tweede uitgave, Zutphen 1936.
SINNINGHE, J.R.W., *Overijsselsch Sagenboek*, Zutphen, 1936.
SINNINGHE, J.R.W., *Brabantsche Volkshumor*, Haarlem, 1934.
SINNINGHE, J.R.W., *Oud Hollandsch Raadselboek*, Baarn, 1936.
TEIRLINCK, IS., *Le Folklore Flamande*, Bruxelles, 1893.
UYTTENBROECK, H.H., *Bijdragen tot de geschiedenis van Venlo*, Venlo 1908-'14.
Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken, Amsterdam, 1860.
Volk en Taal, Ronse en Warengem, 1888-'94.
Volkskunde, Gent, 1888-heden.
Volksleven, Ons, Brecht, 1889-1900.
WELTERS, F., *Voeldesche Legenden*, Maastricht, z.j.
WELTERS, H., *Limburgsche Legenden, Sagen, Sprookjes en Volksverhalen*, 2 dln., Venlo, z.j.
WELTERS, H., *Maria's Heiligdommen in Nederland en België*, ‚s-Hertogenbosch, z.j.

WELTERS, H., *Feesten, zeden, gebruiken en spreekwoorden in Limburg*, Venlo 1877.
WOLF, J.W., *Niederländische Sagen*, Leipzig, 1843.
WOLF, J.W., *Deutsche Märchen und Sagen*, Leipzig, 1845.
WOLF, J.W., *Deutsche Mythologie*, Leipzig, 1850.

Alphabetische Lijst der Plaatsnamen.